

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 05527

OKSN UN MOTORN

Michael Usiskin

*Permanent preservation of this book was made possible
by Irving Malin*

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

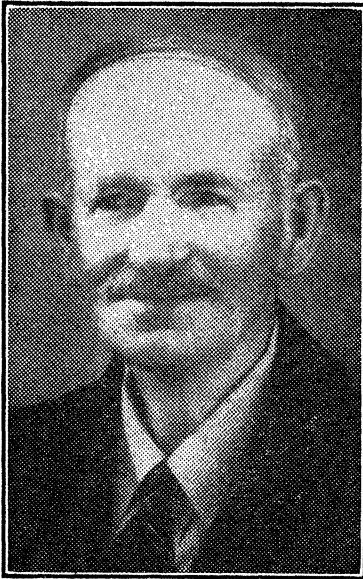
The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אַקסן און
מאַטאַרן

מ. אוסישקין

אַקטן און מאַטאַרן

זכרונות פון אַ אידישן פאַרמער-פּיאַנער
(די געשיכטע פון אידנברידוש)

שער-בלאַט געצייכנט פון א ו ו ר א ם

פאַרוואָרט: י. גערשכאַן

פאַרלאַג „וואַכנבלאַט“
455 ספּעדיינע עוועניו

**M. USISKIN
OKSN UN MOTORN**

✻

**COPYRIGHT 1945
VOCHENBLAT
455 SPADINA AVE., ROOM 206
TORONTO, ONT., CANADA**

✻

**PRINTED IN CANADA
SPRING 1945
BY EVEREADY PRINTERS LTD.
78 WELLINGTON ST. W.
TORONTO, ONT.**

א מתנה דער
אידנברידושער יוגנט

טאָראָנטאָ, פּרילינג, 1945

די דערשיינונג פון דעם בוך איז דערמעגלעכט
געוואָרן דורך דער שטיצע פון דעם חשובין
געזעלשאַפטלעכן טוער אין טאָסקאָטוו, לואי סמייך.

פארווארט

דער מחבר

צוערשט לאָמיר פאר איך פאַרשמעלן דעם מחבר פון דעם אויסערגע-
וויינלעכן בוך.

מאָס אויסשקין איז שוין איצט אַן עלטערער מענטש. געבוירן איז
ער אַלס מיכל אויסשקין אין דעם דאָרף לאָשווידע, האָראָדאָקער אויעזד,
וויטעבסקער גובערניע, רוסלאַנד. לאָשווידע איז געווען אַ פריציש הויף,
אַרום וועלכן מיכל'ס טאַטע אליעזר האָט פאַרדינט אויף חיונה דורך זיין
אַ גראַלניק און אַ קרעטשמאַר.

מיכל'ס זיידע, ר' דוד, איז געווען אַ גרויסער רב אין האָראָדאָקס.
די ערשטע בילדונג קריגט מיכל, ווי זיינע ברודער און שוועסטער, באַ
מלמדים וואָס זיינען אַראָפגעבראכט געוואָרן אין דאָרף אריין. דאָס שמעלט
אַבער ניט צופרידן דעם יונגן בחור'ל, וועמען עס האָט פון קינדווייז אָן
געצויגן צו דער נאַטור און צו עפעס העכערס. פארנעמט ער זיך מיט
זעלבסט-בילדונג. ליענט יעדעס ביכל וואָס קומט אים אונטער דער האַנט
אין רוסיש, העברייאיש און אידיש. די עלטערן, ווי אויך דער זיידע, האָבן
אויף אים אַ געזונטע השפעה. זיי זיינען ניט קיין פאַנאַטיש-פרומע
און באַגרייפן די וויכטיקייט פון וועלטלעכער בילדונג, וואָס זיי האָבן, צום
באַדויערן, זייערע קינדער ניט געקענט געבן. זיי שמערן אָבער ניט די
קינדער צו זוברעווען פון „פרעמדע“ קוואַלן אויף זייער אייגענער
איניציאַטיווע.

ווען ער ווערט עלטער פארלאָזט מיכל אויסשקין דאָס דאָרף און דרייט
זיך אַרום אַ שטיק צייט אין האָראָדאָקס, וויטעבסק און אנדערע שמעט.
אין 1906 פארלאָזט ער רוסלאַנד. ער כאַפט זיך אַרויס פון דעם צאַרישן
גיהנם, פונקט ווי צענדליקער טויזנטער אנדערע אידן פון צאַרישן רוס-
לאַנד, מיט אַ קללה אויף די ליפן קעגן דער וויסטער פאַגראַם-מאַכט.
אַנגעזאַפט מיט רעוואָלוציאָנערע געדאַנקען אין שטימונגען קומט ער אַריין
קיין לאַנדאָן, ענגלאַנד, וואו ער דערפילט מער פּאָליטישע פרייהייט, אָבער
טרעפט זיך אָן מיט גרויס אַרעמקייט צווישן די מאַסן, נאָר באַזונדערס ווי
אַפגעשפיגלט אויף דער לאַנדאָנער איסט-ענד.

גראַדע אין ענגלאַנד אַנטוויקלט זיך באַ אים מער און מער דער קלאַסן-
געפיל. ער ווערט אַ פוטערוואַרגיאַרבעטער (פאַריער). ער ליענט אַ סך און
גייט צו מיטינגען. ער הויבט אָן האַסן די עקספּלואַטאַציע פון מענטש איבער
מענטש. ער זוכט אַ לייזונג. אַריינזאַפנדיק אין זיך אַנאַרכיסטישע געדאַנקען
באַגרייפט ער ניט דעם אויסוועג, וואָס די מאַרקסיסטן גיבן פאַר לייזן די

פראבלעמען פון די עקספלאטירטע. זיין איינגעבוירענע ליבשאפט צו דער
ערד, זיין ראמאנטישע פארבענקשאפט נאָכן דאָרף פירט אים צו טראַכטן
וועגן אַנטלויפן פון דעם שטאַט־געוויירבל, פון די פּאַרלייט און באַסעס,
און זיך בעסער פאַרקלייבן צווישן חיות, פויגלען און כּהמות, וועלכע זיינען
„בעסער ווי מענטש־חיות אויף צוויי פיס“.

און נאָך אין לאַנדאָן געפינט ער א נרופע מענטשן מיט ליבשאפט
צו ערד־ארבעט, און צוזאמען מיט זיין ברודער דעיוו אוסישקין מאַכן זיי
אַ פאַרזוך איינצואַרדענען זיך אויף א „עופות פאַרם“ ניט ווייט פון דער
גרויסער שטאָט. דאָס ניט זיך זיי ניט איין.

אין אַט־דעם פאַרווך באַגעגנט זיך מאַיִס אוסישקין פנים־אַל־פנים
מיט דער אידישער פילאַטראַפיע. ער ווארפט אן אומ'חן אויף די אזוי־גער-
פענע אידישע פאַרזאָרגער און באַשליסט אויף אייגענער איניציאַטיווע געפינען
אַ וועג, ווי אזוי זיך אַרויסצורייסן פון דעם רוישקין לאַנדאָן און ווערן
ערגעץ א פאַרמער, וואו יעדער איינער לעבט פון זיין אייגענער פראַצע,
אַן זאָרגן און אָן ליידן . . .

נאַכדעם ווי ער האָט אָפּגעלעבט אין לאַנדאָן אַרום 5 יאָר, עפנט זיך
פאַר מאַיִס'ן, זיין ברודער און אַנדערע ווי זיי, אַ וועג אין דער ווייטער
קאנאָדע. און אָט אזוי איז מיכל אוסישקין אָנגעקומען קיין אידנברידזש,
סאַסקאַטשעוואַן, וואָס ווערט אזוי אינטיים און אינטערעסאַנט באַשריבן
אין דעם בוך.

::   ::   ::

מאָיִס, אַ סך רופן אים „אַנקל מאַיִס“, איז אַ זייער הויכער און נאָך
איצט אפילו שטאַלמער מאַן. ער פאַרמאָגט ליכטיש־בלויע אויגן, ווי צוגעד-
פאַסט צו דעם הימל ווען ער איז לויטער אין דעם מערב־צפון טייל פון
אונזער גרויסער קאנאָדע (זייער אָפט איז דער הימל דאַרטן פאַרכמאַרעט).
מאָיִס איז זייער אַ גוטמוטיקער, אַ באַשיידענער. זיין שטענדיקער שטילער
שמייכל קומט באַ אים אַרויס ווי אַ מין אַנטשולדיקונג פאַרוואָס ער שמייכלט
בכלל, בעת אַרום איז פאַראַן אזוי פיל שלעכטס. און דאָס שלעכטע אין דער
וועלט באַמערקט מאָיִס מיט אַלע זיינע חושים. אַ באַזונדערע ליבע האָט
ער פאַר קינדער. די צענדליקער קינדער, וואָס זיינען געבוירן און דערצויגן
געוואָרן אין דער אידישער קאַלאָניע, האָבן צו אים אַ באַציאונג ווי צו אַן
אַנקל און ווי צו אַ לערער. אַלע ריידן זיי אַ פראַכטפולן אידיש און אַלע
ווייסן זיי, אז זייער אידיש ריידן און אז זייער אידיש ווייסן פאַרמאָגן זיי אַ
דאַנק מאַיִס'ן. און ווי שטאַלץ די אידנברידזשער יונגט איז מיט איר קנען
ריידן אַזאַ זאַפטיקן אידיש!

מיט דער פּערוואָן מאַיִס אוסישקין איז פאַרבונדן דאָס שענסטע און
דאָס בעסטע פון דער אידישער פאַרמער־קאַלאָניע. אויף זיין איניציאַטיווע
און מיט דער הילף פון די אַרעמערע, פראַגרעסיווערע אידישע פאַרמער

איז אויפגעבויט געוואָרן א זאָל פאר פארוויילונגען, א אידישע ביבליאָטעק; האָט מען געשפּילט אידיש טעאטער, האָט מען דורכגעפירט ליען-אַוונטן און מען האָט געלערנט די קינדער די אידישע שפראך און פאַרנעשריטן אידישקייט. דאָס איז דערגרייכט געוואָרן נאָך אַפּארבעטן 12 און 14 שעה א טאָג אין וואַלד, אויפן פעלד, אויפן הויף און אין די שטאַלן. מאַיִס איז אַ לעגענדאַרישע פיגור. מ'וואָלט וועגן אים אַליין געקענט שרייבן א בוך. זיין הויז, זיין פערד און וועגעלע, זיינע פארשיירענע חפצים וואָס זיינען מיט זאָרגזאַמקייט און סיסטעם צענויפגעלייגט און צענויפגע- שטעלט אין זיין „פּאַלאַץ“ — דאָס אַלץ איז מאַטעריאַל פאר א קינסטלער צו באַשרייבן.

דאָס בוך

דאָס בוך „אַקסן און מאַטאָרן“ איז אַליין א געוויסע אָפּשפּיגלונג פון דעם מחבר. אָבער עס איז מער ווי דאָס.

מאַיִס איז א פראכטפולער דערציילער. ווי פארמער בכלל, האָט ער די נאַטור פון אומקערן זיך צו אַ מעשה וואָס ער האָט שוין פריער אָנגערירט. אַזוי דערציילט פארמער זיערע מעשיות. אינמיטן א געוויסער מעשה מוזן זיי זיך אומקערן צו עפעס וואָס זיי האָבן שוין פריער דערציילט, ווייל אַלעס, זייער נאנאץ לעבן, ציט זיך ווי איין פאָדים. אַט די פאַרמערישע אייגנאַרטיקייט געפינט זיך אין דעם בוך און גיט אים צו אַ געוויסן חן. עס איז ניט קיין „שיין-שרייבעריי“. אַזוי דערציילט איינער, באַ וועמען דער עיקר איז ניט ווי אַזוי דאָס ווערט דערציילט נאָר דאָס וואָס עס ווערט דער- ציילט. כמעט יעדער קאַפיטל פאַנגט זיך אָן מעשה'דיק; „דאָס האָט פאַסירט אין . . . א. א. וו.“

„אַקסן און מאַטאָרן“ איז א שטיק געשיכטע פון איבערמענטשלעכע ליידן, וואָס א גרופע אידן האָט דורכגעמאַכט אין משך פון 38 יאָר, דערפאַר ווייל זיי האָבן ניט געוואָלט וויסן פון „לופט-געשעפטן“ און פון קאַפיטאַליס- טישער עקספּלואַטאַציע. לופט-פרנסות האָבן זיי טאַקע אויסגעמירן, אָבער עקספּלואַטאַציע — נאָך אַלץ נישט. דאָס איצטיקע בוך שטעלט מיט זיך פאַר בלויז א טייל פון אוסישקינס מעמוארן. ער איז נאָך ניט געקומען צו די לעצטע יאָרן, ווען עס האָבן זיך אָנגעהויבן ווייזן סימנים פון פול- שטענדיקן צוזאַמענברוך פון דעם גרויסן פראַיעקט איינצופונדעווען אידישע פאַרמער אין אַ קאָמפּאַקטער אידישער קאָלאָניע. מען איז טאַקע שוין פון אַקסן אַריבער צום מאַטאָר. אָבער גראדע אין דעם מאַטאָר-פּעריאָד ברעקלט זיך דער פראכטפולער בנין, וואָס איז אויסגעבויט געוואָרן מיט אַזוי פיל שוויים, טרערן און בלוט.

אויסישקין האָט נאָך ניט באַוויזן אין דעם בוך צו באַרירן די ראַל פון דער „איקא“ אין דעם פראַיעקט. ניט איין אידישער פארמער טראָגט זיך

ארום מיט א ביטער הארץ אויף דער געזעלשאפט. אויב נאך 38 יאָר פּיאָנערישער אַרבעט צעפאַרן זיך די אידישע פארמער צוריק אין די שטעט, איז עס ניט בלויז צוליב דער יונגט, וואָס דאָס איז א גרויסע פּראָבלעם, נאָר איבערהויפּט צוליב דעם, וואָס זיי האָבן געקראָגן זייער ווייניק הילף און כמעט קיין דערמוטיקונג פון דער אידישער געזעלשאַפּטלעכקייט אין קאַנאַדע.

אין די אַלע יאָרן וואָס איך באַזוך פון צייט צו צייט אידנברידזש, לעב איך מיט די טראַגעדיע וואָס שפּיגלט זיך אָפּ אין דעם פּאַרוואָרפּענעם ווינקל. בעת מײן ערשטן באַזוך האָב איך נאָך געטראָפּן ארום 50 אידישע פּאַמיליעס; איצט קען מען שוין באַלד ניט אָנצײלן קיין דרייסיג . . . און נאָך קלייבן זיך אין שטאָט אריין. מײן פּרײד בעת מײן ערשטן באַזוך רינט אויס. נאָך יעדן באַזוך פאַר איך פון דאָרטן אוועק א צעווייטיקטער.

און פאַר אַלע יאָרן האָב איך ניט געהערט אין ערגעץ, אין קיין איין אידישן אַנשטאַלט, אז מען זאָל די פּראַגע פון אידישע פארמער אפילו דיסקוטירן. עס איז ניט קיינעם פּראָבלעם. די אידישע פארמער האָבן זיך אַלײן געמאַטערט, האָבן אַלײן אויסגעקאַרטשעוועט א טויזנט־יאָרן וואַלד, באַשאַפּן ריינע, פּלאַנע פעלדער, געבויט כאַטעס און הייזער, און אַלײן מוזן זיי זיך אונטערגעבן אַלץ נייע שוועריקייטן.

ווערט אזוי ארום צערונען א פּראַכטפולער חלום, וואָס וואַלט געקענט געווען ווערן א ווירקלעכקייט.

דאָס בוך איז געווידמעט דער אידנברידזשער אידישער יונגט. מאַיט מײנט מן הסתם ניט בלויז די יונגטלעכע, וואָס געפּינען זיך נאָך איצט אין דער קאָלאָניע, נאָר אויך די וואָס זיינען שוין צעשפּרייט אין פּאַרשידענע שטעט פון קאַנאַדע און די פּאַראַייניקטע שטאַטן. אפילו די יונגטלעכע, וועלכע האָבן צוליב אומפּאַרמיידלעכע אומשטענדן געמוזט פּאַרלאָזן די קאָלאָניע, זיינען אָן ספּס אנדערש פון דעם דורכשניטלעכן אידישן יונגטלעכן וואָס איז דערצוין געוואָרן אין שטאָט. אין זייערע הערצער און געדערם האָבן זיי איינגעזאַפּט די אידנברידזשער בלאַטיקע וואסערן, די פעט־שוואַר־צע ערד, די לויטערע לופט און דעם טעם פון ערלעכער פּראַצע. דאָס וועט זיי ביישטיין אין זייער גאַנצן לעבנס־גאַנג, בעת זיי באַגעגענען זיך מיט דעם שווערן לעבן אין שטאָט.

מאַיט האָט דאָ אויך זייער שטאַרק אינזינען די יונגטלעכע פון אידנ־ברידזש וועלכע געפּינען זיך אויף די שלאַכט־פעלדער אין קאַמף קעגן פּאַשיזם. די אידנברידזשער יונגט איז אַלעמאַל געווען אַנטי־פּאַשיסטיש און פּראַגראַעסיוו. פאַרן דורכשניטלעכן אידן איז דאָס בוך אַ וויכטיקער דאָקומענט. עס וועט קומען א צייט, ווען מיר וועלן דאַרפן רעווידירן א סך מידות און אייגנשאַפּטן פון אונזער אידישן ישוב. מיר וועלן זיך דאַרפן אָפּגעבן אַ חשבון וועגן דעם, וואָס מיר האָבן געמאַן צו באַשאַפּן כאַטש איין ווינקל,

אויף וועלכן מיר זאָלן זיך קענען פאַררופן ווי אויף אַ ביישפּיל, אַז אירן קענען זיין גוטע און פּראָדוקטיווע פאַרמער. ווען מיר וועלן דערגרייכן די שטופע פון טאָן אַזאַ זאַך, וועט מאַיַק אוסישקינס בוך אונז זייער שטאַרק צונױן קומען.

בעת מיר וועלן דערגרייכן א שטופע פון אַרויסגעבן אייגענע, קאַנאַדער, אידישע לערן־ביכער פאר די אידישע סינדער־שולן, וועלן טיילן פון מ. אוסישקינס בוך דאַרפן אריינגענומען ווערן אין א כרעסטאַמאַטיע. אידישע סינדער וועלן זיך באַקענען מיט דעם פאַסט, אַז ניט בלויז האָבן מיר אידישע אַרבעטער, ניט בלויז שמרעבן אירן צו ווערן דאַקטוירים און לאַיערס, ניט נאָר האָבן מיר פייאיקע געשעפטסלייט; נאָר אַז עס האָבן זיך אויך געפונען אירן, וואָס האָבן געמאַכט אַן ערנסטן פאַרווּך צו באַשיינען אונזער ישוב מיט אידישע ערד־אַרבעטער.

די אידישע ליטעראַטור ווערט באַרייכערט מיט א וויכטיקן בוך. עס גיט אונז א געלעגנהייט אריינצוקוקן אין א ווינקל פון אידישן לעבן, וואָס איז אונז אינגאַנצן פרעמד. דער לייענער וועט מיט געשפאַנטקייט לייענען דאָס בוך און וועט זיין דאַנקבאַר מ. אוסישקינען פאַר אַזאַ טייערער מתנה. אַלע וועלן מיר וואַרטן אויף דעם צווייטן בוך, וואָס, לאַמיר האָפּן, וועט אינגיכן דערשיינען.

י. גערשמאַן

א י נ ה א ל מ :

זייט

7	פארווארט — י. גערשמאן
15	א מאגנעטישע קראפט ציט אונז צו פארמעריי
25	ווי אזוי מיר האבן זיך דערוואוסט פון אידנברידוש
37	מיין ערשמער שפאציר צו דער פאסט
57	אויף א מיטינג פון אידישע פארמער
69	מיין ערשמע דערפארונג ווי צו האקן דעם וואלד
73	מיר אנטוויקלען אונזער געזעלשאפטלעך לעבן
77	ווען א קינד ווערט געבוירן
81	לאמעס, שווערע ארבעט און ביכער
91	אונזער קאאפעראטיווע ארבעט
95	פריינטלעכע שכנים
103	האלצהעקער-סטראטעגיקער
111	מיינע צרות אויף א דזשאב
121	א שטורעם אין וואלד
125	א פארמער דערציילט א וואונדערלעכע געשיכמע
141	א שטיינערנע אוגערקע
143	העלפן א ברודער אין נויט
147	מיר קוויקן זיך מיט שלום עליכמען
151	דער זיידע ווינטשעווסקי אין אידנברידוש
157	אידישע שרייבער באזוכן אונז
161	באראן הירש געבורטסטאג
165	מעשה בראשית
177	א איד פון פוילן מיט א גרויסן יחוס

א מאַננעטישע קראַפט צײַט אונז צו פאַרמעריי

אַט לינט פאר מיר אַ פעקל בריוו און איך לײען ווי פריינט פון די גרויסע שטעט זיינען נייגעריק צו וויסן, פארוואָס מיר — כמעט אלע געקומענע פון די גרעסטע וועלט־שטעט פון אייראָפּע, אַפריקע און אַמעריקע, פון אזא קאָכיק, שטורעמדיקן לעבן — זיינען אריין אין אזא טויט־שטילן וואַלד און מיר זיינען דאָרט פאַרבליבן און ניט גערירט זיך פון אָרט, אזוי ווי מיר וואַלטן שוין אין וואַלד געבוירן געוואָרן. ווי קומט עס, ווילן זיי וויסן, וואָס מיר, געקומענע פון די גרויסע שטעט, וואו מיר האָבן זיך דאָרטן געמאַכט אונזער לעבן, זיינען געקומען אַהער, אין אידנברידזש, (צפון־מערב־קאַנאַדע), וואו זינט מיר האָבן דאָ אונזער פּוס אוועקגעשטעלט, ביז איצט, איז נאָר איין קייט פון לײדן וואָס האָט ניט צו זיך קיין גלייכן אין דער אידישער קאָלאָניזאציע אויף דער גאַנצער וועלט. וואָס פאַר אַ טיילוולשע קראַפט האַלט אונז דאָ איין אזוי פיל יאָרן, און מיר זאָלן אַפילו ניט טראַכטן פון דער שטאַט? מ'וויל אויך וויסן אין וואָס ס'באַשטייט די אייגנאַרטיקייט פונעם דאָרף בכלל און פון אידנברידזש אַלס אַ אידישע קאָלאָניע בפרט.

פּראַגן, אַזעלכע האַרבע פאַר אונז, אויף וואָס מיר האָבן זיך פון פריער ניט געריכט אַז מ'וועט אונז אַזעלכעס פּרעגן, איז שווער צו ענטפערן. דערצו האָבן מיר געדאַרפט האָבן געלערנטע מענטשן, טעאָרעטיקער, וואָס וויסן דעם גאַנג פון דער געשיכטע פון תמיד ביז איצט. אָבער אזוי ווי אַזעלכע האָבן מיר דאָ ניט, וועלן מיר זיך שוין אַליין מוזן מטריח זיין, אָפּלייגן די טעאָריע אָן אַ זייט און באַנוצן זיך מיט דער פּראַקטיק: פון אַלץ וואָס מיר האָבן דורכגעמאַכט דאָ אין ווילדן וואַלד פון אָנהויב ביז איצט. איז אָבער אויך די אייגענע מעשה, אַז אפילו כדי צו נעמען פון דער פּראַקטיק דאָרף מען אויך זיין געלערנט, אַז ס'זאָל אַרויסקומען גלאַטיק, אַז דער לײענער וואָס אינטערעסירט זיך אין אַזעלכעס זאָל וויסן וואו איז דער אָנהויב און וואו איז דער המשך, א. א. וו. אַזעלכע האָבן מיר דאָ אויך ניט, וועלן שוין

אונז די ליינער מוזן מוחל זיין און ליינען די פראָסטע, ניט־געהובלטע
און ניט געפוצטע פארמער־שפראך, אזוי ווי דאָס שטייט און גייט.

:: :: ::

שרייבט מיר איינער, וועמען איך האָב קיינמאָל ניט געזען, נאָר מיר
קענען זיך דורך בריוו: „איר, שרייבט ער מיר, זייט א מענטש פון עקס־
טרעמען. און איך איז שווער צו פארשטיין: ארויס פון לאַנדאָנער געווירבל,
און אַרײַן אין א טױט־שטילן װאַלד!“ און ער װאַלט װעלן װיסן װאָס פאַר
אַ טײַװלשע קראַפֿט האָט מיך פון לאַנדאָן געקענט אַרױסשטופֿן און װאָס
פאַר מאַנגעמישע קראַפֿט קען מיך אין אידנברידזש איינהאַלטן שױן 33 יאָר.
גערעכט, טײַערער פֿרײַנט, זײער גערעכט. דאָס זעלבע װילן װיסן
אַ סך אַזעלכע װי איר. און ניט איינער קניימשט זיך דעם שטערן צו דערגיין
דעם סוד. איך װעל פרובירן איבערגעבן פאַר אייך און פאַר אַלע פאַראינטער־
רעסירטע, אַזױפיל װיפיל איך װײס, און איר װעט מעגלעך זײן באַפֿרײַדיקט.
אָבער איך װיל מיט אייך מאַכן אַן אָפּמאַך: 1) אַז די שטאַט לאַנדאָן
מיט אירע גרויסע װאונדער װאָס איך האָבן אַזױ ליב געהאַט, װעל איך פאַר
אייך באַשרײַבן א צװײטן מאָל, װײל לאַנדאָן קען מען מיט אײַן שׁמיר
פון דער פּען ניט אױעקמאַכן. לאַנדאָן פאַרדינט א ספּעציעלע באַשרײַבונג.
און, 2) איך װעל זען צו מאַכן עס בקיצור אַזױ װי איך קען.

:: :: ::

פֿרײַנט, װײסט איר װאָס דאָס באַדייט צו זײן אַ שׁמלאַף באַ אַ שׁמלאַף?
װײסט איר פון דעם? האָט איר כאַטש װען עס איז געהערט, אַז א מענטש
זאָל זײן אַזױפיל װערט װיפיל א טױטע מאַשין? האָט איר אַמאָל געהערט,
אַז אַ גאַנצער מענטש איז ניט מער װי אײַן שרײַפֿל פון אַ מאַשין? האָט איר
בכלל װען געהערט, אַז ברעקלעך קינדער װעמענס מוטערס פּראַצעװען אין
די פאַבריקן, מעגן צעבראַקט װערן אונטער די רעדער פון אַ מאַשין
געטריבן פון אַ שיכור'ן שאַרלאַטאַן?*) האָט איר אַמאָל געזען, אַז מענטשן
זאָלן מלחמה האַלטן מיט הינט פאַר שטיקל ברויט אָדער אַ בײַנדל אין
מיסטרײַקאַסטן? האָט איר װען באַגעגענט גוט־האַרציקע מענטשן װאָס פֿרײַדיקן
עול־הבא פאַר אַנדערע און פאַר זיך נעמען זיי צו דעם עול־הזה?
האָט איר װען באַגעגענט פֿרײַדיקער פון מענטשן־ליבע מיט ביקסן אין
די הענט? האָט איר זיך אַמאָל גוט צוגעקוקט צו דעם גװאַלדיקן קאָנטראַסט
פון די אָרעמע אַרבעטער־מאַסן אינעם פינסטערן, פאַרשמעקטן, בלאַטיקן,

*) באַטערקונג:

אַמאַליקע יאָרן, װען דער טרעפיק אין די גאַסן פון לאַנדאָן איז ניט געװען אַזױ
קאָנטראַלירט װי אַיַצט, איז װען אַן אױטאָמאָביל האָט געטױט אַ מענטשן איז דער
טרייבער פון דער מאַשין געװען פֿטור פון שטראַף; װען ער בלייבט אָבער לעבן און ער
בלייבט אַ קאַליקע, איז דער טרייבער פון דער מאַשין אים מױב צו באַלױנען. (איר
װײס ניט װי סױז אַיַצט.)

טומלדיקן איסטרענד, צו די ליידיק־גייערס, פוסט־און־פאסטניקעס אינעם זויבערן, ליכטיקן, שטיקן, וועסט־ענד?

האָט איר ווען, פריינט, אַ טראַכט געטאָן וועגן דער זאָרגלאָזיקייט פון איין קלאַס מענטשן איבער דעם געזונט פון א צווייטן קלאַס? האָט איר ווען באַמערקט ווי שיכור'ע פרויען מיט ברוסט־עופה'לעך אויף די הענט וואַלנערן זיך באַ די טירן פון די סאַלאָנען?

האָט איר ווען באַגעגנט אַ מאַראַל־פּריידיקער מיט פאַרגלאָצטע אויגן צום הימל ווערנד אליין איז מען עקספּלואַטאַטאָרס פונעם נידעריקן סאַרט? ... — ווער קען דאָס פאַרנוצן אזויפיל פאַפיר צו אויסרעכענען וואָס איך האָב אין דער גרויסער וועלט־שטאַט, לאַנדאָן, געלערנט? אָבער, פריינט, האָט נאָך געדולד אביסל און מיר וועלן פאַרטיס ווערן!

באַגעגן איך איינמאַל אַ קליינעם נאָטיץ אין אַ לאַנדאָנער טעגלעכער צייטונג, אז ווער ס'ווייל זיך באַזעצן אויף לאַנד, דאַרף האָבן גלייך מזומן 5 פונט שמערלינג (אַן ערך 25 דאָלער) און נאָך 45 פונט, ווען מען וועט זיך שוין באַזעצן אויפן לאַנד. און קומען צו אַ מיטינג זאָל מען אין 3 טעג אַרום אין דעם און דעם פּלאַץ. עס בליצן מיר דורך אין מוח פאַרשיידענע געדאַנקען. איך ווייז דעם נאָטיץ צו מיין ברודער וואָס איז דאָן אויך געווען אין לאַנדאָן, און מיר האָבן באלד באַשלאָסן, אז מיר זאָלן די געלעגנהייט ניט דורכלאָזן.

באָס מיטינג האָבן מיר זיך באַקענט מיט עטלעכע אידן וואָס זיינען שוין איצט אידנברידושער פאַרמערס גלייך מיט אונז. און מיר האָבן שוין 25 מיטגלידער. אָבער מיר ווילן ניט ווייניקער פון 50.

און די באַגייסטערונג אויף די מיטינגען האָבן ממש הערצער געצונדן, געדאַנקען, פאַנטאַזיע און פּלענער. אַי וויי, פּלענער! און באַזונדערס אונזער פּרעזידענט, א. ריז, האָט שוין אונז באַזאָרגט מיט כל'ערליי פּלענער.

ער האָט געלייענט, זאָגט ער, אין „דזשואיש קראַניקל“, פון איינעם אַ הערמאַן לאַנדוי, וועלכער גיט האַפּענונג, אז ווער ס'ווייל זיך באַזעצן אויף לאַנד, וועט די פּילאַנטראָפּיע העלפן מיט ראַט און מאַט. ס'איז געווען אַ פּשוט'ער אויפרוה צו די פּעדלערס זיי זאָלן אוועקוואַרפן דעם ווינט און רויך־האַנדל און ווערן פּויעריס, און זי, די פּילאַנטראָפּיע וועט שוין העלפן. נו, ווער האָט געקענט דעריאָגן אונזער פאַנטאַזיע? שטעלט זיך פאַר, באַ אונז אין די קעפּ זיינען דורכגעפּלויגן נעמען: ראַטשילדס, גאָלדשטיינס א. א. ווער קען זיך צו אונז גלייכן? ווער?

און דערווייל איז באַ אונז פאַרטיק געוואָרן אַ קאָנסטיטוציע אין 2 שפּראַכן, אידיש און ענגליש, מיט 23 פונקטן, מיט אַן עמבלעם, — אַן אַסער און אַ מנז'רוד, מיט אַ נאָמען „דהי ענגליש דזשואיש פאַרמינג קאָלאָני“ און בכדי ס'זאָל אריין אין געשיכטע, וויל איך פאַר אייך איבערגעבן די קאָנסטיט

טוציע וואָרט און וואָרט און פונקט באַ פונקט, אזוי ווי עס איז געדרוקט געוואָרן.

די קאָנסטיטוציע

- 1) די קאָלאָניע זאָל אַנטהאַלטן פון 30 ביז 50 אידישע פאַמיליעס, וועלכע מוזן אלע זיין גוט באַקאַנט מיט דעם פאַרמער־פּאַך.
- 2) יעדע פאַמיליע מוז האָבן 50 פונט מוזום.
- 3) אַ באַאַרבעטער פאַרם זאָל געקויפט ווערן, פריהאַלד, אין ענגלאַנד, אזוי נאָענט צו לאַנדאָן ווי מעגלעך, גרויס גענוג צו באַזעצן די אלע פאַמיליעס.
- 4) יעדע פאַמיליע זאָל באַקומען 20 אַקער לאַנד, א פערד און אַ וואָגן, עופות אויף פּלאַד פון אייניקע סאָרטן, איין קו, ווי אויך די ערשטע זוימען און געווערקצייג צו דער ארבעט.
- 5) אַ בילדינג־קאָנטראַסטאָר זאָל ווערן אָנגענומען, וועלכער וועט זיין אַמבעסטן ער זאָל בילדן אלע געביידעס פאַר יעדן איינעם באַקוועמלעכקייטן.
- 6) די סאָסייעטי זאָל מאַכן אַ קאָאָפּעראַטיווע דעירי אין דער זעלבער צאָל פון די מיטגלידער אָדער מער, אויב מעגלעך, וואָס זאָל ווערן אָנגעפירט פון דריי אָדער פיר באַצאָלטע ארבעטער.
- 7) אַ קאָאָפּעראַטיווע סטאָר זאָל געעפנט ווערן אין דער מיט פון דער קאָלאָניע, אין וועלכער יעדערער זאָל קויפן אלע הויז־באַדערפענישן. די דאָזיקע סטאָר זאָל אויסגעהאַלטן ווערן פון דעם דעירי פּאָנד.
- 8) יעדע פאַמיליע זאָל זיין באַרעכטיקט צו נוצן דעם דזשענעראַל סטאָר פאַר די ערשטע 3 מאָנאַטן אויף באַרג.
- 9) די פּופיצים פונט, וועלכע יעדער מיטגליד וועט אריינברענגען, וועט בלוז דעפּאָזיטן די אלע זאַכן, וואָס זיינען אויבן דערמאָנט, און די רעשט זאָל ווערן געמאַרטגעדיזשט, און וועלכע דער דעירי פּאָנד וועט דאָס דורך אַ לענגערער צייט אָפּצאָלן.
- 10) נאָכדעם ווען דער נאַנצער חוב וועט זיין אָפּגעצאָלט, וועט יעדער באַקומען אַ געריכטלעך געזיכערטן דאָקומענט, וועלכער וועט מאַכן די אלע זאַכן פאַר אַן אייביק אייגנטום פון דעם פאַרמער.
- 11) יעדע געריכטלעכע ווענדונג זאָל דורכגעפירט ווערן דורך אַ סאָליסיטאָר, וועלכער וועט זיין אָנגעשטעלט פון דער קאָלאָניע.
- 12) די קאָלאָניע זאָל באַקומען אַ סטענדינג־מאַרטגעדיזש פאַר די ערשטע 3 יאָר, אום די קאָלאָניע זאָל זיך באַנוצן מיט דעם געלט זיך צו אַנטוויקלען.
- 13) די סאָסייעטי זאָל באַזאָרגן אלע אינשורענס, נעמלעך: פּיער און עקסידענטס, פאַר די מענטשן און בהמות.

14) אויסער די דעירי און סטאָר זאָל זיך יעדערער אַרבעטן און באַנוצן זיין לאַנד און זיינע פּיאַסייטן פאַר זיך זעלבסט, לויט זיין אייגענעם פאַרשטאַנד.

15) קיין מיטגליד זאָל האָבן דאָס רעכט צו עפענען אירגענד וועלכע ביזנעס פון אַרטיקלען וואָס זיינען פאַראַן אין דזשענעראַל סטאָר, אין תּחום, ד. ה. 5 מייל אַרום דער קאָלאָניע.

16) די סאָסיעטי זאָל באַזאָרגן אלע נאַציאָנאַלע באַדערפענישן, נעמד לעך: אַ שול אין אידיש און ענגליש פאַר די קינדער, אויך אלע אנדערע קהל'שע באַדערפענישן, ווי אויך אַ פּלאַץ אין וועלכן אלע זאָלן זיך קענען פאַרזאַמלען אין די אַוונטן און אמוזירן, אָדער אָנפירן אנדערע געזעלשאַפט לעכע טעטיקייטן.

17) די סאָסיעטי זאָל האָבן אַ קאָנטראַקט מיט אַ האָלסילער פאַר אַ מאַרקעט, וועלכער זאָל קויפן דעם נאַנצן סטאַס ווי אויך זאָל דער זעלבער אַגענט עפענען אַ פּלאַץ אין דער קאָלאָניע זעלבסט, אום יעדערער וואָס וועט האָבן פאַרטיקע סחורות זאָל עס קענען גלייך אַריינברענגען, און אויך געלט באַקומען לויט דעם מאַרקעט פּרייז.

18) אויב אַ מיטגליד וועט זיך וועלן צוריקציען פון דער באַוועגונג, צוליב וועלכע עס איז אומשטענדן, ווען ער האָט זיך נאָך ניט אַריינגעצויגן אויף דער פאַרם, זאָל ער בלויז פאַרלירן 10 פּראָצענט און די רעשט וועט ער צוריקקריגן פון דער סאָסיעטי.

19) אויב דער זעלבער האָט אָבער שוין זיין פּלאַץ פאַרנומען, און אַרבעט שוין, און דאן וויל ער פאַרלאָזן דעם פאַרם, זאָל ער בלויז 5 פּראָצענט פאַרלירן. ער מוז אָבער אַריינברענגען אַן אנדער אידישע פאַמיליע אויף זיין פּלאַץ, נאָך דער צופרידנהייט פון דער סאָסיעטי.

20) די סאָסיעטי זאָל האָבן דאָס רעכט אויסצושליסן אַ פאַמיליע, וועלכע וועט ווערן ריכטיק אויסגעפונען, נאָך דער מיינונג פון דער מאַיאָ-ריטעט פון דער סאָסיעטי, אַז זי איז שעדלעך פאַר דער קאָלאָניע. די דאָזיקע פאַמיליע זאָל קיינע פּראָצענטן פאַרלירן, נאָך בלויז אויסגעשלאָסן ווערן, און דאָס געלט וועלכעס זי האָט ביז דער צייט אַריינגעבראַכט, זאָל זי צוריק באַקומען פון דער סאָסיעטי.

21) יעדע קאָלאָניע-אַנגעלעגנהייט זאָל באַהאַנדלט ווערן פון אַ קאָ-מיטעט, וועלכער דאַרף געוויילט ווערן יאָרלעך.

22) אַ קאָסירער זאָל געוויילט ווערן, וועלכער זאָל האַלטן אלע בענק-ביכער און ווערטפולע פאַפירן פון דער סאָסיעטי, און ער מוז געבן אַ באַנד אויף 500 פונט.

23) אלע צוזאַמען, דאָס הייסט, דער קאָסירער, די טראַסטיס און דער סעקרעטאַר זאָל פאַסן אַ גאַראַנטי אינשורענס.

פארפאסט און איבערזעצט צום דרום פון א. רין; בא אָרדער די קאָמיטע, ס. רין, האָנ. סעקרעטאר. (די זעלבע קאָנסטיטוציע אין ענגליש).

:: :: ::

און דערווייל איז אונזער פאָנטאָזיע געוואקסן: סטייטש, ראָטשילד, אַי, אַי, דאָ וועלן געוויס פליען צענדליקער טויזנטער, וואָרום לויטן אויפֿ-רוף אין „רוזשואיש קראָניקל“ איז דאָך אויסדריקלעך דערמאָנט: „וואָרפט אַוועק די בערוזשעס, גייט אויף לאַנד, ווערט מענטשן מיט מענטשן צוגלייך, געניסט פון דער פרייער נאַטור, און מיר וועלן אייך העלפֿן . . .“ — איז פרעגט שוין גאָרנישט, ס'איז געווען ששון ושמחה.

א ליכטיקער הלום ווערט צערונען

און ווער איז עס בכוח צו איבערגעבן אונזער נייגעריקייט, ווען אונזער דעלענאציע צו הערמאָן לאַנדוי, מיט אונזער פרעזידענט א. רין בראש, האָט אונז געדארפט אָפּגעבן א באַריכט וואָס זיי האָבן אויפגעטאָן אין דער אָנגעלעגנהייט. געווען שווערע מינוטן, ווייל מיר זיינען געווען ניט גענאָרט אין חשבון, אז מיר מיט אונזערע מאָגערע קעשענעס, וועלן ניט קענען דורכ־פירן אונזער פראָגראַם וואָס מיר האָבן זיך אונטערגענומען, ובפרט אין ענגלאַנד, וואו לאַנד איז אזוי טייער.

אָבער ווען מיר האָבן דערזען די זייערע פנימ'ער פון אונזער דעלע-נאציע, האָט אונז יעדן איינעם אַ טיאָקע געטאָן אונטערן לעפעלע. נאָט אייך און זעט, וואָס מ'האָט פון אונזער קאָנסטיטוציע געמאכט. — און — איז וויי, — שטרייבן, שטרייבן, מיט א רויטן פענסל, אונזער קאָנסטיטוציע איז געווען א צעפליקטע, א צעקאליעטשעמע אזוי ווי אן אויפגעאקערט פעלד אין פריילינג. ס'איז אונז פינסטער געוואָרן אין די אויגן.

ווי ס'האָט זיך אַרויסגעוויזן איז עס פאר דער פילאָנטראָפיע געווען אביסל צירנעוואַנט, פאר קאָאָפּעראַציע האָט מען זיך נאָך דאָן געשראָקן ווי א שד פאר ווירודן. כמעט אַנאַרכיע, ר"ל . . .

און ווער רעדט נאָך, ווען מען דערווייסט זיך פון דעם פלאַן, וואָס איינער א מיטגליד אין אונזער משפּחה, א שוחט און א חזן, האָט פאָרגע-שלאָגן, אז מיר אין די 50 פאמיליעס וועלן געוויס האָבן אַרבעטער פון אלע פּאַכן, זאָלן קיינע קאָנטראַקטאָרס ניט געדונגען ווערן, נאָר אליין אלץ אויפֿ-בויען; און נאָך מער: ער האָט נאָך געוואַלט אן אייגענעם מוזיק־כאָר וואָס זאָל אונז אַמוזירן. ער האָט פאָרגעשלאָגן צו האָבן אן אייגענע יוניפּאָרם, אז וואו מיר וועלן קומען זאָל מען אונז נאָך די קליידער דערקענען, אז מיר זיינען פון דער ענגליש־אידישער פארמינג־קאָאָניע. ער האָט אויך געהאט בדעה צו פארפאסן ספעציעלע שירים, פאר יעדער אַרבעט באַזונדער, אזוי, אז ווען מ'גייט מעלן די קי זאָל מען האָבן א ספעציעלן שיר, באַ פעלד־אַרבעט אן אנדער שיר, א שיר ווען מען פארקויפט די פראָדוקטן, אפילו א

שיר ווען מען רייניקט די שטאל. ער איז געווען א מענטש פון כלו געזאגט. א מיערער יונגערמאן געווען.

פונדעסטוועגן האָבן מיר זיך ניט פארלאָרן, און ספעציעל אונזער פּרעזידענט א. ריו. ער האָט ממש ניט גערומט. ער האָט זיך ניט געקענט פאַר-שטעלן, ווי אזוי קומט עס, אז רייכע אידן וואָס ווינטשן אזוי צו זען צווישן זיך ווייניקער פּעדלערס, ווייניקער ווינטר און רויך-הענדלער, און מער — לאַנד-ארבעטער — אז אַזעלכע אידן זאָלן ניט פאַרשטיין, אז דאָס קען ניט דערגרייכט ווערן אָן הילף. „ניין! — האָט זיך אונזער פּרעזידענט געקאַכט — מיר וועלן אונזער אידיע אזוי ניט אויפגעבן. האָבן מיר אַזש אָנגעשפּאַרט מיט אונזער פּראָבלעם צום מענטשן-פּריינט און פאַרפּאַסער פון א סך ביכער, י. זאַנגויל.

איד זע נאָך פאַר זיך איצט יענע קלוגע אויגן מיט זיין גאַנצן פאַטרי-אַרכאַלן אויסזען. עפעס איז אין זיין געזיכט געלעגן אזויפיל מילדקייט, ער האָט אין זיך פאַרמאָגט א ים מיט מענטשן-ליבע; עפעס האָט זיך מיר דאָן אויסגעוויזן, אז ער פילט אונזער צער, און ער לייטט צוזאַמען מיט אונז. גערעדט האָט ער צו אונז מיט זיינע אויגן, און מיר האָבן זיין יעדן קוס פאַרשטאַנען. מיר האָבן דאָן פאַרשטאַנען, אז מיר קענען זיך מער אויף דער פילאַטראַפיע ניט פאַרלאָזן. ער האָט, ווייזט אויס, זיין גאַנץ לעבן געזוכט טעריטאָריעס פאַר זיינע ברידער אידן. ער האָט די פילאַטראַפּן צורנוט גע-קענט און ער האָט אונז מיט די אויגן דערמאָנט אָן דעם ווערטל, וואָס איז אהער זייער גוט צוגעפאַסט „אַל תבטחו בנדיבים בבן אדם“.

ער האָט אונז אויפגעוויזן, אז אָט די אלע הוצאות וואָס מיר האָבן ביז איצט געמאַכט אַרומפאַרנדיק זוכן לאַנד אַרום לאַנדאָן איז אַרויסגע-וואָרפן, ווייל — האָט ער אונז אויפגעוויזן, אז אָט די אלע לאַיערס, סאָליסי-מאַרס, מיט די מאָרטגעדיזשעס וואָלטן אונזער גאַנצע אַרבעט אויפגעגעסן אין הוצאות מיט פּראָצענטן. און מ'וואָלט אונז, — האָט ער געזאָגט, — אזוי לאנג מעלען ביז מיר וואָלטן זיך געמוזט אויף זיי פאַרלאָזן און דאָן ערשט וואָלטן מיר געווען אַרויסגעוואָרפענע אויף צוויי שפּענדלעך, ווייל מיר וואָלטן פאַר זיי מער קיין נוצן ניט קענען ברענגען.

אָט די גוטע איידעלע נשמה האָט אונז פשוט די אויגן געעפנט. מיר האָבן זיך אין זיין גוטסקייט טובל געווען, און זיינען אַרויס געלייטערטע. ער האָט אונז פאַרהיט פון א זיכערער קאַטאַסטראַפּע (איצט פאַרשטייען מיר דאָס נאָך בעסער).

און כאָטש אונזער קאָאָפּעראַטיוו איז צעפאַלן געוואָרן נאָך איידער ער איז געבאָרן געוואָרן, זיינען מיר נאָך אַלץ ניט געבליבן אַנטוישט. עפעס האָט זיך אונזער פאַנטאַזיע ניט געוואָלט באַרויאַיקן. די ענטוואַיאַטישע מיטינגען, מיט דער ברודער-ליבע וואָס מיר האָבן דאָרטן דערפילט — גאַרניט אזוי ווי מ'איז געוואוינט אין דער גרויסער שטאָט — דאָס האָט אונז

צערניצט, און מיר האָבן זיך ניט געוואָלט באַרואַיקן, און אויב מיר האָבן
עס ניט געקענט דורכפירן מיט 50 מיטגלידער, וועלן מיר פרובירן זאלבעפערט.

האָבן מיר געקויפט א שטיקל לאַנד באַ איינעם א סאַלון קיפער, א מר.
דראַזם. עס איז געווען 12 לאַטס אין א פּלאַץ ניט ווייט פון לאַנדאָן, 3
שילינג מיט 2 פענים אַהין און צוריק מיט דער באַן. דאָרטן, האָט מען
געדענקט וועט מען אמאָל בויען א שטעטל. דאָרטן האָבן מיר געוואָלט אויפֿ-
שטעלן אן עופות־פאַרם.

באַדונגען האָבן מיר זיך מיט אים פאר די 12 לאַטס 35 פונט (שטער-
לינג). 4 פונט האָבן מיר אים געגעבן האַנט־געלט, און די איבעריקע 31
פונט, ווען מיר וועלן האָבן די געלט. (און מיר קענען נאָך היינט צונעמען
די לאַנד, ווייל ס'איז ניט געזאָגט געוואָרן ווען, נאָר ביז מיר וועלן האָבן
די איבעריקע 31 פונט).

און אַט קוק איך אויף דעם פעקל זכיות, בריוו פון צווייערליי סאַליסי-
טאַרם, דאָטירט אָקטאָבער 20-טן און 23-טן, 1909. און א פאַרמעלן רעסיט
פון א סאַליסיטאַר, אז ער האָט פון אונז: פון מיין ברודער, דייוויד, קויפער
און מר. דראַזם, פארקויפער, געקראָגן 2 פונט און 10 שילינג פאר דורכפירן
די קניה דורך געזעץ און די איבעריקע סומע ווען ס'וועט שוין אלעס פארטיק
ווערן.

און ס'האָט שוין אויסגעקוקט אז אַט־אַט און מיר ווערן פאַרמערס
אַרום דער גרויסער וועלט־שטאָט לאַנדאָן, און אַט־אַט נעמען מיר שוין בויען
א הויז . . . און שטאַלן פאר עופות. געוואָלט האָבן מיר ארבעטן אליין.
איינער איז געווען א ספּעציאַליסט אין דעם פאך און נאָך איינער זאָל אים
העלפן, און צוויי וועלן נאָך בלייבן אין שטאָט ארבעטן און ארויסהעלפן
פינאַנציעל. און אין אונזער האַרץ קלאַפט שוין א פרייד. ענדלעך, ענדלעך
און מיר וועלן קומען צו אונזער ציל. איך וויל שוין ניט אויסרעכענען אונזערע
חשבונות וואָס מיר האָבן דורכגעמאַכט, איידער מיר האָבן זיך אוועקגעלאָזט
צום פּלאַץ אַלע זאַלבעפערט אָנהויבן בויען די געביידעס, און ענדלעך ווען
מיר האָבן שוין אויסגעפלאַנט אַלעס און אַט־אַט און מיר . . . — איז
סטאַפּ מאַשינאַ! — האָבן מיר זיך אָנגעשטויסן אָן עפעס וואָס מיר האָבן
ניט פאַרשטאַנען, און ס'האָט זיך אָנגעהויבן ווידער א סדרה לאַיערס
און ד. גל.

און ערשט שפעטער, ווען איינער פון אונזערע שותפים האָט אונז דער-
צילט זיין לעבנס־געשיכטע ווי אזוי אים אליין האָט גענומען 8 יאָר צו ווערן
א פאַרמער, ביז מ'האָט זיינע ביינער צעמאַלן און ער איז אוועק מיטן שטעקן,
און איצט האָט ער געדענקט, אז אַלס א גרופע וועלן מיר געוויס דורכפירן
אונזער וואונטש, האָבן מיר ערשט פאַרשטאַנען, אז י. זאַנגוויל איז געווען
א חכם א איד.

ומעשה שהיה כך היה: דא דערביי, הארט לעבן אונזער פלאץ וואו מיר האָבן געזאָלט אויפשטעלן אונזער עופות־פארם, האָט געוואוינט א רייכער פארמער וואָס האָט זיך מיט דריי יאָר צוריק דאָ באַזעצט און האָט דאָ איינגעפונדעוועט אַן עופות־פארם. נו, פארשטייט מען שוין אליין, אז מען האָט אונז געמאכט אזעלכע שוועריקייטן, אז מיר מיט אונזערע שוואַכע כוחות האָבן זיך ניט געקענט אַנטקעגן שטעלן. מ'האָט אונז פארבאָטן צו האַלטן עופות אויף יענעם פלאַץ, ווייל דאָס פלאַץ באַלאַנגט צו דעם שטעטל. אי, פאַרוואָס יענער? נו, גיי קלאָג זיך צום ונתנה תוקף!

אַט קוק איך אויף אונזער שותף, מר. מאַלשאַן, אַ איד א גבור, אַ ריו, מיט וויפיל האַרץ ער האָט אונז דערציילט זיין לעבנס־געשיכטע. האָט מיר מיין האַרץ געריסן. די פארפֿלוקטע סיסטעם, קיינער איז ניט פריי אין איר אָרדענונג, דו קענסט ניט זיין דאָס וואָס דו ווילסט. אויב דו ביסט מער צוגעפאסט פאר דער פרייער נאטור, מוזטו וואלנערן זיך אין שטאָט. די ציוויליזאציע לאָזט דיר ניט זיין א מענטש מיט זעלבסטווירדע, די ציוויליזאציע פאָדערט פון דיר, דו מוזט וואוינען דאָרט וואו מ'הייסט דיר און דו מוזט טאָן וואָס מען פאָדערט פון דיר.

און מיר האָבן דאָן באשלאָסן אַנטלויפן, אַנטלויפן וואוהין די אויגן וועלן טראָגן, אַנטלויפן ערגעץ אין די ווילדערנישן, העט, העט ווייט פון דער ציוויליזאציע, מעג זיין מיט ווילדע חיות צוזאמען — אַנטלויפן אויף דער לבנה, נאָר אַנטלויפן. ווייל צו שוין איז נאָך די געשיכטע פון ראָבינזאָן קרווא, וואָס איז נאָך פארבליבן אין זכרון. ווילדע זיינען ניט אזוי געפערלעך ווי מען שטעלט זיך פאַר.

נו, פריינט, אַט די טייוולשע קראפט האָט מיך פון מיין ליבלינגס־פלאַץ, לאַגראָן — די שטאָט פון וואונדער, ווי איך האָב עם גערופן — אַרויסגע־שטופט. איז אייך איצט באַקאנט די אורזאך, וואָס האָט מיך געבראכט קיין אידנברידזש. און וועגן דער מאַגעטישער קראַפט וואָס האַלט מיך אין אידנ־ברידזש שוין 33 יאָר וועלן מיר ריידן שפעטער.

ווי אזוי מיר האבן זיך דערוואוסט פון אידנברידוש

די ערשטע, ארום א מנין אידן, וואָס האָבן געשטעלט זייערע פיס אויף אידנברידושער באָרן אין יאָר 1906, זיינען אהער געקומען פון אַפריקע. זיי, ווייזט אויס, איז די הייסע אפריקאנער לופט ניט געווען געפעלן, זיינען זיי געקומען אהער אין אידנברידוש אָפּטילן זיך — און דאָ האָבן זיי טאקע געפונען דעם ריכטיקן פּלאַץ אָפּצוקילן זיך. אָבער אריינקומענדיק אין אזא געדיכטן וואַלד, וואָס קיינער האָט ניט געוואוסט וואו איז זיין אָנהויב און וואו ער ענדיקט זיך, איז זיי דאָ אומעטיק געוואָרן. ס'האָט זיי געצויגן צו דער געזעלשאפט פון מענטשלעכן מין, אזא וואָס דאָ אין צפון־קאנאדע איז דאָס ניט געווען בנמצא. האָט מען זיך צעלאָזט על שבעה ימים, דורך צייטונגען און בריוו, צו פרובירן כאַפן אזעלכע העכט וואָס וועלן איינ־שטימען צו קומען אהער און פארבלייבן דאָ מיט זיי.

מיר, די לאַנדאַנער, האָבן זיך דורך אַן אַרטיקל אין דער „וואַרהייט“ אַרויפגעכאַפט אויפן האַטשיק, און אַראָפּ פון אים האָבן מיר שוין נישט געקענט. און באַלד ווי מיר האָבן זיך דערוואוסט, אז ערגעץ לעבן „עסקי־מאָסן־לאַנד“ האָבן זיך אידן באַזעצט אויף לאַנד, האָבן מיר זיך אוועקגע־לאָזט איבער דעם אידישן ווייטשעפּל אין לאַנדאַן זוכן ווער ס'האָט פריינט אין קאנאדע. האָבן מיר טאקע געפונען איינעם, ווער ס'האָט א שוועסטער מיט איר פאמיליע טאקע אין זעלביקן אידנברידוש, וואוהין ס'האָט אונז געצויגן ווי מיט א מאַנגעט, און דער מאַן פון אַמ־דער שוועסטער — וואָס איז חוץ פאַרמער אויך געווען שוחט, מוהל און מלמד, און בכלל דער רעליגיעזער פאַרשטייער פון דער קאָלאָניע — האָט ער, דער פאַרמער־שוחט, אונז מיט זיינע באַנייטערטע בריוו טאקע אריבערגעצויגן אַן אַנשטרענגונג. ס'געדענקט זיך מיר נאָך זיינער א בריוו אין וועלכן ער שרייבט:

„וואַרפט אוועק די לאַנדאַנער פאַגעס (טומאַנעס), וואָס עסן אַרויס א שטיק האַרץ. וואַרפט אוועק יענעם קאָך; קוים גייסטו אַרויס אין סטריט ביסטו ניט זיכער, אז א מחבל אויף 4 רעדער וועט דיך אוועקלייגן אין מיטן

נאם. ווארפט אוועק די פינצטערע שעפער, וואו דו ביסט ניט זיכער אוועק צו גיין מיט א פייער. ווארפט אוועק די באַסעס, וואָס לעבן אויף דיין שווייס און בלוט. ווארפט אוועק יענע געזעלשאַפט פון צוויי פנימ'ער, וואָס זאָגן ניט וואָס זיי טראַכטן און טראַכטן ניט וואָס זיי זאָגן. קומט צו אונז. די לופט איז דאָ ממש א מחיה. דאָ באַ אונז איז אזוי שטיל און רואיק, אז איינער מען זיך לייגן שלאָפן אויפן מיטן וועג וועט אים קיינער נישט איבער-פאַרן, אפילו ניט אויפֿוועקן. דער וואַלד איז דאָ גרויס און דו ענסט זיך דאָ צעשפרייטן ווי דיין האַרץ גלוסט. איר לעבט דאָ אויף אייער אייגענעם חשבון, און די געזעלשאַפט אונזערע וועט אייך זיכער אויפֿנעמען מיט אָפענע אָרעמס. קומט, העלפט אונז באַזיגן אַט־דעם אור־אַלטן וואַלד וואָס איז זיך טויזנטער יאָרן געוואַקסן אָן ווער ס'זאָל עס מיט אַ האַנט אַגריין. קומט, פילט אויס אונזער קאָלאָניע, וואָס גויטיקט זיך אזוי אין פרישע כחות. קומט, קומט, איר וועט קיין חרטה ניט האָבן."

נו, אדרבא, זייט א גזלן און הערט זיך ניט צו צו אזא געבעט. און געצויגן אויף לאנד האָט אונז נאָך פון פריער. מיר זיינען שוין געווען האַלבע פארמערס אַרום לאַנדאָן. מיר האָבן מיט אונזער געלד אומשוּלד געגלויבט אין דער לעגענדע, אז רייכע אידן ווילן באַמונה שלמה קאָלאָניזירן אָרעמע אידן אויף לאַנד מיט זייערע פינאַנסן — פון וואָס ס'האָט זיך אויסגעלאָזט א בוידעם מיט א פּאָליצע. ס'איז לאַ דובים ולא יער. ס'איז די אלטע קללה, אז קוים טוט ווען א רייכער נאָר א טראַכט וועגן עפעס, כאַפן דאָס אונטער די צייטונגען און מען צעשמירט עס אויף טעלערלעך. מען באַווייזט ממש מיט אותות ומופתים, אז דער און דער איז א גרויסער בעל צדקה, כאַטש ס'איז ניט געשטויגן און ניט געפלוּגן. עס איז טאַקע יאָ געווען איינער א באַראָן הירש, וואָס האָט יאָ געהאָלפן קאָלאָניזירן אידן אויף לאַנד. איז דאָס אָבער טאַקע געווען אפשר אן איי־און־איינציקער אויפן גאַנצן ערד־קוגל.

ס'קען זיין, אז מ'האָט זיך פאר אונז געשראַקן. מיר זיינען אפשר פאַר די גבירים אין (לאַנדאָן) געווען צו פריי. מיר האָבן זיך געוואַלט קאָלאָניזירן אויף קאָאָפּעראַטיווע יסודות, און אזא זאַך האָט נאָך אין יענע יאָרן גע-שמעקט מיט רעוואָלוציע, רחמנא לצלן. און אַ דאנס דעם פארשטאַרבענעם י. זאַנגוויל, דער פירער פון די דעמאָלטריקע טעריטאָריאַליסטן, האָבן מיר זיך אויסגעניכטערט פון אונזערע פּאַנטאָזיעס, און די מיליאָנערן וועלן אונז העלפן מיט זייערע מיליאָנען. האָבן מיר זיך אָנגעכאַפט אָן דעם פלאַן צו פאַרן אין קאַנאַדע.

::
::
::

די ערשטע עקספּעדיציע פון לאַנדאָן

אין מאי 1910, האָט זיך ארויסגעלאָזט די ערשטע עקספּעדיציע פון לאַנדאָן קיין קאַנאַדע. אין יענער גרופע איז אויך געווען מיין ברודער.

מיר האָבן אזוי אויסגעפלאַנט, אז ער זאָל פאָרן פרויער און איך זאָל נאָך בלייבן שניידן פעלכלעך (איך בין געווען א פאָריער) פאָרן באַלעבאָס, ביז איך וועל סענען אַפּשפּאַרן גענוג אויף ריזע-הוצאות. אמת, אין יענע יאָרן אין לאַנדאָן האָט מען אין די פּוטערוואַרג-פּאַך מער ניט געקענט שפּאַרן ווי קישקע-געלט. אז מען איז פון טיש אַוועק א הונגעריקער, האָט מען איינ-געשפּאַרט א פּאַר פענים.

פון די בריוו וואָס מיר האָבן געקראָגן פון אונזערע עקספעדיטאָרס פון קאנאָדע איז געווען שווער צו וויסן אויב ס'לוינט זיך אונז אויך צו פאָרן אהין, אָדער מיר זאָלן בלייבן אין לאַנדאָן. מ'פלעגט אונז שרייבן אזעלכע מאָדנע בריוו, אז נאָך אמת'ע פּאָליטיקער וואָלטן פון דעם עפעס געקענט אַרויסקריגן און פארשטיין וואָס צו טאָן. מ'האָט זיך, ווייזט אויס, אַכיסל אָפּגעברייט און מ'האָט אליין ניט געוואוסט אויב דאָס איז אזא כראַנישע מנפה, פון וואָס מ'קען שוין קיינמאָל נישט פטור ווערן, אָדער דאָס איז ניט מער ווי צייטווייליק; אַט-אַט, נאָך אַ ווילע, נאָך אַ יאָר, און ס'וועט זיך פארבעסערן. מען וועט זיך ביסלעכווייז צום וואַלד צוגעוואוינען און די אומשטענדן, מיט וועלכע מ'ווערט דאָ די ערשטע צייט געבענטשט, וועלן זיך בייטן צום בעסערן. אגב צוויי פון די עקספעדיטאָרס, אייזיק קאָהען און איזי סיגל, האָבן געלאָזט זייערע פרויען אין לאַנדאָן, און זיי האָבן דאָרטן מער אליין ניט געוואָלט זיין, און אין אויגוסט זיינען זיי געקומען צו זייערע מענער. האָט זיך די לאַנדאָנער משפּחה אין אירנברידזש אָנגעהויבן פאָרגרעסערן.

איך האָב זיך מיט לאַנדאָן ניט געוואָלט שידן. א שטאָט — א גאַנצע מדינה, וואו איך האָב גייסטיק גענאָסן זייער פיל. קומענדיק פון אלטן צאָרישן רוסלאַנד, וואו ס'איז ניט געווען קיין פרייהייט פאַר קיינעם ניט, ובפרט פאַר אונז אידן — דאָ ניט שטיי, אַהין ניט גיי, דאָס ניט זאָג און אַנדערש ניט טראַכט, דאָס טאָרסטו ניט און דאָס אויך ניט; שמיר, צאָל כאַבאַר, אז ניט איז דאָס לעבן ניט ניהא — איז פאַר מיר לאַנדאָן געווען אַ סוואַל פון פאַרגעניגן. פריי, ווי דער פּויגל אין פעלד.

אַבער א ריי סיבות האָבן מיך פון לאַנדאָן אַרויסגעצויגן. איך האָב די לאַנדאָנער פּאָגעס ניט געקענט פאַרליידן, און דער ברודער האָט מיר דאָרטן געפעלט. איך האָב זיך אין דער גרעסטער וועלט-שטאָט דערפילט איינזאַם און עלנט. אגב, דעם שוחט'ס בריוולעך, וואָס האָבן דיך געקענט פארטראַגן אין די הימלען, האָבן געהאט זייער ווירקונג. און אַ קליינעם אויסשניט פון אַ צייטונג האָט מיין ברודער מיר צוגעשיקט פון אירנברידזש, וואו ס'האָט זיך געליענעט, אז זיי האָבן דורכגעפירט „די באַבע מיטן אייניקל“ פון גאַלדפּאַדען (איך האָב נאָך דעם אויסשניט היינט אויך) — פאַר מיר איז דאָס היינט א 33-יאָריקער דאָקומענט), מיט די נעמען פון די שפּילער, מיט אַלע זיבן גליקן. אַט דאָס שטיקל פאַפּיר האָט מיך איבערצייגט, אז די אידן-

ברידזשער פארמערס זיינען ניט פון יענעם מין אידן, ווי עס האָבן געהאט א שם די אמאָליקע ישוב'ניקעס — א צוריקגעשטאַנענער און פארנרעכטער עלעמענט, מיט וועמען מען קען אָפּוויין יאָרן צוזאַמען און ניט וויסן אויב אזא זאך ווי גייסטיקער גענוס עקזיסטירט אין אונזער וועלטל—נאָר מענטשן, מיט וועמען מען קען זיך אפילו אין מיטן וואַלד ניט פאַרלירן.

אמת, דער פויגל איז טאקע מיטן זינגען ניט זאַט, אָבער מיר זיינען נאָך דאָן געווען יונג און שטאַרק, און קיין מוט האָט אונז ניט געפעלט, פאַר פיזישע שוועריקייטן האָבן מיר זיך ניט געשראַקן, אדרבא, אונז האָט זיך געדוכט, אַז די קאפּריזן פון א באָם זיינען ערנער ווי די קאפּריזן פון דער רייער נאַטור, פון וועלכער מיר האָבן נאָך דאָן ווייניק וואָס געוואוסט. און ס'האָט אונז געצויגן צו אידנברידזש.

איך פאַר-מיט מיט דער צווייטער עקספּעדיציע

אין מאי, 1911-טן יאָר, האָט זיך א צווייטע עקספּעדיציע פון 4 אַרויסגעלאָזט פון לאַנדאָן, צו אידנברידזש, פון וועלכער איך און עלעק ספּרינגמאַן זיינען געווען צוויי.

איך קען ניט פאַרנעסן יענעם פרייטיק אָונט אויף דער סטאַנציע פון וואנען מיר זיינען אָפּגעפאַרן פון לאַנדאָן. גראד יענער אָונט האָט מיך איבערראַשט וויפיל פריינט ס'זיינען אונז געקומען אַרויסבאַגלייטן; און ס'האָט מיר געמאַכט א סך גרינגער אויפן האַרצן — אז אויב מיר האָבן אין לאַנדאָן געהאט אזוי פיל פריינט, איז פארוואָס זאָלן מיר דאַרמין, אין דער נייער וועלט, אין קאַנאַדע, אויך ניט האָבן קיין פריינט!

די ריזע אויפן ים איז פאַר מיר געווען א פּיסקניק. די שיף אונזערע, מיט וועלכער מיר זיינען געפאַרן, דער „טיוטאַניק“, וואָס האָט לעבן ברעג אויס-געקוקט ווי א ניריאַרקער הימל־קראַצער, איז אויפן ים געשוואומען אזוי ווי א שאַלעכץ פון א ניסל אויפן מיטן טייך. מיר, אזויפיל פאַסאַזשירן מיט אזא מעכטיקער שיף, האָבן אויפן ים גאָר קיין ווערט ניט געהאַט. ובפרט אַז אנטקעגנאיבער אירלאַנד, וואו מיר האָבן מיטן הוילן אויג געזען ווי דאָס לאַנד באַווענט זיך, האָט זיך אונזער שיף אָפּגעשטעלט אויף גאַנצע 6 שטונדן און די מאַטראַסן האָבן ווי די רוחות ניט גערוט; מ'איז געפלוין אַרויף און אַראָפּ ביז אין וואַסער אַרײַן; די גאַנצע צייט האָט מען געגעבן סיגנאַלן. פילע, איבערהויפט פרויען, האָבן זיך זייער געשראַקן. אימיצער האָט דערציילט, אז די שיף טרינקט זיך און די ידיעה האָט זיך צעשפּרייט צווישן די פאַסאַזשירן אזוי ווי א וואַלד־פּיער. מיר האָבן דאָס ניט געקענט פאַרשטיין: אין מיטן טאָג, אַ קלאָרער וועטער, דאָס וואַסער רואיק, גלאַט ווי אַ שפּיגל; צו וואָס אַזויפיל סיגנאַלן? ביז דער סטואַרד, מיט וועמען איך האָב זיך אויפן שיף באַקענט, האָט מיר דערקלערט, אז די שיף „טיוטאַניק“

נייט צו קאנאדע דאָס ערשטע מאָל, און דאָס פּרואוּוט מען די וואסערן צי ס'איז גענוג טיף פאר איר, און סינגאַלן ניט מען אויסצופילן א ים-געזעץ.

און ווי גרויס אונזער שיה איז געווען, האָט זי זיך אין מיטן ים אַזוי צעוויגט, אזוי ווי א פילקע וואָס מען ווארפט. ס'האָט אונז אַלעמען פון שלאָף אויפגעוועקט און ארויסגעטריבן אויפן דעם. אָבער דער מבול, וואָס האָט ממש פארנאָסן דעם ים, האָט אונז צוריק געטריבן אין אונזערע קאָזיר-טעם פון פערטן קלאָס. פארגיטיקט האָט מען אונזער שאַקלדיקע נאכט, ווען מיר זיינען צוגעקומען נענטער צו קאנאָדער ברעגן און מען האָט אונז פון ווייטן געוויזן דורך פארגרעסערונגס-גלעזער שווימענדע בערג פון אייז. פון ווייטן קוקט עס אויס ווי טורעמס, געמאכט פון מענטשלעכע הענט, שטעקן ארויס פון ים. אָט פאר די בערג ציטערן עס די קאפיטאַנען.

די פּראָצעדורע פון די אימיגראַציע-באַאָמטע אין סוויבעס איז פאַר אונז, וואָס זיינען געפאַרן אזוי ווייט ווי צפון-מערב קאנאָדע אויף לאַנד, געווען פון די גרינגסטע. זיי האָבן שוין מן הסתם געוואוסט, אַז האָמסטע-דערס וועלן קיין האָניס ניט לעקן און מ'מעג אונז פארגינען די ריזיע אָן שוועריקייטן.

„סטאַר-סיטי“, מיין ערשטע קאנאָדער סטאַנציע

קומענדיק אויף דער באַן צו דער לעצטער סטאַנציע, וואו דער קאַנג-דוקטאָר האָט אויסגערופן סטאַר סיטי — דאָס מיינט אז איך דארף אראָפּ קריכן — בין איך געבליבן איינער אליין. עלעק ספרינגמאַן האָט מען אין קוויבעק פארהאלטן צוליב זיין קינדס א שלעכטע פוס; און די אַנדערע צוויי מיטפאַרער זיינען אראָפּ פריער מיט א סטאַנציע. זיי האָבן געזוכט אַרבעט. האָב איך עפעס דערפילט אַזא מאַדנעם געפיל. פרייד, וואָס איך האָב אַזא ווייטן וועג דורכגעמאכט בשלום, אָן קיינע אינצידענטן; און אַן אומעט — 4 אַזויגער פארטאָג, אין מיטן א טויט-שמילן וואַלד שטעקט עפעס א שטיבל-דאָך, און דאָס איז די סטאַנציע פון סטאַר סיטי. א „שטערן-שטאָט“, ווי איך האָב זיך פאַרגעשטעלט. א שטאָט, לאָמיר זאָגן, כאַטש פון עטלעכע טויזנט איינוואוינער. און דאָ איז שטיל ווי אין א ברונעם; קיין שטאָט זע איך ניט אין ערגעץ, און איך שטיי אונטערן ברעקל דאָך און ווייס ניט וואו צו גיין.

איך האָב ניט געקענט פארשטיין פאַרוואָס מיין ברודער, וואָס האָט זיכער געקראָגן מיין בריוו פון לאַנדאָן ווען איך וועל אַנקומען, איז ניט געקומען צו דער סטאַנציע. איך ווייס, אז מ'שרייבט א בריוו מוז דאָך עס אמאָל אַנקומען. איך האָב אָבער ניט געוואוסט פון אַזא סאָרט ציוויליזאַציע, אַז אויב דער וועג איז שלעכט, איז דער וואָס פירט פאַנאָדער די בריוו צו יעדער פּאָסט מייַלן ווייט איינע פון צווייטע, לייגט ער עס אָפּ אויף א צווייטער וואַך, — ניט היינט איז איבעראַכטאָגן. און מיין ברודער האָט מיין

בריו געקראָגן מיט איין טאָג פריער איידער איך בין געקומען, און פאר איין טאָג מיט א נאכט האָט מען די 20 מייל פון אידנברידוש ביז סטאר סיטי אין ענדע מאי ניט געקענט מאכן.

דערווייל שטייענדיק אזוי אונטער א ברעג רעכל, האָב איך באַמערקט אז עפעס א באשעפעניש — כ'וואַלט זאָגן אז דאָס איז א מענטש — באַוועגט זיך אין א גראָבן קעגנאיבער מיר. האָב איך זיך דערפרייט: א מענטש איז מיטן וואַלד קען זיין א פריינט. איך קוק זיך צו; איז צו ערשט האָב איך באַטראכט די צוויי „פליערס“, (אַקסן) געשפּאַנט אין שטריקלעך, אין עפעס אַ לאַנגער טאראָדורע וואָס איך זע צום ערשטן מאָל אין לעבן. און הערנער! אוי וויי — ווי קענען זיי דאָס איינהאַלטן אויפן קאָפּ! ליגן זיי זיך אזוי אין שפּאַן און קייען און האָבן די גאַנצע ציוויליזאַציע ערגעץ אנדערש.

פון דעם מענטש האָב איך מער ניט געזען ווי א פּאָר לאַנגע פיס אין פּאַרבּלאָטיקטע אָוועראַלס, וואָס איז פאר מיר געווען א רעטעניש וואָס פאר אַ קאָליר דאָס איז געווען ניערהייט. אויפן קאָפּ אַ פּאַפּאַכע אַריבער די וואָס, און כ'וואַלט זאָגן, אז אויף די פלייצעס איז עפעס געווען אזאַ בנד וואָס איז שווער צו אורטיילן וואָס דאָס איז. איז דאָס א פּעלץ — איז צו וואָס ענדע מאי א פּעלץ? איז דאָס אַ מעקינא — איז פארוואָס שטעקן פון דאָרטן ארויס לאָקן ווי פון א הונט? און קוקנדיק אזוי אויף דעם נפש, ווי ער כראָפּעט עס אזוי געשמאַק, האָב איך אים באלד מקנא געווען. איך, אין דעם לאַנדאָנער היילוך, מיט דינינקע שיכלעך, אין א זומערדיקן מאַנטל האָט מיר געטרייסלט א צאָן אָן א צאָן פון קעלט.

ווייזט זיך ארויס, אז דער מענטש איז שוין דאָ א פאַרמער פון 8 יאָר צייט און וואוינט 9 מייל פון דער סטאַנציע און ער פירט יעדנס קאַנען מיט קרים צו דער באַן. פּאָרט ער ארויס פון דער היים 6 אַזויגער פאַרנאכט און פּאָרט אַ גאַנצע נאַכט ביז ער כאַפט די באַן 4 אַזויגער אין דער פרי, און דאָ אין גראָבן איז דאָס זיין האַטעל וואו אָפּצורוען. אַט דער פאַרמער איז גראד געווען זייער אַן אָנגעלייענטער, געקענט כמעט אלע רוסישע און אמעריקאנישע קלאַסיקער אויף אויסנווייניק; און ער האָט מיך דאָ פארוויילט מיט א לעקציע פון פּאָליטישער עקאָנאָמיע. ווען איך האָב אים דערציילט אז איך פיר מיט זיך פון לאַנדאָן א 200 ביכער און זשורנאַלן, האָב איך באַמערקט אז באַ דעם מאַן פליען פונקען פון די אויגן; ער וואַלט עס אַט דאָ ליגנדיק איינגעשלונגען.

אַט דער ערישטער ברוד הבא, די באַגעגעניש מיטן פאַרמער, האָט מיר אַ טיאַכקע געטאָן אונטערן לעפעלע. הייסט עס א מענטש איז שוין דאָ אזוי לאַנג ווי 8 יאָר, האָט זיך ארויפגעאַרבעט אויף אזעלכע צוויי פליערס מיט א שטריקלענעם שפּאַן, און איז פיר און צוואַנציג שטונדן אין וועג פאַר אַנדערהאַלבן דאָלער — איז דאָס ווען ער שלאַפּט אין גראָבן און די אַקסן אויפן מיטן וועג; ווען ער דאַרף צאָלן פאַרן עסן, בלייבט אים גאַרנישט.

און מ'קען זיך שוין פארשטעלן אז מ'פארקויפט די סמעטענע, בלייבט פאר זיך די זויער-מילך. איז ווי קומט עס, אז פאר די אכט יאָר זאָל ער נאָך ניט קענען די סמעטענע אַליין עסן? איז אורמילט אַליין וואָס איך האָב דאָן דורכ- געטראכט.

::   ::   ::

„האַלאַ! האַלאַ!“ איינער שטופט מיר א האַנט מיט א שלום עליכם. אימיצער פאַלט אויף מיר קושן מיך. איך האָב זיך אויפגעכאַפט ווי פון טיפן שלאָף. איך באַגען דאַכט מיר באַקאַנטע פּנימ'ער. דאַכט זיך, אייזיק קאַהען מיט זיינע ברייטע פּלייצעס; דאַכט מיר, מיין ברודער.

אַבער נואַלד, דער הייליך! די זעלבע פאַרבלאַטיקטע אַוועראַלס, ווי באַ יענעם פאַרמער מיט וועמען איך האָב זיך אין גראָבן באַקענט. די זעלבע פאַפּאַכעס אויפן קאַפּ אַריבער די אויערן. פעלצאַלעך? דאַכט זיך — יע. אַבער וואו זיינען אַהינגעקומען די ווייסע ווייכע הענטלעך מיט די גאַלדענע רינגען אויף די פינגער, די ציכטיקע אַנצוגן אין וועלכע מ'איז פון לאַנדאָן ארויסגע- פאַרן? אַלץ וואָס עס איז זיי געבליבן אַפגעשפּאַרט און האַרטע פאַרמאַזאַליעטע זיינען דאָ, איז פון זון-פאַרברוינטע פּנימ'ער און האַרטע פאַרמאַזאַליעטע הענט, זייער אַ ליבלעכן שמייכל אויף די ליפּן און אַ וואַרעמע האַרץ. און „געווער מינד“ אָט די אַלע פּריערדיקע שרעקן. אָט די צוויי אייגנשאַפטן האָבן מיך באַלד געפאַנגען, און אין פינף מינוט אַרום בין איך שוין געווען אויסגעמישט מיט באַקאַנטע און ניט-באַקאַנטע אידן. אַלע אין משפּחה, פּריינט.

און אזוי ווי באַ אידן אַן אסיפה דאַרף מען ניט קויפן — גערעדט און געטאָן, איז טאַקע דאָרטן אין סטאַר-סיטי באַשלאָסן געוואָרן, אז איך זאָל צופאַרן נאָך אין אַ שטעטל 14 מייל, וואו ס'איז דאָ אַ לאַנד-אַפּיס, און איך זאָל אַריינפאַרן אין אידנברידזש אַ פאַרטיקער באַלעבעסל פון 160 אַקער (געדיכטן וואַלד).

די דריי אידן, וואָס זיינען געפאַרן צו יענעם שטעטל און וואָס האָבן מיך געדאַרפט נעמען אונטער זייער שוץ, האָבן זיך פאַרגעשטעלט: איינער, אַ איד מיט אַ געלן בערדל, אַ איד אַ נבור, מיט קלוגע אויגן, און דער קאַפּ איז אַנגעשטאַפט מיט פּלענער, יעקב לייב ראַטנער. נאָך איינער, אויך אַ שטאַרקער איד, זיכער אַ שווערער אַרבעטער, חיים עליע קעצעף, און אַ דריי- טער איד, אַ בלייכער, אַ צעקראַכענער, רעדט אַ סך און איז אויך פּול מיט פּלענער, דייוו שטין.

די ריזע אונזערע — אָן אַ שום סימן פון אַ וועג, נאָר אַ געדיכטער וואַלד, און צווישן די זומפן, וואו די וואסער האָט אונז פאַרשפּריצט פון אויבן ביז אַראָפּ. און ווי אין מיטן האָט זיך דער ווינט געגעבן אַ דריי איבער אין אַ שניי-שטורעם דעם 26-טן מאַי. אוי, ווי! און דאָרטן אין שטעטלדיקן האַטעל, וואו מיר זיינען געשטאַנען 2 טעג ווייל ס'האָט אַנגעדרייט אַזויפיל

שניי, אז ס'איז געווען מורא'דיק פארשאַטן צו ווערן — דאָס האָט מען גע-
מענט פאַרשמעלן אין אַ פּיל־ס־כּילד.

נאָך וואָס פּאַרן אידן אין שטעטל פאַר 35 מייל, דאָן ווען דער וועג
איז אזוי שלעכט? יעקב לייב ראַטנער, אָדער ווי מען האָט אים דאָ גערופן
פאַרקירצט דזשיי. עץ, האָט געפירט איינעם פון זיינע פּערד צום דאָקטאָר.
ער האָט געקויפט א פּאַר פּערד פאַר 575 דאָלער. האָט איינער באַלד געכאַפט
אַ ציטער און איז געפאלן. יענע יאָרן האָבן נאָך פאַרמערס אין א נייעם ישוב
קיין אייגענע פּערד ניט געקענט האָבן; פּלעגט מען אַהער ברענגען פּערד
פון דעם מזרח, וואו דער קלימאַט איז ניט אזוי קאַלט; פּלעגן זיי דאָ אין
קאַלטן צפון פּאַלן ווי די פּליגן. דערצו זיינען זיי געווען אזוי טייער. די
ווייטע וועג צום ברענגען האָט געקאָסט טייער. אָבער די הויפּט־אורזאך פונעם
יקרות איז דאָס וואָס „גרינע“, ערשט־אַנגעקומענע, וואָס האָבן ווייניק וואָס
געוואוסט וועגן פּערד, איז געווען זייער גרינג צו נאַרן. ווער ס'זאָל דאָ געבן
אַן עצה איז ניט געווען, איז וויפיל מען האָט געבעטן האָט מען געצאָלט. אַגב,
האָט מען פאַר פּערד צוגעבאָרגט געלט. דעם קרן פּלעגן זיי אַרויסקריגן
פון ערשטן איינצאָל, האָט זיך זיי שוין געלוינט דאָס איבעריקע צו באַרגן
אויף הויכע פּראָצענטן; און ביז מ'האָט די פּערד געקענט אויסצאָלן מיט די
הויכע פּראָצענטן זיינען שוין די מערסטע פּערד אויף דער וועלט ניט געווען,
און מ'האָט נאָך געצאָלט פיל יאָרן שפּעטער פאַר גע'פּג'ר'טע פּערד.

איז אָט דער דזשיי. עץ. האָט געפירט דעם צווייטן פּערד צום דאָקטאָר
פאַר 35 מייל (וואָס ס'האָט אים גענומען באַלד א גאַנצע וואָך צו דערפּאַרן)
צו זען אויב דער צווייטער פּערד איז ניט קיין פאַרקילטער.

די אַנדערע צוויי אידן זיינען געפאַרן אין יענעם שטעטל, מעלפּאַרט,
קריגן אַ הלוואה פון דער „יק'א“.

נאָכדעם ווי מיר זיינען אין מעלפּאַרט — וואו ס'איז אויך געווען דער
לאַנד־אָפּיס, וואו איך האָב געקראָגן מיין פּערטל לאַנד — אָפּגעווען באַלד
3 טעג, ווייל ס'איז עפעס געווען אַן אָפּהאַלט אַרויסצוקריגן דאָס געלט,
עפעס זיינען די פּאַפּירן ניט געווען אין דער ריכטיקער אָרדענונג און אַגב
האָט אונז אַ שניי־שטורעם ניט געלאָזט אַרויספּאַרן, זיינען מיר אין אַ אָוונט
אַרויסגעפאַרן צוריק אַהיים.

אונזער ריזע אַהיים זאָל אונז קיינער ניט מקנא זיין. בלאָטעס אריבער
די רעדער; די פּערד קוים וואָס זיי האָבן זייערע פּיס געשלעפּט, און מיר,
פאַרשפּריצטע, פאַרבליאָטיקטע פון אויבן ביז אַראָפּ, זיינען געלעגן אין אַ
הויכן וואָגן אַן א ברעקל שטרוי אונטערן זייט און האָבן געדערעמלט. פון
צייט צו צייט האָבן מיר זיך אויפגעכאַפט, ווען אַ ראָד פּלעגט פאַרטשעפּען אַ
בוים וואָס איז געשטאַנען נאָענט צום וועג, און מען האָט געדאַרפט דעם
וואָגן אָפּשטופּן אַן א זייט.

די פּערד, וועמען ס'איז ניט זייער באַקוועם געווען צו שטיין אין

שטעמל מיטן שפאן אויף זיך, האָבן זייער געאיילט אהיים און דערפאר איז געווען אזא ספיצת הדרד. מ'האָט זיך אויפן וועג אין ערגעץ נישט אָפּגע- שטעלט ביז מיר זיינען געקומען צום ערשטן אידישן פארמער, וואָס אויפן וועג אַהיים איז ער דער נאָענטסטער צום שטעמל. די פערד איז, ווייזט אויס, שוין דער פּלאַץ געווען באַקאַנט. אגב, זיינען זיי געווען זייער הונגערדיק און שטאַרק פארמאטערט. איז מען גלייך צוגעקומען צו דער שטאַל וואו זיי האָבן דערפילט דעם געשמאקן טעם פון גוטן היי, וואָס איז געלעגן דערביי. האָבן מיר זיך פון פּלוצימדיקן אָפּשטעל אלע אויפגעכאַפט. און כאַטש אונזערע זייטן האָבן זיך א נאנצע נאַכט געשאַקלט, און ווען ניט אונזערע קליידער וואָלטן זיך מעגלעך אונזערע ביינער ארויסגעשאַטן אין וואָגן, איז אָבער די ערשטע באַגעגענהייט מיט אַזאַ פריינטלעכן „האַלָו“, מיט אַזאַ האַרציקן שלום עליכם, מיט אַזאַ פריידנס אויסגעשריי „אידן קומען!“ — האָט זיך אונז געדאַכט, אז מיר זיינען גאַר געשלאַפן אויף אַ פּערענע מיט ווייסן פּוך אָנגעפילט, און מיר פילן זיך אזוי גוט, ניט פארמאטערט. באַזונדערס איז מיין האַנט אַריינגעפאלן אין א האַנט וואָס איז געווען באַלד צוויי מאָל אזוי גרויס, און אַזאַ פארמאָזאָליעטע, אַ האַרטע, אָבער אַזאַ וואַרעמע, מיט אַזאַ ליבלעכן שמייכל, פון וועלכן ס'האָבן אַרויסגעשיינט אַזעלכע ווייסע שטאַרקע ציין.

„אַט דאָס זייט איר עס דייוו אוסישקינס ברודער פון לאַנדאָן? מיר וואַרטן שוין אויף אייך לאַנג. און ווער איז מיט אייך צוזאַמען נאָך געקומען? מיר דארפן אהער אידן, אידן, איבערהויפט מוטיקע, ניט קיין צעקראַכענע, וועמען ס'שרעקט יעדע קלייניקייט. מיר האָבן דאָ פאַר זיך אַזאַ מורא'דיקע אַרבעט. דאָס דארפן מיר ארויסרייסן, די בלאַטעס דארפן מיר פאַרשיטן, אונזערע וועגן דאַרפן זיין גוטע, אז מיר זאָלן זיך קענען פריי באַוועגן. מיר מוזן זען צו האָבן הנאָה פון אונזער לעבן. פאַר דעם זיינען מיר אַהער געקומען.

„אָבער ווער זייט איר“ — פּרעג איך אים . . . „מה שמכמ?“

פון גרויס פרייד וואָס אידן קומען האָט ער זיך פאַרגעסן צו זאָגן זיין נאָמען.

„מיין נאָמען איז דזשאָו פּולמאַן. איך קען זיך מיט אייער ברודער זייער גוט. מיר זיינען זייער גוט באַפריינדעט. איך ארבעט איצט דאָ באַ דעם פאַרמער, אָבער באַלד ענדיקט זיך דאָ מיין ארבעט און איך וועל זיין אין גיכן אין דערהיים און מיר וועלן זיך אָפטער זען. און איך בין זיכער, אז אונזער ווינקל וועט איצט ממש אויפֿלעבן. יונגע מענטשן מיט יונגע בלוטן זיצן ניט מיט קיין פאַרליינטע הענט.“

מיך האָט אָבער געוואונדערט: איך זע די מענער, קינדער און א פרוי, וואָס האָט אונז זייער פריינטלעך איינגעלאָדן אַריינצוקומען אין הויז נעמען עפעס אין מויל אריין. אָבער גוואַלד, וואו איז די הויז און וואו איז דאָ אַ

טיר אריינצוגיגן? אז איך זע פאר זיך ניט מער ווי א גרויסן קאסטן, אין וועלכן מ'קען אין בעסטן פאל האלטן צוויי טוצן גענו. און איך האב אלץ געווארט ווער ס'איז פון די מענער זאל גיין פריער און ווייזן מיר ווי אזוי מען קען אריין אין א הויז, וואס איך זע דאָ ניט ארום מיר, און וואוהיין מען לארט אונז איין אזוי פריינטלעך און וואוהיין ס'האָט מיך געצויגן אריינ-צוגיין.

און אָט אין דעם קאסטן האָט געוואוינט א פאמיליע מיט קינדער, און אידן וואָס פלעגן פאָרן צום שמעטל פלעגן זיך דאָ אָפּשטעלן רוען, און ניט איינמאָל האָט מען געקענט הערן ווען אידן פלעגן צופאָרן אין מיטן נאַכט:

„ראַשיע, קריך ארויס פון בעט, לאָמיר לאָזן אידן פארמאטערטע פון וועג אָפרוען, מיר וועלן זיך שוין מאָרגן אויסרוען“.

און זי פלעגט ענטפערן:

„קאדעש, דו גיי העלף אויסשפאָנען און זאָל מען גיכער אריין אין הויז, אָט האָב איך שוין פארטיק טיי און עפעס צובייסן“.

און אידן זיינען דאָרט אין דרויסן ניט געבליבן שלאָפן און קיין הונגעריקע קיינמאָל ניט אוועקגעפאָרן.

און אָט דער יונגער ברייט־פלייציקער און פון זון־פארברענטער דזשאָן פולמאן האָט מיך געוואָלט צופרידנשטעלן מיט וואָס ניט איז, האָט ער פאר מיר דערציילט וואָס פאר אַ הויז מיין ברודער האָט עס אויסגעבויט אויף זיין האַמסטעד, אַהין וואו איך דארף אריינפאָרן. די שענסטע הויז פון אלע אַנדערע בעטשלאָרס. און ער האָט עס מיר איבערגעגעבן מיט אלע קליפער־לעך — די גרויס, די ארכיטעקטור און די מאַטעריאלן פון וואָס ס'איז געבויט, ווי אזוי מען האָט עס אין יענער צייט אָן א סימן פון וועג געקראָגן, און וויפיל דאָס האָט געקאָסט. ער איז אין יענעם מאָמענט ממש געווען אין זיבעטן הימל. מ'האָט געקענט פילן, אז דער מענטש האָט פון דעם אַליין מורא'דיק הנאָה. און לויט זיין דערציילן האָב איך זיך דערוואוסט, אז די גרויס פון דעם פּאַלאַץ איז 18 פוס לאנג און 14 פוס ברייט. די ווענט — איין אינטש גראָב מיט אַ דינעם פּאַפּיר אינווייניק: דאָס האָט געזאָלט אָפּהאלטן דעם ווינט. דער דיל — דריי פערטל באַדעקט מיט קרומע פּראָסטע ברעטלעך, און פון די זעלבע ברעטלעך איז אויך צוגעדעקט דער דאָך, מיט אַ דינעם פּאַפּיר אריבערגעדעקט פון אויבן, און דאָס האָט געדארפט אָפּהאלטן דעם רעגן, אז עס זאָל ניט רינען אין הויז. האָט עס געקאָסט \$21.10. און גלאָז פאר די פענסטער, טשוועקעס און אַ קליאַמקע צום טיר, מיט זאָויעסקעס — אַ סומע פון \$2.29, איז צוזאַמען אַזויפיל ווי \$23.39. און דאָס אלעס האָט ער נאָך מיטאַמאָל ניט געקענט איינקויפן, האָט ער נאָך פאר דעם אביסל צו-געארבעט. און פון די מאַטעריאלן איז נאָך געבליבן פאר אַ בענקל מיט אַ טיש.

יענעם טיש האָב איך נאָך איצט. און פון די מאַטעריאַלן פון וואָס דאָס
איז געמאַכט געוואָרן קען מען זיך פאַרשטעלן די זענ-מילן אַמאָליקע, ווי
זיי זיינען געווען צוזאַמענגעשעלט אַזוי, אַז ווען א ברעטל איז פון איין זייט
איין אינטש גראָב און 6 אינטשעס ברייט איז עס פון צווייטן זייט $1\frac{1}{2}$
אינטשעס גראָב און 2 אינטשעס ברייטער. און פון די מאַטעריאַלן האָט זיך
אידנברידזש געבויט, און איבערהויפט טאַקע אונזער ווינקל, וואו ס'האָבן
זיך באַזעצט די לאַנדאַנער.

מיין ערשטער שפאציר צו דער פאסט

דאס איז געווען באַלד ווי איך בין געקומען אין אידנברידזש, ווען איך בין נאָך מיט דער ווילדערניש ניט געווען באַקאנט. האָט זיך מיר פאַרגלוסט צו גיין נאָך פּאָסט. עפעס איז מיר אויסגעקומען אומעטיק צו זיצן אזוי אָן אַ צייטונג, און אפשר וועט א בריוו זיין. אמת, דער וואַלד איז פול מיט לעבן. די פייגעלעך זינגען צו דער זון, וואָס איז א גאנץ ווינטער געלעגן ערגעץ א פארפרוירענע און איז איצט אין פּרילינג אַרויסגעקומען אָנוואַרע-מען זיך. אויך די חיות זיינען רירעוודיק. מ'לויפט, מ'שטיפט; ס'דוכט זיך, אַז זיי זיינען ניט בעסער פון די מענטשן אין דער גרויסער שטאָט. די זשאַבעס אין די בלאַטעס פארטומלען דעם קאָפּ. נאָר די בלאַטעס אליין זיינען שטיל און ליגן צעשפּרייט איבערן גאנצן וואַלד. ס'איז זייער צייט. און טאַקע דערפאַר ווערט עס פון יעדן מייל — דריי מייל. עס איז ווייט אַרומ-צוגיין זיי.

מיין ברודער האָט מיך גראָד געוואָרנט, אַז איך זאָל ניט גיין. איינס, האָט ער גע'טענה'עט, ווי קענסטו גיין זעקס מייל צו דער פּאָסט אָן שום אַנדייטונג פון עפעס א וועג? דו קענסט דאָך פארקריכן העט'העט אין יעדן הופּעץ און מיר וועלן דיך דארפן גיין זוכן, ווי מיר האָבן עס געהאַט מיט דזשעק בראָידי, וואָס איז פאַרבלאַנדזשעט געוואָרן אין וואַלד אויף צוויי טעג — און סך הכל איז ער געווען א מייל פון דער היים, אָבער ער האָט ניט געקענט טרעפן וואו צו גיין. צווייטנס, זאָגט ער, קענסטו נאָך אַריינפאַלן אין א בלאַטע, וואו דו וועסט כאַפן אַן אומזיסטע מקוה און דו וועסט זיך ניט צוקילן און עס וועט דיך קאָסטן טייער. און דריטנס, האָט ער גע'טענה'עט, וועסטו דאָך די זעקס מייל דורכן וואַלד פאַר איין טאָג ניט דורכקריכן, און אזוי ווי דו קענסט דאָ נאָך קיינעם ניט, וועסטו ניט האָבן וואו איבערצורעכטיקן אין וועג.

און בכלל, ווי קען דאָס א מענטש אַוועקלאָזן זיך אין אַזאַ מהלך אין לאַנדאָנער שיכלעך, וואָס טויגן נאָר פאַר א טראָטואַר.

איך האָב גע'טענה'עט, אַז איך בין געקומען אַהער ניט אויף רבנות
און אז איך האָב ניט מורא פאר צונעצן די שיד און איך שרעק זיך ניט
פאר אזעלכע קלייניקייטן.

און מיין ברודער, וואָס איז געקומען אהער מיט א יאָר פריער און האָט
שוין אביסל געקענט דעם געגנט, האָט מיר געגעבן פארשידענע סימנים
כדי איך זאָל בעסער טרעפן ווי צו גיין.

„אַט'דאָ" ווייזט ער מיר מיטן פינגער, „וועסטו גיין מיטן שטיקל פעלד
צו דער וועסט ביז דו וועסט קומען צו אַן איבערגעבראָכענעם פּלאַץ, וואָס
שטייט לעבן פענס. פון דאָרטן זאָלסטו גיין לינקס ביז דו וועסט קומען
צו אַ גרויסער בלאָטע. דערנאָך זאָלסטו גיין רעכטס ביז דו וועסט צוקומען
צו אַ גראָבן, וואָס די נאַטור אליין האָט געמאַכט; זאָלסטו ארומגיין דעם
גראָבן ביז דו וועסט צוקומען צו אַ ריווקן בוים, וואָס איז פון אַ שטורעם
איינגעפאלן און איז געבליבן הענגען אויף אַן אַנדערן ניט קיין קלענערן
בוים. און נאָך עטלעכע שריט ווייטער וועסטו צוקומען צו אַ צווייטער, נאָך
אַ גרעסערער בלאָטע, מיט היבשע עטלעכע קופּעס פון אזעלכע גראָבע גראָזן
מיט רימלעך. דאָס זיינען די וואוינונגען פון די וואסערראַצן, וואָס זיינען
דאָ פאַראַן גענוג. דאָרטן טו זיך אַ קער לינקס און דו וועסט קומען צו אַזאַ
געדיכטעניש פון ווילדע בוימער, וואָס וואקסן אַרום נידעריקע פּלעצער,
און וואָס נאָר אַ טויזנטיאָריקער וואַלד קען זיך פאַרגינען אַזעלכע צו האָבן.
גיי דאָ אַרום צו רעכטס און דאָרטן איז — אָדער דו וועסט הערן קרייען
אַ האָן אָדער דו וועסט הערן אייזיק קאָהענס אַ חזנות-דריידל, מיט וועלכן
דער וואַלד איז פול. און אז דו וועסט קומען ביז אייזיקן האָסטו שוין דורכ-
געמאַכט דריי פערטל מיל. ווייטער וועט דיר שוין אייזיק אויסמאַלן אַ לאַנד-
קארטע ביז אַ צווייטן שכן, צו רייזינען, און אזוי וועסטו גיין פון איין שכן
ביזן צווייטן, ביז דו וועסט קומען צו דער פּאַסט. נאָר פאַרלאָז זיך ניט אויפן
בילן פון אַ הונט. דאָס קען אמאָל נאָכלויפן אַ העזל און פאַרפירן דיך אין
בויבעריק. די מערסטע שכנים לאָזן פון זיך הערן מיט געזאַנג, אָדער סתם
הוקען, און דאָס דינט פאַר פאַרבייגייער, אז זיי זאָלן ניט פאַרבלאַנדזשעט
ווערן.

„זאָלסט זיך ניט שרעקן פאַר קיין חיות", האָט מיר מיין ברודער ווייטער
אַנגעזאָגט. „קיינער וועט דיך דאָ ניט טשעפען, אויב דו וועסט זיי ניט אָנ-
רירן. דו וועסט דאָ באַגעגענען ריזיקע חיות מיט מורא'דיקע הערצער. דאָס
זיינען אזעלכע הירשן, וואָס לויפן אַרום די מערסטע צייט פאַרווייז. אָבער
דו גיי זיך דיין וועג און קוק זיך אויף זיי ניט אום, וועלן זיי זיך אויף דיר
אויך ניט אומקוקן. פאַר זיי ביסטו אויך אַ וואַלד-חיה און דו האָסט אַ
רעכט אויפן וואַלד. די וואסערראַצן, וואָס דו וועסט באַגעגענען זיינען
אזעלכע מיאוס'ע חיות, מיט אַ הויכלן שוואַרצן עק אָן האָר. זאָלסטו אויך זיי

לאָזן צו רן און טשעפע זיי ניט, ווייל ווען מען גרייפט זיי אָן און עס האָט
ניט וואו צו אנטלויפן, שפרינגט עס גלייך אין פנים אריין.

„און נאָך פאר אַ חיה'לע, אַ שוואַרצע מיט אַ ווייסן רוקן, זאַלסטו זיך
היטן און ניט פארטשעפען זי. דאָס בייסט זיך ניט, נאָר זי ווערט זיך קעגן
איר אָנגרייפער מיט אזאַ פליסיקייט, וואָס זי שפריצט פון זיך אַרויס, און
דאָס האָט אַ געפערלעכן ריח וואָס נעמט פון דריי ביז פיר מאָנאַטן ביז עס
וועפט זיך אויס.

„רו וועסט אויך באַגעגענען קליינע הירשלעך, האָזן, גאַפערס, בעד-
זשערס, קאַיאַטן, און אַלערליי אנדערע חיות“ — און מײַן ברודער האָט מיר
דאָ געגעבן אַ גאַנצע לעקציע אין זאַלאַגניע.

:: :: ::

איך האָב זיך אַרויסגעלאָזט אין וועג אַריין מאַנטיק אין דער פרי, אַן
אָנגעלאָדענער מיט ווייסן. דער גאַנצער וואַלד איז באַ מיר געווען אויף די
פינגער און איך האָב שוין געקענט די גאַנצע געאָגראַפישע לאַגע פונעם
אידנברידזשער וואַלד אויף אויסנווייניק. און אָט די וויסנשאַפט איז מיר
טאַקע גוט צוגוף געקומען.

איך בין אזוי געאָנגען פון איין שכן צום צווייטן; פון איין שטיק
וואַלד אַרויס, אין אַ צווייטן אַריין; פון איין בלאַטע אַרויס, אין אַ צווייטער
אַריין — ביז איך האָב דערפילט, אז איך בענט נאָך אַן עלעקטרישער סטרייט
קאַר, וואָס זאָל כאַטש זיין געשפּאַנט מיט אַקסן. פון מיינע שטאַטישע שייך
זיינען שוין געוואָרן פּלעצלעך, אָבער אזוי ווי אינגאַנצן אוועקוואַרפן זיי
האָב איך ניט געקענט, האָב איך צעריסן אַ נאָדטיכל אין שמאַלע פּאַסן און
האָב צוגעבונדן די פּלעצלעך צו די פּיס.

ענדלעך האָב איך דערפילט, אז איך קען זיך שוין מער ניט רירן. מיינע
פּיס האָבן געפאָדערט אַ זיַיַסטריוק אונטער אלע אומשטענדן. האָב איך
זיך אוועקגעזעצט אויף אַ ברייטן וואַרצל פון אַ בויס און האָב גענומען
וואַרטן ביז אימיצער וועט דורכפאָרן. זיצנדיק אזוי האָב איך איינגעדערעמלט
און דער גרעסטער גביר נאָך דער בעסטער וועטשערע וואַלט נישט געקענט
אזוי געשמאַק שלאַפן, ווי איך בין געשלאַפן אויפן וואַרצל פון אַ בויס אין
מיטן וואַלד, אַ הונגערקער.

ווי לאַנג איך האָב אזוי געדרימלט ווייס איך ניט. איך האָב אָבער דער-
פילט, אז אימיצער שאַקלט און וועקט מיך און איך קען זיך ניט דער-
מאַנען וואו איך בין און ווי איך קום אַהער. איך זע אַ פרוי מיט צוויי
קליינע קינדער און זי וועקט מיך פאַרצווייפלט. זי רעדט אַ צעבראַכענעם
ענגליש, אַ צעברעקלטן רוסיש און אַ גאַנץ פייעס איריש, און הפנים אָט דאָס
איריש האָט מיך אויפגעוועקט.

איך קוק אָן אָט די קאָמפּאַניע און פרעג זיי, ווי קומען זיי אַהער אין

אזא טיפן וואלד. און זי צעלאכט זיך. „אין א טיפן וואלד? אָט צוויי טריט פון דאָנען, הינטער אָט דער גרויסער ווילאָבויס, איז אונזער הויז“.

עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אז די פרוי, וואָס האָט מיך „געפונען“ אין וואַלד, איז מיין לאַנדספּרוי און קומט פון איין שטאָט מיט מיר. זי קען מיין גאַנצע משפּחה.

קיין מאָן זע איך ניט אין הויז. איך זע נאָך דעם קופּע האַלץ לעבן טיר, אַז דאָס איז די אַרבעט פון דער פרוי, אָדער פון די ברעקלעך קינדער. דאָס האַלץ איז גיכער איבערגעבראַכן, ווי צעהאַקט. אויך איז דאָס האַלץ געקליבן פון דער ערד, ניט אָפּגעהאַקט פון אַ בויס.

איך האָב זיך טאַקע באַלד דערוואוסט, אז דער מאָן אירער, אויך מיינער אַ לאַנדסמאַן, איז אוועק אַרבעטן שוין די זעקסטע וואָך, אַרום 30 מייל פון דער היים. מען מוז דאָך פון עפעס מאַכן אַ לעבן. ער איז געווען אין לאַנדראָן און אַרבעטער און קיין געלט האָט ער פון דאָרט ניט מיטגע-בראַכט, איז טאַקע נישטאָ קיין סענט באַ דער נשמה.

„איר זעט דאָס הויז“, זאָגט זי, „ס'איז שוין באַ אונז דאָס צווייטע. איינע איז פאַרברענט געוואָרן פון אַ וואַלד-פּייער. קיין שטיקל פּעלד, וואָס זאָל אָפּהאַלטן דאָס פייער איז נישטאָ. נאָך אַ נס, וואָס מיר אליין זיינען געבליבן גאַנץ. און ווען מיין מאָן איז אוועק פאַרדינען אַ סענט, איז די גאַנצע אַרבעט געבליבן אויף מיר מיט מיינע פּיצלעך קינדער. זיי טראָגן צוזאַמען שטיקלעך האַלץ פון וואַלד און איך דארף עס צעהאַקן“.

און זי ווייזט מיר די האַק, וואָס איז זעקס וואָכן ניט געשאַרפט געוואָרן און עס איז אוממעגלעך איבערצעהאַקן מיט איר אַ שטיקל האַלץ.

זי דערציילט מיר ווייטער וועגן די דריי בהמות, וואָס זיי האָבן, און וועלכע בראַדיען אַרום דעם גאַנצן טאָג איבערן וואַלד און זי בלייבט אָן אַ האַרץ ביז זי קלייבט זיי צוזאַמען אויף דער נאַכט. יעדעס מאָל, ווען זי גייט אוועק פון הויז האָט זי מורא, אז דאָס הויז ברענט שוין ווידער, צוזאַמען מיט די קינדער. איידער זי גייט אוועק פאַרלעשט זי דעם אויוון און באַהאַלט די שוועבעלעך פון די קינדער.

„איך זאָג אייך, אז ווען מיין מאָן זאָל נאָר שטיין אין דער היים, וואַלט מיך שוין נישט געאַרט, אַז איך זאָל עסן ברויט מיט וואַסער. איך בין אַ שוואַכע פרוי און קען עס שוין מער נישט אויסהאַלטן“.

איך גיב אָן עצה, אז זי זאָל אים שרייבן ער זאָל קומען אהיים. „וואוהין זאָל איך שרייבן?“ זאָגט זי, — „איך ווייס דען וואו ער איז? באַ וואַסער פאַרמער ער אַרבעט? קיין טעלעפּאָן איז נישטאָ, באַ וועמען צו פּרעגן ווייס איך ניט. איז מיר טאַקע זייער ביטער“.

„און פונדעסטוועגן וועל איך זיך מודה זיין“, זאָגט זי ווייטער, „אַז ווען איך דערמאָן זיך ווי מיין מאָן פלעגט קומען פון דער פּעקטאָרי אין לאַנדראָן אַ פאַרמאַטערטער און דערצאָרנטער פון דעם הינטישן פאַרמאַן, שוידערט

עם מיך אַזש אויף און איך בין שוין צופרידן מיט אונזער איצטיקן לעבן. דאָ דאַרפן מיר כאָטש די באַלעבאָטיס און די פּאַרלייט אין די אויגן ניט אָנקוקן. אמת, מיר האָבן דערוואַרטעט בעסערס, אָבער ווי ס'זעט אויס קען דער קבצן פון זיין הויסקער ניט אַנטלויפן."

און דער "קבצן" האָט זיך טאַקע אָנגעזען באַ איר אין שטוב, אין די הויזזאַכן, אין די קליידער און אויך אין טעפּל.

אָבער פון דעם ברויט מיטן הייסן טיי, וואָס זי האָט מיר דערלאָנגט מיט אַזויפיל פּריינטלעכקייט און אויפריכטיקייט, האָב איך נאָך מער הנאָה געהאַט, ווי פון די בעסטע מאַכלים באַ א רייכן טיש, וואו מען וואָלט עס מיר געגעבן אויס רחמנות.

די פרוי האָט מיך געבעטן, אז איך זאָל זיך נאָכפרעגן אויף א ברויו פאַר איר און מיטברענגען עס אויפן וועג צוריק. זי האָט מיך אויך צוגערעדט, אז איך זאָל אַנטאָן איר מאַנס פאַר שטיוול, אָנשטאַט מינע שייכעלעך. וואָס "טויגן נאָר צום טאַנצן". זיי זיינען געווען גרויס אויף מיר און צעדרייט. ס'איז אַ שאַד, וואָס טשאַרלי טשאַפּלין איז דערביי ניט געווען, ער וואָלט זיי זיכער באַ מיר געווען צוגענומען.

אָבער דאָ האָב איך דורכן פענצטער דערזען, ווי צוויי כהמות מיט מורא'דיקע הערנער, און אַרומגעדרייט מיט שטריקלעך און שטעקנס, זיינען צוגעקומען צום הויז און האָבן זיך אָפגעשטעלט האַרט באַ דער וואַנט. אַ נס וואָס ס'איז געווען אַ שטאַרקע וואַנט, אַניט וואָלטן זיי די וואַנט אַוועק געשטופּט.

די פרוי האָט זיך זייער דערפרייט מיטן אָנקומענדיקן פאַרמער. דאָס איז געווען מר. בראַידי, וועלכער האָט געוואוינט א מייל ווייט פון איר פאַרם, טאַקע איבערן וועג פון דער פּאַסט, און יעדעס מאָל ווען ער פאַרט פאַרביי, העלפט ער איבערהאַקן אַביסל האַלץ. ער איז אַ גוטער מענטש, דער מר. בראַידי. אַזעלכע מענטשן דאַרף מען זוכן ביז מען געפינט זיי. דאָ האָט מיר שוין אָפגעגליקט ביז נאָר, ווייל מר. בראַידי איז אויך געפאַרן צו דער פּאַסט און איך האָב געקענט מיט אים מיטפאַרן און אויסמיידן די דריי שווערע בלאָטעס, וועלכע זיינען מיר נאָך געלעגן אין וועג.

"קריכט אַרויף אויפן וואַגן און האַלט זיך גוט צו, איר זאָלט חלילה ניט אַראָפּפאַלן און צעקאַליעטשען זיך", זאָגט צו מיר מר. בראַידי.

וואו איז דאָ דער וואַגן, ווייס איך ניט. איך זע טאַקע אונטן, רעדער, אָבער אויף די רעדער זע איך ווי עפעס אַן אַרומגעצוימטן נאָרטן.

"שעמט זיך ניט", זאָגט ער צו מיר. "קריכט אַרויף אויפן "רעק". דאָס איז אזא וואַגן, אויף וועלכן מען פירט דאָ היי. אויף דעם וואַגן דאַרף מען ניט קיין שטריק איינצובינדן די היי. זי וועט פון אַט די ווענטלעך ניט אַרויספאַלן."

מיר פאַרן שטייענדיק און האַלטן זיך אָן פאַר דער פּאָדערשטער וואַנט

פונעם „רעק“ און שמועסן. ער וויל וויסן, צי ס'וועלן נאך קומען לאַנדאָנער אַהער אין אידנברידזש. די לאַנדאָנער זיינען אים דוקא געפעלן. לוסטיקע חברה, ניט קיין קלאַגערס, און רירעוודיקע. זינט די לאַנדאָנער זיינען גע- קומען האָט דער וואַלד אויפגעלעבט, מען זינגט, מען פארברענגט, ס'איז ניט אומעטיק.

איך וויל אים פרעגן ווען, א שטייגער, וועלן אונזערע „שעוורעלעטקעס“ אַנקומען צו דער פּאָסט. לויט מיין רעכענונג זיינען זיי געפּלויגן אַ האַלבע מייל א שטונדע. דער פּאַרמער שטויסט זיך אָן וואָס איך וויל אים פרעגן. „וואָס האָט איר קיין צייט ניט?“ פאַרלויפט ער מיר דעם וועג מיט א פּראַגע. „איר וועט דאָך היינט סיי ווי צוריק אַהיים ניט גיין. ביז מיר וועלן אַנקומען וועט שוין די זון זיין זייער נידעריק, און באַנאַכט וועט איר דאָך אַהיים ניט טרעפן. און צווייטנס, איר זיינט דען זיכער, אז די פּאָסט איז שוין אַנגעקומען? ס'קען זיין, אז ער וועט היינטיקע וואָך אינגאַנצן ניט זיין, ווייל דער וועג איז זייער שלעכט און ער קען אַמאָל ברענגען די פּאָסט פאַר צוויי וואָכן מיטאַמאָל. ס'זאָל אַזוי ניט טרעפן, ווי ס'טרעפט. עס קען זיין, אז איר זאָלט דאָ אין אונזער זייט, אין דער-סאַוט, דאַרפן פאַברענגען עטלעכע טעג.

„אַבער מיין ברודער אין דער היים וועט דאָך זיין אומרויט. ער וועט דאָך ניט וויסן וואָס איבערצוטראַכטן, וואו איך בין פאַרלאָרן געגאַנגען. „נעווער מאַינד, אייער ברודער ווייסט שוין אַליין, אז מ'קען זיך ניט פאַרלאָזן אויף אונזערע וועגן, און אויך ער אַליין האָט שוין דאָ אין אונזער ווינקל פאַרווכט דעם טעם פון פאַרברענגען עטלעכע טעג ווארטנדיק אויף דער פּאָסט. אַבער אויב איר ווילט אומבאַדינגט לאָזן וויסן אייער ברודער, אז איר זיינט דאָ א גרינער אין אונזער וואַלד, וועט דאָ באַלד פאַרבייגיין פון דער אַרבעט באַ מיינעם א שכן א יונגערמאַן, וואָס וואוינט א האַלבע מייל פון אייער ברודער, און ער גייט אַלע טאָג אַהיים, וועט שוין אייער ברודער וויסן.“

מיטאַמאָל אַזוי שמועסנדיק — באַזי! — אן אָקס איז געפאַלן אין שפּאַן. איך האָב זיך זייער דערשראָקן. אן אָקס באַ אן אָרעמען פאַרמער איז דאָך אַ גאַנצער פאַרמעגן. אן אן אָקס איז ער דאָך אויס קאַפּעלויש-מאַכער. אוי ווי!

איך האָב געוואָלט אַראָפּשפּרינגען זען — טאַמער לעכט ער נאָך. אַבער מר. בראַידי איז געווען רואיט און קאַלט. ער רירט זיך ניט פון פּלאַץ ביז ער וועט ניט ענדיקן דעם געשפּרעך. איך טראַכט זיך, אז מסתמא האָט ער פון פריער געוואוסט, אז דער אָקס איז א קראַנקער און ער וועט פאַלן. איז מילא, מוזן מיר ווייטער גיין צופּום. אַבער וואָס וועט ער טאָן מיטן וואָגן? דער „היידרעק“ האָט דאָך פאַרשטעלט דאָס שטיקל שמאַלע וועג, וועט דאָך קיינער ניט קענען פאַרבייפאַרן.

מיון טרייבער לאָזט זיך אראָפּ פון וואָגן גאַנץ געלאָסן; ער טשעפעט אָפּ די „טאַגס“ און פון פּאַרנט דעם „נעק־יאָק“, רייסט ארויס א גוטן רוט און חכמה'ט זיך:

„יעמוד החתן אָקס ברב אָקס!“

און ער האָט גענומען ציילן דעם אָקס שמיץ, וויפיל ס'איז נאָר אַרײַן. איך זע — דער אָקס הויבט זיך אויף און שטעלט זיך אַרײַן אין שפּאַן — און מיר „פּליען“ ווייטער.

„דער ערשטער טרייבער“, זאָגט בראַדירי, „האָט אים זייער שלעכט אויס־געלערנט, און איך דאַרף איצט לייַדן פון זיינע קאַפּריזן.“

ווען מיר זיינען שוין „דורכגעפּלויגן“ די דריטע בלאָטע איז שוין די זון געלעגן אויף די שפיצן פון די בוימער.

„איר מענטש שוין בענטשן גומל“, זאָגט צו מיר בראַדירי. „מיר וועלן שוין אים ירצה השם אָנקומען אַהין.“

אינדברידזשער אירן ריידן וועגן פּאַליטיק

די פּאָסט איז געווען די גרויס ווי, אַן ערך, א שלאָף־צימער אין א געדוויינלעך הויז. איך האָב באַלד אויסגע־רעכנט, אַז ווען מען נעמט די דאָזיקע פּאָסט און מען זעצט זי ארויף אויף א שליטן, וואָלטן אויפן שליטן געקענט מיטפּאַרן נאָר עטלעכע מענטשן. דערצו איז נאָך די פּאָסט געווען צעטיילט אויף דריי צימערן; איין צימערל פאר די זעק מיט דער קאַרעספּאַנדענץ; איין „גרויסער“ צימער פארן עולם, וואָס קומט זיך צוזאַמען וואַרטן ביז מען ברענגט די פּאָסט. אינמיטן פון דעם צימער איז נאָך געשטאַנען אַן אַיזערנער קעסטל, וואָס האָט אין א קאלטן טאָג געהאַט אין זיך א גוואַלטיקע גראַוויטאַציע. ער האָט אַלעמען צוגעצויגן צו זיך און מען האָט זיך געוואָרעמט אַרום דעם. קיין מעבל איז ניט געווען. קיין שטולן צו זיצן האָט מען ניט געדאַרפט; דערצו זיינען גוט געווען די שטיקלעך האַלץ, און ווען עס איז ניט געווען זייער קאַלט, האָט מען זיך אויסגעזעצט אויף דער ערד, ווי די גענז. פרויען פלעגט מען אין יענער צייט פון יאָר זייער זעלטן טרעפן אין דער פּאָסט. די פרויען האָבן ניט אזוי גרינג געקענט דורכשפּאַנען די טיפע בלאָטעס.

נאָך איין צימער איז געווען אַפּגעצאַמט, וואו עס האָט געוואוינט דער פּאָסט־מייסטער, אויך א פּאַרמער. און די גאַנצע געביידע וואָלט זיך אויפן פרויען פּעלד איבערגעקערט פון א ליאַדע ווינטל. עס איז אָבער דעמלט געווען דאָרט גענוג וואַלד צו פאַרשטעלן דעם ווינט אזוי, אַז אַפילו א פּאַפּירענע הויז וואָלט זיך אויך ניט איבערגעקערט.

אין אַט דעם וואַרט־צימער האָב איך געטראָפן עטלעכע אידן, וועלכע איך האָב אויפן ערשטן קוק ניט געקענט צוגלייכן צו קיינע מענטשן פון די פאַרשיידענע געגנטן אויף דעם אייראָפּיאישן קאָנטינענט. עס איז געווען

א מישמאש און אן אויסמישעכץ פון אייראָפּע, אַפּריקע און פון אונזער אַמעריקע. מען האָט אין יעדן איינעם פון זיי געקענט אָנצייילן עטלעכע קאָנטינענטן: פון אַפּריקע — א לייכטע העמדל, פון דער ליטע — לאַנגע שטיוול, פון אַמעריקע — א לעדערנער רעסל, פון קאַנאַדע — אַ גרויסע קוטשמע אויפן קאָפּ, אריבערגערומט איבער די אויערן, און אָוועראַלס — עכטע אידנברידזשער, אן אמת'ע שאַד-ברעטל פון לאַטעס. און פארוואַססן זיינען זיי געווען מיט בערדלעך, קורצע און לענגערע.

רויכיק איז געווען אין צימער, ווי אין א דאָרפישער באָד. דאָס האָלץ, וואָס מען האָט געשטאַפּט אין בלעכערנעם קאַסטן, איז געווען צו-לאַנג און האָט אַרויסגעשטעקט פון אווועלע. צו האַסן דאָס האָלץ איז געווען האַנט-אַרבעט; האָט מען ניט מקפיד געווען צי עס איז אַביסל לענגער, אָדער קירצער. ס'איז דאָך ניט קיין פאַריזער מאָדע, וואָס מען דאַרף זיין נעט און פינגטלעך. אַ חוץ דעם האָט פאָך יעדער איינער צוגעהאַלפן מיט זיינע סיגאַרעטלעך, וואָס מען האָט פון מויל ניט אַרויסגעלאָזט. דאָס איז דאָך די איינציקע טרייבט, וואָס פאַרטרייבט דעם אומעט אין דער ווילדערניש (אַזוי זאָגן די רויבערער).

פון די עטלעכע אידן, וואָס איך האָב דאָ געפונען, האָב איך אָנגעצייילט פיר גרופן, וואָס האָבן געפירט באַזונדערע שמועסן. ווייל ווי איך האָב אויפגעכאַפט ווערטער, האָב איך געהערט בערדימשעווער דייטש, אידן-ברידזשער צע'הרג'עטן ענגליש, רוסיש, ליטוויש און פויליש. די צוויי פרויען, וואָס זיינען דאָרט געווען, זיינען געווען נאָענטע שכינות צו דער פאָסט און זיי האָבן געפירט א באַזונדערן שמועס.

איינער א איד וואָס האָט געהאַט א בלייפּעדער פאַרשטעקט צווישן אויער און היטל, האָט געמאַכט מיט די הענט און האָט זיך געקאַכט מער פון אַלעמען. דאָס רעדל אַרום אים איז געוואָרן אַלץ גרעסער.

„די רעוואָלוציע וואָלט ניט געווען פאַרלאָרן“, שרייט דער איד מיטן נאַנצן כוח, „ווען די פירער וואָלטן זיך געקענט צוזאַמענריידן און אלע וואָלטן געווען ווי איינס. ווען גאַנץ רוסלאַנד זאָל זיך אויפהויבן אין איין טאַג — טעטע-טע! — איר וואָלט שוין געזען, וואָס ס'וואָלט איצט אין רוסלאַנד געווען. ס'וואָלט שוין געווען אַרונטער מיט ניקאָלאיען דעם לעצטן, און דאָס גאַנצע רוסישע פאָלק צוזאַמען מיט אלע אנדערע נאַציאָנאַליטעטן, אידן בתוכם, וואָלט זיך געלעבט ווי ברידער . . .“

אַבער דאָ האָט זיך אַרויסגעכאַפט א יונגע פרוי:

„וואָס עפעס ווי ברידער? און וואו זיינען מיר, פרויען? זיינען מיר שוין גאָר קיין מענטשן ניט? ברידער! (פאַרקאַסטירש אַזוי) זיי, די מענער, אָט ווי איר קומט זיי אָן, זיינען נאַנצע העלדן דאָ אין אידנברידזש הינטערן אויוון. זיי ווארפן זיך מיט קיסרים, ווי מיט שפּענדלעך; און זיי אליין ציט צו ציון, צום הייליגן לאַנד, וואו יעדער איד וועט קענען זיין א קיסר און

יערע אידענע — זיין אונטערטאן. ניין מיסטער, איך וואָלט אין יענעם לאַנד
ניט געוואָלט זיין קיין אונטערטאן, וואו איר וועט זיין אַ קיסר".
„געווער מאינד“, ברומט אויס א איד פון הינטערן אויוון, „איך וואָלט
שוין וועלן זיין אין אונזער הייליקן לאַנד און זאָל אן אנדערער זיין אַ קיסר —
מעג דאָס אפילו זיין מיסטער וו. (דער איד וואָס האָט פריער גערעדט)
אַבער . . .

ער האָט נישט געענדיקט, אָבער אַלע האָבן געפילט זיין צווייפל צי עס
וועט אמאָל קומען צו דעם.
דאָ האָט אָנגעהויבן ריידן א קליינער אידל, אַ דאַרער, אַ בלאַנדער
און א רירעוודיקער.

„וואָס טויג איך קריגן זיך איבער הייליקע לענדער, ווען איר ווייסט
ניט וואָס פון דעם וועט ארויסקומען. מעגלעך, אז יענע אידן וואָס זיינען שוין
דאָרט וועלן פון דאָרט אויך אַנטלויפן . . .”
„און קומען קיין אידנברידזש“, כאַפט אונטער א צווייטער.

„נו, יא, קיין אידנברידזש“, איז ער מסכים. „לאָמיר טאקע ריידן וועגן
אונזער אייגן לאַנד, וועגן אידנברידזש. ביז ווי לאַנג, וואָלט איך וועלן וויסן,
וועלן מיר דאָ דאַרפן אַרומבראָדען ווי די וועלף אין וואַלד און קיינמאָל ניט
וויסן צי מען וועט קומען אהין וואוהין מען גייט. ביז ווי לאַנג וועט עס
נעמען, אז מענטשן זאָלן ניט דאַרפן אויסקוקן די אויגן פאר א שטיקל צייר
טונג? ביז ווי לאַנג? וואָס זיינען מיר מחויב צו ליידין פאר יענעם זינד?
וואָס איז — צוויי פאָליטישנס האָבן זיך צעמריגט איבער דער הייליקער
שיסל, דאַרפן מיר ליידין דערפון? איך פאָדער אייך טאקע אויף צו פאר-
טראַכטן זיך וועגן דעם, און זאָל עס טאקע פאלן אויף שטיינער און אויפן
וואַלד”.

אַט די ווערטער פון דעם קליינעם בלאַנדן אידן האָבן אויפגעהויבן א
שטורעם, אַ טאַרנאָדאָ. אַלע האָבן זיך אויפגעכאַפט ווי פון טיפן שלאָף מיט
זיסע הלומות. איר, א נייער נאָז, האָב ניט געקענט פארשטיין ווער אויף
וועמען עס פאלט אָן (מיט ווערטער) און ווער וועמען עס פארטידיקט (אויך
מיט ווערטער) — קאַסרילעווקער גזלנים. איך האָב ניט געוואוסט וועגן וואָס
עס האַנדלט זיך; ווער עס איז דאָ דער שולדיקער — און ווער דער גערעכטער.

די רעדע פון דעם איד מיט די בלאַנדע וואַנצעס

ווער ווייסט ווי לאַנג מען וואָלט זיך אזוי געפלאַרלט און געלערנט
הלכות־פאָליטיק, מיט און אָן א גמרא ניגון, ווען עס וואָלט זיך נישט אויפ-
געשטעלט אַ ברייט־פלייציקער איד, מיט בלאַנדע וואַנצעס און וואָס רעדט
מיטן פוילישן דיאַלעקט. ווען ער האָט אויפגעהויבן זיין האַנט זיינען אַלע
אַנטשוויגן געוואָרן. אַלע האָבן געוואוסט, אז ער האָט עפעס צו זאָגן, וואָס
ס'איז ווערט צו הערן. א חוץ דעם האָט מען געוואוסט, אז ווען ער וועט ריידן

וועט ער אלצאיינס אלעמען איבערשריען און מען וועט אלצאיינס קיין אנדערן ניט הערן א חוץ אים.

„טייערע ברידער“, האָט ער אָנגעהויבן, „איך שטיי דאָ און קוק, ווי מענטשן קאָכן זיך. ס'ברויזט ממש דער ים. און אין האַרצן דאָ באַ מיר — טיך־טיך — ס'טוט מיר פשוט וויי דאָס האַרץ, וואָס מענטשן — דאָכט זיך באַוואוסמיניקע, מענטשן וואָס קומען פון גרויסע שמעט, מענטשן וואָס זיינען שוין דורכגעאנגען שבעה מדורי גיהנום, — און דאָך ווייסן זיי ניט וואָס זיי ווילן, און ווייסן ניט אין וואָס זייער הילף באַשטייט. ס'איז, ברידער, אַרויסגעוואָרפן אייער אַרבעט צו פאָדערן פון א פאָר פאָליטישנס, אַז זיי זאָלן אייך אַרויסהעלפן. ניט זיי ווילן און ניט זיי קענען אייך העלפן. ברידער, די גאַנצע איצטיקע קאָפיטאליסטישע סיסטעם טויג אויף צען טויזנט כפרות, און דאָס וואָס יעדער פאָליטישן זוכט זיך צורוקן נענטער צו דער קהל'שער שיסל. דאָס איז אַ לאַנד וואו כאַפֿ־לאַפֿ איז די בסעטע מעטאָדע צו קענען געניסן פון לעבן. ס'איז ניט נאָר א כשר'ע זאָך. דער וואָס קען זיך צורוקן צום שיסל און געניסן, דער רעכנט זיך פאַר א פיינעם מאַן, פאַר אַ קלונג מאַן, פאַר א גרויס־שטאַטישן מענטשן, אויף וועמען מען קען זיך פאַר־לאָזן און מען קען אים אָנפאַרטרויען צו פירן די צאן קדשים אין שטאַל אריין. אָבער אַט די ערלעכע, וואָס רעכענען, אז יענעם צו פאַרנעמען איז אַ זינד, אַן אומרעכט, און אַט יענע וואָס רעכענען, אז לעבן אויפן צווייטנס חשבון איז אַ פאַרברעכן קעגן דער מענטשלעכער מאָראַל, און אז דער וואָס לעבט אזוי איז אַן עקספּלואַטאַטאָר, אַ פאַראַזיט — אַט די רעכענען זיך אין אונזער וועלט פאַר צעקראַכענע, לאַ־יוצ'ח'ס, שלי־מולים, וואָס זיינען ניט ווערט וואָס די ערד טראַגט זיי . . .“

„אָבער, ברידער, דאָס איז אַלץ גאַרנישט“, — האָט דער איד מיט די בלאַנדע וואַנצעס צונישט געמאכט מיט איין מאַך מיט דער האַנט די גאַנצע מאָראַל פון אונזער איצטיקער וועלט — „וואָס מיר טוט וויי דאָס האַרץ איז — אייער צעריסנקייט, אייער חושד זיין איינער דעם אנדערן, אין דער צייט, ווען אייער אלעמענס אינטערעסן זיינען איינע און די זעלבע, און אייער הילף איז פאַר אלעמען די זעלבע. נאָר איר פאַרשטייט ניט, אז אַט די צעריסנקייט אייערע איז אויך ניט אייער שולד. איר זיינט פאַרפירט. עס זיינען דאָ פאַרשוניגען, וואָס פאַרקויפן זיך פאַר געלט און זיי דערלאָזן ניט צו קיין אייניקייט צווישן אייך. יענע, פאַר וועמען אייניקייט צווישן דעם פאָלק איז אַ שרעק־וואָרט, זען שוין, אז ס'זאָל צו קיין אייניקייט ניט קומען, און צי ווייסט איר, ברידער, אז אונזערע שונאים'ס שטאַרקייט איז ניט מער, ווי אונזער שוואַכקייט? און פאַרקערט — ווען מיר זיינען אייניק, אַלע אינאיינעם ווי איין שטיק — זיינען מיר א ריז און זיי אַ פליג.“

דער איד מיט די בלאַנדע וואַנצעס האָט זיך ערשט פאַנאָדערגעוואַרעמט און האָט ערשט גענומען אָנהויבן אוועקלייגן א רעדע, ווען אַלע האָבן פלוצים

אָפגעווענדעט זייער אויפמערקזאמקייט פון אים און האָבן גענומען אַרויסקורן
קען דורך דער אָפּענער טיר אין דרויסן. דאָרט האָט א איד, פון מיטעלן
וואוסס, מיט א קליין בערדל, מיט קינדערשע, שטענדיק-צופרידענע אויגן,
געטאַנצט אין מיטן דרויסן. ער האָט געטאַנצט און געזונגען צו זיך אליין:

„אידל מיט דעם פידל,
יאַנקל מיט דעם באַם.
זינג איך מיר אַ לידל
דאָ אינמיטן גאַס“.

דער דאָזיקער איד איז שוין איצט מער ניטאָ צווישן די לעבעדיקע. ער
איז אָבער געווען א זעלטענער עקזעמפּליאַר פון א שטענדיק-צופרידענעם
אידן, און דאָ אין דער ווילדערניש איז זיין שטענדיקער גוטער מוט אונז
זייער צונויף געקומען. אידן האָבן זיך געשעמט אראָפּצולאָזן דעם נאָז, ווייל
נאָ, זע — א איד, שוין נאָענט צו די זעכציקער, און איז נאָך אזוי גרינג
אויפן פּוס.

עס זיינען דאָרט געווען נאָך אַנדערע פּאָליטיקער, וואָס האָבן זיך נאָך
געקליבן צו האַלטן זייערע דרשות, און זיי האָבן געדענקט, אז זיי האָבן
נאָך עפעס צוצולייגן צו דעם, וואָס דער איד מיט די בלאַנדע וואַנצעס האָט
געזאָגט. אָבער מזל טוב! . . . ס'האָט זיך עפעס באַוויזן מיטן וועג,
נאָר ס'איז געווען שווער צו זאָגן וואָס אַקוראַט עס איז געווען. דערנאָך האָט
מען שוין געקענט זען, אז דאָס איז א שטאַרק פאַרבלאָטיקטער וואָגן, אויף
וועלכן עס ליגן פאַרבלאָטיקטע זעק, אָבער צי עס ליגט דאָרט אין דער בלאָטע
אַ מענטש אויך, — דאָס האָט מען נאָך ניט געקענט זען. עס איז געווען איין
שטיק בלאָטע — פּערד, וואָגן, זעק און מענטש — כּוּלָה בלאָטע.

אַלע טומלער זיינען אַנטשוויגן געוואָרן. יעדער וואָס האָט געקראָגן זיין
פּעקל קאַרעספּאַנדענץ, און די וואָס האָבן נאָך געוואַרט צו קריגן עס, זיינען
שטייל געשטאַנען אויף זייערע פּלעצער, אָדער האָבן זיך אויסגעזעצט אָדער
אויסגעצויגן זיך אויפן דיל, ווי אויף דער לאַנקע. מען האָט בלוז געקענט
הערן דעם שאָרף פון פּאַפּיר און ווען איינער האָט געהאט ווייניקער לייען-
שטאַף ווי זיין שכן, וואָס איז לעבן אים געזעסן אָדער געלעגן, האָט ער זיך
געמאַכט היימיש און האָט גענומען פּאַנאַדערנעמען יענעם פּעקל.

אזוי איז מען אין שטייל-שוויגן אָפּגעלעגן אַרום צוויי שטונדן, ביז
מ'איז דורכגעקראָכן דאָס נויטיקסטע. מען האָט פאַרגעסן, אז מען דאַרף
גיין אַהיים און עס האָט זיך ערשט פּאַנאַדערנעפּלאַקערט א הייסע דיסקוסיע
איבער די נייעס, וואָס די צייטונגען האָבן געבראַכט.

מיין ריזע צוריק אַהיים

עס קומען צו מיר צו צוויי אידן. איינער פון זיי איז א ברייט-פלייציקער,
קענטיק א שווערער ארבעטער. דער צווייטער — א מאַגערער, א בלאַנדער,

מיט אויגן, וואָס עסן אויף מיין פעקל צייטונגען, וואָס איך האָב געקראָגן מיט דער פּאַסט. ווייל נאָך איידער איך האָב פּאַרלאָזן לאָנדאָן האָב איך זיך פּאַרזאָרנט מיט לייענ-מאַטעריאַל פּאַר אידנברידזשער ווילדערניש. מיין לייענ-מאַטעריאַל איז געווען א פּאַרשיידנאַרטיקער. דער צעמל איז געווען דער פּאַלאַנדיקער:

טעגלעכע צייטונגען — „דער אידישער זשורנאַל“, פון לאָנדאָן; „דער פּריינד“ פון רוסלאַנד; „דער אַפּריקאַנער“, פון יאָהאַנעסבורג (דאָס פּלענט מיר א פּריינט צושיקן). וועכנטלעכע — „דער ארבעטער פּריינד“, „די פּרייע ארבעטער שטימע“, „דער אמעריקאַנער“, „דער קאַנטשיק“, „דער קונדס“, און „אונזער געזונט“ פון דר. ליבער.

די צוויי אידן האָבן מיר געזאָגט:

„מיר וועלן אייך העלפן פּאַרנעמען די פעס צייטונגען. מיר זיינען דאָ רייטנדיק אויף אונזערע פּערד און ווען איר וועט זיך האַלטן מיט ביידע הענט אָן אונז, וועט אייך זיין גרינגער צו גיין. אגב, ווייסט איר דאָך ניט דעם וועג אהיים אליין, וועט איר גיין מיט אונז און בא אונז נעכטיקן, און מאָרגן אינדערפרי וועלן מיר אייך ווייזן ווי דורכצוגלייטשן זיך דאָ דורכן וואַלד — א פּאַר מייך, ממש מיט דער האַנט צו דערלאַנגען.

מיט דער רעכטער האַנט איך זיך געהאַלטן פּאַר דעם פּערדס לאַנגע האַר פון האַלד, און דער פּערד האַט מיך ממש געטראָגן אין דער לופטן, זייל דער צווייטער פּערד איז געווען א קריכער און איז אלעמאָל אָפּגעשטאַנען און איך האָב אים געמוזט אָפּלאָזן. אָבער דער פּערד מיט די לאַנגע האַר, אָן וועלכן איך האָב זיך אָנגעהאַלטן, איז הפּנים געווען אומצור פּרידן מיטן נייעם פּאַסאַזשיר און ער האַט זיך אלץ געצילט מיך א קלאַפּ צו טאָן מיט זיין הינטערשטן פּוס. און טאַקע דערפאַר האָב איך מורא געהאַט אים אָפּצולאָזן און בין אים נאָכגעלאָפּן מיט די לעצטע כוחות.

אויפן וועג זיינען אָבער געלעגן בוימער, וועלכע מען האַט געדאַרפט אַריבערשפּאַנגען. זיינען מינע פּיס ניט געווען אזוי בויגעוודיק, ווי באַם פּערד און איך האָב זיך פּאַרטשעפּעט פּאַר א צווייג און בין אנידערגעפּאַלן פּונקט אין וועג, וואו דער צווייטער פּערד איז גענאַנגען. האַט ער מיר טאַקע אזוי צוגעדריקט מיין פּאַנטאַפּל מיטן פּוס אינווייניק, אז איך בין שוין באַלד געוואָרן א פּאַרטיקע קאַליקע. איך האָב זיך שוין מער פּון אַרט ניט געקענט רירן.

מיט דער הילף פון די צוויי רייטער, וואָס האָבן שוין זייערע פּערד געפּירט פּאַר די שטריקלעך, זיינען מיר אָנגעקומען צו מיין לאַנדספּרוי, און באַ איר אין הויז איז באַלד געוואָרן א גאַנצע טרעוואַגע. דער פּוס איז גע-וואָרן ווי א פּאַס. קיינער ווייסט ניט, וואָס צו טאָן און איבערהויפּט מיט וואָס. בין איך שוין דאָרט געבליבן, און מינע רייטער זיינען אוועק אהיים מיטנע-

מענדיק מיין גאנצן פאק ליטעראטור, מיט וועלכן זיי האָבן זיך ניט געוואָלט שוידן.

מיין לאַנדספּרוי, די פאַרמערקע, דערציילט

— איך האָב פון מיין מאָן געקראָגן צוויי בריוו מיט אמאָל און עטלעכע דאָלער דערצו. נאָר הערט זיך צו, ווי אזוי עס איז געווען. מיין מאָן האָט באַלד געקראָגן אַרבעט באַ אַ פאַרמער אזוי ווייט, ווי 8 מייל פון דער פּאָסט. און ווי נאָר ער איז אַהין אָנגעקומען האָט ער מיר באַלד געשיקט אַ בריוו. דעם בריוו האָט ער אָפּגעשיקט מיט אַן אַנדער פאַרמער, וועלכער האָט געזאָלט אין אַ וואָך אַרום פּאָרן צו דער פּאָסט. פּאָרנדיק מיט זיינע „פליעראס“ מיט די גרויסע הערנער, איז ער אריין אין אַ טיפער בלאַטע, וואָס איז געווען פּונקט אין וועג. איין אָקס האָט זיך אויסגעגליטשט און איז געפאלן. פּאָלנדיק האָט ער זיך פאַרפּלאַנטערט אין שפּאַן און דער סוף איז, אז ער איז שוין פאַרבליבן אין דער בלאַטע אויף אייביק. אָבער וועלנדיק ראַטעווען דעם צווייטן אָקס האָט זיך דער פאַרמער דורכגעגעצט אויף דורך און דורך און אזוי ווי דער טאָג איז געווען אַ קאַלטער, איז ער באַ דער בלאַטע פאַרגלי-ווערט געוואָרן. אַ צווייטער פאַרמער, וועלכער איז פאַרבייגעפּאָרן, האָט אים געפונען ליגנדיק אויף דער נאַסער ערד און האָבן אים אויפגעהויבן און אוועק געפירט אין שפיטאַל. דער דאָקטאָר האָט געזאָגט, אז דער שלעכטער וועג צום שפיטאַל האָט אים געראַטעוועט דאָס לעבן. דער פאַרמער, וואָס האָט אים געפונען, האָט געטריבן זיינע פּערד אזוי שנעל ווי מעגלעך, און דאָס וואַרפן און טרייסלען איבערן שלעכטן וועג האָט אים צעוואַרעמט און ער איז לעבן געבליבן. דער צווייטער פאַרמער האָט באַ אים צוגענומען די בריוו — אַלע פאַרנעצטע — און האָט זיי געמוזט צוריק אָפּגעבן צו די, וואָס האָבן זיי ארויסגעשיקט.

— און ביז זיין בריוו צו מיר איז צוריקגעקומען צו מיין מאָן האָט ער שוין אביסל פאַרדינט. האָט ער מיר שוין געשיקט געלט מיט אַ בריוו, און אויך דעם פאַרנעצטן בריוו האָט ער מיר געשיקט. אוי ווי, ביז מען דערוואַרט זיך דאָ אַ שטיקל נחמה, קען דערווייל ארויס די נשמה. מיין מאָן ווען ער האָט זיך דערוואוסט, אז איך האָב זיין בריוו ניט געקראָגן און אז איך בין דאָ אזוי לאַנג אָן אַ בריוו און אָן אַן אַדרעס, און אז איך ווייס געוויס ניט וואו ער איז אַהינגעקומען, איז דאָרט שיר פון זינען ניט אַראָפּ. ער האָט געוואוסט, אז ער האָט מיך דאָ געלאָזט אינמיטן וואַלד מיט די פּיצלעך קינדער, אָן האַלץ און אָן אַ שטאַל פאַר די בהמות, און מיט ניט קיין זיער גרויסן זאַפּאס פאַר זיך אַליין.

— אָבער — דערציילט ווייטער מיין לאַנדספּרוי — איך בין דאָ ניט די איינציקע אויף צרות, און ס'ווערט גרינגער, ווען מען רעדט זיך אַראָפּ פון האַרצן. עס האָט פּאסירט אמאָל אזעלכעס מיט אונזערן אַ שכן אַ פאַרמער:

ער איז געווען דאָ אין אידנברידזש, און זיין פאמיליע איז געווען אין וויר
ניפעג. האָט ער פון זיי ניט געקראָגן קיין בריוו פאר א גאנץ לאנגער צייט.
ער האָט ניט געוואוסט וואָס איבערצוטראַכטן, און האָט גענומען דערלאנגען
זיי מיט בריוו, איינע נאָך די אנדערע — פארוואָס זיי שרייבן ניט, און קיין
ענטפער האָט ער אלץ ניט געקראָגן. גייט ער אזוי יעדע וואָך צו דער פּאָסט
— און ס'איז געווען א היבשער מהלך — און קריגט ניט קיין שום סימן פון א
בריוו. ביז ער האָט ערגעץ געקראָגן גענוג אויף א טעלעגראַמע, אין וועלכער
ער האָט זיי געהייסן באַלד קומען קיין אידנברידזש. ווען די פאמיליע איז
אַנגעקומען אויף דער סטאַנציע, האָט ער שוין דאָרט געווארט א פּאָר טעג
און געשלאָפן אין א שטאַל, ווייל צו באַצאָלן אין א האַטעל האָט ער ניט
געהאט. און צוזאַמען מיט זיין פאמיליע האָט ער באַקומען אויף דער פּאָסט
14 בריוו, וואָס זיין פרוי האָט אים יעדע וואָך געשיקט און וועלכע זיינען
זיך ערגעץ פאַרלעגן. פארשטייט איר שוין, אז איך בין דאָ ניט פון די ערשטע,
און מיין שכן איז אויך ניט דער לעצטער.

— ווען איך וויל קען איך איך זאָגן, אז איך האָב דאָ מער מזל ווי
אַנדערע — דערציילט מיר ווייטער די פאַרמערקע. — אָט האָט מיינע א
שכנה ניט קיין מעל, פון וואָס צו באַקן ברויט. איר מאַן איז אוועק ארבעטן
— ווער ווייסט וואוהין, ווייל ס'איז שווער צו געפינען א פאַרמער, וועלכער
קען באַצאָלן זיינע ארבעטער. און דאָ זיינען דערווייל די קינדער באַ איר
הונגעריק. האָט איר א צווייטע פאַרמערקע, עטלעכע מייל ווייט, צוגעזאָגט,
אַז זי וועט איר לייען אביסל מעל אויף ברויט, און זי האָט געדאַרפט צוניין
צו איר. קריכט זי 3 מיט א האַלבן מייל, אָן א וועג, איבערן וואַלד און
דורך אזויפיל בלאָטעס. ס'איז שווער, איבער די כוחות, אָבער די קינדער
בעטן ברויט און א מאַמע איז א מאַמע. . . ווען זי איז געקומען צו איר
שכנה, האָט זיך יענע געכאַפּט, אז זי האָט גאָר אליין פאר זיך ניט קיין גענוג
מעל. האָט זי איר געגעבן אביסל „טשאַפּ“, געריבענע האָבער מיט גערשטן,
וואָס מען גיט די פערד. האָט די מאַמע פון די הונגעריקע קינדער עס געבראַכט
אַהיים און האָט עס פאַרקנאַטן אויף אירע אייגענע טרערן. אָבער די הונגערי-
קע קינדער האָבן געהאַט א שמחת-תורה מאָלצייט.

מיר איז שוין געווען שווער צו הערן אָט די „פריילעכע“ מעשיות, אָבער
מיין לאַנדספּרוי איז נאָך ניט געווען פאַרטיק מיט מיר.

— זיצט נאָך א וויילע — זאָגט זי — וואָס איילט איר זיך אזוי? זי
זיינט איר אפּשר צו סענטימענטאַל צו הערן די אידנברידזשער גליקן? איך
האָב אייך נאָך געגוג צו דערציילן פון די צרות, וואָס די היגע פרויען ליידן
זיך אָן צוליב דעם, וואָס זייערע מענער מוזן אוועק פון דער היים צו פאַרדינען
אויפן שטיקל ברויט. און מיר, פרויען, מוזן דאָ בלייבן ציוויליזירן דעם וואַלד.
קיין סימן פון א וועג פון איין פאַרמער צום צווייטן איז ניטאָ. ס'איז אויך
ניטאָ קיין געשעפט וואו צו קויפן כאַטש אביסל קעראַסין. א באַן-סטאַנציע

איז זייער ווייט און מען איז אָפגעריסן פון דער גאנצער וועלט. אין סקול דארפן די קינדער גיין פיר מייל און מער, דורכן וואלד און אָן שיכלעך. דער מאַמען גייט די נשמה ארויס ביו זי דערווארט זיך, אז די קינדער זאָלן שוין אהיים קומען, שפעט אין דער נאכט. און וויפיל מאָל טרעפט, אז אַ מאַמע מע האָט ניט מיט וואָס אַנצופילן דאָס קענדעלע פארן קינד, אז עס זאָל כאַטש האָבן אַ טרוקן עסן פארן טאָג.

ביו שפעט אין דער נאכט האָט מיר מיין לאַנדספּרוי געהאלטן אין דער ציילן פון דעם שווערן לעבן אין דער וויסמעניש צווישן די בוימער אין וואַלד. מיין צע'מויק'טע פום האָט זיך דערווייל אביסל אויסגעהיילט און איך האָב אויף מאַרגן אין דער פרי שוין געוואָלט זיך לאָזן אין וועג אריין. עס איז מיר אָבער געווען באַשערט מזל. צום הויז פון מיין לאַנדספּרוי איז ווידער אָנגעפלוניגן אַן עקספרעס מיט צוויי „פליערס" — אַזעלכע מורא-דיקע ברואים מיט אַזעלכע משונה'דיקע הערנער, אז איך האָב נאָך אַזעלכע קיינמאָל ניט געזען. איך האָב טאַקע געמיינט, אז זיי שטאַמען פון דעם שור-הבר'ס משפחה, ווייל די דאָזיקע צוויי אָססן זיינען אין שפּאַן געווען ברייטער, ווי דער גאנצער וואָגן מיט די רעדער.

דער אָנגעקומענער פאַרמער גיט מיר אַפּ אַ ברייטן „האַז דו יו דו", אויפן עכטן קאַנאַדישן לשון, און איך דערקען אין אים מיינעם אַ לאַנדאָנער לאַנדסמאַן. ער האָט מיך איינגעלאָדן אַז איך זאָל פאַרן מיט אים און פאַר-ברענגען באַ אים אַ פאַר טעג, אָדער ער וועט מיך אַראָפּלאָזן באַ אַ צווייטן פאַרמער, אויך אַ לאַנדאָנער, פון וואנען עס וועט זיין נאָר נאָענט, עפעס איבער אַ מייל צו מיין היים.

אַ צווייטע פאַרמערקע דערציילט וועגן איר בידנעם מזל

איך האָב אויסגעקליבן זיין צווייטן פאַרשלאַג. ווייל איך האָב שוין געוואָלט אמאָל אָנקומען צוריק אהיים נאָך מיין לאַנגער נסיעה צו דער פּאָסט. דער פאַרמער, צו וועלכן ער האָט מיך צוגעבראַכט, איז אויך ניט געווען אין דער היים. ער איז אוועק אויף אַרבעט — צו פאַרדינגען זיך אויפן שטיקל ברויט. אין דער היים איז אָבער געווען זיין פרוי, די פאַרמערקע, מיט אַ פּיצל קינד אויף די הענט. די הייזקע איז געווען די גרויס פון אַ קאַסטן, נעמאַכט פון דינע פלעקלעך און אַרומגעשמירט מיט ליים — אַ סימן אז ס'איז נעמאַכט אין גרויס איילעניש, ווייל דער מאַן האָט געדאַרפט גיין אַרבעטן און פאַרדינען. ווען איך האָב געפּרענט באַ דער פרוי, ווי אזוי זיי האָבן זיך איינגעלעבט אויפן נייעם פּלאַץ אין דער ווילדערניש, האָט זי מיר געענטפּערט בלוז מיט אַ זיפּ, און אין אַט דעם זיפּ אָן ווערטער האָט מען געקענט געפינען דעם גאַנצן ענטפּער.

דערנאָך, ווען מיר האָבן זיך צערעדט, האָט זי מיר ענגוג דערציילט, און איין זאך האָט זי באַזונדערס אונטערגעשטראַכן — ווי נויטיק עס איז פאַר

די פרויען פון די ניי־אנגעקומענע פארמער צו האַלטן זיך מוטיק, ניט פארלירן זיך און ניט ארויסווייזן קיין אומצופרידנהייט, כדי צו דערמוטיקן זייערע מענער, אז זיי זאָלן ניט אָפּלאָזן די הענט אין דעם שווערן קאמף פאר עקזיסטענץ אין דער נייער אומגעבונג. זי האָט דערציילט וועגן די יונגע פארמערקעס, וועלכע טוען די שווערסטע ארבעט צוגלייך מיט די מענער, און דאָך געפינען זיי נאָך כוח, מוט און צייט צו גיין אויף מיטינגען, צו שפּילן אין דראַמאַטישע קרויזן, און נאָך אַזעלכע זאכן.

זי האָט מיר אויך דערציילט וועגן „אומזיסטע דאָקטוירים“, וואָס גיבן זיי אמאָל פרייע עצות ווי אזוי צו ווערן פארמעגלעכע פארמער.

— וואָס זיינען דאָס פאר אַ דאָקטוירים און וואָס זיינען די עצות? —
ווער איך שוין גאָר נייגעריק.

דערציילט זי מיר:

— מיין מאַן האָט געארבעט באַם דרעשן. האָט ער פון די שכנות דיסקע פארמער געהערט, אז די קאנאדער רעגירונג זאָרגט זיך פאר אירע בירגער און האָט באַשטעלט אַ קאָמפּאַני אַזאַ, וואָס זאָל באַרגן צו די פארמער אַלע נויטיקע מאַשינעריע און אַלץ אין וואָס די פארמער נויטיקן זיך, און מיט דער צייט צאָלט עס יעדערער אויס. אזוי ארום קען יעדער איינער ווערן אַ פּאָלנער פארמער. און ווען דער מאַן איז צוריקגעקומען פון דער אַרבעט האָט ער מיטגעבראַכט אַ פארטיקן פּלאַן. דער פּלאַן איז באַשטאַנען אין דעם: ער וועט באַרגן מאַשינעריע פון דער קאָמפּאַני, וועט אויסרייניקן אַ גרעסער שטיק לאַנד פון די בויער און וועט פרייער פון אַלץ פארזעצן אַ גרויסן גאַרטן, אזוי אז ס'זאָל זיין גענוג צו עסן און אויך צו פארקויפן. און אזוי ווי ער וועט שוין גיין גרויס, וועט אים די לאַמבער קאָמפּאַני זיכער אויס־באַרגן געהילץ און ער וועט אויסבויען אַ לייטישע הויז און אַ שטאַל פאר בהמות און אָקסן, אָן וועלכע מען קען דאָך ניט אויסוואַסן אויף אַ פאַרם און וועלכע ער וועט דאָך זיכער אויך מוזן קריגן אויף קרעדיט. אזוי צוביס־לעך וועט די פאַרם וואַסן, ער וועט זיך צוביסלעך אויסצאָלן פון די חובות און זיי וועלן סוף־כ־סוף אָנהויבן לעבן ווי מענטשן.

— נו, איז דאָך גוט — זאָג איך. — ווער זשע שטערט אייך צו טאָן אזוי?

— יאָ, עס וואָלט געווען גוט, — ענטפערט מיין פארמערקע, — ווען ניט יענער יונגערמאַן. מיר האָבן דאָ אַ גאַסט אין אונזער דאָרף. זיין נאָמען איז . . . איך וואָלט שווערן אז עס איז שאַפּיראַ, און אפשר איז עס גורעוויטש. ער קומט ערגעץ פון אַ שטאַט און איז אַ גאַסט דאָ באַ אונזערן אַ שכן. און אַ יונגערמאַן איז עס, וואָס אינטערעסירט זיך צו וויסן און צו זען, ווי אזוי אידן לעבן דאָ אין דער ווילדערניש. קומט ער צו גיין צו יעדערן און רעדט און פארברענגט און פּרעגט זיך אויס וועגן אַלץ און אַלעמען. איינמאָל זיצט ער אזוי באַ אונז און מיר דערציילן אים די גאַנצע מעשה און אונזער גאַנצן פּלאַן. און דער יונגערמאַן פאַרגייט זיך אין אַ געלעכטער,

אז מיר האָבן געמיינט אז ער איז באַפֿאַלן געוואָרן פֿון אזאָ לאַכנדיקער קראַנקהייט. און ווען ער האָט אָפּגעלאַכט האָט ער זיך ערשט גענומען דערקלערן אונז ווי אזוי אונזער פֿלאַן טויג אויף צען כּפּרות.

— ערשטנס, זאָגט ער, גלויבט ער ניט אז אין אַ קאָפיטאָליסטישער מדינה זאָל זיך אַ רעגירונג זאָרן פֿאַר אירע בירגער. פֿון דער רעגירונגס וועגן קענט איר זיך מאַטערן אייער גאַנצן לעבן און זי וועט זיך ווייניג אָפּעסן דאָס האַרץ דערפֿון. צווייטנס, ווען די רעגירונג וואָלט זיך יאָ געזאָרגט פֿאַר אייך, וואָלט זי דעם עסס ניט איבערגעגעבן צו אַ קאָמפּאַני. די קאָמפּאַני וועט אייך פֿאַר דער טובה פֿון אויסבאָרגן מאַשינעריע אַרויפּשטעלן א סך אַ העכערן פּרייז, ווי ווען איר קויפט עס פֿאַר מזומן, און דערצו נאָך פֿאַר זייער אַ הויכן פּראָצענט, פֿון וועלכן איר וועט זיך פֿאַר יאָרן לאַנג ניט קענען אויסצאָלן. און פֿון וואָס וועט איר צאָלן? אז אין וואַלד וואַקסט ניט קיין ווייץ, און קיין פֿעלד האָט איר ניט, וועט איר דארפֿן צאָלן פּראָצענט אויף פּראָצענט. אַ חוץ דעם גייט עס באַ זיי אַלץ דורך לאַיערס, וועלכע הייסן זיך גענוג באַצאָלן און איר וועט עס דארפֿן צאָלן, ניט די קאָמפּאַני.

— דערצו — רעכנט ווייטער דער יונגערמאַן — מוזט איר האָבן אַמִד ווייניקסטן פֿיר אָקסן, אויב שוין ניט קיין פֿערד, וועלכע קאָסטן צוויי מאָל אזוי טייער. און צו די אָקסן מוזט איר האָבן אַן אייזערנע האַרץ. אָבער לאַך מיר זאָגן, אז דאָס האָט איר נאָך אייער אייגנס און איר וועט עס ניט דארפֿן קויפֿן. איר דארפט אָבער האָבן אַ פֿלוג, אַ בראַנע, אַ דיסק פֿאַרן ווילדן; לאַנד, אַ דריל מיט וועלכן צו זייען, אַ ביינדער אויף צו שניידן די תּבואה, אַ מאַשין פֿאַר שניידן און שאַרן היי, אַ וואָגן און אַ שליטן. דאָס איז דאָס נויטיקסטע, וואָס איר מוזט האָבן און עס וועט אייך קאָסטן אַמוווייניקסטן 15 הונדערט דאָלער און וועלכע איר וועט די ערשטע יאָרן געוויס ניט קענען צאָלן. זיינט איר שוין פֿאַרזיכערט מיט 200 דאָלער אַ יאָר מער נישט ווי פּראָצענט. היינט שטעלט זיך פֿאַר, אז איר דארפט אַרויפּרעכענען 200 דאָלער אויף אייער בודזשעט, פֿון וואָס אייער חוב ווערט ניט קלענער. היינט פּרואוויט באַרעכענען פֿון וואָס איר וועט קענען אויסצאָלן. אַנו, נעמט אַ בלייז פֿען און פּרואוויט עס אויסצאָלן כאַטש אויף פּאַפּיר, וואָס דאָס איז פֿיל גרינגער ווי צאָלן פֿון קעשענע.

אַ סכּסוך צווישן מאַן און פּרוי

גייענדיק אַהיים האָט מיך דאָס בילן פֿון אַ הונט געבראַכט נאָך צו אַ פּאַרמער, וואו ס'איז אָנגעגאַנגען אַ הויסער ויכוח צווישן מאַן און ווייב, אויך טאַקע צוליב אַט דעם שאַפּיראַ. איר טענה איז, אז אין דער שטאָט וואו דער אַרבעטער איז אָרגאַניזירט, אַרבעט ער רעגולערע שטונדן און קריגט גוט באַצאָלט; און נאָך דער אַרבעט איז ער מיט מענטשן גלייך. מ'טוט זיך איבער און מען געניסט פֿון לעבן אין אַ טעאטער, אָדער מ'גייט צו גאַסט.

און דאָ זיינען קיין שטונדן ניטאָ. פון פארטאָג ביז א שטיק אין דער נאַכט איז מען נאָר „ביזוי“. און אז מ'דאַרף אַמאָל דאָס סאַמע נויטיקסטע, איז אויך נישטאָ.

ער, אַ איד — א שווערער אַרבעטער, זאָגט:

— די קעלבלעך אַרט ניט אין וואָסערע קליידער מיר גייען דאָ אַרום, און די שטאַט מיט די שטויביקע און רויכיקע פּאַבריקן זאָלסטו מיר ניט דערמאָנען. ס'ליגט מיר נאָך גוט אין זינען דער באָס, דער פּאַרמאַן, און די סעק, סלעק און קלעק און נאָך אַזעלכע שוואַרץ-יאָר. מיט אַרבעט זיינען מיר דאָ פּאַרזאָרגט, און אז מ'אַרבעט פאַר זיך בלייבט עס באַ זיך. און דיין טענה „מיט מענטשן גלייך“ איז, אַרדבא, געפין נאָך אַזאַ ווינקל אין דער וועלט, וואו מ'איז אַזוי גלייך ווי מיר זיינען דאָ. מיר גייען דאָ אַרום אַלע אין אַוועראַלס מיט לאַטעס. אַלע רויכערן מיר דאָ דעם פּראָסטן טאַבאַק, אַלע זיין נען מיר דאָ איין משפּחה, אָן יחוס. קיין גבירים, וועמען פּינט צו האָבן, איז נאָך דאָ דערוויילע נישטאָ. און וואָס ס'וועט זיין שפּעטער, זאָל גאָט זאָרגן. און אפּשר וועלן מיר מיט דער צייט אליין ווערן גבירים און מ'וועט אונז פּינט האָבן; ווי זאָנסטו, מיין ווייבל? און דערוויילע איז באַ מיר דער שענסטער טעאטער ווען די קעלבלעך צעטאַנצן זיך. איך האָב פון דעם גרויס הנאָה.

ווער ווייסט ווי לאַנג דער שמועס וואָלט זיך געצויגן ווען ניט א קעלבל, וואָס האָט זיך צעמעקט, און ער, דער באַלעבאַס, איז אַוועק אין שטאַל. שפּעטער, ווען איר מאַן איז ניט געווען אין הויז, האָט זיך פאַר מיר די פּאַרמערקע מודה געווען, אז עס פאַרדרייט זי וואָס זי האָט זיך געקריגט מיט איר מאַן, ווייל נאָך אַלעמען איז ער דאָך פּאַרט גערעכט און זי אליין וואָלט, נאָך די אַלע חשבונות ניט אַוועקגעוואָרפן די פאַרם, אין וועלכער זיי האָבן אַזוי פיל אַרבעט אריינגעלייגט פאַר די יאָרן וואָס זיי וואוינען דאָ.

זי האָט מיר אויך דערציילט, וואָס פאַר אַ גרויסער בריה דער מאַן אירער איז.

— אָט ווי איר קוקט אים אָן, איז ער אליין א שוסטער און פאַרריכט אונזערע שיד. ער איז אליין א גלעזער און שטעלט אריין די שויבן אין די פענצטער. ער איז א שמיר, אַ האַרנעס-מאַכער. אָט די מעבל אין הויז האָט ער אליין געמאַכט; די הויז אליין געבויט און אליין 6 אַקער וואַלד אַוויסנערסיס; האַלץ אליין אָנגעפירט און צעשניידט עס מיט א האַנט-זעגל. מיט איין וואָרט — אַלץ קען ער און קיין זאָך איז פאַר אים ניט צו שווער. ווען עס איז געקומען די צייט פאַר מיר צו גיין אהיים, האָבן מיר מיינע שכנים געראטן, אז איך זאָל גיין ניט מיטן גלייכן וועג, ווייל דאָרט וועל איך האָבן אָן א שיר בלאַטעס, וועלכע איך וועל גאָר ניט קענען דורכ-קריכן. זיי האָבן מיר אָנגעוויזן אַ וועג, וועלכער איז מיט דריי פּערטל מייל

לענגער, אָבער וועלכער איז שוין אביסל אויסגעפֿאַרן און וואו ס'וועט זיין
גרינגער דורכצוגיין.

האָב איך זיך געלאָזן אין וועג אריין פול אָנגעלאָדן מיט פּזמונות וואָס
איך האָב זיך אונטערוועגס אָנגעהערט. און ס'איז מיר אריין אין קאָפּ: „אַט
האַסטו דיר, אַנטלאָפּן פון איין ציוויליזאַציע און אריין אין א צווייטער.
ס'איז די זעלבע יענטע נאָר אנדערש געשלייערט.“ האָב איך שוין געוואָלט
וואָס ניכער קומען אהיים. אפשר וועט מיר געלינגען איבערבייטן די שטימונג.
אָבער מיר איז געווען באַשערט צו האָבן נאָך אמאָל א סטאַנציע און
נאָך אמאָל צו הערן וועגן דעם יונגמאַן מיט די חשבונות. דאָס ערשטע
האָב איך דערהערט די שטימע פון אַ האָז; א יוסטער באַלעבאטישער האָז
איז עס געווען. נו, מוז דאָך דאָ ערגעץ זיין א הויז פון א פאַרמער. נאָך אַ
פאַר טריט און איך באַגען א קליין מיידעלע מיט שיינע, פּריילעכע אויגן און
מיט צוויי לאַנגע פּאַרפֿאַכטענע צעפעלעך. זי האָט זיך געשפּילט מיט אַ
הינטל מיט סאַמעט־גלאַטע שוואַרצע האָר.

— האַלאָו, האַלאָו! — באַגעגענט זי מיך.

— האַלאָו, האַלאָו! — ענטפער איך איר— ווי רופט מען דיך מיידעלע?—
פרעג איך איר. ס'האָט זיך מיר זייער געוואָלט וויסן אויב זי קען ריידן
אידיש.

— מיין נאָמען איז גאָלדע רייזין.

רייזין? איז מיר דורכגעפֿליגן אין קאָפּ, רייזין? טאָמער עפעס משפּחה.
דאָ אין דער ווילדערניש רייזינג משפּחה, וואָלט דאָך עס זיין ווי געוואונטשן.
און אין איין ווילע האָב איך זיך פון איר דערוואוסט וויפיל ברידערלעך זי
האָט, וויפיל הינער, בהמות, פּערד, און אז איר טאטע האָט געדונגען נאָך א
פאַרם צו באַארבעטן און זי לאַרט מיך איין אין הויז. דערהערט אַזא זיס
קינדער־שטימעלע מיט אַזא זאַפּטיקן אידיש, איז מיר שוין פּריילעכער
געוואָרן.

ניי איך שוין אריין אין הויז. ווייזט זיך אַרויס, אז די פאַרמערסע האָט
שוין געהערט פון מיר.

— האַלאָו! דאָס זיינט איר אוישישקין? איך האָב געהערט פון אייך,
אז איר גייט זיך דאָ אויך באַזעצן ניט ווייט פון אונז. איז טאַקע זייער גוט.
און שפּעטער פּרעגט זי מיך.

— האָט איר געהערט פון יענעם יונגמאַן, וואָס האָט דאָ אָנגעמאַכט
א גאַנצן גערודער מיט זיינע חשבונות? איך זאָג אייך, אז איך בין מיט אים
ניט איינשטימיק. אמת, מיר מאַטערן זיך שוין דאָ אביסל צופיל אויף אונזער
שטיקל ברויט. אָבער דאָך האָבן מיר א האַפּענונג, אז מיר וועלן נאָך האָבן
ברייטע פּעלדער מיט ווייץ, אז אַלץ וועט געראָטן און אז מיר וועלן האָבן
אַלץ אין וואָס מיר נויטיקן זיך. אָבער דאָך האָט אונז יענער יונגערמאַן
שווער געמאַכט דאָס געמיט מיט זיינע שוואַרצע נביאות.

און איך בין אוועק אהיים, איבער די נאָסע בלאָטעס, פאָרוואַקען אין שווערע מחשבות וועגן אונזער לעבן דאָ אין נייעם לאַנד, אין אידנברידזש, וואו מיר האָבן געהאַפּט צו געפינען אונזער נייע היים.

::   ::   ::

אין דער היים האָב איך ממש רוען ניט געקענט, וואָרום לויט דעם גאָסט שאַפּיראַס חשבון האָבן מיר מיט אונזער קומען אין אידנברידזש געמאַכט א טעות. עפעס, האָב איך געטראַכט, קומט עס אונז אָן אזוי שווער איינצור אַרדענען זיך אויף לאַנד. אויף יעדן טראַט אַ דאָרן אין וועג. אמת, די ליידין דאָ אין אידנברידזש זיינען אומדערטרענגלעכע. די נאָטור איז נאָך זייער רוי, א טויזנט־יאָריקער געדיכטער וואַלד וואָס לאָזט ניט דורך קיין שטראַל ליכט. די ערד איז באַדעקט מיט בלאָטעס, דאָס לעבן אזוי איינזאַם. מיר זיינען צעשפּרייט על שבע ימים. צו א שכן צוקומען איז ממש מיט מסירת־נפש, די הייזער זיינען קעסטלעך, אָן ליכט און אָן וואַסער, באַלד ווי באַ די ווילדע אינדיאַנער. אָבער — איז מיר ניט אַרויס פון זינען — מיר זיינען דאָך נאָך אזוי יונג און שטאַרק און קיין מוט פעלט אונז אויך ניט.

און ס'איז מיר נאָר געלעגן אין זינען „קאָאָפּעראַציע“. עפעס האָב איך נאָר געטראַכט פון אַ געזעץ אַזאַ, אז וואו אין מענטש אליין קען אויפֿ־הויבן אזויפיל, — קענען צוויי מענטשן צוזאַמען אויפהויבן פיל מאָל מער. אַנב, איז דאָך פאַר אונז בין איצט אויך דער וועג ניט מיט רויזן גע־שפּרייט. און דאָ נאָך קיין צייט ניט געהאַט די פּיס אָנצעוואַרעמען אויף דער אידנברידזשער ערד, איז נעם זיך ווידער פאַרן וואַנדער־שטעקן, און וואוהין? און, האָב איך געטראַכט, מיר זיינען דאָך ניט אליין. ס'זיינען דאָך דאָ נאָך אידן. הויז לזה, ווען האָבן מיר דאָס אפילו געקענט חלומ'ען פון אַזאַ שטיק לאַנד. עפעס אַ שפּאַס, הונדערט און זעכציק אַקער! אין דער אלטער היים, אין רוסלאַנד, אז אַ פּויער האָט געהאַט פּופּציק אַקער לאַנד איז אים דאָך געווען גענוג ברויט אויף נאַנצע זעקס מאָנאַטן אין יאָר, און דאָ פיר מאָל אזויפיל. ניין, מיר וועלן אונזער אירדייע צו ווערן פאַרמערס דאָ אין אידנברידזש אזוי ליכט ניט אויפגעבן. מיר וועלן זיך נאָך מיט מענטשן דורכשמועסן, אפשר וועלן מיר צו דער מכה דאָך געפינען אַ רפואה. און אָט מיט דער האַפענונג און מיט אַ גאַנצן ים זיסע טרוימען בין איך מיר אוועק צום מיטינג, וואָס מיר האָבן גערופן צוליב דעם „ענין שאַפּיראַ“.

אויף אַ מיטינג פון אידישע פארמער

דער מיטינג איז פאָרגעקומען אין הויז פון מיין לאַנדאָנער לאַנדסמאַן, אייזיק, וועלכער איז צוזאמען מיט מיין ברודער געקומען קיין אידנברידזש. ווען איך בין אריינגעקומען אין הויז איז אייזיק געשטאַנען און פאַנגאָדער-געבלאָזן דעם פייער אין אויוון. אויף זיין פנים איז געווען אויסגעגאַסן א שמיכל. קענטיק, ער איז געווען אויפן זיבעטן הימל צוליב דעם, וואָס ער האָט אזויפיל געסט אין הויז.

דער רויך פון סיגארעטן האָט פארשטעלט דאָס איין-און-איינציג פענצ-טערל אין הויז און עס איז געווען שווער צו דערקענען ווער איז ווער. פון דעם טומל און די באוועגונגען מיט די הענט האָט מען געקענט זען, אַז דאָ גייט שוין אַן א הייסער ויכוח.

איינער, א הויכער יונגערמאַן מיט ברייטע פלייצעס, האָט גע'טענהט: — וואָס ווייסט איר פון פאַרמערישע חשבונות? איר האָט דען אמאָל געאַרבעט אויף אַ פארם, ווי איך? איך האָב זיך שוין דאָ גענוג אָנגעאַרבעט און איך ווייס מער פון אייך.

אַ צווייטער, פון נידעריקן וואוקס, מיט א פיפקע אין מויל — ער איז איצט ערנעץ אין דרום-אַפריקע — שרייט הויך און וויל אים איבערשרייען: — זאָל ער דערווייזן שווארץ אויף ווייס דעם גאנצן חשבון. לאָמיר זען, צי עס לוינט זיך אונז בלייבן דאָ און מאַטערן זיך, אָדער ניט.

אַ בחור מיט אָנגעשטרענגטע אויגן — ער איז איצט אין וויניפעג, און ווען ער וועט ליענען די שורות וועט ער זיך דערמאָנען אין יענעם הייסן מיטינג — שטייט אזוי און שמיכלט:

— וואָס קאָכט איר זיך אזוי? — פרעגט ער — צוויי גענעראַלן גייען זיך שלאָגן איינער קעגן דעם צווייטן. ביידע רעכענען אויס פון פאַראויס אויף אַ זיג, אַניט וואָלטן זיי זיך ניט אָנגעהויבן — און דאָך מוז איינער

פארלירן. איז דאָס אַ סימן אז ער איז געווען אַ שלעכטער בעל־חשבון. אויך אונזער גענעראל, מיסטער שאַפיראָ, קען דאָ פאַרלירן מיט אַ קנאַס. אַ הויכער איד, מיט אַ קלוגן, גוטמוטיקן שמיכל — ער איז שוין איצט מער ניט צווישן די לעבעדיקע — הויבט אויף די האַנט, אז עס זאָל ווערן שטיף. דער איד איז אויך געווען אַ נוטער זינגער. האָט ער פאַר אונז פריער אויסגעזונגען דאָס לידל, „אַליין דער באַלעבאָס און אַליין דער משרת“, וואָס איז דעמאָלט געווען זייער פּאָפּולער באַ די אידנברידזשער. דערנאָך האָט ער געזאָגט, מיטן ניגון פון „מאי קאָ משמע לן“:

— לאַמיר אלע זיין שטיף און אויסהערן אונזער גאַסט דעם יונגמאַן, וואָס ער האָט אונז צו זאָגן.

דער יונגערמאַן מיט די חשבונות האָט דאָס וואָרט

אלע זיינען שטיף געוואָרן און שאַפיראָ האָט אָנגעהויבן מעשה בעל־רשן, דרייענדיק מיטן גראַבן פינגער:

— הערט מיך אויס, מיניע פריינט. איך בין פולקאָס איינשטימיק מיט דער אידייע פון באַזעצן זיך אויף לאַנד. עס איז טאַקע צייט, אז דער איד זאָל אוועקלייגן זיין וואַנדער־שטעקן. עס איז צייט פאַר אונז אויפצובויען אַ היים, וואו מיר זאָלן קענען שטיין מיט ביידע פיס אויף דער ערד. איך וואָלט אַליין נאָכגעפּאָלנט דעם ביישפּיל פון אייך, אידישע פאַרמער, און וואָלט זיך אַליין דאָ באַזעצט מיט אייך, ווען איך זאָל זען אַ וועלכע עס איז מעג־לעכקייט, אז דאָס זאָל קענען אויסהאַלטן.

און שאַפיראָ רעדט ווייטער:

— דער אָנהויב איז טאַקע שוין און פּיין. אָבער דערנאָך . . . איך וויל ניט זיין קיין שוואַרץ־זעער און פּאָראַויסזאָגן אַ טרויעריקן סוף, אָבער אַ פּשוט'ן חשבון קען מען ניט פאַרדרייען.

— טוט נאָר אַ טראַכט מיט אַ קלאַרן קאָפּ. מען האָט אייך יעדן געגעבן צו 160 אַקער לאַנד. טוט אַ רעכנן, איר וואָס זיינט שוין דאָ אין אידנ־ברידזש אריבער פינף יאָר — וויפיל אַקער וואַלד האָט איר מיט אייערע אייגענע מעגלעכקייטן ארויסגערייסן? צו צוויי אַקער אַ יאָר. איז ווי לאַנג דאָרף דאָס אייך נעמען ארויסצורייסן 160 אַקער? אמת, שפעטער וועט איר אויסבויען וועגן, וואו עס וועלן קענען אריין גרויסע מאַשינען און די זאך וועט גיין שנעלער. אָבער צו אַלץ פּאָדערט זיך קאַפיטאַל, אַ זאך וואָס איר האָט ניט. מוזט איר אָנקומען צו די קאַמפּאַניס, וואָס וועלן אייך לייען געלט און וועלן אייך באַרגן מאַשינעריע. מיינט איר, אז דאָ וועט איר שוין ווערן גרויסע פאַרמער? ניין. איר וועט ווערן גרויסע בעל־חובות נאָך איידער איר האָט ארויסגערייסן דעם וואַלד און געמאַכט אַ פעלד פון אים. איר וועט שוין באלד ניט וויסן פון וואַנען אָנצוהויבן צאָלן כאַטש די פּראָצענטן.

— די קאַמפּאַניס וועלן אייך אַליין צורידן, אז איר זאָלט באַרגן און

לייען אלץ וואָס איר דארפט אויפן פּאַרם. זיי וועלן אייך אויפווייזן, ווי אזוי איר וועט אלץ קענען אויסצאָלן. זיי וועלן צו אייך זיין ווייך ווי פּומער, כאָטש לייג זיי צו צו א מכה. זיי וועלן אייך דערציילן, אז זיי מיינען דורכ-אויס אייער טובה, ווייל איר זיינט דאָ גרינע און איר ווייסט גאָרנישט. אָבער דערנאָך — דער חוב וואקסט ווי אויף הייוון און איידער איר קוקט זיך ארום דערקענט איר שוין ניט די ציפּערן פון אייער חוב. אייך דוכט זיך, אז דער מאָנער האָט דאָ געמאכט א מעות. איר ווייסט אפילו ניט, אז דער חוב וואקסט אלע 24 שטונדן אין מעסלעס. און ווי נאָר זיי דערפילן, אז זיי קענען שוין עפעס קריגן פון אייך, וועלן זיי ארויסרייסן ביז דעם לעצטן ביסן. זיי זיינען שוין מער ניט קיין גוט האַרציקע מענטשן. זייער כאַראַקטער בייט זיך, ווי אַ שלאָנג בייט איר פּעל.

— און וויסן דארפט איר, אז דער געזעץ פון לאַנד איז אַלעמאָל אויף דער זייט פון די רייכע. זיי זיינען אַלעמאָל באַשיצט און דער אַרעמער פּאַרמער איז אַלעמאָל אויף הפּסר. קיינער קוקט זיך אויף אים ניט אום.

— און נאָך אַ זאך, וואָס איר דארפט וויסן. ווען איר קריינט אויף באַרג אַ מאַשין, לאָמיר זאָגן, פאַר 300 דאָלער — ווערט פון דעם מיט די פּראָצענטן אויף פּראָצענטן פאַר עטלעכע יאָר, פינף הונדערט דאָלער; און ווען איר האָט שוין אויף דער 300-דאָלערדיקער מאַשין איינגעצאָלט 490 — איז נאָך די מאַשין אלץ ניט אייערע. זיי האָבן א רעכט צונעמען באַ אייך די מאַשין, וועלכע איר האָט שוין לויט אייער מיינונג לאַנג אויסגע-צאָלט און איבערגעצאָלט, און פאַרשוין זי — און די הוצאות פאַרן פאַר-קויפן אייער מאַשין דארפט איר ווידער צאָלן; און אויב די מאַשין ברענגט ניט אריין די רעשט פון דעם חוב און די הוצאות, בלייבט איר ווידער שולדיק — און די מאַשין האָט איר שוין ניט.

— עס זיינען אויך ניט ריכטיק אייערע מענות, אז איר קענט זיך העלפן מיט דעם, וואָס איר וועט קריגן געבאָרגט די געלט באַ מאָרטגעדידזש קאָמפּאַניס און וועט אויסצאָלן די מאַשין-קאָמפּאַניס. גוט, וועט איר פטור ווערן פון די מאַשין-קאָמפּאַניס מיט זייערע ליבע-בריווילעך, מיט וועלכער זיי נעמען אייך דעם לעבער עטלעכע מאָל אין יאָר און דערמאָנען אייך ווער עס זיינען די ריכטיקע באַלעבאטים אויף די מאַשינען, מיט וועלכע איר אַרבעט. וואָס זשע וועט איר אָבער דאָ אויספירן? איר וועט בלויז אַריינפאַלן אין די הענט פון די מאָרטגעדידזש קאָמפּאַניס, וועלכע זיינען די זעלבע וואָלד-רויבער. וואָס איז אייך דער אונטערשייד מיט וואָס מען שלאָגט אייך — מיט אַ שטעקן צי מיט אַ פּלאַקן?

— און מיט דער מאָרטגעדידזש קאָמפּאַני איז עס נאָך פיל ערגער, ווי מיט דער מאַשין-קאָמפּאַני. די מאַשין-קאָמפּאַני נעמט באַ אייך צו ניט מער ווי די מאַשין, אָבער די מאָרטגעדידזש קאָמפּאַני קען באַ אייך פאַרן לעצטן ניט-דערצאָלטן דאָלער צונעמען אייער גאַנצע פאַרם ווי עס שטייט און גייט

און איר וועט ווערן אויס באַלעבאטימ מיט איין קנאַס. און זיי דארפן נאָר
 ניט ווארטן ביזן לעצטן דאָלער. זיי קענען באַ אייך צונעמען די פאַרם
 ווען זיי ווילן. מיט איין שמיר מיט דער פען פליט איר אראָפּ פון פלאַץ,
 אין וועלכן איר האָט אריינגעלייגט אַ האַלבן לעבן מיט אַרבעט. אזוי איז דער
 געזעץ אין די קאָפיטאַליסטישע מדינות, און מיט דער הילף פון די לאַיערשע
 דריידלעך גייען זיי נאָך ווייט אַפילו אריבער די קאָפיטאַליסטישע געזעצן.
 — אַ חוץ דעם אַלעמען האָט איר נאָך אַ פּראָבלעם. איר זיינט קיינמאָל
 ניט זיכער, אז אייער ארבעט וועט ניט גיין לאַיבד. איר זיינט ניט זיכער
 מיט אייערע פּראָדוקטן, וואָס איר פּראָדוצירט אויפן פאַרם. איר אליין זיינט
 ניט באַקאַנט מיט די פאַרשידענע סאָרטן תּבואות און אנדערע פּראָדוקטן
 און איר מוזט זיך פאַרלאָזן אויפן קויפער. וויפיל ער ניט מוזט איר נעמען
 און איר קענט זיין זיכער, אז מ'וועט איך אָפּנאַרן.

— אַט אזוי ווי איר זעט, איז עס נאָר ניט פון די לייכטע זאַכן פאַר אַ
 שעפעלע איינצואַרדענען זיך, ווען ארום זיינען דאָ אזויפיל וועלף, ווען יעדער
 וואָלף באַזונדער קוקט מיט זשענדע אויגן אויף דער שעפעלע צו פאַרצוקן זי.
 דער יונגערמאַן, שאַפּיראַ, האָט אונז אויך געמאַלן אַ טונקל בילד פון
 דעם שווערן לעבן אויף דער פאַרם, אָפּגעריסן פון דער ציוויליזאַציע און
 וואו עס איז ניטאָ קיין מעגלעכקייט צו געבן די קינדער אַ ריכטיקע דערציאונג.

מיר ווערן ניט פאַרצווייפלט

בשעת שאַפּיראַ האָט גערעדט האָט זיך מיר זייער שטאַרק געוואַלט
 אריינקריכן יעדן איינעם פון מייע שכנים אין האַרצן און זען וואָס דאָרט
 טוט זיך. האָב איך דאָס פאַרשטייט זיך ניט געקענט טאָן. אָבער אין די
 אויגן און אויף זייערע פּנימ'ער איז באַ יעדן באַזונדער געווען עפעס אָנגער
 שריבן, וואָס איך האָב דיימלעך געקענט אראָפּלייענען.

אַט זיצט אַ יונגער מענטש, וואָס האָט אין לאַנדאָן זייער גוט פאַרדינט.
 ווען ער איז געקומען קיין קאַנאַדע, קיין מאָנטרעאַל, האָט ער געאַרבעט
 עטלעכע מאָנאַטן און האָט פאַרדינט 40 דאָלער אַ וואָך באַ גייען שיך. איז
 אָבער אידנברידזש אַ צויבער-וואָרט. און דאָ — נאָ דיר אזאַ געשיכטע!
 אָבער איך זע אויף זיין פּנים ניט קיין פאַרצווייפלונג.

און אַט איז דער פּריילעכער אייזיק. ער איז געפאַרן אהער פון לאַנדאָן
 צוזאַמען מיט מיין ברודער. דאָרטן האָבן זיי גוט פאַרדינט און געמאַכט
 אַ פּיינעם לעבן. זייערע באַלעבאטימ האָבן זיי זייער ניט געוואַלט אוועקלאָזן
 פון זייערע שטעלעס. מען האָט זיי געוואָרנט, אז אין יענעם קאַלטן צפון-
 לאַנד וועלן זיי קיין האָניק ניט לעקן. איז מען דאָך יונג און שטאַרק און
 פול מיט מוט; איז — היידאָ קיין קאַנאַדע. זיי האָבן זיך געווען אָפּגעשטעלט
 אין האַמילטאָן, וואו מען האָט זיי אָנגעבאַטן אַ פאַרטיקע גומע פאַרם פאַר
 שפּאַט ביליק. מען דאַרף נאָר האָבן כּוחות צו באַרבעטן און געניסן פון

לעבן. איז ניין — עס ציט זיי צום צויבער-לאַנד אידנברידזש, א פּלאַץ וואָס האָט פאר זיי געהאט אַלע זיבן ה'נ'ען און האָט געצויגן ווי אַ מאַגנעט. און פון אייזיקס אויגן האָב איך געקענט ארויסלייענען אַ חרטה, אָבער ניט קיין פארצווייפלונג. ס'איז טאקע געווען אַ נאַרישקייט אוועקצואוואַרפן ברויט און זוכן ברעקלעך, אָבער — ס'איז נאָך ניט אַלץ פארלאָרן.

איינער אַ יונגער מענטש, פעסט געבויט, מיט אַ היציקן טעמפּעראַמענט האָט זיך געגעבן אַ שטעל אויף און אַ קלאַפּ געמאַן אין טיש. ער האָט געוואָלט עפעס ארויסזאָגן אַ האַרב וואָרט; ס'האָט זיך אים אָבער געשטעלט דאָס וואָרט אין האַלץ, און איך האָב ניט געקענט גענוי וויסן וואָס ער האָט געוואָלט אַרויסברענגען. צי האָט ער געוואָלט פארדאַמען די אַרדענונג וואָס פארטיי דיקט די שטאַרקע, די רייכע — און די שוואַכע, די אַרעמע זיינען באַ איר אויף הפּקר; צי איז ער אפּשר ניט געווען צופרידן פון דער גאַנצער מעשה, וואָס האָט אים אין אַיין ווילע אוועקגערויבט זיין זיסן טרוים און אַלע זיינע האַפּענונגען צו ווערן דאָ אַ פאַרמער און אויפבויען זיך אהיים, פון וואַנען, אויף דער עלטער, ווען ער וועט שוין זיין שוואַכער, זאָל אים קיינער ניט קענען אַראָפּטרייבן. און אפּשר האָט ער געוואָלט נעבן עפעס אַ רפואה צו דער מכה, עפעס אַ וועג ווי אזוי זיך אַרויסצוהעלפן. בין איך אָבער ניט קיין סינסטלער צו קענען טרעפן וואָס יענער האָט געוואָלט זאָגן און עס איז נאָך ביז היינטיקן טאָג געבליבן פאר מיר אַ סוד.

ניט אַלע זיינען אָבער געווען אַזעלכע היציקע און איבערגעאוילטע. ס'איז אויך דאָרט געווען איינער אַ יונגער מענטש, געקומען נאָר וואָס פון ניו יאָרק. פון דער גרויסער מעטראָפאָליע איז ער אריינגעפאלן גלייך אויף אַ האַמסטער ערגעץ אין אַ זייטיקער ווילדערניש (היינט געפינט ער זיך אין דער זוניקער קאַליפּאָרניע). ער האָט אָבער גערעדט גאַנץ לאַגניש.

— פריינט — זאָגט ער — מיר טאָרן ניט זיין איבעראוילט אין יעדער זאך וואָס מיר טוען. יעדער טראָט אונזערער אין דער איצטיקער אַרדענונג איז ניט מיט רויון אויסגעבעט, נאָר מיט דערנער, און דערפאר דאַרפן מיר היטן וואו אונזער פּוס צו שטעלן.

— מיר זיינען אַלע אַהער געקומען פון גרויסע שטעט און יעדערער פון אונז האָט דאָרטן אויך קיין האַניק ניט געלעקט, און ס'קען זיין, אַז דערפאר האָבן מיר פארלאָזט די שטאָט. מיר האָבן גערעכנט, אַז דאָ אין דער ווילדערניש, וואו מען איז ניט אזוי פאריאָגט און מיר וועלן ניט דאַרפן אָנהאַלטן יענע משוגעט'ן וואָס רופן זיך מאָדעס, וועלן מיר קענען גרינגער מאַכן אונזער לעבן.

— קומענדיק אַהער — רעדט ווייטער דער יונגער פאַרמער — האָבן מיר זיך אָנגעשטויסן אין אַזעלכע שוועריקייטן, וועגן וועלכע מיר האָבן אפילו ניט געטראכט זייענדיק אין שטאָט. נעמט, למשל, אַזאַ מעשה, ווי עס האָט אונז דערציילט אונזער פריינט ר. א. וועגן זיין ברודער, וועלכער האָט

א פרוי מיט א קינד. זיי וואוינען אין א הויז פון 4 שפאץ די לענג און דרוי- די ברייט. דאָס הויז איז צוזאמענגעלייגט פון דינע פלעקלעך און ארומגע- שמירט מיט ליים. עס איז באַ זיי אויסגעקומען, אז אָדער די בעט איז געשטאַנען אין קיך לעבן אויוון, אָדער דער אויוון איז געשטאַנען אין שלאָף- צימער. עסן איז שוין אויסגעקומען אין ביידע צימערן מיטאַמאָל. איינער איז געזעסן אויף א בענקל אין קיך און דעם צווייטן איז שוין אויסגעקומען צו זיצן אין בעט. און ווען אַ קו האָט זיך געקעלכט און פאַרן קעלכל איז אין שטאַל געווען קאַלט, האָט מען אויף דעם רחמנות געהאט און מ'האָט עס אריינגענומען אין הויז. און טאָמער איז דאָס ווייניק געווען און דאָס קעלכל האָט זיך נאָך אַלץ געטרייסלט, האָט מען אראָפּגענומען דעם צודעק פון בעט און מען האָט איינגעדעקט דאָס קעלכל, און ווען דאָס קעלכל איז אין הויז אויך אויסגעגאנגען, האָט מען עס באַוויינט און מ'האָט געמיינט, אז די גאַנצע וועלט נייט אונטער.

— אָדער נעמט טאַקע אונז אליין. מיר זיינען דאָ אַלע צוזאַמען אַ היבשע פאַמיליע און אונזער הויז איז ניט קיין גרויסע, אַזוי אז אַלע נאַכט, ווען מיר דאַרפן שלאָפן, ווערט פון אונזער הויז איין גרויסער שלאָף-צימער. עס איז שוין ניטאָ קיין איין בענקל אַ לידיקער; פון אַלץ איז געוואָרן געלעגערס. פונדעסטוועגן האָבן מיר אונזערע הינער אויך געהאַלטן אין הויז און דעם גאַנצן ווינטער האָט אונז דער האָן אָנגעזאָגט, ווען ס'איז 12 אזויגער. איז ווער האָט זיך געריכט, אז מיר וועלן דאַרפן וואוינען מיט הינער און מיט קעלכלעך?

— און איך ווייס נאָך אַ פאַל פון א פאַרמער, וועמענס לאָשיקל איז קראַנק געוואָרן, ווייל אין שטאַל איז געווען קאַלט. האָט מען עס אריינגע- נומען אין הויז, וואו ס'איז שוין פאַר זיך ניט געבליבן וואו א פּוס אַוועק- צושטעלן.

— איז ווער האָט זיך געריכט, אז מיר וועלן אין אַזאַ ווילדן וואָלד דאַרפן קוועטשן זיך אין אזעלכע ענגע הייזער? פונדעסטוועגן וואָלט איך געזאָגט אז דער טיוול איז נאָך אַלץ ניט אַזוי שוואַרץ, ווי מען מאַלט אים. צו אַלץ איז דאָ אַ הילף. צו אַלץ איז דאָ אַ וועג פאַר אויסבעסערונג אין אַלע אויסבעסערונגען ליגן אין אונזערע אייגענע הענט. מיר קענען דאָס אַלעמאָל אליין אויסבעסערן.

אַלעמענס אויגן זיינען געווען אָנגעווענדט צו דעם יונגמאַן, וועמענס רעדע עס האָט אָנגענומען אזא אָפטימיסטישן טאָן. אַלע האָבן זייער געוואָלט אַוועקגיין פון דעם מיטינג מיט די זעלבע טרוימען, מיט די זעלבע האָפּע- נונגען, מיט וועלכע זיי זיינען געקומען אהער.

— מינע פריינט — האָט ער ווידער אָנגעהויבן, שוין מיט אַ פעסטערער שטימע — עס איז אמת, אז מיר זיינען דאָ אַרעם און מיר קענען זיך אליין מיט אונזערע כוחות ניט שטעלן אויף די פּיס. אָבער לאָמיר

איין מאָל פאַר אַלעמאָל פעסטשטעלן, אז דאָס איז אונזער היים. אָט־דאָ דארפן מיר זיך איינאַרדנען. אָט־דאָ דארפן מיר אויפברענגען נייע דורות. גענוג שוין צו וואַנדערן. גענוג געארבעט אין פארשיידענע פאבריקן מיט אַזוי פיל פארשיידענע באַלעבאטיים, מיט מענעדזשערס, מיט פאַרלייט, מיט פארשיידענע אנדערע אַנשיקענישן.

— און אויב איר זעט דאָ אויך ניט קיין האַפּענונג — איז וואוהין דענקט איר קענען מיר איצט גיין? אויף דער לבנה? איז דאָך אויך דאָרטן פאַר אונז גאַרנישט אָנגעגרייט געוואָרן. מיר זען, אז עס איז איבעראַל דאָס זעלבע וועלטל, מיט די זעלבע פאַראַנדקעס. איבעראַל זיינען דאָ שטאַרקע מיט די פעטע בייכלעך, וואָס דריקן און שטיקן יעדן איינעם, וועלכער לאָזט זיך נאָר. איז וואוהין זשע וועלן מיר אַנטלויפן?

דאָ האָט זיך אויפגעוויבן איינער א יונגערמאַן, מיט אַ פיפקע אין מויל. ער איז געווען אַ פּראָסטער בחור און האָט אפשר אין זיין לעבן קיינמאָל קיין בוך נישט איבערגעלייענט; ער איז אָבער קיינמאָל נישט אָפּגעשטאַנען, ווען מען האָט באַדארפט עמיצן אַ העלף טאָן.

— פריינט, — האָט ער געזאָגט — אָט, ווי איר קוקט מיך אָן, בין איך שוין אויסגעווען אַ האַלבע וועלט. געבאָרן בין איך אין דער ליטע, געארבעט אין פּאַריז, געווען אין אַפּריקע, אַרגענטינע, בראַזיל און אהער בין איך געקומען פון שפּאַניע. און איבעראַל האָב איך געזען רייכע, וואָס טוען ניט אַ קלאַפּ אַ פינגער אָן אַ פינגער. זיי איז גוט ווי די וועלט. זיי לעבן אין שיינע הייזער. ווען ס'איז קאַלט, איז באַ זיי וואַרעם, און ווען עס ברענט די זון, ליגן זיי אין שאַטן. און זיי עסן פון דאָס בעסטע.

— איך האָב אויך געזען מענטשן, וואָס ארבעטן ווי די פּערד, וואוינען אין לעכער און גריבער, פעכניען פון הונגער, פּרירן ווי די הינט און ווערן פאַרברענט פון דער הייסער זון. איז אַז אויף דער גאַנצער וועלט איז אַזוי, טאָ ווי אַזוי קענען מיר טאַקע דאָס איבערמאַכן?

אין דער צייט, ווען ער האָט גערעדט האָב איך זיך צוגעקוקט צו אַן אנדער יונגן פאַרמער ווי אַזוי ער האָט רעאגירט אויף די רייד. אויף אים האָט געקענט גילטן דאָס ווערטל, „אַז מ'לייגט אין די ציינער, געפינט מען אין די ביינער.“ ער איז געווען פעסט געבויט און האָט זיך געהאַט זיין אייגענע פּילאָסאָפּיע, אַז ווען מ'עסט האָט מען כוח צו ארבעטן און אז מ'אַרבעט האָט מען וואָס צו עסן. דערפאַר טאַקע האָט ער פונעם עסן געד האָט אַ היבשן קאַרק און פון דער אַרבעט — פיינע מוסקולן. אָבער מיטן געזעלשאַפּטלעכן לעבן האָט ער זיך ניט אינטערעסירט. אויף אַלע אַזעלכע פראַגן האָט ער געהאַט איין ענטפּער — ער פלעגט אַ מאַך טאָן מיט דער האַנט און זאָגן: „ניט מיר האָבן באַשאַפן די וועלט און ניט מיר קענען מיט איר אָנפירן. ווער עס האָט זי באַשאַפן, יענער זאָל זיך וועגן איר זאָרגן.“ איצט האָט ער מיט די אויגן טריאומפּירט, ווען דער יונגערמאַן

מיט דער פּיסקע אין מויל האָט אוועקגעשטעלט די האַרבע פּראַגע: „ווי אזוי קענען מיר איבערמאַכן די וועלט?“

דער יונגערמאַן, דער אָפּטימיסט, האָט ווייטער גערעדט:

— איך בין ניט קיין געלערנטער מאַרקסיסט, אַז איך זאָל זיך קענען פּאַנאַדערקלייבן אין פּאָליטישע און עקאָנאָמישע פּראַגן. אָבער איך וועל אזוי מיר קענען פּאַרבעסערן אונזער לעבן עקאָנאָמיש? ווי אזוי מיר קענען אויספירן, אַז מ'זאָל אונז ניט עקספּלואַטירן? ווי אזוי מיר קענען אַפילו פּאַרמיידן מלחמות און אנדערע אַזעלכע אומגליקן?

— וועל איך איך צוריק פּרעגן א פּראַגע: פּאַרוואָס קען איין באַזונדערע האַנט אַפילו קיין סיגאַרעטל ניט צוזאַמענדריייען, און צוויי הענט צוזאַמען קענען א מויער אויפשטעלן? פּאַרוואָס קען איין פּוס אַפילו צום שכן ניט צוגיין, און צוויי פּיס צוזאַמען קענען די גאַנצע וועלט אַריבערשפּרייזן?

— ווען איינער וויל ווערן אַ פּאַרמער פאַר זיך אליין, מוז ער פּריער פון אלץ ווערן א בעל־חוב, ווייל קיין אייגענע געלט האָט קיינער ניט פון אונז. צען פּאַרמער, לאָמיר זאָגן, וועלכע האָבן אלע צוזאַמען קוים 150 אַקער לאַנד, וועלכע זיינען שוין גרייט צו באַאַרבעטן, מוזן אַריינקריכן אין צען טויזנט דאָלער חובות. און קיין איינער פון זיי וועט ניט האָבן גענוג וואָס ער דאַרף, און יעדער איינער מיט זיין פּאַמיליע וועט זיך דאַרפן מאַטערן אויסצואַרבעטן צו צאָלן דעם חוב, אָבער ער וועט עס ניט קענען מאַן. עס וועט אים אַלעמאַל עפּעס פּעלן. און אויב אַ באַלמעלאַכע פּעלט אויס געצייג, קען ער קיין גוט שטיקל אַרבעט ניט אַרויסגעבן און קען קיין גוטן פּרייז ניט קריגן פאַר זיינע פּראָדוקטן. אַגב, וועלן אויף 150 אַקער לאַנד דאַרפן אַרבעטן צען מאָל צו פיר אַקסן, אָדער פּערד און צען באַזונדערע פּאַמיליעס וועלן זיך קענען אָפּגעבן ניט מער ווי מיט איין זאַך, לאָמיר זאָגן, מיט תבואה. און אויב עס איז איין יאָר נישטאָ קיין גערעט טעניש — ס'פּעלט רעגן, אָדער ס'קומט אַ האַגל, פּראָסט אָדער טרויקעניש — בלייבט מען באַ גאַרנישט, אַפילו ניט קיין קאַרמע פאַר די בהמות.

— אָבער אלע צוזאַמען קענען האָבן די בעסטע מאַשינערייע, וואָס ס'פּאַדערט זיך אויפן פּאַרם. דעמאָלט וועט מען קענען אויספירן פּאַרווייען גוט און אין צייט, וועט מען האָבן גוטע און געראַטענע פּעלדער תבואה, פאַר וועלכע מען וועט קענען קריגן א גוטן פּרייז. אַגב, וועט מען ניט זיין אָנגעוויזן אויף בלוז איין סאַרט תבואה. מען וועט זיך אויך קענען אָפּגעבן מיט מילכיגס, מיט עופות, מיט האַניקס, מיט פּאַרשיידענע יאַגעדעס און גרינסן, א. א. ווען עס געראַט ניט איין זאַך, זיינען פּינף אנדערע גוט. עס וועט אוועק דער שרעק פאַר חובות, ווייל עס וועט אלע מאָל זיין פון וואַנען צו צאָלן.

— אמת, מיר זיינען צעשפּרייט איינער פון דעם אַנדערן און מיר קענען

ניט ארבעטן קאלעקטיוו. פאר דעם האָט מען שוין פריער פארזאָרגט, אז מיר זאָלן ניט קענען ארבעטן אויף א קאלעקטיוון אופן, כדי עס זאָל זיין גרינגער צו עקספּלאַטירן אונז. קענען מיר זיך אָבער פאראייניקן אויף אַנדערע נעביטן. מיר קענען קויפן אונזערע פּראָדוקטן, וואָס מיר פאַרברויכן פאַר זיך, אויף אַ קאָאָפּעראַטיוון אופן, און מיר וועלן עס קריגן פאַר פיל ביליקער. מיר קענען בויען אַ קאָאָפּעראַטיווע סטאָר. מיר קענען אויך אונזערע פּראָדוקטן פאַרקויפן אין קאָאָפּעראַציע און מיר וועלן קריגן אַ העכערן פּרייז, ווייל דער מיטל־סוחר וועט שוין ארויספאַלן.

— און איר פרעגט ווי אזוי מיר קענען זיך פאַרהיטן, אז מען זאָל באַ אונז פאַרן לעצטן דאָלער ניט צונעמען אַ מאַשין? גאַנץ פשוט. מיר דאַרפן אלע זיין פאראייניקט, און ווען עס קומט דער שערף צונעמען די מאַשין און ער שטעלט זי ארויס צו פאַרקויפן, קענען מיר דאָס אָפּקויפן פאַר אַ קלייניקייט און קיינער זאָל מער ניט געבן, און דערנאָך גיבן מיר עס אַוועק צוריק דעם פאַרמער. בלייבט באַ אים די מאַשין און ער איז שוין אויף איר גאַרנישט שולדיק.

אָט די ווערטער האָבן געלייגט דעם גרונט פאַר אונזערע ווייטערדיקע פּלענער און די גאַנצע פאַרזאַמלונג איז מיטאַמאָל אריינגעפאַלן אין ענטוויאָזם. די הויז איז פאַרהילכט געוואָרן מיט אַפּלאַדיסמענטן.

מיט פרישן מוט און נייע פלענער

די קאָנסטרוקטיווע ווענדונג, וואָס אונזער פאַרזאַמלונג האָט אָנגענומען האָט אונז געקערעפטיקט און מיר האָבן באַלד אָנגעהויבן אויסאַרבעטן פּלענער פאַר אונזער אידנברידזשער צוקונפט. די פּלענער זיינען געווען ניט נאָר פאַר אונזערע עקאָנאָמישע נויטן, נאָר אויך פאַר די קולטורעלע. נאָכמער, די פּלענער פאַר קולטור־אַרבעט זיינען באַ אונז פאַרצייכנט געוואָרן די ערשטע אויפן צעטל. פונעם גאַנצן באַרג פּאָרגעשלאָגענע פּלענער האָבן מיר זיך דערווייל אָפּגעשטעלט אויף די פּאָלגנדיקע:

1. מיר זאָלן אויפבויען אַ פּלאַץ, וואו מיר זאָלן זיך קענען צוזאַמענ־קומען פאַר מיטינגען, קאָנצערטן, כאַפּן אַמאָל אַ טענצל, א. א. וו.
  2. מיר זאָלן גרינדן אַ פּרייע ביבליאָטעק, כאַפּן צוויי שפּראַכן — אידיש און ענגליש. באַ דער ביבליאָטעק זאָל אויך זיין אַ ליעזן־צימער. און ביז מיר וועלן האָבן אַ גענוגנדיקן פּאָנדר פאַר ביכער, זאָלן מיר דערווייל —
- (א) זיך ווענדן צו די צייטונגען אין קאַנאַדע און די פאַראייניקטע שטאַטן, אז מען זאָל אונז פשוט שענקען ביכער, מעגן זיי זיין אלטע.
- (ב) אז יעדער פון אונז, וואָס האָט אייגענע ביכער, זאָל זיי אַרויסגעבן פּריי צו יעדן איינעם, וואָס וויל נאָר ליענען. (מיט דעם לעצטן פונקט האָבן מיר זיך ניט גענאַרט, ווייל עס האָט זיך טאַקע אזוי צונויפגעקליבן אַ זייער גרויסע צאָל ביכער).

3. מיר זאלן גרינדן א דראמאטישן קלוב און אָפּגעבן ספּעציעלע צייט פאַר רעפּעטיציעס. ווען מען וועט פּאַרטיס ווערן מיט א שפּיל, זאָל מען דאָס ניט איינזאַלען ביז עפעס א יום־טוב, נאָר מאַכן אין מיטן מיטוואָך א ספּעציעלן יום־טוב און שפּילן (דערויף זיינען מיר דאָך אליין דער באַלע־באָס און אַליין דער משרת).

4. אַזוי ווי אין יענער צייט זיינען אַזוינע פּערציק פּראָצענט פון פּאַר־מעד ניט געווען פּאַרהייראַט און אָן פּאַמיליעס, און געוואוינט האָבן מיר ווייט איינער פונעם אנדערן, און קיין וועגן האָבן מיר אויך ניט געהאט, און א דאָקטאָר איז אויך געווען זייער ווייט — זאָלן מיר זיך איינטיילן אין גרופּן. יעדע גרופּע זאָל האָבן איר דיסטריקט און מיר זאָלן כאַטש איינמאָל אין טאָג קומען אין קאָנטאַקט איינער מיטן אנדערן, טאָמער איז ווער קראַנט און נויטיקט זיך אין הילף (אַזוי ווי די אינדיאַנער אין צייט פון קריג).

5. מען זאָל אָנהויבן זאַמלען מאַטעריאַלן ווי אַזוי צו מאַכן דעם ערשטן שריט פאַר קאָאָפּעראַציע. די פּראָדוקטן, וואָס מיר דאַרפן קויפן פאַרן געברויך זאָלן מיר קויפן אויף א קאָאָפּעראַטיוון אָפּן; און שפּעטער, ווען מיר וועלן אָנהויבן אליין פּראָדוצירן פאַרם־פּראָדוקטן, זאָלן מיר עס אויך פאַרקויפן קאָאָפּעראַטיוו.

6. מיר זאָלן זיך אריינװאַרפן אין דער ארבעט אויסצובעסערן און פאַרגרעסערן די קרעדיטי־דינאַן (לייקקאַסע), וואָס האָט שוין עקזיסטירט באַ אונז א יאָר צייט, און אין וועלכער מיר האָבן זיך זייער שטאַרק גענויטיקט. אמת, עס איז נאָך פאַרבליבן אַ גאַנצער באַרג מיט פּלענער, און טאַקע נויטיקע אויך. מיר האָבן אָבער אויך געוואוסט פונעם כלל, אַז א צורגרויסער ביסן מיטאַמאָל קען זיך אַמאָל שטעלן אין האַלז. פאַר צופיל צווייגן און צופיל קאָמיטעטן קען אונז נאָך אַמאָל אויספּעלן פּרעזידענטן . . . מיר האָבן אויך געוואוסט, אַז מיר וועלן דאַרפן פּט'ן אַ היבשע צייט אויף אַזויפיל קאָנסטיטוציעס, מיט געזעצן און בייגעזעצן, באַ וועלכע דער אידישער מוח קען זיך אַביסל א שאַרף טאָן.

דאָ, אין צפון־מערב קאַנאַדע, איז דער זומער זייער קורץ. אַט קומט־דאָן דער לאַנגער ווינטער מיט זיינע נאָך לענגערע נעכט (שוין באַלד ווי אויפן נאָרד־פּאָל). דאָן האָבן מיר דאָך גענוג צייט. אַ הויז דעם האָט יעדער איינער פון אונז אַריבערגעבראַכט פון די גרויסע שטעט, פון וואַגען יעדער איז געקומען, די געוואוינהייט, אַז צען אַזויגער אין אָונט, ווען דער פאַרמער וואָס ארבעט שווער באַטאָג דאַרף שוין ליגן אין בעט און רוען, הויבט זיך באַ אונז ערשט אָן דער אָונט.

דערפאַר טאַקע איז אונז אין אַ צייט אַרום אויסגעקומען צוצוגעבן נאָך אַ פונקט צו אונזערע קאָנסטיטוציעס, אַז מיר זאָלן אַביסל שאַנעווען דאָס געזונט — אַז אַ מיטינג זאָל זיין אַט אַזוי שפּעט און ניט שפּעטער. און מיטינגען האָבן מיר געהאַט דריי און פיר מאַל אַ וואָך.

אין אָט דעם מאָמענט, ווען מיר האָבן געלייגט דעם גרונט פאר אונזער קאָנסטיטוציע, האָבן מיר דערפילט, אז מיר האָבן אזויפיל דערגרייכט, אזוי-פיל אויפגעטאָן! איבערהויפט האָבן מיר זיך געפילט געהויבן, ווען מיר האָבן זיך דערמאָנט, אז אָט ערשט, מיט אַ וויילע צוריק, זיינען מיר נאָך דאָ געווען גרים, ווי אַ פּויגל אויפן שפיץ פּלאַקן, וואָס יעדער שאָרף טרייבט זי אַראָפּ. אָט נאָר וואָס איז אונזער הימל געווען מיט אַ געדיכטער כּמאַרע פּאַרצויגן, און אָט האָט זיך מיטאַמאַל דער הימל פאַר אונז אויסגעלייטערט. דער האָרזאָנט איז ליכטיק ביז אויף יענער זייט וואַלד, און מיר אליין האָבן זיך דערפילט דערהויבן. עפעס האָבן מיר דערפילט, אז קיין שום קראַפט אין דער וועלט וועט אונז שוין פון דאַנען ניט פאַרטרייבן. מיר האָבן זיך אין דעם מאָמענט געפילט, אז מיר זיינען דאָ צוזאַמען מיט די בוימער פון דער ערד אַרויסגעוואַקסן, און קיינער האָט קיין רעכט ניט אונז פון אָרט צו רירן. מיר זיינען אליין דאָ תּושבּים נאָך פון אַדעם־הראַשונ'ס צייטן און מיר האָבן אויף דעם פּלאַץ די פּולע רעכט.

און אָט אין דעם מאָמענט איז דער שטענדיק פּריילעכער, שטענדיק גוטמוטיקער אייזיק אַרויס מיט אַ פּאַרשלאַג, אז מיר זאָלן זיך היינט אַביסל משמח זיין, אז דער טאָג זאָל אונז בלייבן לזכרון. ער האָט גלייך וועגן דעם געזאָגט זיין פּרוי, דאָרען, און פּרענט שוין נאָרנישט! ס'איז באַלד פול געווען דער טיש מיט די בעסטע פאַרמערישע מאַכלים — געכאַקטע בולבעס מיט אַ געקוילעטן הערינג. און שאַמפּאַניער (הייסע טיי) האָט זיך געגאַסן אַריבער די ברעגעס.

מײן ערשטע דערפארונג ווי צו האַמז דעם וואַלד

געווען איז דאָס אין מיטן פון חודש יוני, אין יאָר 1911. ערשט דריי וואָכן ווי איך בין געקומען אין אידנברידזש. איך האָב דאָן געוואוינט צוזאַמען מיט מיין ברודער אין זיין „פּאַלאַץ“. און ס'איז געווען אין דער פרי, אַרום האַלב נאָך פיר, ווען צו אונז איז אריינגעקומען אונזער שכן פון איבערן וועג — וואָס באַ אונז האָט דעמלט געמיינט „איבערן וועג“. דאָס איז גיכער געווען אויף יענער זייט וואַלד, אַן ערד דריי בלאַק ווייט. ווען עס קומט א מענטש פון שטאָט און מען וואַלט אים געהייסן גיין „צום שכן איבערן וועג“, וואַלט ער זיכער פאַרבלאַנדזשעט. סידן ער וואַלט זיך דורך אַ צופאַל אָנגעשטויסן אָן זיין הויז. אָבער מיר זיינען שוין דעמלט געווען היימיש אין וואַלד, אַזוי ווי די וועלף.

זאָגט צו מיר מיין שכן אַזוי:

— מאַכט זיך אויף גיך פארטיק. שאַרפט אָן אייער האַס און מיר וועלן גיין אַרבעטן באַם וועג. מען גיט אונז אַפּאַרבעטן אַ העלפט טעקסעס און מען צאָלט צוויי דאָלער א טאָג.

און איידער ער גייט אַוועק זאָגט ער מיר נאָך אָן, אז צו דעם פּלאַץ וואו מען אַרבעט איז א היבשער מהלך, און אז ער וויל מיר זאָלן קומען פרי, נאָך פאַר 7 אַזויגער, כדי די גוים זאָלן ניט זאָגן, אז אידן קומען שפעט צו דער אַרבעט.

איך בין פון זיין לעצטן אויסדרוק „למה יאמרו הגוים“ ניט געווען זייער צופרידן. נאָר איך בין דאָן געווען דער גרינער, האָב איך דאָס פאַרשוויגן. ווען מיר האָבן צוגעבראַדזשעט צום פּלאַץ, נאָסע ווי די רוחות פון די טיפע בלאַמעס, האָבן מיר שוין דאָרט געפונען דריי פאַרמער: צוויי אידן און אַ קריסט. אָבער פונקט 7 אַזויגער זיינען שוין געווען אַלע אויפן פּלאַץ און מען האָט אונז צעטיילט אין גרופן. דער וועג האָט באַדאַרפט זיין 66 פוס די ברייט. האָט מען געדאַרפט צו 16 מיט א האַלבן פוס פון ביידע זייטן אַראַפּהאַקן די בוימער פון אויבן און 33 פוס אינמיטן האָט מען באַדאַרפט

אויסקארטשעווען די בוימער מיט די וואַרצלען. איז אויסגעקומען צו צוויי אַרבעטער פון ביידע זייטן האָסן די בוימער פון אויבן און זעקס אַרבעטער זאָלן קאָרטשעווען אינמיטן, ווייל קאָרטשעווען איז שווערער, ווי האָסן די בוימער פון אויבן.

מיין זיידע איז קיין האַלצהעקער ניט געווען

מיד האָט מען אוועקגעשטעלט באַם זייט האָסן פון אויבן, ווייל מען האָט דערזען דעם „העלרישן“ אַרבעטער, נאָך אין לאַנדנאָנער הולץ. איך האָב זיך נאָך דעמלט ניט אַרויפגעאַרבעט אויף אַן אידנברידזשער גאַרניטור מיט גרויסע אָדער קליינע לאַטעס, אָדער מיט לעכער (קיין גאַנצע אַוועראַלס האָט מען דאָ ניט געזען). דעריבער האָט מען פאַרשטאַנען, אז קאָרטשעווען וועל איך ניט קענען. צו מיר האָט מען צוגעשטעלט איינעם אַ קריסט, וועלכער איז געווען פינף מאָל אַזוי שטאַרק ווי איך. מיין האָס איז געווען נאָר פון איין זייט שאַרף און האָט געווענט דריי פונט. זיין האָס איז געווען פון ביידע זייטן שאַרף און האָט געווענט זעקס פונט. היינט שטעלט זיך פאַר, אז זיין עלטער-זיידע האָט נאָך געקענט האַלטן אַ האָס אין דער האַנט און האָט עס איבערגעגעבן בירושה צו זיין אור-אייניקל. ווי עס פליען באַ אים די בוימער, וואָס ער האָט מיט זיין שווערער האָס! איך — וואָס איך האָב קיינמאָל מיט קיין האָס ניט געאַרבעט און האָב בלויז געזען, ווי אַנדערע אַרבעטן — ווי פויל די בוימער פלעגן זיך אוועקלייגן אונטער מיין האָס!

מיין שכן, רייפֿל אַבראַמסקי, זאָל געזונט און שטאַרק זיין, האָט גראַדע געאַרבעט אין מיטן וועג באַם קאָרטשעווען, כאָטש איין גאָט ווייסט פון וואָנען ער האָט געקענט די אַרבעט. ער איז דאָך געקומען קיין אידנברידזש סך-הכל מיט אַ האַלב יאָר פריער פון מיר, און אין לאַנדנאָן האָט ער דאָך געאַרבעט באַ שיך, און ניט מיט אַ האָס. האָט רייפֿל אויף קיין איין מינוט די אויגן ניט אַראָפּגענומען פון מיר, און אויך ניט פון מיין שותף, וועלכער איז געווען אַ שנעלער און זייער אַ שווערער אַרבעטער, און באַ דער אַרבעט איז ער געווען אַ שוויגער. האָט מען עס אויסגעטייטשט, אז ער ווייל מיט אַ אידן ניט ריידן. אַנדערש האָבן עס די אמאָליקע אידן, די געקומענע פון צאַרישן פּאַנאַמען-לאַנד, ניט געקענט אויסטייטשן.

איך האָב אָבער ניט געהאַט וואָס צו כאַפֿלאָגן זיך אויף אים. צו די גראַבע בוימער האָט ער מיד ניט צוגעלאָזן. זיי האָט ער גענומען פאַר זיך. אידער איך טו אַ סק אויפֿן בוים, ליגט ער שוין באַ אים אַן אַראָפּגעהאַקטער. און אויך די דינע בוימער, וועלכע איך האָב געשראַקן מיט מיין האָס, פלעגט ער אַוועקלייגן אונטער זיין שאַרפֿער האָס. ער האָט מיר נאָר ניט געגעבן קיין געלעגנהייט אַפּצוהאַקן אַ בוים, אַ חוץ די דינע ריטלעך.

אַמת, דאָס האָט מיד נאָך מער געמאַטערט, ווייל איך האָב זיך אויך

געוואָלט רעכענען פאר אַן אַרבעטער. האָב איך זיך געאייילט און געוואָלט וואָס מער אויפּטאָן; אָבער וואָס מער איך האָב זיך געאייילט, אַלץ ווייניקער האָב איך אויפגעטאָן און זיך אַלץ מער אויסגעמאַטערט. מיר האָבן זיך אָבער געהאַלטן גלייך צו די אנדערע צוויי פונעם צווייטן זייט.

אַרום דריי אזויגער נאַכמיטאַג האָב איך זיך שוין געפילט אזוי אויסגע-מאַטערט, אז איך האָב געמיינט, אז אָט פאַל איך אַנידער. אמת, איך בין געווען געוואוינט צו אַרבעט. איך האָב אין לאַנדאָן אויך קיין האַניק נישט געלעקט. אָבער שטיין באַ אַ טיש און שניידן פעלכלעך מיט אַ שאַרפן מעסער איז דאָך פאַרט גרינגער ווי אַרבעטן מיט אַ האַק אין וואַלד, און נאָך וועלן אָנהאַלטן מיט אזא שותף. איך האָב שוין געטראכט עפעס אָפּצוטאָן אַ שפּיצל, ווי אַ שטייגער, מאַכן זיך קראַנק און אויפהערן אַרבעטן. איז אָבער באַם מענטשן דאָ אזא זאך, ווי שטאַלץ. איך וועל זיך אַונטערגעבן? ניין!

און מיט אַמאָל איז געשען אַ וואונדער: מיין שכן, דער שווייגער, וועמען מ'האַט געהאַלטן פאַר אַן אַנטיסעמיט און אַ שלעכטן מענטשן, האָט פּלוצים געעפנט דאָס מויל און האָט גענומען ריידן. ער זאָגט צו מיר אזוי:

— האַלט די האַק אַביסל אַזוי, אין דער קרום, און האַק דעם בוים פון אויבן אַראָפּ, און לאָז די האַק אַראָפּ אין בוים מיט דער גאַנצער קראַפט, וואָס דו פאַרמאָגסט — וועסטו זען ממש וואונדער. די בוימער וועלן זיך לייגן און דיר וועט זיין אַ סך גרינגער און דו וועסט זיך ניט דאַרפן איילן. און — זאָגט ער — גיי האַרט באַם ברעג און פאַרנעם זייער אַ שמאַלן פאַס, און אַ גראָבן בוים זאָלסטו דורכלאָזן. זאָלסט זיך ניט זאָרגן, מיר וועלן ניט בלייבן הינטערשטעליק. און טאָמער פּילסטו זיך פאַרמאַטערט — זאָגט ער מיר ווייטער — איז האַלט די האַק אין האַנט און מאַך זיך ווי דו האַקסט. און זאָלסט זיך ניט זאָרגן, מיר וועלן אָנהאַלטן מיט די אנדערע.

מיך האָבן זיינע פאַטערלעכע ווייבע ווערטער ממש גערירט. און אויף דעם מענטשן האָט מען געזאָגט, אז ער איז אַן אַנטיסעמיט און אַ שלעכטער! און פאַרוואָס זאָל ער מיך טאַקע פיינט האָבן? מיר אַרבעטן דאָך ביידע און ביידע האָבן מיר גאַרנישט; עמיצער אנדערש נעמט צו די פּרוכט פון אונזער ביידנס אַרבעט. קיין אַנטיסעמיטיזם קומט ניט פונעם אַרבעטער; עס קומט פון ערגעץ אנדערש.

אַט די קליינע לעקציע ווי אזוי צו האַלטן די האַק אין האַנט, און די אמת'ע אויפריכטיקייט פון דעם מענטשן מיט וועלכן איך האָב געאַרבעט, האָט מיר אריינגעגעבן אַן אַ שיר כוח. די האַק האָט געשניטן די בוימער און איך האָב זיך דערפילט ווי אַ מענטש מיט לייטן גלייך. וואו מירדיקייט! ווען שוואַכקייט! דאָס אַלץ האָט זיך אָפּגעטאָן פון מיר. און מיין שותף, זעענדיק אַז איך פיל אַזוי, האָט פשוט געשטראַלט פון נחת. איך האָב שוין באַמערקט, אז ער בייט זיין פּאַזיציע. פריער פלעגט ער מיך מיט זיין גוף פאַרשמעלן, אַז קיינער זאָל ניט זען, ווי איך קען ניט האַקן; איצט אָבער

האָט ער זיך שוין בכיוון אָפּגערוקט, אַז אלע זאָלן זען ווי איך ארבעט. צום סוף פון טאָג האָט זיך געמאכט א זאך, וואָס האָט מיך אביסל אָנגעשראָקן. ס'איז שוין 20 מינוט צו זעסן, באַלד גייט מען שוין אהיים, און מיר זיינען צוגעקומען צו אַ קאַליוזשע — אַ נידעריקער פּלאַץ, פּול מיט וואַסער. דאָרט זיינען געוואקסן זייער געדריכטע אָבער דינע בוימעלעך און אַלע האָבן זיך געאיילט דורכצוגיין ביז דער אָפּענער קאַליוזשע, ווייל דאָס וועט מיינען, אז מיר האָבן פארן טאָג אָפּגערייניקט א היבש שטיקל לאַנד.

אָבער דערביי, אויף אַ העכערן פּלאַץ, איז געשטאַנען א גרויסער בוים, ממש א ריו, און מען האָט אים געמוזט ארויסנעמען. קיינער האָט אָבער ניט געפילט, ווי צו נעמען זיך צו אַזאַ ריו נאָך אַזאַ טאָג שווערער ארבעט. מען קוקט אויפן זייגער — ס'איז נאָך דאָ 15 מינוט צו זעסן. איז איינעם איינגעפאלן צו ווארפן גורל, און וועמען עס וועט אָנקומען, זאָל יענער דעם בוים אליין אראָפּנעמען.

אַלע זיינען געווען צופרידן מיט דעם פּלאַץ, אַ חוץ מיר: איך האָב מורא געהאט, אז דער גורל וועט פאלן אויף מיר, וועל איך אַזאַ ריו ניט קענען אַרויסנעמען און וועל דערמיט קאַלע מאַכן מיין רעפּוטאַציע אַלס אַ גוטער אַרבעטער. איך האָב אַפילו געוואוסט, אז מיין שותף וואָלט זיך נישט אייבי געהאלטן און גענומען מיר העלפן; אָבער דאָס האָט מיך נאָך מער געשראָקן, ווייל דאָס וואָלט מיין רעפּוטאַציע זיכער נישט געהאַלפן.

איך האָב אָבער אומזיסט מורא געהאט. דער גורל איז גאָר געפאלן אויף רובין. רובין איז אויך געווען אַ אידישער בחור, אויך געקומען פון לאַנדאָן, און זיין זיידע האָט אויך קיין האַס אין האַנט נישט געהאַלטן. ער האָט אָבער געהאַט אַ באַזונדערן „אידישן שטאַלץ“ אין זיך און ער האָט געוואָלט ווייזן וואָס ער קען. אויך אים האָט עמיצער פון די אלטע פארמער געוואָלט העלפן, אָבער ער האָט אליין אויפגעהויבן זיין האַס און נאָך איידער יענער האָט זיך אַ ריר געטאָן איז דער בוים שוין געלעגן אַן אראָפּגעהאַקטער און די ערד האָט זיך אַזאַ אַ וויג געטאָן, ווען ער האָט זיך אַוועקגעלייגט.

גייענדיק אהיים פון דער ארבעט האָט זיך דער דאָזיקער בחור געקאַכט און געשריגן, אז אידן דארפן ווייזן, אז זיי זיינען ניט קיין קאַליקעס און אַז זיי קענען באַשטיין זייער שטעטל.

און פון דאָן ביז איצט, וויפיל געסט ס'זיינען דאָ באַ אונז געווען פון די שטעט, האָב איך זיי געוויזן דעם פּלאַץ וואו דאָס האָט געטראָפן; כאַטש איצט איז אפילו פון אמאָליקן וואַלד קיין סימן ניט געבליבן.

מיר אנטוויקלען אונזער געזעלשאפטלעך לעבן

(געווירמעט דעם זיידן מענדעלעט)

געווען איז דאס ווען איך בין נאָר וואָס געקומען אין אידנברידזש. מיין ברודער איז אוועק זוכן ארבעט צו פארדינען אויף דער הוצאה; דער שכן אונזערער איז אויך ניט געווען אין דער היים. בין איך מיר געבליבן אייניקער אליין.

און אזוי ווי דער קאנטראסט פון דעם לאַנדאָנער טומל צו אידנ-ברידזשער שטילקייט איז געווען גרויס, האָב איך אָנגעהויבן בענקען נאָך געזעלשאפט.

עפעס דאָס שטענדיקע אליין זיצן אין אַ הויז (אויב מען האָט עס געמעגט אָנרופן אַ הויז) טפח-על-טפח די גרויס און אַרום, אַ גרויסע וועלט און אַ שטילע, אָן אַ ברעקל שאַרף פון אַ פערד, אָן אַ ברעקל טראַט פון אַ מענטשן, נאָר בוימער, בלאַטעס, וועלף און פויגעלעך-ברעקעלעך אָן אַ צאָל. אַ האַז פלעגט אַמאָל יאָ איבעררייסן די שטילקייט צווישן בלעטלעך פון די בוימער, שפּרינגענדיק — אָבער זיין שפּרינגען איז אַלע מאָל געווען אַ דערשראָקענער. און דאָס אליין פלעגט אונז מאכן צו פארטראכטן זיך, זאָר וואָס און פאַר וועמען איז דאָ צו שרעקן זיך. אז דאָ איז נאָך ניטאָ קיין זכר פון יענעם מין וואָס רופט זיך ציוויליזאַציע. אז קיין מענטשלעכער פוס האָט דאָ ניט געטראָטן פאַר טויזנטער יאָרן.

איז אַט אַפילו די צעשראָקענע האָזן האָבן מיך ניט צופרידגעשטעלט און מיך האָט נאָך אַלץ געצויגן צו געזעלשאפט. אוי וויי, געזעלשאפט! ס'וילט זיך צוזאמענקומען מיט דעם אייגענעם מין, מיט דער אייגענער שפּראַך, געוואוינהייטן און א. א. אזוי ווי די מאַטראַסן אויפן ים. דאכט זיך מען פילט זיך אויפן ים ווי אין דער היים, און דאָך אז מען קומט נעענטער צום ברעג רעגט עס אויף אַן אינערלעכע פרייד.

לאַנד! לאַנד!

האָב איך זיך, הייסט עס, געדארפט אוועקלאָזן איבערן וואַלד זוכן גע-
זעלשאפט.

ס'רעדט זיך אזוי אוועקלאָזן איבערן וואַלד זוכן, ווייל איך האָב
געוואָלט ווייזן אַ קונץ און אויפהערן גיין אלע טאָג מיט אַן אַנדער
וועג צום ערשטן שכן, א האַלבער מייל ווייט פון אונז, ווייל קיין וועגן זיינען
אינגאנצן ניט געווען און מיטן קלימאט האָט זיך געביטן די געאָגראַפישע
לאַגע — האָט עס גערעגנט און ס'איז נאָס, האָט מען געמוזט אַרום די
בלאָטעס אַ סך ווייטער אַרומגיין, און די האַלבע מייל האָט זיך אָפט אויס-
געצויגן דריי מאָל אזוי ווייט; איז עס געווען טרוקן, האָט מען געקענט גיין
נעענטער צו די בלאָטעס, און אזוי האָט מען קיינמאָל ניט געוואוסט וואו
דער וועג איז. האָב איך געוואָלט ווייזן, אז איך בין ניט אַבי ווער און איך
וועל שוין מאַכן א וועג אז ס'זאָל זיין גוט פאר אַלע מאָל. האָב איך גענומען
אַ האַק מיט זיך און איך בין אַרויסגעגאנגען פונקט 12 אויגער באַטאָג,
אזוי אז די זון זאָל קענען זיין מיין וועגווייזער. איך האָב געמיינט, אז
אָט בין איך שוין פארטיק און איך האָב זיך גענומען צו די בוימער אָנצייכע-
נען מיט דער האַק וואָסערע ס'שטייען אויפן וועג, און איך האָב זיך גענומען
צייַלן אחת ואחת. אָבער די געדיכטעניש איז געווען אַ שרעקלעכע. איך האָב
זיך פארגונען עטלעכע בוימער דורכצולאָזן און אנדערע בוימער האָבן שוין
בא מיר געקראָגן אייגענע סמנים: קרום און איינגעבויגן אין איין זייט; אָדער
צווייענדיקע צווייגן, און א. וו. און די זון האָב איך שוין אויך פארלאָרן,
נאָר דאָס בילן פון א הונט האָט מיך אָנגעהאלטן אין אַרבעטן די „האַיוועי“.
איך האָב געוואוסט אז דאָס בילן פון דעם הונט וועט מיך פירן צום שכן
אין הויף אריין. און איך האָב זיך א נעם געטאָן נאָך פלייסיקער צו דער
אַרבעט. אָבער מיר איז געוואָרן אויפפאלנד ווען איך האָב דאָס בילן פון
דעם הונט דערהערט נאָר אויף צוריק, און איך האָב זיך געכאפט, אז דער
הונט האָט מיך פארפירט.

אָבער אז ס'קומט שוין גאָר ענג, איז, ווי אין זשול ווערנס מעשיות,
קומט די הילף. און איך האָב דערהערט דאָס קרייען פון א האָן און איך האָב
זיך געכאפט אז דאָס הינטל האָט מיך פארפירט אין פעטיוטש, העט, העט
אַן א זייט. דער הונט איז אומגעלאָפן אין וואַלד, געיאָגט זיך מסתמא
נאָך א האָז. און איך דער „אינזשינער“ האָב זיך געלאָזט פארפירן פון אַ
הונט. אָבער דער האָז, וואָס איז אנב אלע מאָל א היימישער, האָט מיר
געראטעוועט די סיטואציע, און צוואנציק שפאן צוריק און איך בין
שוין באַס שכן אין הויף.

דערצייַלט דעם שכן אין איין אָטעם מיין גרויסן אויפטו פארן פאָטער-
לאַנד, געבויט א וועג, און כאַטש איין גאָט ווייסט ווי אזוי איך וועל מיט
מיין נייעם וועג טרעפן צוריק אהיים; ווייל אַ הונט, דער רוח זאָל אים נעמען,
קען מער ניט ווי בילן, אָבער קיין וועגווייזער איז ער ניט.

פאנאנדערגערעדט זיך מיטן שכן גיט ער מיר אן עצה, אז זוכן געזעל-
שאפט זאל איך גיין צו שאליטן. דאָרט קען איך טרעפן מענטשן אלע מאָל.
איך דאַרף אָבער, זאָגט ער, דורכבראָדיען די ריכטיקע בלאַטעס, און
נאָך אין די לאַנדאָנער שייך. אָבער ווער קוקט עס אויף אַזעלכע קלייניקייטן!
אין פאַרגלייך מיט געפינען געזעלשאפט איז דאָס גאַרנישט. און איך בין
אוועק מיט דער געשווינדקייט פון א יונגן הירש.

און טאקע דאָרטן, באַ פריינט מ. שאַליט (שו"ב און לערער) אין הויז
איז דאָן געווען דאָס האַרץ פון אידנברידזש, די צווייטע סיביעזאַרניע נאָך
דער פּאַטשט. האָב איך דאָרט אָנגעטראָפן היבשע עמלעכע אידן און פון
יערנס אויגן האָט מען געקענט אַרויסלייענען די זעלבע זאָרג און אומעט.
אָבער אידן בלייבן אידן. אז מ'רעדט דעררעדט מען זיך. די ערשטע אין דער
געזעלשאפט איז געווען די באַלעבאַסטע, מרס. שאַליט. זי איז געווען אַ קלוגע
פּרוי און זי האָט פאַרשטאַנען, אז דער אַפעטיט וואַקסט מיט יעדן מיל
גאַנג און זי האָט זיך שוין פאַר דעם געזאָרגט.

די ערשטע זאָך צו וואָס מען האָט זיך דעררעדט איז — מיט וואַסערע
מיטלען קענען מיר זיך דאָ איינהאַלטן אין איין פריינטלעכער משפּחה, און
אין כלל וואָס קען אונז דאָ אין דער ווילדערניש האַלטן, אז מיר זאָלן זיך
פילן היימיש און דעם מוט ניט פאַרלירן; ווייל ווי יעדערער האָט זיך אַרויס-
גערעדט האָט מען געקענט פאַרשטיין, אז אלע פאַרשטייען די לאַגע, ווייל
פּיאָנערן-לעבן אין דער ווילדערניש, וואו אויף יעדן טראָט איז פּשוט'ע ענוים
קשים, איז גאָר קיין שפּילכל ניט.

אָבער געדרייט האָט זיך אַלץ אַרום א גייסטיקן צענטער. מען האָט אַלץ
געזוכט יענעם פאָרדן אָן וועלכן אלע זאָלן זיך קענען אַנטשעפען און האַלטן.
אַ גייסטיקער צענטער, איז מען געקומען צום שלום, וועט בילדן א פריינטלעכע
און וואַרעמע אַטמאָספּערע, וואו אלע וועלן זיך פילן פריי און האָבן א גייס-
טיקן גענוס.

און טאקע דאָ אויפן אָרט איז באַשלאָסן געוואָרן אז מען זאָל באַלד
אַנהויבן מיט ליטעראַרישע אָונטן, איין מאָל באַ איינעם און א צווייטן מאָל
באַ א צווייטן, און אזוי אַרום וועט יעדערער האָבן דאָס פאַרגעניגן צו האָבן
דעם יום־טוב באַ זיך אין הויז .

האָט זיך אָבער באַלד געשטעלט די פראגע וואו, און באַ וועמען?
מ'איז אזוי צעשפּרייט, אז פון איין ברעג ביז דעם אנדערן האָט מען געקענט
אַנצוילן צען מיל, און, נאָט אין הימל, ווי טרעפט מען צו יעדן צוצוקומען!
קינע פאַרטיקע וועגן האָט נאָך קיינער נישט געהאַט. יעדערער פלעגט שוין
ווי עס איז אַליין טרעפן ווי אזוי אַרויסצוגיין צום צענטער וועג, וואָס שניידט
דורך אידנברידזש אין דער לענג. און דער ערשטער וועג, אויב מען מעג עס
אַנרופן וועג, האָט פאַרכאַפט אַרום פּופּצן מזל'דיקע פאַרמערס וואָס האָבן

געהאט א האָפענונג אז זיי וועלן האָבן א וועג נאָך איידער משיח וועט קומען.

און די ערשטע זאך אויף דער פראַגראַם איז געווען, אז מען זאָל לייענען, און יעדער איינער זאָל נעמען אן אַנטייל אין די פאַרלעזונגען — ווער ס'קען בעסער און ווער ערגער — אָן אונטערשייד. און די פאַרוויילונגען זאָלן פאַרקומען: זומער איין מאָל אין וואָך און ווינטער — צוויי מאָל אין וואָך.

אַבער אז ס'איז געקומען מיט וועמען מיר זאָלן אָנהויבן דאָס לייענען, האָט זיך פאַרפירט אַן אמת'ע אידישע דיסקוסיע. מען האָט זיך געקאָכט, יעדער איינער האָט געוואָלט אָפגעבן דעם כבוד זיינעם א ליבלינג, אָבער די מערסטע שטימען האָבן געקראָגן צוויי גייסטער — מענדעלע מוכר ספרים און י. ל. פריץ, און געזינגט האָט דער ערשטער — דער זיידע, מענדעלע האָט געקראָגן אַ מערהייט.

מיט דעם זיידן פון דער אידישער ליטעראַטור האָבן מיר אָנגעהויבן, און אים קענען מיר פאַרצייכענען אלס דעם ערשטן וואָס האָט געשלאַגן טיפע וואָרצלען אין יענעם בוים וואָס רופט זיך אידנברידזש.

ער איז געווען דער ערשטער אין אידנברידזש וואָס האָט אונז צוזאמען געקניפט אין איין פריינטלעכער משפחה, און וואָס האָט אונז געגעבן יענע ווידערשטאַנד־קראַפט בייצוקומען אויפיל ענוים קשים וואָס איז אוממעגלעך אויסצורעכענען.

צו די גייסטיקע שאַפונגען פון מענדעלען מוזן מיר צורעכענען דעם ערשטן גייסטיקן קוק וואָס האָט באַזינגט אלע ווילדע בוימער און האָט געביטן די פאַנגראַמע פון אידנברידזש. פון א ווילדער ווילדערניש האָט זיך עס געביטן אויף אַ מענטשלעכן ישוב.

אויך מוזן מיר צורעכענען אז די ערשטע הויז וואָס דער צופאל האָט אונז צוזאמענגעבראַכט און צוזאמענגעקניפט אין איין משפחה איז געווען מ. שאַליטס; דאָרטן האָבן מיר אָנגעהויבן אַנטוויקלען אונזער געזעלשאַפטלעך לעבן.

ווען א קינד ווערט געבוירן

ווי אזוי מיר זאלן פארברענגען אונזער פרייע צייט איז אלעמאל געשטאנען אויפן טאג-ארדענונג. איינע פון די צייטן, אין וועלכע מיר האָבן זיך שטאַרק געפרייט, איז ווען עס איז באַ איינעם פון אונז געבוירן געוואָרן אַ קינד.

געווען איז דאָס ווען באַ איז סינאל איז געבוירן געוואָרן אַ קינד. האָט זיך אונזער ווייניק, ווי מיר, די לאַנדאַנער האָבן זיך גערופן — די טאונ-שיפער, געשמעלט אויף די פיס. ווי אזוי מיר פלעגן זיך פון עפעס סענשאַל ציאַגעלעס אין אונזער דאָרף דערוויסן, איז מיר היינט שווער צו דערקלערן, ווייל אויב די אמאָליקע אינדואנער האָבן גענוצט שטריקלעך מיט קניפלעך אויף איבערגעבן ידיעות, האָבן מיר דאָ דאָס אויך ניט געהאט. נאָר מיר האָבן זיך געפילט ווי איין משפחה און האָט איינעם עפעס אָנגערירט, האָבן מיר זיך פון דעם באַלד דערוואוסט, און איז באַ וועמען עפעס אַ שמחה געווען האָבן מיר די פרייד אלע געפילט.

און פארוואָס איז פאר אונז דאָס געבורט פונעם קינד געווען אזוי סענשאַציאָנעל? איז איינס, אַ קינד איז בכלל אַ פרייד. וואָסערע עלטערן פרייען זיך ניט מיטן געבורט פון אַ קינד? צווייטנס איז דאָס אַ פרייד, ווייל אונזערע אלע האָפענונגען זיינען געווען דער צוקונפטיקער יונגער דור פאַרמערס, וואָס וועט, ווי מיר האָבן זיך געריכט, קענען הנאה האָבן פון דעם לאנד וואָס מיר וועלן פאר אים צוגרייטן, און ער וועט נישט דארפן דורכמאַכן יענע לידן ווי מיר, די ערשטע האָמסטעדערס אין דער ווילדערניש, האָבן דורכגעמאכט.

דריטנס, און דאָס איז די הויפטזאך — אז דאָס קינד איז געבוירן, און סיי די מוטער, סיי דאָס קינד זיינען ביידע לעבן געבליבן און ביידע געזונט.

דאָס האָט אונז פריער זייער געשראָקן. אמת, אזוי איז עס דאָך אַ גע-וויינלעכע זאך: אַ פרוי האָט געהאט אַ קינד. ווער דען זאל עס האָבן, אז דער מאַן קען דאָס ניט? די סיטואציע איז אָבער געווען דאָס, וואָס די הויז וואו דאָס קינד איז געבוירן געוואָרן האָט מען נישט געטאַרט אָנרופן הויז. און

די קעלט איז אין יענעם אָונט געווען 40 אונטער נול, מיט א ווינטל וואָס מ'פרעגט זיך נאָך אויף אים; אזוי אז הייצן האָט קנאַפּ וואָס געהאַלפּן. דער דאָקטאָר און די נויַרס — איינע און די זעלבע: א פרוי, אביסל טויבלעך, אין די זיבעציקער, וואָס האָט אפילו ניט געקענט אָנשרייבן איר נאָמען. די מוטער פון נייגעבוירענעם סינד איז געבאָרן געוואָרן אין דער גרעסטער וועלט־שטאָט — לאַנדאָן, ענגלאַנד, און זי האָט אזעלכע דאָקטוירים און נויַרסעס אין איר לעבן קיינמאָל ניט געזען. א חוץ דעם איז זי געווען אזא העלד אין דאָרף, אז זי האָט זיך געשראַקן פאר א הון; זי האָט עס אין לאַנדאָן מער ווי אין די ביכלעך ניט געזען (שפעטער האָט זי זיך אויסגע־לערנט צו טרייבן פערד). אָט די פרוי האָט עס געדארפט דורכמאַכן אזא קימפעט אין דער ווילדערניש.

איז דאָן צו אונזער פרייד קיין גרענעץ ניט געווען. ס'האָט אונז געלערנט, אז א לעבעדיקער מענטש קען אין זיין לעבן דורכמאַכן זאַכן וואָס זיינען פאַר אים פריער געווען אומגלויבלעך.

::   ::   ::

אויף אָט דער שמחה פון געבורט פונעם סינד, ווען מיר זיינען זיך צוזאַמענגעקומען, האָבן מיר דאָרטן ווייטער געלייגט דעם גרונט־שטיין פון אונזערע גייסטיקע פארגעניגנס. דאָס ערשטע איז געווען אן אמת'ע ביבלי־אַטעס. גערעדט און געטאָן, און אונזערע „ראַטשילדס" האָבן זיך צעשאַקלט. מיר האָבן געמאַכט אזוי, אז יעדער ווער ס'וויל שטיצן אזא זאך ווי אַ ביבליאַטעק פאַר אידנברידזש זאָל איינצאָלן די מוראָדיקע סומע פון 50 סענט, און ער קען דאָס אויסצאָלן מיט ניקלס. פאַר דעם געלט זאָלן מיר קויפן ביכער צום לייענען. און געמאַכט האָבן מיר אויפן פלאַץ די גוואַלדאָונע סומע פון 3 דאָלער מיט 85 סענט און דאָס גלייך אוועקגעשיקט אין ניו יאָרק צו א בוך־געשעפט מייזעל.

אַבער צווישן אַ ביבליאַטעק אין א שטאָט און אַ ביבליאַטעק אין אונזער דאָרף איז אַ מוראָדיקער אונטערשייד. מיר זיינען געווען אין אַ פלאַץ, אויף וועלכן ס'איז ארויפגעשטעלט געוואָרן א געדיכטער וואַלד ווי א שירעם, וואָס לאָזט ניט צו קיין ברעקל שייין פון דער זון; אָן קיין שום סימן פון אַ וועג; איינער פון צווייטן איז ווייט און קיינער קען זיין שכן ניט זען. האָבן מיר אָנגעשאַרפט אונזערע קעפּ און געטראַכט ווי אזוי אונזער ביבליאַטעק זאָל צירקולירן.

אזוי ווי מיר האָבן זיך דאָן גרופירט ארום דעם צפונ'דיקן טייל פון אונזער דאָרף, האָבן מיר אריינגענומען דריי פלעצער, אָפּגעטיילט איינער פון צווייטן מיט עטלעכע מייל, פאַר דעפארטמענטס פון אונזער ביבליאַטעס. די דריי זיינען געווען פרענס גאַרדאָן מיט זיינע ברידער, וואָס האָבן געוואוינט צוזאַמען, געקומענע פון ניו־יאָרק, און האָבן געבראַכט מיט זיך היבשע עטלעכע ביכער. אויך אונזער שוחט, מ. שאַליט, מיט זיין פאמיליע. און מיין

ווייניקייט, מיט מיין ברודער, וואָס מיר האָבן געבראכט פון לאַנדאָן א היבשע קאָלעקציע פון ביכער, זשורנאַלן, און פּעריאָדישע אויסגאַבן.

אַזוי ווי מיר האָבן נאָך דאָן קיין אויסגעבויטן צענטער ניט געהאט האָבן מיר דאָן אַליין געמוזט פּאַרנעמען דעם פּלאַץ פון אזא צענטער, און אויסגעאַרבעט האָט זיך עס אויף ווייטער אומגעפער אַזוי: מ. שאַליט האָט געוואוינט אין סאַמע צענטער פון אונזער דאָרף, און מ'פּלעגט צו אים קומען קוילען עופות, כאָטש דאָס האָט דאָן זעלטן ווער נאָך געהאַט. ער איז דאָס אויך געווען דער לערער אין אידיש פאר די עטלעכע קינדער פון שול־עלטער. אַזוי אַרום איז עס דאָרט כאָס שוחט אין הויז, וועמענס קינדער זיינען געווען גערן צו פּאַרנעמען זיך מיט אַזאַ זאַך ווי ביכער, געוואָרן דער צענטער.

פּרענס גאַרדאָן, כאָטש ער איז געווען ניט זייער ווייט פון שאַליטס פּלאַץ האָט אָפּערירט אין זיין ווינקל.

און איך בין די ערשטע פּאַר יאָר, איבערהויפּט ווינטער, געווען אַ מיין פּריווילעגירטער אין אונזער ווינקל. סיי מיין ברודער, סיי מיינע שכנים האָבן מיך ניט צוגעלאָזט צו קיין שווערער ארבעט. און אַזוי ווי איך פּלעג דאַרפן גיין צו דער פּאַסט, פּלעג איך דאַרפן פּאַרבייגיין היבשע עטלעכע אידישע פּאַרמערס־לייענער, און אויך פּאַרבייגיין דעם סאַמע צענטער, שאַליט'ס פּלאַץ, און נאָך אַ מייל ווייטער פון אים ביז דער פּאַסט, בין איך שוין דאָן געוואָרן אַ „ביבליאָטעק אויף צוויי פּיס“, דער קוואַל פון וואָס מען האָט געשעפּט און עס האָט זיך קיינמאַל ניט אויסגענומען.

עס פּלעגט מיר נעמען צו דער פּאַסט צו גיין, אַהין און צוריק, פון איין ביז 5 טעג. איך האָב נישט געקענט פּאַרבייגיין אַ הויז, וואו איך זאָל אַהין גיט מוזן אריינגיין. יע ביכער, ניט ביכער, אָבער דאָס אריינגיין אין אַ הויז און געפינען מענטשן מיט וואַרעמע אויפריכטיקע דערפרייטע הערצער איז געווען אַ געשעעניש. אַנב איז דער פּאַרגעניגן געווען גרויס, ווען די באַלעבאָסטע פון הויז האָט זיך דערפילט, אַז זי האָט אַ גאַסט אין הויז און קען אים כאָטש מיט עפעס דערקוויקן דאָס האַרץ. און מערקווירדיק איז געווען, אַז אַ פּשוט'ער נייט־פּאַרווייטער באַרשטש, (ווייל ס'איז ניט געווען מיט וואָס צו פּאַרן ווייסן), איז געווען געשמאַקער און זעטיקער ווי אַ געבראָטנס באַ אַ גביר'ישן פעטער.

איז מיר עס דאָן אויסגעקומען צו טראָגן זיך מיט פעק ביכער אַהין און צוריק: באַ איינעם איבערבייטן, אַן אנדערן געבן גייע, ניט קיין געלייענטע ביכער. עס האָבן זיך אויסגעפורעמט אַזעלכע ליידנשאַפטלעכע לייענער וואָס האָבן זיך מיט ביכער ניט געוואָלט שוידן און מ'פּלעגט נעמען צו דריי ביכער ביז ס'וועט אויסקומען צו בייטן.

שפעטער האָט עס פּאַרשאַפט היבשע דיסקוסיעס, אַט דאָס פּאַנאַנדער־טראָגן די ליטעראַטור צו יעדן אין הויז. אייניקע האָבן גע'טענה'ט, אַז מיט דעם שאַפט מען פּויליאַקעס און „פּאַראַזיטן“ וואָס ווילן נאָר אַן אַנדערער

זאָל פאר זיי עפעס טאָן, און אליין וויל מען ניט אַ קלאַפּ טאָן א פינגער אָן א פינגער, און אז אליין וועט ער שוין קיינמאָל מער ניט לייענען קיין זאָך וואו מ'וועט עס אים ניט צוברענגען. די מערהייט האָט דאָך איינגעזען, אז טאָמער וועט איינער דאָך נעניסן פון א צווייטנס ארבעט, איז אָבער דער פאַרדינסט פון דעם גרעסער, ווייל א גרויסע צאָל מענטשן וועלן קריגן די מעגלעכקייט צו לייענען ביכער וואָס זיי וואָלטן אָן דער געלעגנהייט ניט געקראָגן. אגב האָט די פראַקטיש שפעטער באַוווּזן, אז די „ביבליאָטעק אויף צוויי פיס“ האָט געשאפן מער לייענער, און דאָס אליין איז שוין ווערט געווען די טירחא.

אמת, ניט איינמאָל איז מיר אויסגעקומען צוליב דעם צו פארברענגען מער מיט א פאָר טעג אין וועג, ווייל מיר האָבן צווישן די לייענער אויך געהאַט אַזעלכע וואָס זיינען געווען גענויגט צו שפּילן טעאטער און עס פלעגט אויסקומען דורכצולייענען דריי אָדער מער 4-אַקטיסע זאכן אין איין אָונט, און דערנאָך דאָס צוקלייבן פון אונזער אַנסאַמבל ווער ס'וואָלט געקענט שפּילן פאר דעם און ווער פאר יענעם. דאָס פלעגט צונעמען גאנצע נעכט, אָבער ס'איז אלץ ווערט געווען. אָט די צוגרייטונג איז אונז שפעטער, ווען מיר האָבן טאקע געשפּילט טעאטער, צונויף געקומען.

אונזער ביבליאָטעק האָט זינט איר גרינדונג, אזוי לאַנג צוריק ווי 33 יאָר, שוין דורכגעמאַכט היבשע עטלעכע דורכטרייסלונגען (פינאַנציעלע), וואָס וואָלט ווערט זיין צו פארצייכענען. דורך דעם גאנג פון דער געשיכטע פון אידנברידזש וועט עס ארויסשווימען. אָבער א פאקט איז עס, אז כאַטש מיר האָבן דורכגעמאַכט קאלטס און ווארעמס, (אונזערע בענס האָבן זיך קיינמאָל ניט געעפנט און אונזערע ראקעפעלערס האָבן זיך אויף א גאנצן הונדערט-סענטיקן דאָלער קיינמאָל ניט געקענט ארויפארבעטן), האָט אונז אָבער קיין ליטעראטור צום לייענען קיינמאָל ניט געפעלט. מיר האָבן זיך אונטער די אומשטענדן געטיילט איינער מיט דעם אנדערן אזוי, אז יעדער ווער ס'האָט נאָר געוואָלט לייענען האָט עס געקראָגן. און ניט נאָר מיר אין אונזער דאָרף האָבן געהאַט וואָס צו לייענען, נאָר מיר קענען פארצייכענען היבשע עטלעכע שטעטלעך ארום, וואָס האָבן גענאָסן פון אונזער ביבליאָטעק.

לאטעם, שווערע ארבעט און בינער

דאָס איז געווען אין האַרבסט פון 1911. ווען דער ערשטער שניי האָט זיך באַוווּזן אויפן פעלד, האָבן זיך די ערשטע באַוווּזן די מענער פון די פאַמיליעס אהיים פון דער אַרבעט, וואו מען איז ערגעץ געווען צעשפּרייט אויף מייַלן ווייט באַם דרעשן. דאָס איז געווען די הויפּט־פּרנסה און וואָס מ'האַט געמוזט האָבן אויף דער הוצאה ביו ס'וועט זיך מאַכן עפעס אַן אַנדער פאַרדינסטל, ווי פירן תבואה צום עלעוועיטאָר פאַר אַנדערע רייכערע פאַרמערס, וועמען ס'איז געווען זייער ווייט פון עלעוועיטאָר, און וואו מען פלעגט זיך אָפּמאַטערן נעכט מיט טעג ביז מען האָט געקראָגן דעם דאָלער. ניט בעסער איז אויך געווען דאָס פירן האַלץ אין שטעטל, מיט אָקסן.

זאָל אונז קיינער ניט מקנא זיין אונזערע מיליאָנען, וואָס מיר האָבן דאָ געמאַכט באַ די פּרנסות, און ס'איז ניט געווען וואָס מקנא צו זיין די פּרויען פון די מענער וואָס האָבן זיך גענערט פון די פּרנסות. מען איז טעג מיט נעכט אין דער היים ניט געווען, און זיי, די פּרויען, האָבן דאָס געדאַרפט פאַרנעמען אויך דעם מאַנס פּלאַץ, ווי געבן עסן די בהמות און מעלסן זיי, רייניקן די שטאַלן, טראָגן האַלץ אין הויז גאַנצע קופּעס, וואָרום יענע אַמאָליגע פּאַלאַצן אונזערע צו דערוואַרעמען איז ניט געווען פון די לייכטע זאַכן. חוץ דעם זיינען די פּרויען געווען פאַרנומען מיט לאַטען די קליידער וואָס די מענער פלעגן באַ אַזאַ אַרבעט, איבערהויפּט באַם האַקן די האַלץ אין וואַלד, צערייסן און קיין נייע צו קויפן איז ניט געווען פאַרוואָס. ניט איינמאָל איז אויסגעקומען, אז איין פּאָר אַוועראַלס וואָס זיינען גענייט אין קאַנאַדע האָבן אויף זיך געהאַט לאַטעס פון די קליידער וואָס מען האָט געבראַכט פון אויף יענער זייט ים פון פאַרשיידענע לענדער, וואו מ'איז אויף דער ריזע אהער דורכגעפּאַרן.

און ס'האַט זיך שוין אזוי אויסגעאַרבעט, אז באַ אַ מיטינג, וואו די פאַרמערס קומען זיך צוזאַמען אלע אין זייערע עכטע אידנברידזשער מלבושים, וואָלט עס געקענט זיין אַן אינטערנאַציאָנאַלע אויסשטעלונג פאַרן בריטישן מוזעאום אין לאַנדאָן, אַ שטודיום פאַר די קומענדיגע היסטאָריקער. שוין גאָר שפעט אין ווינטער פלעגן זיך אָנהויבן ווייזן די בעטשלערס וואָס זיינען געווען צעשפּרייט על שבעה ימים באַ דרעשן; ווייל אין יענע

יאָרן, ווען דאָס לאַנד איז נאָך געווען באַדעקט מיט וואַלד איז דער וועטער געווען פייכט און דאָס דרעשן פלעגט זיך אריינציען ביו אין ווינטער אַרײַן, פלעגט מען קומען אהיים אויפן ווינטער. איז צווישן אָט די פארשפּעטיקטע אויך געווען מיין ברודער, רייפל אבראמסקי און דזשאָו פּוֹלמאַן.

איך בין געווען אַליין אין דער היים די צייט וואָס מיין ברודער איז געווען באַם דרעשן. בין איך אויך ליידיק ניט גענאנגען. חוץ דעם וואָס איך האָב געריסן דעם וואַלד מיט די וואַרצלען ארויס און געטראכט, אז ווען עס איז שפעטער וועלן מיר פונעם פּעלד געניסן, האָב איך אויך געמאַכט מעגלעך אז מיר זאָלן אין אונזער דרייאָן-צוואַנציג דאָלערדיקן פּאַלאַץ קענען זיין און ניט אויספירן ווי די הינט. איך האָב צו דעם געשפּאַלטן יונגע בוימלעך און צוגעקלאַפט צו די ווענט און אָנגעשלאָגן דאָס מיט ליים פון אינווייניק, אזוי אז פון איין אינטש גראָב די וואנט איז עס געוואָרן 4 אינטשעס. ס'איז באַ מיר אויך אויסגעקומען, ווי יענע פרוי, וואָס פלעגט לייגן ווייסע לאַטעס אויף שוואַרץ. ס'איז טאַקע, ווי מע זאָגט, געווען א שאַנד אין פנים, דער פאַר א געזונט אין בויך. די ווענט האָבן פון אינווייניק אויסגעקוקט ניט אזוי לייטיש, ס'איז אָבער געווען זייער וואַרעם. און נאָך א מעלה האָט עס געהאט, וואָס דאָס שטיבל האָט שוין קיין מורא ניט געהאט, אז א ווינט זאָל עס קענען איבערקערן.

און אזוי טראַכטנדיק וואָס פאַר א גרויסע זאָך איך האָב דאָ אויפגעטאָן פאַרן לאַנד — אויסגעפארטיקט אַזאַ פיינעם פּאַלאַץ ממש פאַר מלכים אַליין — איז מיר אַרײַן אינזינען, אז דאָס בעסטע וואָלט געווען, ווען מיר לאָדן איין אונזערע שכנים רייפל אבראמסקי און דזשאָו פּוֹלמאַן צו אונז איבער-ווינטערן. זיי זיינען ביידע זייער טייערע בחורים, אין וועמענס „היזער" עס איז דער ווינט געווען דער הערשער און ס'איז געווען זייער קאַלט. אגב, האָב איך נאָך פון פריער געוואוסט זייערע פלענער, אז דעם ווינטער ריכטן זיי זיך צו פאַרנאַשן פאַר זיך און ניט ארויסגיין אין ערגעץ זוכן ארבעט, ווייל זיי האָבן באַ זיך אַליין געהאט ארבעט לרוב.

באַ מיר מיט מיין ברודער איז אָט דער פּלאַן צו ווינטערן אַלע 4 צוזאַמען געווען דער בעסטער. די הויז וועט זיין זייער וואַרעם און מ'וועט דאַרפן ווייניקער האַלץ צום האַקן. אגב וועט זיין גרינגער די ארבעט. אַ קאַלעקטיוו איז ניט איינער. מ'וועט צעטיילן די ארבעט, וועט מען זיך ממש ניט ארומקוקן, און אַלץ וועט ווערן אָפּגעטאָן. און צוליב וואָס זאָלן מיר זיין באַזונדער, ווען מיר קענען זיין צוזאַמען אין איין פריינטלעכער משפּחה? מיר האָבן זיך טאַקע אַלע פיר יונגע מענטשן זייער נוט איינגעלעבט. מיר האָבן פון אזא לעבן אזוי פיל הנאָה געהאט, אז ס'האָט זיך אונז געדוכט אז מיר וועלן שוין אזוי אַלע צוזאַמען לעבן אַלע מאָל.

ס'איז כדאי צו דערמאָנען אביסל ווי אזוי מיר האָבן זיך איינגעטיילט מיט אונזער ארבעט. צום אַלעם ערשטן האָבן מיר באַשלאָסן צו מאַכן זיך

באקוועם ווי מיר קענען אונטער די אומשטענדן. מיר האָבן אפילו נישט געוואוסט וויפיל ווער ס'פארמאָגט אין זיין פעטן באַנג בוך, צי עס וועט אונז זיין גענוג אויף דורכצושפּאַרן דעם ווינטער מיט שפיז פאַר זיך. און מיר האָבן פון דעם ניט געוואָלט וויסן. איך ווייס נאָר איין זאך, אז מיר האָבן זיך איינגעטיילט אין 4 גרופן. די 1-טע גרופע (איינער) האָט זיך אָנגענומען צוצושטעלן זאָכן וואָס מען דארף קויפן אין סטאָר און באַם בוטשער. אַ צווייטע גרופע, אויך איינער, זאָל באַזאָרגן זאָכן וואָס מען קריגט באַ פארמערס מיט פאמיליעס וואָס האָבן בהמות און הינער, און מען קויפט באַ זיי מיכטיקס און אייער; און די צוויי גרופן זאָלן אויך באַזאָרגן די הויז מיט האַלץ. אַ דריטע גרופע, אונזער שכן וואָס איז געווען אַ זעלמענער פּיאיסקער קאָך-מייסטער, האָט פארנומען קיך-קעניגרייך, און איך, אין דער פערטער גרופע, בין געבליבן ווי מ'רופט עס דאָ — הלואי זאָל מען ניט דארפן, זאָל זיין „א ספּעיר מען“: העלפן איינעם, העלפן אַ צווייטן, ווען נויטיק, אָבער די הויפט-מלאכה מיינע איז שוין געווען צו גראָבן זיך אין יענעם קאסטן, וואָס מיר האָבן אַ נאָמען געגעבן „דער קולטור ווינקל“.

אַן אָפּמאָך האָבן מיר צווישן זיך געהאט אז מיר זאָלן קיינער קיינמאָל ליידיק ניט זיצן, נאָר זוכן אַרויסצוהעלפן איינער דעם צווייטן וויפיל נאָר מעגלעך, און אויב עס וועט ניט זיין קיין ארבעט איי, פארשטייט זיך, געניסן פון קולטור-ווינקל.

אַט אַזוי האָבן מיר געלעבט יענעם ווינטער

עס געדענקט זיך מיר אזא שטילער פרימאָרגן. פּולמאַן האָט זיך צוגע-קלעפט צו אַ קליינער בראָשורע „אַ וועלט אָן טרערן“ פון ר. אינגערסאל. דאָס איז געווען זיין ערשטער מאָל לייענען אַ ביכל זינט ער אליין געדענקט. ער פלעגט זיך צופרידנשטעלן מיט לייענען צייטונגען. האָט אים אָט-די בראָשורע פאַרכאַפט; ער האָט זיך איינגעגראָבן מיטן קאַפּ און האָט פאַרגעסן אויפן עסן. אונזער קאָכמיסטער האָט זיך אָנגעשלאָגן אויפן „מטורף“, אַ פיר-אַקטיקע דראַמע פון י. גאַרדין. און וואו עסן, ווען עסן? אין אַלץ פאַרגעסן. מיין ברודער איז געווען פאַרטיפט אין שרייבן אַ פּאָעמע פון אונזער צוגרייטן זיך צום פרישטיק. און איך בין געווען פארנומען מיט קלייבן מאַטעריאַל פאַר אונזער וועכנטלעכן ליטעראַרישן אַוונט, וואָס מיר האָבן מקים געווען אַזוי ווי אַ פרומער איד זיין תהלים.

אויפגעכאַפט האָבן מיר זיך העט-העט נאָך אַ האַלכן טאַג. דעיוון, מיין ברודער, האָט אויף זיין פּאָעמע געמייסטערעוועט, געשריבן און איבער-געשריבן, און אַרויסגעקומען איז עס עפעס אַזוינס און אַזעלכעס, און ער איז מיט איר פאַרטיק געוואָרן דער ערשטער. זיין פּאָעמע איז, ווייט אויס, ניט געווען לאַנג גענוג ביז פּולמאַן זאָל ווערן פאַרטיק מיט זיין „וועלט אָן

טרערן", און אויך ניט ווי לאנג ס'איז דער „מטורח", און ווער רעדט ביז איך זאל אויסקלייבן מאטעריאל.

פולמאן, וואָס איז פון דער נאַטור געווען א גוט־ברודער מיט יעדן און ס'האָט זיך אים געוואָלט אַרויסווייזן זיין קונסט אין שרייבן. אָבער אזוי ווי קיין שרייבער איז ער ניט געווען, פלעגט ער עס אַרויסברענגען מיט בילדער. אים האָט זיך געדוכט, אַז ווי וועט עס ווער ניט איז ניט פאַרשטיין אז מיט זיין בילד האָט ער געמיינט אונזער קאָכמיסטער, ווי פון אים גיסט זיך שווייס פון שטערן ווען ער איז אזוי פאַראינטערעסירט צו מאַכן וואַרעניקעס געפילט מיט קרויט? און ער פלעגט אָנמוועלן פון זיין איינפאַל. ער פלעגט ממש טאַנצן אין לופטן אזוי ווי איינער וואָס מאַטערט זיך עפעס אויף א נייער דערפינדונג און ס'גיט זיך אים איין. אן אנדער מאָל פלעגט ער זיך זעצן צום פענצטער און קוקן אויפן וואַלד און האַרעווען שווער אויף עפעס אַ נאַטור־בילד, און ס'איז באַ אים אַרויסגעקומען, ווי איינער טראַגט אַ לאַנגן שטיק האַלץ אויף דער פלייצע, און דאָ פלעגט זיך אים ווייטער דוכטן: ווי וועט עס ווער ניט וויסן, אז דאָס איז דעיוו? און ער פלעגט ממש פליען אין די הימלען.

אונזער קאָכמיסטער פאַרלירט די קרוין

אונזער קאָכמיסטער האָט זיך אויך צוגעכאַפט צו דער שרייב־קונסט. ער האָט זיך אָבער באַלד אָפגעברויט און האָט דאָס איבערגעביטן אויף ריידן אין גראַמען: „לאַטקעס ווי שמאַטקעס", און „אַנשטאַט שמאַלץ האָט ער געשאַטן זאַלץ". „דער קוגל, איז זיס, ס'איז אָבער ניטאָ וואָס צו טראַגן צום טיש". „ברידער, אַנשטאַט קיבל וועט איר מוזן אויסקומען מיטן ביכל", א. א. וו. און דורך אַנדער פּרוישיטיק־קונסט פלעגן מיר זייער אָפט איינשפּאַרן אַמאָל עסן.

גאַנץ אָפט האָט זיך אונזער קאָכמיסטער איינגעגעבן צו פאַרטיק ווערן מיט דער וועטשערע, און אפילו אויסוואַשן די געפעס אין צייט. ס'איז געווען דאָן ווען ס'האָט זיך אים, משמעות, ניט איינגעגעבן אַריינצוקוקן אין עפעס, ווייל קוים פלעגט ער נאָר וואַרפן זיין אויג אויף איין וואָרט פלעגט ער באַלד וועלן וויסן אויב דער צווייטער וואָרט קלעפט זיך צום ערשטן, און פּרעגט שוין ניט — ער פלעגט אזוי אַריינפאַרן אין אַלף השלישי און די וואַסער אויפן אויוון, וואָס ער פלעגט אַרויפשטעלן אָנצעוואַרעמען פאַר די געפעס, פלעגט קאַלט ווערן, און אזוי פלעגט זיך דאָס אַמאָל אַריינציען ביז אין מיטן דער נאַכט אַריין. אָבער צו זיין קרעדיט קען מען צורעכענען, אז ניט געקומט, ווי שפעט ער זאל זיך ניט פאַרנעמען מיטן ליינענען, האָט מען אינדערפרי געפונען אַלע געפעס ריינע און דער דיל אויסגעקערט און מיר האָבן פון דער ריינקייט זייער הנאָה געהאַט.

אָבער איינמאָל האָט דער צופאַל א שפּיל געטאָן און דאָס אויג פון

אונזער קאכמיסטער איז געפאלן אויפן רוקן פון עפעס א נייעם בוך, און דער מענטש האָט זיך ממש א צאָפּל געטאָן. און אָט קלינגט זיין ווייך קול מיט א געבעט, א סאָרט דעקרעט פון אים אליין: „חברה“, זאָגט ער, „היינט זאָלט איר אריינגעמען א היבשע ביסל קיילעכדיקע קלעצעלעך האַלץ, ווייל קיילעכדיקע האַלץ דאַרף מען נישט אזוי אָפט שטופן אין אויוון אריין.“

און אז ער הייסט איז דאָך נישט שייך, ער איז דאָך דער מלך פון דער סיד-קעניגרייך. האָט חברה זיך צעיאָגט אויסצופירן דעם דעקרעט, אזוי אז מ'האָט פארנומען דעם גאנצן דיל פון הויז מיט האַלץ, און ס'איז שוין אין אונזער פּאַלאַץ ניט געבליבן קיין פּלאַץ אפילו וואו פאַר א הון א פּיס צו טאָן. אָבער ווער האָט עס געטראכט פון אזעלכע קלייניקייטן? אויף דעם האָבן מיר זיך קיינמאָל ניט אומגעקוקט. אונזערע רעיונות זיינען דאן געווען אינגאנצן אנדערע. מיר האָבן נאָר געמאַכט פּלענער ווי אזוי מיר זאָלן פון אונזער אידנברידזש מאַכן א מוסטער-קאָלאָניע פון גאנץ קאנאדע, און אויב ניט גאנץ אידנברידזש, איז כאַטש א טייל פון דעם; און אויב ניט א טייל, איז כאַטש מיט פיר. און דאָס ערשטע אויפן פּראָגראַם איז געווען — געניסן גייסטיק, לעבן זאָרגלאָז ווי דער פּויגל אין וואַלד, ארבעטן קאָאָפּעראַטיוו, א. א. וו.

אוי אָט אין יענער נאַכט האָבן מיר זיך אויפגעכאַפט פון טיפן שלאָף — ניט דערפאַר, ווייל מיר האָבן זיך שוין אויסגעשלאַפּן, נאָר ווייל מיר זיינען נוט דערפּרוירן געוואָרן. און די מעשה איז געווען אזוי: ווען מיר דריי זיינען געגאנגען שלאַפּן איז נאָך אַבראַמסקי געבליבן לייענען זיין בוך. האָבן מיר זיך שוין פארלאָזן אויף אים, אז ער וועט אָנשטאַפּן אַ פּולן אויוון מיט האַלץ, אזוי ווי מיר טוען אלע מאָל איידער מיר גייען שלאַפּן. און דאָ האָבן מיר נאָר דערזען ווי ער זיצט אויף אַ קלאַץ אין דער פּאַזע ווי ער איז גרייט אַריינצולייגן האַלץ אין אויוון, נאָר דאָס בוך לאָזט ניט.

נאָר כדי ניט צו לאָזן אַ חבּר אין אַ פּאַרלענגהייט, אז ער איז שולדיק אין דעם וואָס מיר זיינען אזוי דערפּרוירן געוואָרן, איז פּולמאַן דער ערשטער אַרויס מיט אַ מעשה, אז אים האָט זיך גע'חלומ'ט ווי ער שלאַפּט אין אַ בעט מיט אַ פּוכאווער פּערענע, ממש איינגעזונקען צו ווערן, באַ ראַטשילדן אין זיין פּאַלאַץ, וואו ס'איז וואַרעם, ממש טעם נד-ערן. אָבער אָט די מעשה, האָט ווייניק וואָס געהאַלפּן, ווייל אונזער קאכמיסטער איז געווען אזוי פּאַרטימפּט אין לייענען, אז ער האָט אפילו ניט געהערט ווי פּולמאַן האָט אָנגעשטאַפּט אַ פּולן אויוון מיט האַלץ. אַ סימן איז, אז מיר האָבן אים אינדערפרי נאָך אויך געפונען זיצנדיק אויפן זעלבן קלעצל מיטן בוך אין האַנט. דערפאַר האָט אים חבּרה באַשטראַפּט וואָס מ'האָט אים אויסגעטאָן די סרוין — אויס קאכמיסטער, ביז ער וועט ענדיקן דעם בוך, פאַר וואָס ער איז זייער דאַנקבאַר געווען.

ווען מיר האָבן שפּעטער געפּרעגט פּולמאַנען, אויב ער איז צופּרידן

פון זיין חלום צו שלאָפן אין ראָטשילדס בעט, האָט ער געענטפערט, אז ער וואָלט זיך גערן בייטן מיט ראָטשילדן אויף בעטלעך און זאָל טאָקע ראָטשילד פאַרזוכן א בעט פון קרומע ברעטלעך מיט אָנגעשטאַפּטן זאָק מיט שטרוי אונטער דער זייט, און צודעקן זיך מיט אונזערע סייבעלנע פעלצן — אַן אָפּגעקראָכן פעלכל פון אַן אויסגעדראַטער שעפּס, וואָס איז שוין מיט צוויי פּיס אויף יענער וועלט געווען. אָבער ניט דאָס פּרייע, זאָרגלאָזע לעבן, מיט אזוי פיל גענום וואָס מיר, די פיר מענטשן, האָבן דאָ צוזאַמען אין אַט־דעם קליינעם, מיט לייב אויסגעשמירטן צימערל. ניין — זאָגט ער — דאָס פאַרנין איך קיין גביר ניט.

פון אַ געבראַטענער קאַטשקע איז געוואָרן אַ האָז

איינמאָל האָט אונז א פאַרמער דערציילט ווי אזוי ער און זיין פאַמיליע לעבן דאָ אין דער ווילדערניש כמעט אָן אַ סענט געלט. שווער איז נאָר פאַר אים צו קריגן מעל פון וואָס ברויט צו באַקן (אונז איז דאָס אויסגעקומען זייער קאַמיש. מיר, גרינע אין לאַנד, האָבן ניט געקענט פאַרשטיין וואָס אַליין דער פּראָדוצירער פונעם ווייץ האָט נישט פון וואָס ברויט צו באַקן). מיטן האָט ער אייגענע; אייער קריגט ער פון זיינע עטלעכע הינער וואָס ער האָט; און פלייש — דאָס איז זייער הויפט־אכילה — דאָס קריגט ער דאָ אין וואַלד וויפיל ער וועל: הירשן־פלייש, פויגל־פלייש און אפילו האָזן־פלייש.

און אי ווי אזוי אונזערע גרויס־שטאַטישע האָבן פאַרדרייט די נעזער! מיט, הירשן־פלייש, איז נו, איז דאָס כאָטש אַ היבשע חיה. פויגל־פלייש איז אפילו ניט אזוי אַי־אַי, איז עס אָבער דאָך אַן עוף. אָבער צעקראָכענע האָזן־פלייש — מנע! דאָס פלייש איז דאָך רויט ווי פון אַ הונט; ווי קען מען דאָס נאָר נעמען אין מויל. און עס האָט זיך פאַרפירט אַ דיסקוסיע. צוויי פון אונז, פּולמאַן און אונזער קאָכמיסטער, האָבן געהאַלטן אזוי ווי יענע פרויען פון דער לאַטע־אינדוסטריע, אַז איידער צעריסן איז גוט אַבי אַ לאַטע, און איידער צו הונגערן איז אַ האָז אויך גוט. איך האָב דאָן קיין אַנטייל אין דער דיסקוסיע ניט געקענט נעמען, ווייל איך בין נאָך דאָן געווען אַ וועגעטעריאַנער. איז געבליבן מיין ברודער איינער אַ קעגנער פון עסן האָזן־פלייש.

אזוי ווי אונזער קאָכמיסטער איז געווען אויך אַ שטיקל וויצלער, האָט ער פאַרטראַכט ווי אזוי אָפּצומאַן עפעס אַ שפּיצל צו אַט דעם קעגנער פון האָזן־פלייש. האָט ער איינמאָל פאַרטראַכט אַ פּלאַן ווי אזוי מיר אלע דריי זאָלן ניין אין וואַלד שניידן קלעצלעך פאַר אַ שטאַל. ער האָט היינט ניט קיין צייט, ער איז עפעס צו „ביזוי“ אין קיך, און זייענדיק אין וואַלד באַ אַזאַ אַרבעט ווי שניידן קלעצלעך און צוזאַמענטראַגן דאָת אין איין קופּע, קריכנדיק אין טיפן שניי, דאַרפן שוין יונגע מענטשן קיין אפּעטיט באַ

קיינעם ניט קויפן. מ'איז געקומען אין הויז הונגעריקע ווי הינט, און מען האָט נאָר געוואונטשן אז דער קוכער זאָל כאָטש האָבן גענוג שכל און מאַכן גענוג צום עסן.

האָבן מיר טאקע געפונען דעם טיש געגרייט כיד-המלך: ווייסע ראָלס, האָט עם אונזער קאָממיוסטער א נאָמען געגעבן, כאָטש אויסגעקוקט האָט עם ווי המן-טאָשן; א געבראָטענע קאטשקע מיט אלע געווירצן; א געקוילעטער הערינג, צעשניטן אין דער קרום, אויף וואָס אונזער קוכער איז אַליין געווען א ליב-האַבער (בא אים א הערינג געשניטן אין דער קרום, פלעגט ער זאָגן, קרייגט גאָר אן אנדער טעם. און דעם קונץ האָט ער געלאָזן בירושה צו היבשע עטלעכע באַלעבאָסטעס אין אידנברידזש, צו וועמען ער איז געווען געלאָרן אַרויסצוהעלפן אויף עפעס א שמחה'לע). טיי פלעגט ער צוגרייטן אלע מאָל שטאַרקע, אַפילו ווען אין הויז איז קיין טראָפן טיי נישט געווען. ער פלעגט זיך אַרויסהעלפן מיט דער וואַסער, וואָס מיר האָבן גענוצט פון די בלאָטעס, וואָס האָט געהאט דעם קאָליר פון שטאַרקע טיי. און אזוי זיי ער איז געווען אַ בריה אין דעם פאך, האָט דער געגרייטער טיש זיך ממש געבעטן: „חברה, לאָזט זיך נישט בעטן! געניסט וויפיל אייער האַרץ גלוסט!“.

און ס'איז אוועק אַלץ פאר גוט געלט — איבערהויפט די געבראָטענע קאטשקע, וואָס ערשט נאָכדעם ווי מ'איז פארטיק געוואָרן מיטן מאָלצייט, האָט מען זיך געשטעלט די פראַגע — וואו, א שטייגער, האָט עם דער קוכער געקענט פאַקן א קאטשקע צום בראָטן, א זאך וואָס עם האָט זיך אונז קיינמאָל ניט גע'חלומ'ט אז מ'וועט עם דאָ אַמאָל פארזוכן?

און ערשט ווען מ'האָט זיך צוגעקוקט צו די ביינדלעך פון דער געבראָ-טענער קאטשקע, אַרום וועלכע די פלייש איז געווען אַרומגעגריזשעט, האָט מען זיך געכאַפט, אז קיין קאטשקע איז דאָס זיכער נישט, נאָר טאקע בכבודו ובעצמו אַ האָז פון אייגענעם פאַרם. איז פרעגט שוין גאָר נישט ווי האָפּעדיק אונזער קוכער האָט זיך דאָן געפילט: באַווייזן אזא קונץ אז פון א געבראָטענעם האָז איז בא אים געוואָרן אַן עוף . . . קיין לאַך-שטאַף האָט אונז שוין ניט געפעלט.

באַזונדערס האָט פון דעם שפיצל מיטן געבראָטענעם האָז געטראָפן פולמאַנען. האָט ער גענומען טינט און א בלייפּעדער און האָט זיך פשוט פאַר-נומען מאַלן א בילד פון דעם, ווי אזוי דייוו, (מיין ברודער) האָט זיך עם פאַרקרימט, ווען ער האָט זיך דערוואוסט אז פון דער קאטשקע איז געוואָרן אַ האָז.

פון די מאַלערייען פון יענער צייט איז שוין אונז גאָרנישט פארבליבן, אָבער די פאָר שירים וואָס האָבן זיך בא מיר פארהאַלטן פאר די לעצטע 33 יאָר ווי אונזער פאַעמען-שרייבער האָט עם געשריבן — אויב אַפילו דאָס זאָל פאר דער קונסט קיין גרויסן ווערט נישט האָבן — איז עם אָבער ווערט פאַר אונז אַליין און נאָך אזעלכע ווי מיר זיינען. עפעס פון אונזער דעמאָל-

טימן לעבן שפיגלט עם יאָ אַפּ, און מ'קען זיך פון דעם היבשלעך דערוויסן ווי אזוי מיר האָבן דאָ די ערשטע צייט געלעבט אין גרויס אַרעמקייט, אָבער זאָרגלאָז, און דאָס האָט אונז פארויסט דאָס לעבן. ס'דערמאָנט זיך מיר טאַסע אַזאַ ליד וואו דער גביר איז מסנא דעם קבצן וואָס דאַרף אַפילו ניט קיין שלאָס צו זיין טיר.

אַלע געשריבענע זאַכן וואָס האָבן זיך געוואַלגערט איבערן הויז אויף שטיקלעך צעריסענע קאַנווערטן פון אָנגעקומענע בריוו, ווייל קיין צופיל פאַפיר האָבן מיר ניט געהאַט, האָב איך ניט געקענט אויפקלייבן, כאָטש איך האָב אַלע מאָל געהאַלטן אַז אַלץ אַפילו וואָס עם וואַלגערט זיך היינט, קען עם שפעטער צונוי קומען, אַז פון עטלעכע קליינע זאַכן קען שפעטער ווערן איין גרויסע זאַך. אָבער צום באַדויערן האָבן אונזערע דעכער פון אונזערע 20-דאָלערדיקע פאַלאַצן נישט געקענט פאַרהיטן אַלץ וואָס איז באַהאַלטן. דער רעגן איז דאָן געווען דער הערשער. און מעגלעך אַז א סך גראַדע ווערטפולע זאַכן זיינען פאַרלוירן גענאַנגען, נאָר ניט די הויפט ווערטפולע, אונזערע זכרונות, קענען ווען עם איז פאַרלוירן ווערן. דאָס האָט זיך אזוי גוט איינגעקריצט אין אונזער זכרון, און מיר וועלן דאָס אָפּהיטן און איבערגעגעבן צו די לייענער. אַט זיינען עטלעכע פון די לידער:

אַ לויבדיגע זאַנג צו אונזער קאַכמייסטער

אונזער סוכער איז אַלעמאַל גוטמוטיק,
ווען ער איז וויציק און אַפילו ווען ער איז שפיציק.
אַלע מאָל דער זעלבער שטייכל
און קיינמאַל איז ער ניט היציק.

אַפילו צו געבן אַרדערס, ווי ברענגען וואַסער
אַדער האַלץ זאַל אין הויז זיין צו ווילן,
איז ער אויך קיינמאַל ניט גערן —
ס'איז נאָר דאָ צייט זאָל זיך יענער נאָר שפילן.

אַמת, צייט איז דאָ געלט,
אַזוי איז דאָס איז דער אמעריקאַנער וועלט.
דאָס מיינט אָבער פאַר די רייכע,
מיר האָבן ניט קיין צייט און ניט קיין געלט.

נישטאָ קיין מעל פון וואָס ברויט צו באַקן,
נישטאָ קיין געלט פאַרוואַס צו קויפן
ניט קיין שיד און ניט קיין בנד,
און ניט קיין סענט איז סטאַר צו לויפן.

אבער אונזער קוכער, זאל נאר לאנג לעבן,
הייסט נישט זארגן: פארלאזט זיך אויף מיר אקארשט —
און פון קלארע וואסער מיט אביסל זאלץ
פארטיק ווערט כא אים א בארשמש.

נעשווינד איז דאס, אן אמתער בליץ,
ממש א ברען, פליט ווי א וויכער.
אפגעלאזט אבער ווערט ער,
ווען ער קוקט אין די ביכער.

דאן איז אוי און וויי צו אונזער לעבן,
אויס יוסטוב, נאר אינמיטן אינדערוואכן:
דאן איז ניט קיין ברויט און ניט קיין זאלץ,
און די זופ פארגעסן אויסצוקאכן.

און דאך איז ער אונז ליב און טייער
מיר ליבן אים ווי א נוטן קינד
און דאס גראבן זיך אין די ביכער,
דאס איז אונזער אלעמענס גלייכע זינד.

א י ד י ל י ע ?

איז נרויסן געריכטן וואלד
זיך איינגעשפארט מענטשן פיר.
דריי פון אונז טוען עפעס אנדערש
און איד שרייב זיך מיר א שיר.

גלייך איז אנהויב פון פרימארנו
האט זיך אונזער זון צעהעלט,
אבער באלד אביסל שפעטער
האט עס מיט א וואלקן פארשטעלט.

און דער ווינטל, ווינטל, ווינטעלע,
האט זיך באלד צעבלאזן
מיט אזא קראפט און צארן,
אן צעשראקן האט עס די האזן.

און אונזער העלד, דער קאכמייסטער,
מיט זיין נרויסן פארשוויצטן שטערן
האט מיט זיינע גוטע (?) גראמען
צעטריבן אלע בערן.

און עפעס איז אויך אונזער
בילדער־מאלער שטיץ געבליבן;
ער מוז זיין אויף גרויסע צרות —
ער האט זיך קיין טעמע ניט צוגעקליבן.

גליקלעך איז נאָר פון אונז דער פערטער:
גראַבט זיך דאָרט באַם געררוקטן וואָרט;
ער איז רואיק און איז זאָרגלאָז,
וועמען טראַכטן איז פאַרשפּאַרט.

אונזער קאָאָפּעראַטיווע אַרבעט

דאָס איז געווען אין פּרילינג 1912, ווען דער שניי האָט זיך באַהאַלטן ערגעץ אונטער דער אויבערפלאַך פון דער ערד, און די ליבע, ליכטיקע, וואַרעמע זון האָט פּאַנאַנדערנעוואַרעמט די אויסגעפּראָרענע גלידער פון אַלץ וואָס געפינט זיך אויף דער אויבערפלאַך פון אונזער צפון־מערב־דיקער קאַנאַדער ערד. דער האָז האָט שוין געביטן זיין קאַליר, ענלעך צו דעם פּרילינג־גראַז, אַז דער שונא זאָל אים אזוי גיך ניט קענען באַמערקן. די פּויגלען האָבן שוין אָנגעהויבן בויען זייערע נעסטן פאַר אַרויסברענגען נייע דורות. מיט זיי איז אויך דער מענטש געוואָרן מער בויגזאַם און רירעוודיקער.

מיר, אַ גרופּע יונגעלייט, האָבן אָנגעהויבן זוכן מיטלען ווי אזוי אונזער אַרבעט זאָל אויסקומען גיכער און גרינגער. האָבן מיר באַשלאָסן צו אַרבעטן אויף אַ קאָאָפּעראַטיוון אופן. דער וואַלד איז געווען זייער געדיכט, און יעדערער וואָס האָט גענומען אַ האָמסטעד, האָט, לויט די רעגולאַציעס פון לאַנד־אַפּיס, געמוזט פאַרברענגען אויף זיין לאַנד זעקס מאָנאַטן אין יאָר און פאַר די ערשטע דריי יאָר אויפאַקערן אַרום דרייסיק אַקער לאַנד. פאַר דעם וואָס האָט ניט געהאַט די פינאַנציעלע מעגלעכקייטן צו דינגען אַרבעטער, איז אינדיווידועל געווען אוממעגלעך אַרויסצורייסן צען אַקער וואַלד אין אַ האַלבן זומער. (דעם צווייטן האַלבן זומער האָבן מיר געדאַרפט אַרויסגיין אַרבעטן, כדי צו קענען זיין די איבעריקע צייט אין דער היים). האָבן מיר אין אונזער ווינקל זיך צוזאַמענגענומען פינף יונגע מענטשן און האָבן אינאיינעם געאַרבעט באַ יעדערן אויף דער פאַרם אַ באַשטימטע גלייכע צייט. אזוי ווי מיר זיינען געווען צוויי מענטשן, איך און מיין ברודער, האָט מען באַ אונז געאַרבעט צוויי חלקים צייט.

דערפאַר וואָס איך בין די ערשטע צייט געשטאַנען צוזאַמען מיט מיין ברודער און ניט געוואוינט אויף מיין לאַנד, האָב איך געדאַרפט לויטן געזעץ פון לאַנד־אַפּיס אויפאַקערן 50 אַקער פון מיין לאַנד פאַר די ערשטע דריי יאָר. אין זומער פון 1912 האָבן מיר באַשלאָסן צו אַרבעטן דורכאויס אויף מיין לאַנד. קיין הויז איז נאָך דאָרט ניט געווען און מיר האָבן געדאַרפט גיין דריי מייל פון מיין ברודערס הויז און מיטראַגן מיט זיך עסן און אַ זעקס־

פונטיקע האָט. דאָס איז געווען זייער שווער און האָט פארנומען אַ סך צייט. אַרום און אַרום האָט דאָס געמיינט אַ 16-שעה'יקער ארבעטס-טאַג, און קומענדיק דיס אַהיים האָבן מיר נאָך געדארפט צוגרייטן עסן פאַר פינף יונגע שווערע ארבעטער. דאָס איז אונז אָנגעקומען זייער שווער. האָבן מיר באַשלאָסן אויס-צובויען עפעס אַ שטיקל בידל, וואו מען זאָל קענען איבערשלאָפן די נאַכט. דאָס וועט זיין אלץ גרינגער, ווי ארויסצואוואַרפן יעדן טאָג דריי שעה אויף גיין הין און צוריק אין געדיכטן וואַלד, אין די טיפע בלאַטעס, אָדער אויף בריקלעך פון סלעצער, וועלכע קענען זיך ניט פארגלייכן צו דער ברוקלין-בריק אין ניו יאָרק.

זיצן מיר אזוי פינף יונגע מענטשן און וואַרפן זיך דורך מיט פלענער, ווי אויסצובויען אזא פאַלאַץ, אַז ס'זאָל ניט קאָסטן קיין איין סענט. איז, מיט, ווענט קען מען מאַכן. עס איז דאָ גענוג וואַלד פאַר ווענט פאַר הונדערט טער היזער. אָבער אַ דאָך, און פענצטער, און זאוועסקעס, מיט אַ קליאַמקע און עטלעכע פאַיפס פאַר אַ קוימען — דאָס מוז מען דאָך קויפן. און ס'רעדט זיך אזוי קויפן! וואו האָבן מיר דאָן געהאַט אַ סענט באַ דער נשמה! און, אַנב, דאַרף מען נאָך דעם אלעמען פאַרן אין שטעטל 22 מייל, אָן אַ סימן פון אַ וועג, און נאָך מיט אונזערע פליערס, וואָס פליען אָנדערהאַלן מייל אַ שטונדע. האָבן מיר באַשלאָסן מאַכן אַ בידל פון פלעקלעך, אונטן ברייט און אויבן שמאַל, און אַרויפלייגן אַביסל היי פון אויבן. דאָס האָט געזאַלט זיין גוט פאַר די עטלעכע וואַכן, ביז מיר וועלן פאַרטיק ווערן מיט אונזער אַרבעט.

ויהי היום — און אונזער פאַלאַץ איז שוין פאַרטיק מיט אַלע פישמשעווקעס: 10 פוס לאַנג און 6 פוס ברייט פון אונטן, און אויבן שמאַל; איבערגעדעקט מיט אַביסל — וואָס מ'האַט גערופן היי, איידער ס'איז צעפוילט געוואָרן. מיר האָבן דאָס געקראָגן באַ אַ שכן, וואָס האָט אַריבערגעפירט היי אַהיים און האָט די צעפוילטע פון רעגן אַרויסגעוואָרפן. אַט דאָס איז געווען אונזער בעט-געוואַנט, אונזער פערענע און אונזערע קישנס. שלאָפן האָבן מיר געמוזט אויף אַ זייט, כדי ס'זאָל זיין גענוג פלאַץ פאַר אלעמען. מען איז געווען איינגעפאַסט פונקט ווי הערינג אין אַ פעסל.

איינער פון אונזערע פינף יונגעלייט איז געווען אַ היבשער בחור מיט ברייטע פלייצעס. ער פלעגט אלעמאָל שלאָפן אינמיטן. דער חשבון איז געווען, אַז די קאָלדער מיט וועלכער מיר אלע האָבן זיך צוגעדעקט זאָל אינמיטן אויסקומען העכער, ווייל טאָמער רעגנט באַנאַכט, זאָל דאָס רעגנוואַסער זיך אַראָפּטיילען פון ביידע זייטן. און פּרעגט שוין ניט — מיר און נאָך איינעם פון אונזערע פינף איז זייער אָפט אויסגעקומען אויפצושטיין דורכ-געווייקטע.

באַטאָג איז דער פאַלאַץ אויך געווען אונזער עס-צימער. די קיך איז געווען אינדרויסן. מיט וואַסער האָבן מיר דאָן ניט געהאַט קיין גרויסע

שוועריקייט, ווייל די ערד איז געווען אָנגעזאפט מיט פייכטקייט. מיר האָבן אויסגעגראָבן א גרוב פון דריי פוס טיף, האָבן מיר געהאט פון דריי ביז פיר עמער וואסער א טאָג. קיין לאָמפ האָבן מיר דאָרט ניט געטאָרט אָנצוינדן, ווייל א ליכט באַנאכט ציט צו מאַסקיטאָס וועלכע זיינען דאָן געווען אין די מיליאָרדן, און זיי האָבן אונז דעמאָלט ניט אויסגעפעלט אָן א לאָמפ אויך.

איך האָב אַלעמאָל געוואונטשן, אז מיין פעלד, ווי גרויס עס זאָל ניט זיין, זאָל עס זיין גלייך און קוואַדראַט — איין זייט פעלד זאָל ניט זיין שמעלער פון דער אנדערער. עס איז שווער צו באַארבעטן א פעלד, וואָס איז ניט גלייך, און דערווארטן ס'זאָל זיין געראָטן קען מען פון א קרומען פעלד אויך ניט. אמת, אנדערע זיינען ניט געווען אזוי פּינקטלעך אין דעם זין. אַט, למשל, ווען מען פלעגט זיך צערירן וועגן פעלדער און מ'פלעגט מיט א סיבעץ אַנרופן א פעלד — ווי א סוילעמטש, אָדער ווי א זאָס, אָדער ווי א פּאָה, האָט מען געוואוסט, אז דאָס מיינט מען ז. פ. ער, דער בחור, פלעגט זיך באַרימען, אז ער מאכט איינער אליין אזוי פיל לאַנד, ווי אנדערע דריי. און ס'איז טאקע געווען אמת אויך, ווייל ער פלעגט וואו געפינען א שטיקל לאַנד אויף א בערגל, וואו מ'פלעגט באַנאכט קענען זען די לבנה, און ער פלעגט אויסקארטשעווען א שטיקל ווי עס פלעגט זיך לאָזן. דערפאַר האָט ער ערשט שפעטער אויסגעפונען, אז אַזעלכע שטיקלעך ערד איז אוממעגלעך צו באַארבעטן.

אינמאָל איז אויסגעפאלן זייער א הייסער טאָג. מיר האָבן אין יענעם טאָג געהאט בייצוקומען א געדיכטעניש אַרום א בלאָטע מיט וואַסער. מיר האָבן יענעם טאָג מער געטרונקען ווי גענעסן. באַנאכט זיינען מיר אוועק געפאלן, ווי די פליגן. אָבער אינמיטן דער נאכט האָבן מיר דערפילט, אז מיר ווערן דערשטיקט פון רויך. עס איז אונז געווען שווער אויפצושטיין, אָבער דאָך האָבן מיר עס געמוזט טאָן, ווייל א חוץ רויך, זיינען אויף אונז נאָך אויך אָנגעפאלן אַזויפיל מאַסקיטאָס, אז ס'איז געווען אוממעגלעך צו אַטעמען. זיי זיינען געווען אזוי געדיכט, אז מיר האָבן שוין באַלד ניט געקענט ספראַווען זיך מיט זיי. מיר האָבן זיי געטריבן מיט האַנטעכער, מיט העמדער און מיט וואָס ס'איז נאָר געקומען צו דער האַנט. מיר זיינען אַרויס פון בידל, איז אין וואַלד געווען נאָך ערגער, אָבער וואָס ווייטער זיינען די מאַסקיטאָס געוואָרן שיטערער און דער רויך געדיכטער. מיר זיינען ווייטער געגאנגען שלאָפן, אָבער ס'האָט לאַנג ניט גענומען און א שטורעם האָט אונז אויפגעוועקט. א פייער פון דרום־מערב האָט זיך געטראָגן מיט אַזא טיילוולשער שנעלקייט און האָט חרוב געמאכט אַלץ וואָס ס'איז געווען אין וועג. געדיכט אָנגעוואקסענע גראָזן צוזאמענגעפלאַנטערט מיט צווייגן פון לינגדיקע בוימער האָבן געפלאַקערט. א גרינער בוים וואָס איז פאַרכאַפט געוואָרן פון פייער האָט זיך מיט א קראַך געשפאַלטן, חיות זיינען

געלאָפֿן, וואו די אויגן האָבן זיי געטרָגן. די נאנצע לופט אַרום מיטן הימל איז געווען איין שטיק פייער.

מיר האָבן געכאפט אונזערע קאלדרעס, אונזער געשיר און די מעבל אונזערע — א פאָר ברעטלעך מיט א פאָר קלעצלעך — און דאָס אלץ אריינ־געקוועטשט אין אונזער גרוב מיט וואסער. אליין האָבן מיר געכאפט די העק אויף די פלייצעס — גרייט צו פארטידיקן אונזער פאלאץ פונעם שונא, דעם פייער. אָבער אַ ווינט, וואָס האָט זיך געביטן און אָנגעקומען פון מזרח, האָט פארטריבן דעם פייער, וואָס האָט געמוזט זיין ארום דריי מייל ווייט פון אונז. דער ווינט האָט אַוועקגעבלאָזן דעם פייער מיטן רויך, ער האָט אָבער צוריקגעבראכט די משחיתים — די מאַסקיטעס. אום צו לייגן זיך שלאָפן האָבן מיר שוין ניט געהאט מיט וואָס צו צודעקן זיך, האָבן מיר מיט אַ נאסער קאלדרע פאַרהאַנגען דעם לאָך אין ביידל, וואָס מיר האָבן גערופן — טיר, און האָבן זיך איינגעפאַקט, ווי די הערינג, אָנגעטאַנענע, און ניט געפילט ניט קיין קעלט, ניט קיין מאַסקיטאַס. מיר פלעגן זיך בכלל ווייניק וואָס אויסטאַן באַנאַכט, ווייל די פּוּכיקע פּערענע אונזערע, פון צעפוילטע הי, האָט צופיל געשטאַכן דאָס לייב.

אויפגעכאפט האָבן מיר זיך שוין, ווען די זון איז אַרויס פון איר פּוטער־פאַס און אָנשטאַט פּרירן זיינען מיר געוואָרן אויסגעוויקט פון שווייס.

פריינטלעכע שנים

דאס איז שוין געווען אין דער פינפטער וואך, ווען מיר האָבן געאר-בעט אויף מיין האַמסטער. עס זיינען געווען עטלעכע קאלטע טעג, ווי עס טרעפט אפילו זומער-צייט אין צפון-קאנאדע. עס האָט זיך געארבעט צוויי מאָל אזוי גיך ווי אין א הייסן טאָג. די ביימער זיינען געפאלן איינס נאָך איינס. דער געדיכטער וואָלד האָט באַקומען ליידיקע פלעקן. דערפאר אָבער איז אין אונזער שפייז-קאמער אויך געוואָרן זייער גיך ליידיק. איינשלינגען אַ ברויטל איז געוואָרן אַ שפּיל און פון דער שפּיל האָט אונז אויסגעפעלט עסן אויף צוויי טעג ביזן סוף פון דער וואָך, ווען מיר פלעגן זיך אוועקלאָזן צו די מער-איינגעזעסענע פאַרמער, וועלכע האָבן שוין געהאט ווער אַ קו, און ווער עטלעכע הינער, און מען האָט געקענט קריגן באַ זיי אַ שטיקל פוטער, עטלעכע אייער, א. א. וו. אָבער דאָ, אין מיטן דער וואָך, זיך אוועקלאָזן נאָך פראַוויאַנט אויף אַ מהלך פון היבשע עטלעכע מייַל, איז ניט געווען פראַקטיש. און דאָ זיינען אונז צוניץ געקומען אַ הונט מיט עטלעכע גענז.

די געשיכטע איז געווען אזוי: מיר פלעגן אלעמאָל אָנקומען צום פלאַץ וואו מיר האָבן געארבעט פון מערב זייט צו מזרח. פאַר אונז איז, אַ הויז דעם שטיקל וועג וואָס מיר זיינען געגאנגען, געווען איין שטיק געדיכטער וואָלד פון הונדערטער און הונדערטער מייַלן. בלוז וואויניט-וואו האָט ערגעץ געשטעקט אַ הייזל מיט אַ ברעקל פּעלד אינמיטן וואָלד, וואָס מיר האָבן אפילו ניט געוואוסט פון זיי. די צוויי פאַרמער, קרויסטלעכע, וואָס מיר פלעגן פאַרבייגיין, האָבן אליין פאַר זיך אויך ניט געהאט צופיל וואָס צו עסן — ווער רעדט שוין פון פאַרקויפן. האָבן מיר געטראכט אוועק-צולאָזן זיך קיין צפון — טאָמער וועלן מיר געפינען אַזאַ פאַרמער, וואָס קען עפעס פאַרקויפן צום עסן.

מיר האָבן געהערט דאָס בילן פון הינט צו צפון און צו צפון-מזרח פון אונז, האָבן מיר פאַרשטאַנען, אַז דאָרטן וואוינען פאַרמער מיט זייערע פאַ-מיליעס. מיר האָבן אפילו מורא געהאט צו פאַרלאָזן זיך אינגאַנצן אויף דעם בילן פון די הינט, אָבער דער הונגער איז געווען שטאַרקער פון אלע הינט-פילאָזאָפיעס און מען האָט געמוזט גיין זוכן. אויסגעקליבן צו גיין האָט מען גראדע מיך. די ערשטע צייט בין איך

דאָס געווען דער קאָכמיסטער, אויף וואָס איך בין געווען א שפעציאַליסט, ווייל די מערסטע פון אונזערע געריכטן זיינען געווען פון ברויט מיט טיי, סארטאָפּל און אייער.

דאָ איז נאָך אַמפּלאַץ צו דערציילן, אז א חוץ א קאָכמיסטער, בין איך נאָך אויך געווען געקרוינט מיטן נאָמען „דער לאַנדאָנער אַריסטאָקראַט“. אָט דער נאָמען שטאַמט פון דאָס פּאָלגנדעס:

פון די פינף-זעקס יאָר ארבעט אין דער גרעסטער וועלט־שטאָט לאַנדאָן, האָב איך, קומענדיק קיין קאנאדע, ניט פארמאָגט גענוג צו קויפן א פּאָר אָוועראַלס און איך האָב געמוזט טראָגן מיינע לאַנדאָנער יום־טובֿ'דיקע קליידער צו דער ארבעט. אמת, איך בין דאָ ניט געווען דער איינציקער אַזעלכער. מען האָט עס געקענט זען באַ אַ פּאַרזאַמלונג, וואו יעדער איז געקומען אין די קליידער, וועלכע ער האָט מיטגעבראַכט פון דער אַלטער היים. אייניקע האָבן שוין געהאַט די זכיה צו טראָגן אמת'ע אירנברידזשער אָוועראַלס מיט א סך קאָלירטע לאַטעס. דאָס זיינען געווען די, וואָס האָבן שוין געהאַט צעריסן אי די שטאַטישע קליידער, אי די נייע אָוועראַלס. האָט מען מיט די אַלטע קליידער געלאַטעט די צעריסענע אָוועראַלס. מיר האָבן שוין דאָ אַפילו געהאַט א קאָנקורס פון לאַטעס און געוואונען האָט עס גראדע א בעטשאַלאַר, א בחור מיט אן אייזערנעם געדולד.

האָב איך זיך עס געדארפט אַוועקלאָזן אין אַן עסקפּעדיציע צום נאָרד צו קריגן מיט וואָס איינצושטילן דעם בייזן הונגער.

איך האָב זיך באַוואָפּנט מיט אַלץ, וואָס ס'איז נויטיק פאַר אַזאַ עקס־פעדיציע: אַ זאַק פאַר קאַרטאָפּל, ברויט און, אין ערנסטן פאַל, אביסל מעל, א כלי אויף מילכיגס און אייער, און — היידאַ, איך גיי און ס'גייט אַלץ, ווי געוואונטשן. איך הער דאָס בילן פון א הונט און איך קריך אין דער געדיכטעניש פון וואַלד. איך קום־צו צו מיין טיפּער בלאָטע און איך ווייס ניט פון וועלכער זייט איך זאָל זי אַרומגיין. קיין אויסגעטראַטענעם וועג האָב איך דאָ ניט געפונען. דאָס בילן פון הינטל הער איך אָט פון איין זייט בלאָטע און אָט פון דער צווייטער זייט. אָבער באלד האָב איך דערהערט, שוין הינטער זיך, אַ גאַנגאַנאַ פון גענו און דאָס האָט מיך צוגעפירט צו אַ געביידע אין מיטן וואַלד. פון קוימען האָט זיך געצויגן א דינער רויך. אין די ווענט פון שטייענדיקע קלעצער זיינען געווען אַזעלכע לעכער, אַז אַ סאַז האָט געקענט דורכקריכן דורך זיי.

איך קלאַפּ אין טיר, אָבער קיינער ענטפּערט ניט. בלוזי א גרויסער שווארצער כבֿב ווייזט מיר אין פענצטער זיינע שאַרפע ציין מיט אַ שרעקלעכן ברומען. „ע, — טראכט איך מיר — ווי קומט אָהער, אין מיטן וואַלד, די ציוויליזאַציע?“ און באלד ווייזט זיך אַ יונגער הינטל, אַ נאַסער ווי אַ רוח, און גלייך לעבן מיר גיט ער זיך אַ שאַקל אָפּ און שפּריצט מיך אַרום פון

קאָפּ ביז די פיס. אין אַ מינוט ארום זיינען מיר שוין מיט אים געוואָרן ווי אַלטע באַקאנטע. ער דרייט מיטן עק און בעט זיך מ'זאָל אים גלעטן.
איך האָב דערהערט טריט פון אַ פּערד. אַן אַלטע פרוי, פון אַ יאָר 70 איז געקומען צורייטן. דער פּערד איז באַשיצט מיט אַ נעץ. די אַלטע שפּרינגט אַראָפּ פון פּערד ווי אַ יונג מיידעלע און גייט גלייך צו מיר מיט אַ ברייטן פּריינטלעכן שלום עליכם:
— האָו דו יו דו!

איך ענטפּער און דערצייל איר אין קורצן מיין סדרהיחוס: ווער איך בין, פון וואָס איך קום און נאָך וואָס איך בין אַהער געקומען. ווייזט זיך ארויס, אַז זי האָט שוין געהערט פון אונז.
— אַט דאָס זיינט איר איינער פון דער פּריילעכער חברה, ווי מיר רופן אייך דאָ? — האָט זי געזאָגט — אַ גאַנצן טאָג הערן מיר ווי דער וואָלד קראכט. אייערע העק מוזן זיין גענוג שאַרף. מיר הערן ווי די בוימער פאַלן איינע נאָך די אַנדערע. און ווען ס'קומט דער אָוונט איז — לויטער געזאַנג. זי דערציילט מיר, אַז זיי זיינען געקומען אַהער פון די שטאַטן מיט ניין חרשים צוריק.

— מאָגער געוואָרן דאָס לאַנד דאָרטן, האָבן מיר פאַרקויפט אונזער לאַנד מיט די הייזער, ארויפגענומען אויף דער באַן די פּערד, בהמות, מאַשינען, נעריע, די היינער, און אפילו דער הונט מיט דער קאַץ, און געקומען אַהער אין געדיכטן וואָלד, וואו די ערד איז אַזוי פּעט.
און באַלד דערציילט זי מיר אויך אין קורצן איר סדרהיחוס, אַז אירע צוויי זין און איר טאָכטער מיטן איידעם פאַרנעמען דריי פּערטל פונעם זעלבן סעקשאָן, וואו מיין לאַנד געפינט זיך.

— אַזוי ארום זיינען מיר דאָך שכנים, — האָט זי געזאָגט — אונזער ווינקל האָט אויסגעקוקט פאַרשלאָפּן, שטייל און אומעטיק, ביז איר זיינט געקומען. אָבער ווי נאָר איר האָט זיך באַוויזן האָט איר אונזער גאַנצן וואָלד אויפגעוועקט.

— איר האָט מיך אַמאָל מיט אייער זינגען געראטעוועט פון פאַרבלאַנד־דזשעט ווערן — דערציילט ווייטער די אַלטע — איך האָב אַמאָל געריטן אין וואָלד. געווען באַ מיין עלטערן זון צורגאַסט. דאָס פּערדל האָט נאָר געצויגן צו דער איסט, און מיר האָט זיך געדאַכט, אַז ס'איז בעסער צו גיין וועסט. און דאָ ווערט שוין טונקל און די מאַסקיטאָס אין די מיליאַרדן צעשטעכן מיין הויט. איך האָב שוין דערפילט, אַז איך וועל מוזן נעכטיקן אין וואָלד, סיידן אַ נס וועט פאַסירן. מיט אַמאָל דערהער איך, ווי איר פאַרציט אַ לידל, איינס און נאָך איינס, און איך בין שוין געוואָרן אַ לעבעדיקע. איך ווייס שוין, אַז איך בין אפּשר אַ פּערטל מייל פון דערהיים. פון דאָן אָן טראכט איך נאָר פון אייך, ווי אַזוי איך קען אייך זען און באַדאַנקען אייך.
— קומט אריין צו מיר אין הויז—האָט זי מיך איינגעלאָרן—ערשטנס

מוז איך אייך באקענען מיט מיין הונט, וואָס מיר האָבן געבראכט פון די שטאַטן. ס'וועט אייך אמאָל צונויז קומען. צווייטנס, איז דאָך שוין סאָפּער צייט און אַ פאַרמער לאָזט ניט אַרויס אַ נאַסט פון הויז אַ הונגעריקן.

וואונדערט זיך, וואָס אַ איד וויל זיין אַ פאַרמער

ווי נאָר מיר זיינען אריבערנעטראָטן די שוועל האָט זיך דער הונט אַ וואָרף געמאָן אויף מיר, ווי אַ צערייצטע ווילדע חיה. נאָך איין מאָמענט, און ער וואָלט מיך צעריסן אויף שטיקער. אָבער די אַלטע האָט אים אַ זאָג געמאָן ניט מער ווי דריי ווערטער אויף איר שפּראַך, אין נאָרוועגיש, און דער הונט האָט אונטערגעבויגן דעם עק און איז אַוועק ווי אַ פאַרשעמטער.

— אַיצט — זאָגט זי — וועט אייך שוין דער הונט קיינמאָל מער ניט טשעפען, אַפילו מיר וועלן אין דער היים ניט זיין.

זיצנדיק באַם טיש האָט זי מיך באַקענט מיט איר אינגסטן זון, מיט וועלכן זי שטייט דאָ אויף דער פאַרם. מיטאַמאָל טוט זי מיך אַ פרעג:

— וואָס ביסטו, אַ איד?

— יאָ, זאָג איך — איך בין אַ איד.

— און דו ווילסט עס זיין אַ פאַרמער?

— יאָ, זאָג איך — איך וויל זיין אַ פאַרמער.

— אַ איד אַ פאַרמער? — וואונדערט זי זיך — אַ פאַרמער אַ איד?

דאָס קען דאָך ניט זיין!

— פאַרוואָס קען אַ איד קיין פאַרמער ניט זיין? — פרעג איר.

— יאָ, איך קען זיך וועטן צען צו איינס, אַז אַ איד וועט קיין פאַרמער

ניט זיין — פאַרויכערט מיך די אַלטע! — און נאָך אַ האַמסטעדער דערצו!

ווייסטו, אַז פון אַ פאַרמער בין אַ האַמסטעדער איז זייער אַ ווייטער מהלך?

נאָך וואָס זיינט איר געקומען קיין קאַנאַדע נעמען אַ האַמסטעד? דאָס איז

דאָך אַזאַ שווערע אַרבעט.

— הערסט, — זאָגט זי מיר ווייטער — מיר האָבן זיך דאָך קיינמאָל

ניט אָפּגעזאָגט צו אַרבעטן אויף לאַנד, און איר, אידן, האָט זיך יאָ אָפּ

געזאָגט!

איך פרעג זי פון וואָנען זי נעמט עס, אַז אירן האָבן זיך אָפּגעזאָגט

צו אַרבעטן אויף לאַנד — צי האָט אַזאַ זאך פאַסירט באַ זיי אין נאָרוועגיע?

— ניין, — זאָגט זי — ניט אין נאָרוועגיע, נאָר אין רוסלאַנד. ווען מיר

האָבן געוואוינט אין די שטאַטן, האָט פאַר אונז אַ פריסטער דערצייילט, אַז

אין רוסלאַנד, וואו עס וואוינען אַ סך פאַרשיידענע פעלקער, איז זייער

קייסער אַ זייער גוטער מענטש. ער האָט געוואָלט, אַז אַלע מענטשן פון לאַנד

זאָלן לעבן גוט און ער האָט געפרעגט באַ אַלעמען — ווער עס וויל זיין אַ

פאַרמער און וואוינען אין דאָרף און ווער עס וויל זיין אַ הענדלער און

וואוינען אין שטאַט. האָבן זיך די אידן, אַלע ווי איינער, אָפּגעזאָגט פון

לאנד און האָבן בעסער אויסגעסליבן צו האַנדלען און וואוינען אין שטאָט.
און דערפאר איז וואו נאָר מען באַגענט אַ אידן, איז ער אַ הענדלער, אַ
ביזנעסמאַן, און אלע וואוינען אין די שטעט. און ביזנעסלייט, ווייסט איר
דאָך, קענען קיין ערלעכע ניט זיין.

איך האָב איר דערקלערט, אז איך האָב נאָך קיינמאָל ניט געהערט, אז
אַ קייסער זאָל זיך אזוי זאָרן פאַרן פּאָלק באַ זיך אין לאַנד. איבערהויפּט,
האָב איך זי פאַרזיכערט, עקזיסטירן ניט אין רוסלאַנד אַזעלכע דימענטענע
קייסאַרים.

איך האָב געוואָלט דערגיין, ווער מינע נייע שכנים זיינען און איך
פרעג זי, צי דענקט זי, אז אלע אידן זיינען ניט קיין ערלעכע מענטשן.

— ניין, — זאָגט זי — איך זאָג דאָס ניט. איך זאָג נאָר, אַז אלע
אידן זיינען ביזנעס־מענטשן, און ביזנעס, ווי איר פאַרשטייט אַליין, איז ניט
קיין כשר'ע זאַך. מיר זען, ווי לאַנג עס נעמט אַ פאַרמער ארויפצואַרבעטן
זיך, אז ער זאָל כאַטש מאַכן אַ שטיקל לעבן. און די געשעפטס־מענטשן
איז נאָר גענוג איין יאָר צייט און זיי ווערן שוין פעט, איינגעטונקט אין
נאָרד. מער ניט ווי הערין האָט זיך עס ניט איינגעגעבן. און ווייסטו פאַרוואָס?
ווייל ער איז געווען אַן ערלעכער מענטש.

איך וויל דערגיין ווער עס איז דער הערי. דערצייילט זי מיר:

— דאָס איז איינער, אַ יונגער מענטש, אַ פּעדלער. ווען ער פּלעגט
קומען צו אונז, איז באַ אונז געווען אַ גאַנצער יום־טוב. מיר פּלעגן דאָן
האָבן אַ פּולע הויז מיט פאַרמערס צו הערן זיינע מעשיות. ער פּלעגט אונז
דערצייילן ווער עס מאַכט מלחמות אויף דער וועלט, ווער עס פאַרדינט פון
דעם און ווער עס ליידיט, פון וואָס עס קומען פאַר סטרייקס אין די פעקטאָר
רים, פון וואַנען עס נעמען זיך די רייכע אויף דער וועלט און פאַרוואָס
אַזויפיל אַרעמעלייט. ער פּלעגט אונז אויך דערצייילן, ווי אזוי מען מאַכט
פרייזן אויף פּראָדוקטן, וואָס דער פאַרמער פּראָדוצירט און ווי אזוי דער
פאַרמער האָט קיין דעה ניט אין באַשטימען די פרייזן. ער האָט אונז דער־
צייילט, וואָס מען לערנט די קינדער אין די סקולס, ווער עס זיינען די אויפ־
פאַסער אויף די לערער און וואָס זיי זיינען אויסן. און פאַרוואָס, אז איינער
אַ הונגעריקער נעמט אַ ברויט פאַר זיינע קינדער רופט מען דאָס גנבה און
מען זעצט אים אריין אין טורמע, אָבער ווען אַ גרויסער קאָנטראַקטאָר זאָל
באַשווינדלען דעם פּאָלק אין מיליאָנען, גייט ער אַרום פּראַנס און פריי. ער
האָט אונז אויך דערצייילט וועגן דעם קאַמף, וואָס גייט אַן איבער דער
גאַנצער וועלט צווישן רייכע און די אַרעמע, אַן אונטערשייד צו וואָס פאַר
אַ פּאָלק זיי געהערן.

און ווייטער דערצייילט זי מיר, ווי זייער אַ רייכער סטאַרקפּער פון דעם
דערבייאַסקן שטעטל האָט געוואָלט לאָזן אַרעסטירן הערין אלס „רויטן
אַגיאַטאַר“. זיי האָט זיך אפילו ניט געוואָלט גלויבן, אז איין איד וועט

טאָן שלעכטס א צווייטן, זיינעם א „ברודער“, אָבער הערי איז געווען גערעכט, אַז ס'איז ניטאָ מער ווי צוויי קלאַסן — מעגן זיי זיין אידן אָדער טערקן.

— מיר האָבן זיך אָבער איינגעשטעלט פאַר הערין — דערצייילט זי — מיר האָבן געזאָגט אונזער סטאַרקופער, אז אויב ער וועט לאָזן אַרעס-טירן הערין, וועלן מיר קיינער אַ פּוס ניט אריינשטעלן אין זיין סטאַר. און דאָס האָט געהאַלפּן.

זיצנדיק באַ דער אַלטער אין הויז האָב איך אָבער געוואוסט, אז מיינע חברים ליידן דאָרט דערווייל פון א ליידיקן מאַגן. האָב איך זי געבעטן, אַז מיר זאָלן אונזער שמועס אָפּלייגן אויף אַ צווייטן מאַל און אז זי זאָל מיר בעסער עפעס געבן עסנווארג, נאָך וואָס איך בין געקומען. זי האָט זיך אַוועקגעלאָזט צו אירע שפייז-אוצרות און איך בין שוין באַלד געווען אָנגעלאָדן מיט ברויט, קאַרטאָפּל, האָניק און אייער. ווען איך האָב זי געפרעגט וויפיל איר קומט, האָט זי מיר געגעבן אַ חשבון פון 60 סענט. אויף מיין פראגע פארוואָס אזוי ביליק, האָט זי געענטפערט, אז באַס סטאַר-קיפער וואָלט זי פאַר דעם ניט געקראָגן מער, און אפשר נאָך ווייניקער, און אַז זי וויל באַ אַ שכן, א פארמער, ניט פארדינען.

אונזער פריינטשאפט מיט די שכנים איז פארבליבן ביז היינטיקן מאַגן. די אַלטע איז שוין מער ניטאָ, אָבער מיט אירע קינדער זיינען מיר די בעסטע שכנים שוין באַלד 33 יאָר. און ווער ווייסט נאָך, ווי מיר פארמער, ווי גוט עס איז צו האָבן פריינטלעכע שכנים, ווען מען לעבט אין דער ווילדערניש!

:: :: ::

מען האָט געדארפט האָבן אַ קינסטלער אויסצומאַלן די פּנימ'ער פון מיינע פיר חברים, ווען זיי האָבן מיך דערזען מיט אַן אָנגעלאָדענעם זאַס מיט כלי-טוב. מיר קלינגט נאָך איצט אין די אויערן דאָס „קריאת-שמע לייענען“ — ווי מיר האָבן דאָס גערופן — פון יענער נאַכט, ווען מיר האָבן זיך אַריינגעפאַקט אין בייַדל אונטער דער קאָלדרע און אונזערע לידער האָבן פארהילכט דעם גאַנצן וואָלד ארום.

איינער פון אונזערע חברה — איצט איז ער שוין אין די שטאַטן אַ מכנסים (הויזן) פאַבריקאַנט — איז דעמאָלט געווען זייער אַ לעבעדיקער, און זיין ליד איז געווען די „דובינושקאַ“. אז חברה פלעגט אים וועלן אָפּטאָן אַ שפיצל, ווען ער איז שוין געווען איינגעפאַקט אויף זיין געלעגער, פלעגט מען פארציען די „דובינושקאַ“ און דאָס פלעגט אים אויפהויבן אין דער לופט. אויך ווען מען פלעגט וועלן זען, ווי ער ווארפט מיט זיין זעקס-פונטי-קער האַק, וואָס איז געווען שאַרף פון בייַדע זייטן, אזוי אַז די בוימער זאָלן זיך לייגן איינע נאָך די אנדערע, פלעגט מען בלויז דארפן פארציען די „דובינושקאַ“. ער פלעגט דעמאָלט ווערן שטאַרק, ווי אַ ריי.

א צווייטער חבר אונזערער, דער ברויט־פלייציקער בחור, איז געווען
א שווערער ארבעטער, אָבער פון לידער האָט ער נאָר ניט געהאלטן. ער
פלעגט זאָגן, אז פון זינגען איז דער פויגל ניט זאָט.

האַלצהעקער-סטראַטעגיקער

איך האָב זיך גענוג אָנגעלייענט פון אידישע העלדן אין די מינען, פאַבריקן, אויפן וואַסער און אפילו אין די הימלען; אָבער פון אידישע העלדן וואָס פארוואַנדלען ווילדערניש אין ציוויליזאַציע און פירן דאָס דורך אין פולן זינען פון וואָרט, ווי דאָס איז דער פאל אין אידנברידוש — דאָס האָב איך אין ערגעץ נאָך ניט באַגענט. און ווער ס'וויל וויסן ווי אזוי דאָס טוט זיך, האָט געדארפט אריינפאלן ערגעץ אין דער ווילדערניש צו אונז די „טאַנשיפער“, ווי מיר האָבן זיך דאָן גערופן, וואָלט ער געזען, ווי אידישע יונגעלייט, פון זון פארברוינטע, מיט האַרט פארמאָזאָליעטע הענט, וויגן די 6-פונטיקע, פון ביידע זייטן שאַרפע, העס אין דער לופטן און לייגן אויס דעם טויזנט-יאָריקן וואַלד-פלאַך צו דער ערד, און שאפן ציוויליזאַציע.

אין אַ ליכטיקן פּרילינג־פּרימאָרגן, ווען די פּויגלען אין וואַלד האָבן זיך נאָר-וואָס אויפגעכאַפט פון זייער זיסן שלאָף, זיינען אַ גרופע יונגעלייט געשפרונגען אריבער די בלאָטעס אין וואַלד, אָנגעלאָדן מיט די מאַדערנסטע כלירזיין וואָס פאָדערט זיך צו אַזאַ סאָרט מלחמה מיטן וואַלד: שאַרפע בלישטשענדיקע העס מיט לאַנגע הענטלעך; קאָלדרעס, מיט וואָס צודעקן זיך באַנאַכט; שוועבעלעך, מיט וואָס פייער צו מאַכן, און היבשע קלומקעס מיט עס-זאַכן, און אַ פעקעלע פון יענעם קאַסטן, פון וואָס ס'נעמט זיך ניט אויס, (קולטור-שטאַף, ביכער). ווייל טאַמער רעגנט און מ'קען אין וואַלד גאָרניט טאָן, זאָלן מיר האָבן אין וואָס אריינצוקוקן און „געניסן פונעם לעבן“.

ווען מיר זיינען צוגעקומען צו פּולמאַנס צוועלף און אַ האַלב־דאָלערדיקן פאַלאַץ, וואָס האָט זיך סוים ארויסגעזען פון געדיכטן וואַלד — ס'האָט אויסגעקוקט ווי די ריזיקע בוימער ארום הויז היטן, אַז ס'זאָל חלילה קיין ברעקל זונענשיין ניט פאלן אויף דעם — האָבן מיר זיך אויסגעזעצט אויף די „טשעסטערפילדס“, די קיילעכדיקע גלייך-אַרפּגעשניטענע שטיקלעך האַלץ, און אַ פאַר איבערגעקערטע קעסטלעך אין וועלכע עס זיינען אמאָל געלעגן עפּל; און ווער פון אונז עס האָט זיך ארויפגעכאַפט אויפן פייד געמאַקטן בעט — 3 ברעטלעך צום וואנט צוגעשלאָגן, מיט די פּוכאָווע

פערענעם פון אמת'ן שטרוי פון זיין שכנ'ס פעלד. אלע זיינען מיר געווען נאָס ביזן גארטל, ווי די רוחות, פון דעם גראָז, וואו מיר האָבן געבראָדיעט. און נאָך אַ ס'מינוטיקן אָפּרו האָבן מיר זיך גענומען פאַר פלענער ווי אזוי מ'זאָל זיך אַביסל פאַרגרינגערן און איבערהויפט פאַרשנעלערן די אַרבעט, כדי מ'זאָל קענען פאַרטיק ווערן אין צייט באַ יעדן פון די אָנגעשלאָסענע אינעם קאַלעקטיוו. ווייל די אַרבעט, ווי מיר האָבן דאָס געטאָן ביז איצט, איז וואָס מיר האָבן נאָכגעטאָן אַנדערע, וואָס האָבן זיך געלערנט פון רבנים, וואָס האָבן אַליין אויך ניט געוואוסט ווי ס'איז בעסער. דערפאַר איז דאָס געווען צו שווער און ניט גענוג.

און אזוי ווי פלענער באַ אידן דאַרף מען ניט קויפן, האָבן גענומען פלען פאַרשלאָגן איינס נאָכן צווייטן. איינער האָט געזאָגט, אַז אזוי ווי ער איז שוין דאָ אין אירנכירוש אַריבער צוויי יאָר און ער איז שוין אַ האַלבער אויטאָריטעט אין הלכות קאָרטשעווען, עצה'ט ער אַז מען זאָל איינלאָדן עלעק ספּרינגמאַן מיט זיינע אָקסן און מיט זיי שלעפן די ריזן בוימער מיט די וואַרצלען אַרויס. און אזוי ווי עלעק ספּרינגמאַנס אָקסן האָבן דאָ אַ שם אין אונזער דאַרף מיט זייער גבורה, האָט עס אויסגעקוקט צו זיין אַ גלייכע זאַך: צוויי אָקסן מיט זייער כוח קענען אויפמאַן מער ווי פינף מענטשן. און אזוי ווי עלעק ספּרינגמאַן דאַרף אויך האָבן ווער ס'זאָל אים העלפן קאָרטשעווען וועט מען זיך מיט אים בייטן מיט אַרבעט. איז אַרויס אַ צווייטער מיט אַן אַנדער פאַרשלאָג. ער איז, זאָגט ער, שוין באַלד אַ נאַנצער אויטאָריטעט אין דער אַרבעט. ער האָט באַ דעם געאַרבעט און ער האָט אויסגעפונען, אַז מיט אָקסן איז נאָר גוט צו שלעפן ווילאָבוימער, וואָס וואַקסן אַפילו זייער געדיכט, דערפאַר אָבער ניט גראָב און איבערהויפט ניט הויך. און אזוי ווי אָקסן זיינען שווער אויפן פוס, ביז דאָס טוט זיך אַ ריר — איז אויב די ווילאָבויים וועט אויפן אָקס אַרויפפאלן, קען דאָס ניט שאַדן, אָבער אַ פאַפּלער-בויים וואָס איז אזוי הויך און אזוי שווער, איז מיט אָקסן צו ציען אַ סכנה. דאָס קען טרעפן אָדער דעם אָקס אָדער דעם טרייבער. מילא, איז זיין פאַרשלאָג איינצולאָדן אייזיק קאָהענ'ען מיט זיינע פערד, אמת'ע גבורים, וועמען אלע אין דאַרף האָבן געקענט. און אַ הויז וואָס זיי זיינען שטאַרק, זיינען זיי אויך זייער געשווינד און קענען זיך אַרויסדרייען פון אַ פאַלנדיקן בויים.

איז געקומען אַ דריטער און האָט אויפגעוויזן, אַז ביידע פאַרשלאָגן טויגן ניט, וואו מ'זאָל פריער ניט אָנגעמען זיין פאַרשלאָג. אזוי ווי דער וואַלד וואָס איז זיך טויזנטער יאָרן געוואקסן אזוי זאָרגלאָז, און אַלע סאָרטן בוימער האָבן דאָרטן געהאט זייערע גלייכע רעכט, ווי אין אַ דעמאָקראַטישער רעפּובליק — זיינען זיך אינצווישן די ריזן-בוימער געוואקסן אַנדערע, קלענערע בוימער, וואָס וואַקסן ניט הויך, דערפאַר אָבער געדיכט; איז זאָל מען פריער אַרויסנעמען די קליינע בוימער מיט דער האַנט, וועט זיין מער

פלאץ מיט די פערד צו דרייען זיך, ווייל ניט יעדער בוים לאזט זיך ארויס ציען אין אלע זייטן. און בכלל איז עס א ריזיקע צו ארבעטן מיט אזעלכע פערד, ווי אייזיקס אין אזא געדיכטעניש, וואו זיי זאלן ניט האָבן וואו צו אנטלויפן פון א פאלנדיקן בוים, און דער בוים קען אויך אמאל ארויפפאלן אויפן טרייבער פון די פערד.

און אזוי ווי די נויט איז די מוטער פון דערפינדונג, האָט נאָך איינער געפונען א בעסערן פלאַץ פון אלע אנדערע, אָדער א צוגאָב צו אלע פריערדיקע פלענער. אום אויסצומיידן די סיבות פון פאלנדיקע בויער, און אזוי ווי אייזיקס פערד זיינען אזעלכע גבורים וואָס באַ זיי איז איין בוים איינצעווארפן אזוי ווי באַ אַ העלפאנט א צוקערקע איינצושלינגען, איז מילא, זאָל מען פארטשעפען צוואנציק בויער מיט אמאל. די הויפט־ שוועריקייטן פון ארויסציען א בוים איז וואָס מען קען ניט אזוי לייכט אונטערהאקן זיינע וואָרצלען, וואָס זיינען אזוי טיף. איז אז די קייט וואָס וועט אַרומנעמען אלע בויער, וועט זיי בויען און דריקן צוזאַמען און די וואָרצלען וועלן זיך אָנציען ממש צום פלאַץ, איז נאָר א ריר מיט א שאַרפער האַס און דאָס ניט נאָך. און דעם איין בוים, דעם לעצטן, זאָל מען לאָזן ניט אַרויסגעצויגן, וועט עס פאַרמיידן דאָס פאַלן פון די בויער ביז מען רוקט אָפּ די פערד מיטן טרייבער, מען טשעפעט אָפּ די קייט, און אלע בויער פאַלן מיטאַמאל.

א דונער פון אַ פאַטשעריי האָט זיך באַ יעדן אַרויסגערופן ממש אינ־ סטינקטיוו. אַט זיצן מענטשעלעך, ממש ווי פליגן אנטקעגן אזא ריזן־וואַלד און געפינען אויס מיטלען ווי אזוי אים צו באַזיגן, און איבערהויפט אָן פרעמדע עצות. און נאָכמער האָט יעדערער געפילט, אז גייענדיק אין דער פינצטער יעדערער באַזונדער קען מען ווייט ניט אוועק, און אז אין א קאַלעקטיוו מיט אַ פריער־דורכגעטראַכטן פלאַץ קען מען האָבן מער דערפאַלג.

איך ווער אַ קאַכמיסטער

נאָך דעם ווי דער פלאַץ איז אויסגעארבעט געוואָרן האָט זיך אָנגעהויבן אַ סדרה פון צעטיילן די ארבעט — ווער ס'זאָל העלפן דעם טרייבער צו ארבעטן מיט די קייטן, פאַרטשעפען און אָפטשעפען; ווער ס'זאָל אונטער־ האַקן די וואָרצלען פון די בויער (דאָס איז די שווערסטע פון אלע ארבעטן); ווער ס'זאָל אַרויסנעמען די קלענערע בויער צו מאַכן פלאַץ פאַר די פערד, און צוזאַמענעמען די צווייגן און לייגן זיי אין גרויסע קופעס ס'זאָל זיין גרינגער צו פאַרברענען: גרויסע קופעס ברענען בעסער. און מען האָט זיך דערפילט אזוי גרינג, ווי מען וואָלט פון זיך אַראָפּגעוואָרפן די שווערסטע משא וואָס איז באַ יעדן געהאַנגען אויף די פלייצעס, פון די זאָרגן, אז מען דאַרף קעמפן קעגן אזא ריזן־וואַלד מיט די הוילע הענט. נאָר דער איין־און־איינציקער, וואָס האָט זיך געפילט ניט אזוי פויגלדיק,

בין איך געווען. איך בין דאָ, „געפאלן אַ קרבן“. איך האָב ניט געוואוסט, צי זאָל איך זיך פרייען וואָס מען האָט מיר אָנגעמאַן אַ סרויו, און אז איך זאָל זיך כאַטש איינמאַל אין לעבן פילן ווי אַ סעניג אין זיין קעניגרייך: אָדער פאַרקערט, אז מ'האַט מיך אויסגעשלאָסן פון יענער געזעלשאַפט, וואָס איך האָב אַלע מאָל גערעכנט איז די נוצלעכסטע.

ומעשה שהיה כך היה. אונזערע איינטיילונגען פון דער אַרבעט אין ווינטער האָבן איצט שוין ניט געטויגט און מען האָט עס געמוזט בייטן; און אנשטאט דעם וואָס איך האָב זיך דעם גאנצן ווינטער געריכט, אז אזוי גיך ווי ס'וועט אָנקומען דער פריילינג וועל איך זיך אוועקלאָזן מיט מיין האַס אין דעם ריזן-וואַלד און מאַכן אַ תל פון זיין טויזנט־יאָריסן וואַקסן; פאַרניכטן די ווילדערניש און שאַפן ברייטע פעלדער און ברענגען שפע דער מענטשהייט, פון וואָס מ'זאָל הנאָה האָבן — האָט מען מיך גאָר געקרוינט מיטן טיטול „קאָכמיסטער“, אָבער אזוי ווי איך בין פון דער נאַטור ניט קיין שרעקעוודיקער פאַר אַרבעט און אַן אויספאַלגער פון אַפּמאַכן בין איך אויך, האָב איך מיין נייעם פאַך אָנגענומען אַן פּראָטעסט.

מיר, אין מיין נייעם אַמט, איז ניט געווען וואָס מקנא צו זיין. איך האָב גענוג געקנייטשט דעם שטערן ווי אזוי איך זאָל אָנהאַלטן זאַט יענע מענטשן, וואָס נוצן ניט קיין אַפעטימנע טראַפּנס, מיט אזאַ זאַפּאַס פאַר אַ גאַנצער וואָך ביז אונזער ר־ר־טאַג, ווען מען קען זיך ווידער אַרויסלאָזן איבערן וואַלד צו די פאַרמערס, באַ וועמען מ'סרינט עס־זאַכן. (אין מיטן וואָך האָט מען זיך עס ניט פאַרגונען).

צום אַלעם ערשט האָב איך זיך, אַלס געקרוינטער הערשער (פון די טעפּלעך), גענומען צו דער מאַטעמאַטישער קונסט פון אויסצורעכענען ווי לאַנג קען אזאַ זאַפּאַס אכילה אָנהאַלטן באַ אזאַ שווערער אַרבעט און ניט אויסהונגען די אַרבעטער. ליידער האָבן מיינע קונציקסטע חשבונות ניט געהאַלפן. אמת, די ערשטע עטלעכע טעג האָב איך געקראָגן גענוג קאַמפּלי־מענטן: אַ גוטער און אויסגערעכנטער קוכער, ניט קיין שלימזל, אַלץ איז בלאַנק־ריין, די עסנס געשמאַק, דער צוגאנג צום טיש יום־טוב־דיק, אַז כאַטש די ווילע וואָס מען עסט זאָל מען הנאָה האָבן, און ווען מען האָט הנאָה באַם עסן פילט מען זיך שטאַרקער נאָכן עסן. איך האָב שוין געמיינט אַז איך בין טאַקע דער אמת'ער עקספּערט און קאָך־קינסטלער. אָבער, אוי־וויי, צום פינפטן טאַג בין איך געוואָרן אויס קינסטלער. ס'האַט מיר ניט געהאַלפן קיין חשבון; דער מאָגן ווייסט ניט פון קיינע חשבונות, ווען ס'איז ניטאָ וואָס צו ציילן. מער פון אַלעמען איז געווען אַ רחמנות אויף אייזיקסן. ער, אַלס אַ געקומענער פון לאַנדאָן, וואו מען האָט ליב אַ גלעזל טיי זאָל זיין אָנגעצויגן שטאַרק ווי ביר; און מיר דאָ האָבן קיין טיי אינגאַנצן נישט גענוצט. צו וואָס זיך נאַריש מאַכן און שיטן טיי, אַז עס העלפט ניט; קיין קאָליר האָט מען ניט געקענט אַרויסקריגן, ווייל מיר האָבן גענוצט די וואַסער

פון די בלאַטעס, און קיין טעם אויך ניט, ווייל די וואסער איז בלאַטיג. און ער פלעגט זיך טאקע וויצלען: „חברה, מיר מוזן צוטראכטן א מאַשין אזא, אז מיר זאלן זיך קענען אַרויפכאַפן צו לאַנדאַן פאַר א גלעזל טייל“.

„באַנדעס“ איז אויך אַ מאַכל

איך האָב שוין באַלד-באַלד געוואָלט רעזיגנירן פון מיין אַמט, ווייל מיט חשבונות קען מען זאָט ניט ווערן, און מיט רייסן דעם וואָלד 10 שעה א טאָג, איז זיכער ניט, סיידן דאָ זאָל עפעס טרעפן א נס מן השמים. אָבער דאָ איז אויך דאָס אייגענע: מיט נסים איז מען דאָך אויך ניט זאָט, נאָר מיט ברויט, קארטאָפּל, אייער, צוקער און אמאָל פוטער אויך. און דאָס האָט זיך אויסגעלאָזט.

אָבער חברה האָט זיך צעלאַכט. איבער אַזעלכע קלייניקייטן, ווי אַביסל צוהונגערן, אַוועקוואַרפן די אַרבעט? ווייס איך וואָס! און מ'האָט מיר צוגע-טיילט איינעם אַן עקספּערט אין אַזעלכע קלייניקייטן, ווי ניט האָבן וואָס צום עסן, און מיר האָבן פאַרקאַטשעט די אַרבל און זיך נענומען צו דער עבודה. דער עקספּערט מיינער איז געווען אַ טיפּיש ליטווישער יונגערמאַן, אַ שווערער אַרבעטער און אַ גוטער-ברודער; פון קיינע זאַכן, גוט צי שלעכט, ניט געוואוסט; אַן התפעלות; די פיסקע האָט ער פון מויל ניט אַרויסגעלאָזט. און ער איז שוין געוואָרן מיין הערשער: „שיט מעל און גיס וואַסער; אַביסעלע זאַלץ און בעיקינג פאַודער און, זאָגט ער, איר וועט שוין זען, אז אין 15 מינוט צייט און מיר וועלן פאַרדעקן דעם גאַנצן טיש מיט פרישע באַנדעס“.

פון וואָנען ער האָט גענומען דעם נאָמען „באַנדעס“ איז נאָך פאַר אונז אויך היינט אַ רעמעניש, אָבער זלמנ'ס באַנדעס האָבן דאָ געהאַט א שם אין אונזער דאָרה (כאָטש מ'האָט געדאַרפט צו זיי האָבן אַ גומענעם מאָגן).

דאָך, ווען איך האָב זיך אויף אַ וויילע אַרויסגעכאַפט פון קיך אין וואָלד אַריין און דערזען ווי אזוי מ'וואַרפט די בלישטשענדיקע העק אין דער לופטן און דער וואָלד ווערט קלענער, דאָס פעלד גרעסער, און ווי חברה „שפּילן זיך“ — ווער וועמען ס'וועט אַריבעריאָגן: און צו דעם פלעגט פּולמאַן אַראָפּוואַרפן זיינע קליידער ביזן גאַרטל, זיין פאַרברוינטע לייב מיט די שטאַרק-אַנגעשטרענגטע מוסקולן האָבן זיך באַוועגט אין אלע ריכטונגען — האָב איך געטראַכט: פון וואָנען נעמט זיך צום מענטשן אזא משונה'דיקע גבורה? וואָס מאַכט עס אזוי אויפצוקאַכן די בלוטן, אז דאָס זאָל אַפילו ניט פּילן קיין הונגער און ניט קיין מידקייט? אָט אין אַזעלכע מאָמענטן פלעגט דער וואָלד ציטערן פון שרעק. אָט דאָס קליינע מענטשעלע מיט זיין שוואַכן כוח פאַרמעסט זיך קעגן אזא ריזיקן וואָלד און באַזיגט אים.

ליכט, לופט און מאַסקיטאַס

ס'וואָלט אונז היינט געקענט צונוצקומען, ווען מיר כאַפן אַראָפּ אַ בילד פון אונזער לעבן דאָרטן אין אַזעלכע פּאַלאַצן, ווי באַ פּולמאַנס, ווען ס'איז

געקומען די פראבלעם אויסצוועצן זיך ארום זיין קליינעם טיש צום עסן, און ווי ס'זיינען געפלוניגן פלענער, למשל — צו די צוויי ברעטלעך צוגעשלאָגן צום וואַנט זאָל מען צוקלאַפן די איבערנעקערטע ליידיקע קעסטלעך פון עפּל, און צום זיצן זאָל מען אָפהאַקן א פּאַר גראַבע שטיקלעך בוימער, און דאָס וועט נוצן פאַר בענקלעך. אָבער אַז דער פּלאַץ אין הויז דערלויבט ניט אַזויפיל מעבל אריינצושטעלן, איז מען געפאַלן אויף אַ פּלאַץ, אַז אַזוי ווי זיין בעט פון די צוגעשלאָגענע ברעטלעך צום וואַנט קען אלעמען ניט אַרױפנעמען צום שלאָפן זאָל מען צוקלאַפן נאָך דריי ברעטלעך און מ'זאָל אַלע שלאָפן אין דער ברייט פון דער בעט; וועט עס אונז אויך איינשאַפּאַרן מיט וואָס זיך צורעקן, וואָס אונז האָט אויסגעפּעלט; און באַטאַג זאָל אונז אַט דאָס שטיקל בעט נוצן פאַר אַ טיש.

ס'וואָלט אויך געווען צום לאַכן, למשל, ווען מיר זאָגן אַז אונז פּעלט ליכט, ווען מיר האָבן פאַר זיך אַזאַ ברייטן הימל מיט אַזויפיל זונענשיין; און ווען מיר זאָלן זיך אויך זאָרגן וואָס אונז פּעלט אויס לופט אין אַזאַ גרויסן וואַלד. אָבער די פּראַבלעם ליכט און לופט אין אַזעלכע פּאַלאַצן ווי דאָ, איז געווען אַ קאָמפּליצירטע. קיין ליכט איז אין הויז ניט געווען, ווייל דאָס איז געווען געבויט פאַר אַ „גרעינערוי“ צו שיטן תבואה, און דערפאַר איז דאָ קיין פּענסטער ניט געווען, נאָר אַ פּאַר קליינע לעכער, אויסגעשניטענע אין וואַנט, פאַרשטעלט מיט אַ שטיקל גלאַז. און לופט האָט אונז געפּעלט צום שלאָפן, ווייל דער גאַנצער וואַלד איז געווען געדיכט מיט מאַסקיטאָס, וואָס שטעכן ווי מיט נאָדלען. האָבן מיר געמוזט פאַרשאַפּאַרן אַלע לעכער, וואו אַ מאַסקיטאָ קען זיך נאָר אריינקוועטשן, און פאַרמאַכן פּעסט די טיר, אַז ס'זאָל אין ערגעץ ניט בלייבן קיין אָפּענער שפּאַלט. אפילו פון קיין „מאַסקיטאָ“ נעטינג“ האָבן מיר דאָ דאָן ניט געוואוסט. און אַזוי ווי מיר זיינען געווען געוואוינט צום גרויסן וואַלד מיט אַזוי פיל לופט, איז אונז טאַקע דאָ געווען שווער צום שלאָפן.

זיינען דאָך עפּעס אידן רחמנים בני רחמנים, און מ'האָט ניט געוואָלט ערגערן דעם אייגנטימער וואָס קען זיך פילן אומבאַקוועם מיט אַזאַ וואוינונג פאַר אונז. האָט מען געמאַכט אַ פּלאַץ, אַז מ'זאָל טאַקע האַלטן אָפּן די טיר באַנאַכט, נאָר מ'זאָל מאַכן אַ רויך פון האַלץ מיט גרינדגעשניטענע גראָז האַרט באַם טיר, וועלן די מאַסקיטאָס מורא האָבן צו פליען נאָענט צום רויך. און יעדער איינער וואָס וועט זיך אויפכאַפּן אינמיטן נאַכט, זאָל אַראַפּקריכן פון בעט און פאַרריכטן דעם רויך.

זיינען מיר דאָך אָבער געווען גרינע אין לאַנד און מיר האָבן ניט געוואוסט, אַז ווען יונגע מענטשן רייסן אַזאַ רייזן וואַלד צען שטונדן אַ טאַג, כאַפּן זיי זיך זעלטן ווען אויף באַנאַכט. אַדרבא, ווען מ'אַרף אין דער פרי ניט אויפשטיין צו דער אַרבעט, וואָלט מען זיך ניט אויפגעכאַפט ביז מען וואָלט ווערן גוט הונגעריק.

איז דאָס טאַקע געווען די ערשטע נאַכט אזא מיט אזא געניאַלן פּלאַן
צו שלאַפּן רואיק מיט גענוג לופט און די גרינע גראָז איז פון הייז געוואָרן
טרוקן און דער רויך איז פאַרשוואַנדן און די מאַסקיטאַס האָבן זיך טאַקע
לאנג ניט געלאָזט בעטן. ס'האָבן זיך פאַר זיי אויפגעפנט אַלע גרענעצן
און מ'האַט אונז געשטאַכן און געצאַפט אונזער בלוט אָן רחמנות. מ'האַט פון
אונז ממש געריסן שטיקער.

אַנדערש האָבן מיר זיך געפילט, ווען מיר האָבן באַ פּולמאַנען שוין
געענדיקט און מיר האָבן זיך אריבערגעקליבן צו אונזער שכן רייפּל
אַבראַמסקי. דאָ האָבן מיר געהאַט שוין 2 הייזער (?), און איבערהויפט האָב
איך זיך דערפילט געהויבן. ער, אונזער שכן, אליין א גרויסער בריה, אַ
קאַכמיסטער, האָט ניט נאָר מיר ארויסגעהאַלפן נאָר ביז איך פלעג זיך
צוקלייבן עפעס צו טאָן — אַהאַ! באַ אים איז שוין דאָ אַ פּודינג וואָס טאַנצט
פון אויוון אַרויס. און פאַר מיר איז נאָר געבליבן די קליינע קלייניקייטן,
וואָס יעדער קאַליקע קען טאָן. איך בין באַ אים געוואָרן א נוצלעכער בירגער
אין זיין וואַלדיקער מדינה. אויך איך בין געשטאַנען גלייך מיט אַלעמען און
מיט מיין האַק געריסן פאַסן פון דער געדיכטעניש.

זייער שווער איז אונז נאָר געווען, וואָס מיר האָבן ניט געהאַט קיין
קאַלטע וואַסער צום טרינקען. די וואַסער וואָס מיר האָבן גענוצט פון די
בלאָטעס, וואָס איז אַנב אויך געווען אָנגעוואַרעמט פון דער הייסער זון,
ווייל דאָס איז שוין געווען אריינגעצויגן שפעט אין זומער אַרײַן, איז הויז
דעם וואָס דאָס איז געווען צו געדיכט מיט וואַסער-וועריס, האָט מען דאָס
ניט געקענט נעמען אין מויל; דאָס האָט געהאַט דעם טעם פון ריזן-אויף.
אַמת, אז אונז פלעגט שוין אָנהויבן גוט צו דאָרשטן, ביז צום ברענען, פלעגן
מיר אַוועקוואַרפן אַלע אַרבעט און אויסגראָבן א גרוב, און אין יענע יאָרן
פון פייכטקייט פלעגן מיר באַלד געפינען וואַסער און טרינקען אזוי לאַנג
ביז מיר פלעגן זיך אַביסל אָפּטילן. יענע גריבער האָבן אָבער לאַנג ניט
געקענט אָנהאַלטן. מיר זיינען געווען אין אזאַ לאַגע, אז מיר האָבן קיין ברעטער
אויף אַרומצושטעלן די ווענט ניט געקענט קריגן און אין צוויי טעג אַרום
איז דאָס שוין איינגעפאַלן. דאָס האָט אונז אָבער ניט אָפּגעהאַלטן פון צו
גראָבן נייע גריבער, ווייל די וואַסער אין די בלאָטעס פלעגט פון די היצן
ווערן אַלץ ווייניקער און געדיכטער. אונזער פּלאַץ אַרום הויז האָט שוין באַלד
אויסגעקוקט אזוי צעגראָבן, אז מיר האָבן זיך שוין אליין דערשראַקן. ס'האַט
אויסגעקוקט ווי טראַנשייען פון אַ מלחמה-פּלאַץ.

מינע צרות אויף א דזשאב

אין 1912-טן יאר, זיינען מיר, א גרופע, שוין געווען האלבע פארמערס. מיר האָבן שוין געצאלט לאַנד־טעקסעס, אָבער אויף אונזער לאַנד האָבן מיר נאָך קיין זאך ניט געקענט פּראָדוצירן. אונזערע 160 אַקער, וואָס יעדערער האָט געקראָנן, איז נאָך אלץ געווען פּאַרוואַסן מיט ווילדערניש, און פון וואָס צו מאַכן כאַטש א געמאַטערטן לעבן איז ניט געווען; וואו צו פאַרדינען איז ניט געווען, כאַטש שריי צום הימל. אמת, מיר האָבן באַ זיך געהאַט אַרבעט לרוב. — רייסן דעם וואַלד, בויען הייזער, טריקענען די בלאַטעס, מיט וועלכע די נאַנצע ערד איז געווען באַדעקט. אָבער צום עסן קומט עס ניט.

און ווען מיר האָבן דערפילט דעם מאַנגל־פּראָטעסט, אז ער קלייבט זיך צו דערקלערן א ליגיסטרייק, האָבן מיר זיך דערשראָקן און האָבן גענומען זיך רירן. אַ שפּאַס אַ סטרייק!

מיין ברודער איז דאָן אוועק אין וויניפעג זוכן גליקן. אַנדערע זיינען אוועק אין סאַסקאַטון און אין פּרינץ אַלבערט, און איך בין געבליבן אין אידנברידזש. פון די בריוולעך, וואָס איך האָב געקראָנן פון מיין ברודער און פון די אַנדערע יונגעלייט, האָבן מיר אַרויסגעלייענט, אז זיי מאַכן דאָרטן אין די שטעט זייער אַ פיינעם לעבן פון ברויט מיט הערינג, און ניט מער — אַפילו ניט אויף אַ בילעט אהיים צו קומען.

מיר, דאָ אין אידנברידזש, האָבן אויך קיין האָניס ניט געלעקט. ווען דער מאַנגל איז לידיק, בלייבט מען ניט זיצן מיט פאַרלייגטע הענט. מיר האָבן געמאַן כל עבודת פרך. מיר האָבן געפירט האַלץ אין שטעטל, איינמאַל אַ וואַך, ווייל מיט אונזערע „פליעריס“ האָט מען עס געשווינדער ניט געקענט מאַכן. (איצטיקע יאָרן, מיט אַ מאַטאַר־טראַק, נעמט עס צוויי שטונדן אַהין און צוריק). מיר האָבן באַלעגאַלעוועט פאַר וועמען עס האָט זיך נאָר געלאָזט. מיר האָבן ניט גערוט.

איך בין אָבער געווען פון יענע מזל'דיקע, וואָס האָבן נישט געהאַט מיט וואָס צו באַלעגאַלעווען. איך האָב ניט געהאַט קיין „פליעריס“. אמת, איך האָב אויך פאַרוכט דעם טעם צו פאַרן מיט אַקסן נאָך קלעצער אין גרויסן וואַלד פאַר מייַלן ווייט. אויך איך האָב צוגעלייגט אַ קללה יענעם,

ווער ס'האָט אויסגעטראַכט איינצושפּאַנען אָקסן אין אונזערע ווילדערנישן און טיפע בלאַטעס — וואָס צו דעם דאָרף מען האָבן אן אייזערנע האַרץ. אָבער מיינע אָקסן זיינען געווען געבאָרגטע און איך האָב לאנג מיט זיי ניט געארבעט.

צו יענער צייט האָב איך זיך באַקענט מיט א פארמער, וועלכער איז געווען אַ האַלבער פּאָליטיקער און האָט געוואוסט וואו ס'עפנט זיך א טיר אין די הויכע פענצטער. האָט ער מיך פאַרזיכערט, אַז אזוי ווי די רעגירונג וויל בויען אַ וועג, טאָקע דורך אונזער דאָרף, וועט ער פאַר מיר קריגן אַרבעט. געצאָלט האָט מען דאָן \$2.50 אַ טאָג, אויף אייגענע עסן און נאַכט־לענער. אָבער אזוי ווי מיר, האָמסטעדערס, זיינען ניט געוואוינט צו ווייכע בעטן און מיר האָבן זיך גאנץ גוט געקענט אויסשלאָפן אויף א ברעט אונטער דער זייט און מיט דער פּויסט צוקאַפּנס — און אויף מאָרגן גאנץ גוט אַרבעטן אין די גרעסטע היצן צו 12 שטונדן אַ טאָג; און אזוי ווי פון עסן מאַרציפּאַנעס האָבן מיר אפילו ניט גע'חלומ'ט — איז מיר דאָן גאנץ גוט געווען די \$2.50 פאַר אַ 9-שטונדיקן אַרבעט־טאָג באַ רעגירונג־אַרבעט.

מיין אַרבעט איז געווען קאָרמשעווען דעם וואָלד לענגאויס דעם וועג, וואו מען דאָרף אַקערן, און די לויזע ערד פירן און שימן אויפן וועג. מיר זיינען געווען פינף אַרבעטער באַם קאָרמשעווען — איך און פיר הויכע מויער־שטאַרקע אירלענדער, מיט די אמת'ע זעקס־פונטיקע העק, פון ביידע זייטן שאַרף. ווען זיי פלעגן אַ וויג טאָן מיטן האַק אין וואַרצל, פלעגט אַזש די ערד אַ ציטער טאָן. זיי זיינען, ווייזט אויס, שוין ניט געווען קיין גרינע באַ דער אַרבעט. מיין האַק, פון איין זייט שאַרף, האָט קעגן זייערע העק אויסגעקוקט ווי אויף צו האַקן צוקער. זיי האָט עס גאָר ניט געאַרט. אַדרבא, דערפאַר וואָס איך האָב געהאַט אַ גרינגע האַק, האָבן זיי מיך געלאָזט אַרבעטן באַ די יונגערע דינערע בוימער און די שווערערע פלעגן זיי מיט זייערע העק אליין אַרויסנעמען. די בוימער פלעגן באַ זיי אַרויספליען, ווי אַ קאָק פון אַ זויער פלעשל ביר.

איך האָב זיך מיט מיין קאָמפּאַניע אַרבעטער זייער גוט באַפריינדעט. מיר האָבן געאַרבעט אַמאָל שווערער, אַמאָל גרינגער — ווי ס'האָט זיך געמאַכט. מיר האָבן בלויז געדאַרפט אָפּהיטן אָנצוהאַלטן אונזער קאָרמשע־ווען אזוי, אַז די צווייטע גרופע פון זיבן טימס פערד מיט 9 מענטשן זאָלן ניט דאַרפן וואַרטן אויף אונז צו אַקערן און פירן די לויזע ערד אויפן וועג. אזוי איז זיך די צייט געלאָפן און די וואָך פלעגט זיך אַרויסנלימשן פון אונטער די הענט. שלעכט זיינען פאַר מיר נאָר געווען די מאַנטיקס. אין די זונטיקס פלעגן מיינע חברה פאַרשווינדן פון דאָרף אַרויס און ערגעץ געמאַכט אַ כּוּס'ע, און מאַנטיקס פלעגן זיי זיך פילן זייער שלעכט, מיט אַ קאַפּ־ווייטיק און אַ זויערן געמיט. אין אָט די מאַנטיקס בין איך שוין געווען

צווישן זיי ווי אן איבעריקער. מ'האָט זיך שטענדיק געפילט אביסל ברוגז-
לעך — אויף שטום-לשון, מער מיט די אויגן ווי מיטן צונג. און אז
מ'פלעגט יאָ עפענען א מויל, איז דאָס געווען אזא שפראַך, וואָס איך האָב
ניט אָנגעהויבן צו פארשטיין. איך האָב, זייענדיק אין לאַנדאָן, מיט אזא
שפראַך אין ערגעץ ניט באַגעגנט זיך, אפילו ניט אין נאכט-שול, וואו מען
לערנט די גרינע אימיגראַנטן די ענגלישע שפראַך. פארשטאַנען האָב איך,
אז דאָס מוז זיין זידל-ווערטער אויף מיין חשבון. איך האָב דעריבער ניט
גענומען קיין אָנטייל אין אָט די געשפרעכן, און דאָס האָט, ווייזט אויס,
זיי נאָך מער דערצאָרנט.

אין די מאַנטיס פלעגט מען מער רויכערן ווי ארבעטן. אלע וויילע
פלעגט מען זיך צוזעצן אויף א לינגדיקן בוים און רויכערן אָדער קיען
טאבאק. דערביי האָט מען געפירט געשפרעכן אויף אַ גאָר הויכער אָקטאָווע.
אזוי ווי איך רויכער ניט, און זיצן און שווייגן איז געווען שלעכט, פלעג
איך מיר בעסער אָוועק צו די בוימער. דאָ האָט אויף מיר קיינער ניט געקוקט
קרום און איך האָב זיך געפילט היימלעכער.

א משל מיט אן איבערגעפלאַנצטן בוים

לאַמיר זיך איצט אויף אַ וויילע אומקערן צוריק אין לאַנדאָן,
ענגלאַנד. איידער איך האָב פארלאָזן ענגלאַנד צו פאָרן קיין קאַנאַדע, האָב
איך זיך דאָרט באַקענט מיט אַ פיינעם אינטעליגענטן יונגן מאַן. (י. ל. פייז;
שפעטער געוואָרן א מיטארבעטער פון „פאָרווערטס“). ער איז געווען אַן
אַגענט פון אַ גרויסער שיפס-געזעלשאַפט, און מיר אלע האָבן באַ אים
געקויפט אונזערע שיפסקאַרטעס.

נאָך אַ טאָג ארבעט אין שאַפ, פון שניידן פעלכלעך אין שמוץ און אין
שטויב, איז געווען מיין גרעסטער פארגעניגן צו פארברענגען מיט אַטדעם
יונגמאַן. ער איז, ווייזט אויס, ניט געווען קיין מיליאָנער, און איך, אַ
שאַפ-ארבעטער, זיכער ניט, און מיר האָבן ביידע גאנץ אָפט ניט געהאט
אפילו פאַר וואָס צו גיין אין טעאַטער. פלעגן מיר הרג'ענען די צייט באַ
אים אין צימער. ביכער האָט ער געהאט אַ סך, פלעגן מיר לייענען און
דיסקוסירן.

אינימאָל האָבן מיר געלייענט עפעס וועגן דער אַנטדעקונג פון אמעריקע
און ווי שווער עס איז אָנגעקומען די ערשטע אימיגראַנטן איינצולעבן זיך
אין די קאָלאָניעס. זאָגט ער צו מיר: „ווייסט איר, פריינט אוסישקין, אז
איר, מיט אייער פאָרן קיין קאַנאַדע צו באַזעצן זיך אין דער ווילדערניש,
רזיקירט ניט ווייניקער פון די אמאָליקע קאָלאָניסטן. און איך וואָלט טאָקע
איידך ניט געראַטן צו פאָרן קיין קאַנאַדע. איך בין זיכער, אז איר וועט
דאָרט זייער פיל ליידן און איר וועט ניט ווייניקער צרות האָבן ווי די

אמאָליקע קאָלָניסטן אין אמעריקע. איר וועט האָבן גענוג צו באשרייבן פון אייער האַמסטעד לעבן, אין קאָנאָדע".
מיין טענה איז געווען, אז קעגן די אמאָליקע צייטן לעבן מיר דאָך איצט אין א ציוויליזירטער וועלט.

„איר וועט מיך אמאָל דערמאָנען", זאָגט ער מיר ווייטער. „וואָס דאַרפן מיר בעסער — נעמט א בוים פון איין לאַנד און פֿרובירט עס איבער־זעצן אין אַן אנדער לאַנד מיט אַן אנדער קלימאַט, וועט איר זען וואָס פון דעם בוים וועט ווערן. אויב דאָס איז נאָך א יונגער בוים, וועט ער זיך ווי עס איז מיט מאַטערניש איינוואַקסן, אָבער פאַר אַן עלטערן בוים — וועט איינער פון צען האָבן אַ שאַנס איינצואוואַקסן זיך".

אין אַט דעם געשפרעך האָב איך זיך דערמאָנט איצט, ווען איך בין געשטאַנען איינער אליין לעבן א גרויסן בוים, און מיינע מיטהעלפער פון דער ווייטן זיינען געווען פאַרטיפט אין א הויכן געשפרעך און „הויך־ליטעראַ־רישע" פּערל האָבן געשטראָמט פון זייערע מיילער. איך האָב געטראַכט וועגן דעם ענין פון איבערפלאַנצן א בוים.

אַ געשלעג אין וואַלד

פֿלוצלינג דערהער איך נואַלדיקע קולות פון יענער זייט, וואו די פיר אַרבעטער זיינען געזעסן. איך כאַפ אַ קוק און — אוי וויי, א צרה! צוויי פון זיי שטייען מיט אונטערגעהאַקטע אויגן און דער דריטער רייסט באַם פערטן די האַס פון האַנט און יענער לאָזט זי ניט ארויס. איך האָב זיך גלייך אַ לאָז געטאָן העלפן פאַנאַנדערנעמען זיי, ווען איינער פון זיי האָט צו מיר אַ געשריי געטאָן מיטן נאַנצן כוח, אז איך זאָל גלייך אַוועק אהיים, אַניט איז מיין לעבן ניט ווערט קיין ציבעלע.

נאָך אַט דער געשעעניש האָט מען מיך אַריבערגעפירט אויף אַן אַנדער־אַרבעט. איך האָב געדאַרפט מיט אַ לאַפּעטע אויסגלייכן די בערגלעך אָנגעד־שאַטענע ערד אויפן מיטן וועג, אַזוי אַז ס'זאָל אַרויסקומען גלאַטער און שענער.

דער מענעדזשער פון דער קאָמפּאַני — א נידעריקער אין וואוסס מיט א שטענדיקן שמויכל אויפן פנים — איז געווען זייער א פינקטלעכער און האָט געוואָלט, אז באַ דער אַרבעט זאָל אַלץ זיין ווי א זיינער: ניט געאייילט, אָבער אויך ניט שטיון אויף אַן אָרט. ער האָט מיר קיינמאָל מיט קיין וואָרט ניט דערמאָנט וואָס איך דאַרף טאָן מיט דער לאַפּעטע אויפן וועג. ער האָט געהאַלטן, אז פאַר אַן אַרבעטער זיינען הענט ווייניק; ער דאַרף אויך האָבן אַ קאַפּ.

איך האָב מיך ניט געקענט דערטראַכטן מיט וואָס איך האָב באַ אים נושאָ הן געווען און פאַרוואָס ער האָט מיך אַזוי אָפּגעהיט. איך האָב אויך ניט פאַרשטאַנען פאַרוואָס מען האָט מיר געביטן די אַרבעט. איך האָב

דעם אינצידענט פון דעם געשלעג ניט גענומען זייער ערנסט. עס איז מיר ניט געווען קיין נייעס צו זען, אז נאך א כוס'ע זאל מען זיך צעפאטשן און דערנאך ווידער בלייבן זייער גוטע פריינט.

איך האָב אָבער אויף מיין נייעם דזשאַב קיין האָניק נישט געלעקט. איך האָב דאָ, צווישן די טימסטערס, וואָס טרייבן די פּערד און פירן די לויזע ערד אויפן וועג, זיך אָנגעשלאָגן אָן איינעם א יונגן מענטשן, וואָס האָט געלעבט שלעכט מיט אלע ארבעטער בכלל און מיט מיר בפרט. ער האָט געהאט געלע האָר און זייער שלעכטע אויגן, און איז קיינמאָל צו קיינעם ניט געווען פריינטלעך, א חוץ צו זיינע צוויי גרויסע און שטאַרקע אייזלען. ער האָט מיט זיי שטאַלצירט, אז זיי זיינען שטאַרקער פון אַלע פּערד וואָס ארבעטן דאָ אויפן וועג און אז פאר זיינע אייזלען איז ניטאָ אזא זאך ווי צו שווער.

אָט דער יונגעראַן האָט אַלעמאָל געזוכט, אז ווען איך בין איינגעבויגן, אויסגלייכנדיק די בערגלעך ערד אויפן וועג, זאָל ער אַרויפטרייבן זיינע אייזלען, זיי זאָלן מיר אָנטרעטן אויף אַ פּוס, פון וואָס איך וואָלט זיכער דערזען די שטערן אין מיטן העלן טאָג.

איך האָב זיך דאָרט אָבער אויך באַפריינדעט מיט איינעם אן עלטערן טימסטער, וועלכער איז געווען א הייסער חסיד פון ראָבערט אינגערסאָל, וועמען ער האָט פּערזענלעך געקענט און וועמען ער האָט הייס געליבט פאר זיינע דרייטע אַרויסטריטן קעגן די פאַלשע פרומאַקעס. ער האָט געלייענט אינגערסאָלס ביכער מיטן גרעסטן אינטערעס.

איך האָב זיך אויך באַפריינדעט מיטן קוכער פון קעמפ, וועלכער איז בטבע געווען א שטיילער מענטש און א גוטער, און דערצו אויך א ליידיג שאַפטלעכער לייענער. ער האָט מיר געוויזן זיין קאָלעקציע ביכער וואָס ער האָט מיט זיך אין קעמפ, און איך האָב איינגעזען, אז צווישן דערנער רייסט זיך אַמאָל אַרויס א בלום צום הימל. אָט די צוויי מענטשן, וועלכע זיינען אויך צווישן זיך געווען באַפריינדעט, האָבן מיך אָפּגעהיט ווי די אויג אין קאָפּ — פון וואָס איך האָב זיך דערוואוסט ערשט מיט א צייט שפעטער.

איינמאָל אין א מאָנטיק האָט טאַקע פּאסירט, אז אָט דער געלער טרייבער האָט זיך אזוי פיל געקליגט, ביז ער האָט טאַקע געפונען די געלע גנהייט, ווען איך בין געווען פארנומען מיט אויסגלייכן אַ בערגל ערד, אַרויפצוטרייבן אויף מיר זיינע אייזלען. עס איז גלייך געוואָרן א טומל צווישן אַלע טרייבער. איך בין צופעליק אַרויס ניט באַשעדיקט, אָבער עס האָט זיך צווישן אונז צעפלאַקערט א מלחמה אויף לעבן אין טויט. דער מענעדזשער איז אָנגעקומען און האָט געמאַכט צווישן אונז א פּשרה, אז דער געלער טרייבער זאָל זיך גיין אין קעמפ אריין און גוט אויסשלאָפן זיך ביז מאָרגן. דערצו האָט ער אים געוואָרנט, אז אויב ער וועט ווידער זוכן צו „מאַכן טראַבל“, וועט ער אים אינגאנצן אַוועקשיקן.

מיט דעם האָבן זיך אָבער די צרות ניט געענדיקט. ער האָט אויך ווייטער געטאָן דאָס זייניקע. אמת, איך האָב זיך שוין אויסגעלערנט ווי צו היטן זיך. עס איז אָבער געווען ניט גאָר פון די לייכטע זאָכן צו אַרבעטן אין די ברענענדיקסטע היצן, ווען מען איז דורכגעווייקט מיט שוויים און שטויב און מען דארף נאָך היטן זיך ניט צו צעטראַטן ווערן פון אייזלען.

איינמאָל אין א מאָנטיק, ווען עס האָבן אויסגעפעלט אַרבעטער, האָט מען אריינגענומען נאָך אַ אירישן פאַרמער צו דער אַרבעט. דער איד ישראליק גאָלדין, איז שוין היינט אין שיקאַגאָ. אַז ער וועט לייענען די שורות וועט ער זיך דערמאָנען אויפן וועג צווישן וואָלפּאָוויטש און שאליטס פאַרק. ישראליק איז געווען א געבוירענער קאָמיקער און אַז ער פלעגט עפעס דערציילן אַ מעשה, פלעגט זיך אָפּשטעלן די גאַנצע קאָמפּאַניע אַרבעטער און מען פלעגט קייכן פון געלעכטער. אָט דער איד איז באַלד געוואָרן אַלעמענס ליבלינג, אַ חוץ פון דעם געלן טרייבער. דעם געלן אַנטי-סעמיט איז שוין איצט געוואָרן שווערער דאָס לעבן. ישראליק האָט אין איינער פון זיינע מעשה'לעך געגעבן אַנצוהערן, אַז אַזאַ נפש ווי דעם געלן דאַרף מען דערלאַנגען מיט דער לאַפעטע אין קאָפּ, און אלע האָבן צו דעם צוגעשטימט.

איך האָב געענטפערט, אַז איך בין פון דער נאַטור ניט קיין שלענגער און אַז איך בין געקומען אַהער אַרבעטן און ניט שלאָגן זיך. איך האָב זיי דערקלערט, אַז איך קען בכלל ניט פאַרשטיין פאַרוואָס מענטשן דאַרפן זיך שלאָגן, ווען עס איז אַ סך גרינגער צו לעבן צווישן זיך בשלום. די אַנדערע אַרבעטער האָבן עס אָבער ניט געקענט פאַרשטיין. זיי האָבן גע'טענה'ט, אַז ווען ס'מאַכט זיך, אַז איך דאַרף עמיצן געבן אַ פלעם אין די אויגן, דאַרף איך דאָס קענען טאָן. ערשט דאַן וועט דער שלענגער קריגן רעספּעקט פאַר מיר. אָט דער אַרגומענט איז דעם געלן אַריין אין נאָז און ער איז שוין דעם קומענדיקן מאָנטיק מער ניט געקומען צו דער אַרבעט.

נאָכדעם ווי דער געלער איז שוין מער ניט געקומען אַרבעטן, האָבן אלע פרייער אָפּגעאַטעמט. מענטשן וואָס זיינען פאַרשטעקט אין די הריי-חושך, האַלטן מלחמה מיט מאַסקיטאָס און טאָפּטשען זיך גאַנצע טעג אין טיפע בלאָטעס, האָבן ניט פאַרוואָס צו שלאָגן זיך צווישן זיך. אַדרבא, עס ציט מער צו פריינטשאפט. מען איז אזוי ווייט פון דער ציוויליזאַציע, אַז דאָס האַלטן זיך צוזאַמען פאַרנעמט דאָס אָרט פון דער ציוויליזאַציע.

איך טויג זיך אויס צו דער אַרבעט

ווידער אמאָל האָבן איינמאָל אין א מאָנטיק אויסגעפעלט אַרבעטער. עס איז ניט געקומען דער „סקרייפער-מאַן“, וועלכער שעפט אָן די סקרייפערס מיט ערד, און ס'איז אויך ניט געווען ווער ס'זאָל איבערקערן די סקרייפערס אויפן וועג. האָט מיר דער מענעדזשער געפרעגט, צי איך וואָלט געקענט

אָנשעפן די סקרייפערס, און אויסליידיקן וועלן שוין מוזן די טימסטערס אַליין. איך בין געווען א גרינער אין דער ארבעט און האָב ניט פארשטאנען פארוואָס דער סקרייפער־מאַן איז געווען אַ נידעריקער, מיט אַזעלכע ברייטע פלייצעס. איך האָב אָבער געטראכט, אַז איך וועל טאָן די ארבעט ניט ערגער פון יענעם, און כפרט נאָך ווען איך האָב געדארפט ארבעטן ניט מער ווי אַ האַלבן טאָג. איך האָב אָבער ניט אויסגעזעכנט, אַז ווען מען האָט ווייט צו פירן די ערד, האָט דער סקרייפער־מאַן גענוג צייט אָפצוזאָפן דעם אָטעם. דאָ איז אָבער געווען זייער אַ קורצער שטיקל וועג, און איך האָב געדארפט ארבעטן כסדר אָן דער מעגלעכקייט אָפצורוען זיך.

איך האָב אָפגעארבעט מיון צייט, כאַטש איך האָב געפילט, אַז איך בין טויט־מיד. איך האָב זיך ניט אונטערגעגעבן. און אַט דער האַלבער טאָג ארבעט האָט מיך געמאַכט פּאָפולער צווישן די ארבעטער.

איך האָב דאָן שוין אויך אויסגעפונען דעם סוד פון נידעריקן וואוסס און ברייטע פלייצעס. דער נידעריקער וואוסס פאָדערט זיך באַ אַזאַ ארבעט צוליב דעם, אַז דער ארבעטער זאָל זיך ניט דארפן צופיל בויען צו דער ערד, און די ברייטע פלייצעס זיינען נויטיק דערפאר, ווייל עס פאָדערט זיך זייער אָפט די גאנצע שווערקיט פון דעם מענטשן אויף אָנצוהענגען זיך אויף די הענטלעך פונעם סקרייפער, אַז עס זאָל זיך ניט איבערקערן. אָבער ווען מען כאַפט דעם שניט ווי אַזוי אָנצוהאַלטן דעם גלייכגעוויכט, קען דאָס יעדער מענטש טאָן.

דער מענעדזשער האָט פארשטאנען, אַז אַרבעטנדיק מיט זעקס טימס אויף איין פּלאַץ, איז אפילו פאר א געניטן ארבעטער זייער שווער. האָט ער מיר דערפאר גאנצע דריי טעג נאָכאנאַנד געגעבן אלץ גרינגע אַרבעט, און דאָס האָט מיך פשוט געשטעלט אויף די פיס.

באַ די ארבעטער איז מיון פּאָפולאַריטעט געשטייגן דערפאר, ווייל וואָס פאַר אַן ארבעט מען גיט מיר, זאָג איך זיך פון איר ניט אָפ, און איך טו דאָס גוט.

אַזוי איז זיך די צייט געלאָפן אומבאַמערקט, איין טאָג ענלעך צום צווייטן. באַטאָג די זעלבע ברענענדיקע היצן. אלע וויילע מוז מען זיך אָפשטעלן און לאָזן די פערד כאַפן דעם אָטעם. אַט דאָס שטומע באַשעפעניש קען פאלן אין דער ארבעט, אויב מען זאָל דאָס ניט אָפהיטן. אין אָונט — די זעלבע מלחמה מיט די מאַסקיטאָס, מיליאָרן מאַסקיטאָס, מיט וועלכע די לופט איז פול. באַ דער ארבעט קומען פאַר אלע טאָג איינע און די זעלבע געשפּרעכן; באַ דעם עסן דאָס אייגענע — בלוז די פויגלען האָבן יעדעס מאָל געזונגען אנדערש. סיינע ראדיאָס זיינען דעמאָלט ניט געווען. די וועלט־נייעס זיינען אויך ניט געווען אַזוי געשפּאַנט ווי איצט. צייטונגען פלעגן מיר באַקומען איינמאָל אין אַ וואָך און ווען דער וועג

איז שלעכט — איז איין מאָל אין צוויי און דריי וואָכן. האָט מען געארבעט און געלעבט ווי גאָט האָט געבאָטן.

גאָר פריילעך און לעבעדיק איז געווען באַ די אידנברידושער אידישע מיטינגען. דאָרט, באַ די מיטינגען האָט שוין דער קאָפּ נישט גערומט. אַ קלייַר ניקייט — מענטשן לעבן אין דער ווילדערניש, זיי זעען ניט די וועלט, און די וועלט זעט זיי זיכער ניט, מוזן זיי דאָך שאַפן באַטש אַ שטיקל אייגענע ציוויליזאַציע. דערויף זיינען מיר דאָך אַלע געקומענע פון די גרויסע שטעט. אָט דעריבער זיינען אונזערע מיטינגען געווען פול מיט לעבן.

איך באַגען זיך מיט „ראַבערט אינגערסאָל“

ויהי היום, מאַכט זיך אַז איך בין געגאנגען פון אַ מיטינג אַרום 2 אַזויגער נאָך אַ האַלבער נאַכט. באַם מיטינג האָט מען פאַרהאַנדלט וועגן אַ קאָאָפּעראַטיווער סטאָר אין אידנברידוש און מען האָט זיך שוין כמעט אויף אַלץ געאייניקט. מען האָט זיך בלויז ניט געקענט אייניקן וועגן דער פראַגע פון פאַרוואַלטן מיט דעם סטאָר. איין צד איז געווען פאַר זייערן אַ פאַרמער און דער צווייטער צד איז געווען דערפאַר, אַז מײן ברודער זאָל באַשטימט ווערן אַלס פאַרוואַלטער. איז די פראַגע פון פאַרוואַלטונג פאַר בליבן ביז אַ צווייטן מיטינג.

גיי איך זיך אַזוי פאַרטראַכט אין וואַלד. גיי און שפּרינג איבער די בלאַטעס, קריך איבער די לינגנדיקע בוימער און זוך אויסצומיידן די הויכע גראַזן אין די נידעריקע פלעצער, פון וועלכע איך בין שוין געוואָרן נאָס ביזן גארטל. און אַזוי שפּרינגענדיק באַגען מיר איינעם, וואָס איז מיר געשפּרונגען אַנטקעגן. אין דער פינצטער האָבן מיר זיך צוערשט ניט דער-קענט, נאָר נאָך דעם „האַלאָו“ האָב איך שוין דערקענט, אַז דאָס איז ר. א. אַזוי האָבן מיר אים פאַרקירצט פון ראַבערט אינגערסאָל, וועמענס נאָכ פאַלגער ער איז געווען.

„פּונוואַנען גייסטו אַזוי שפּעט באַנאַכט?“

„אָט געווען באַ אַ באַקאַנטן צוגאַסט. אביסל דורכגעשמועסט זיך מיט אַן אנדער שפּראַך, ווי מען רעדט באַ אונז אין קעמפּ, באַזונדערס אין די מאַנטיקס.

„ווי זשע קומט וואָס דו גייסט אויף דרום, ווען דו דארפסט גאָר גיין אויף צפון?“ פרעג איך אים. „אָט גיי איך דאָך אויך אין קעמפּ. דו וואַלסט דאָך אַזוי געקענט פאַרקריכן ווער ווייסט וואוהין.“

„ראַבערט אינגערסאָל“ האָט מיר גענומען דערציילן ווי אַזוי ער האָט פאַרבלאַנדזשעט אין וואַלד.

„ס'איז ניט מײן שולד“, האָט ער געזאָגט. „די נאַכט איז געווען ניט גאָר קיין ליכטיקע. און דערצו האָט נאָך עפעס פאַסירט מיט דער נאַטור. די וואַלסנס האָבן זיך צערוקט, דער הימל האָט זיך אָנגעצונדן און האָט זיך

באגאסן מיט אלע זיבעציק פארבן. די צפון-ליכט האָט זיך צעשפּילט, און מיר האָט זיך געדאכט, אז איך מיטן גאַנצן וואַלד האָבן זיך צעווינגט ביז אין די הימלען אריין, איך בין געבליבן שטיין ווי פאר'כשופ'ט. עס איז געוואָרן אזוי ליכטיק, אז מיר האָט זיך געדאכט, אז דער גאַנצער אַרום באַדט זיך אין ליכט. און צוליב דער ליכט טאקע האָב איך דערזען ווי אויס-צומיידן יענע טיפע בלאַטע וואָס ציט זיך דורך שאַליטס פאַרם, וואָס איך וואָלט עס אין דער פינצטער ניט געזען. האָב איך זיך א קער געטאָן רעכטס און האָב אויפגעוועקט אַ מחנה יונגע לאַשיסלעך מיט גלעקלעך אויפן האַלז. האָבן זיי זיך אַ הויב געטאָן און זיינען אַוועק אין וואַלד, און איך נאָך זיי. איך האָב געוואוסט, אז די הייגעבאַרענע חיות זיינען דאָ געניטער אין וואַלד, ווי מיר מענטשן, און זיי וועלן אלעמאָל אויסמיידן טיפע בלאַטעס. איז אָט דער קלונג פון זייערע גלעקער האָט מיך געבראכט אהער."

גייען מיר אזוי צום קעמפ, נאָסע ווי די רוחות פונעם טוי וואָס איז געלעגן אויף די גראָז. מיטאַמאָל שטעלט ער זיך אָפ און לאַרט מיך איין צוזעצן זיך לעבן אים אויף אַ גראָבן אָפגעהאַקטן בוים. ער האָט מיר עפעס צו דערציילן. איך זע, אז עס קומט אים אָן שווער אָנצוהויבן צו ריידן. נאָך אביסל צייט פון קווענקלעך זיך, שטעלט ער זיך אַוועק, נעמט מיך אָן באַם לאַץ פון מיינ סוועטער (אונזער יום-טוב'דיקער בגד אין די זומערדיקע נעכט) און נעמט דערציילן וועגן יענער פאַסירונג אין וואַלד, ווען די העקער האָבן זיך צעשלאָגן און איינער האָט באַם צווייטן געריסן אַ 6'פונטיקע האַס פון האַנט. ער דערציילט, אז ווען איך וואָלט זיך דעמאָלט אונטערנערקט צו זיי, איז מיינ גאַנץ לעבן געהאַנגען אויף אַ האָר, ווייל יענער יונג האָט זיך עס געריסן צו מיר מיט דער האַס. איך האָב אים דערקלערט, אז איך האָב ניט געוואוסט וועגן דעם און איך האָב זיך ניט געקענט פאַרשטעלן, אז אימיצער פון זיי זאָל מיר וועלן טאָן שלעכטס.

פון דער באַגעגעניש האָב איך געלערנט, אז מען מוז צוקוקן זיך צו יעדער פאַסירונג אין לעבן מיט מער ערנסט, און אז ניט אלעמאָל טרעפן זיך נסים, אז ווען איינער וויל דיך אָנגרייפן זאָל זיך גלייך געפינען אַ פאַר-טידיקער.

דאָך איז מיר די זאך אויסגעקומען אביסל איבערגעטריבן. איך האָב ניט געקענט גלויבן, אז מענטשן וועלכע לעבן אונטער די זעלבע אומשטענדן און ליידן פון די זעלבע צרות, זאָלן זיין שונאים איינע די אַנדערע. ווי איך האָב זיך אָבער שפעטער דערוואוסט פון נאָך אַנדערע קוואַלן איז עס טאקע געווען אמת. ער האָט מיך טאקע געוואָלט אָנגרייפן מיט דער האַס. ער האָט דאָס אָבער געטאָן ניט דערפאַר, ווייל ער איז מיר געווען אַ שונא, נאָר דערפאַר ווייל ער האָט צופיל געליבן פון אונזער געמיינזאַמען שונא — די שווערע לעבנס-באַרינגונגען — און איך בין דורך אַ צופאַל שיר ניט געוואָרן זיין קרבן.

א שטורעם אין וואַלד

ויהי היום — מאַכט זיך מיר איינמאַל א ליידיקער זונטיק, אַן מיטינגען און באַנעגענישן, וואָס דאָס איז אין אידנברידזש געווען א זעלטנהייט. מיר פלעגן עס רופן א טרוקענער טאָג. האָב איך זיך ראשית גענומען אביסל אַרומוואַשן פון א גאַנצער וואָך שטויב. קיין באַד-צימער האָט פון אונז קיינער ניט געהאַט (און האָט עס נאָך איצט אויך ניט) און מיין „באָד“ איז באַשטאַנען פון א קליין שיסעלע וואַסער פון א דערבייאיקער בלאַטע, וואָס איז געווען טונקל און געדיכט מיט קליינע ווערימלעך. די גרעסערע ווערים פלעגן מיר ווי עס איז אַרויסנארן דורך א טיכל. איך האָב זיך אויך אָנגעטאָן דעם לוקסוס פון אָנטאָן פרישע וועש, וועלכע איז אויך געוואָשן געוואָרן אין דער זעלבער געדיכטער בלאַטע.

עס איז געווען א הייסער טאָג און די זון האָט געשטאַכן ווי מיט הייסע שפיין. מיר האָבן זיך געדיכט אויף א שטורעם. און אַזוי ווי איך האָב געהאַט א היבש פּעקל צייטונגען און זשורנאַלן, וואָס ס'האָט זיך מיר אָנגע-קליבן פאַר א לענגערער צייט, האָב איך זיך אויסגעלייגט אויפן דיל (אונזער פאַרמערשיער טשעסטערפילד) און האָב גענומען כאַמת הנאה האָבן פון דעם רוטאָג.

איך האָב גאָרנישט באַמערקט, ווי דער טאָג האָט זיך באַ מיר אַרויסגע-גליטשט פון אונטער די הענט. איך כאַפ זיך אויף פון דיל און — אוי, א צרה! געסט שטראַמען, גאַנצע מיליאָנען: די מאַסקיטאָס שמופן זיך גלייך אין דער טיר אריין. דאָס איז געווען א סימן, אז באַלד וועט אויסברעכן א שטורעם. איך האָב קוים צייט געהאַט אויסצורויכערן די שטוב מיט אָנגעצונד-דענע שטיקלעך פאַפיר און גרינע גראַז און אַזוי אַרום אַרויס'פּטור'ן די ניט-געבעטענע געסט, און איך הער, אַז דער וואַלד אַרום מיין פּאַלאַץ וויגט זיך שוין. די בלעטער מאַכן א גוואַלד און ווילן זיך ניט לאָזן אַראָפּרייסן פון די צווייגן. דער ווינט, דער גזלן, שווינט קיינעם ניט. ער בויגט און ברעכט די בוימער און קערט זיי איבער. איך פיל, אַז ווען נישט די בוימער אַרום הויז, וואָלט איך שוין געשטאַנען אונטערן פרייען הימל און מיין פּאַלאַץ וואָלט שוין געלעגן אן איבערגעקערטער.

מיטאמאל האָט מיר א סמאליע געמאָן פאַר די אויגן און עס האָט זיך דערהערט א מורא'דיקער קראַך. איך האָב געמיינט, אַז דער נאנצער וואָלד איז צעקנאָסט געוואָרן. באַלד נאָכדעם איז געקומען דער מבול. עס האָט אַזוי שטאַרק געגאַסן, אַז איך האָב ניט געקענט אריינגעמען אביסל האַלץ אין הויז, מאַכן פייער און מאַכן זיך עפעס צו עסן. איך האָב אָבער געדאַנסט דעם בורא וואָס דער דאך ברעכט זיך ניט איין און לאָזט ניט אריין דעם מבול אין הויז.

מיינע פאָר לעכער אין וואַנט, וואָס האָבן געדינט אלס פענצטער, האָבן אַלע וויילע אריינגעלאָזט אביסל ליכט, און באַלד האָב איך דערפילט, אַז די נאַטור בייזערט זיך מיט שרעקלעכע דונערן. דאָס לעמפל האָב איך מורא געהאַט אָנצוצינדן, ווייל דורך די פענצטער און דער טיר האָט אריינגע שפּריצט דער רעגן און די גלאַז פון לאַמפּ האָט געקענט דערפון פלאַצן, און ביז איך וואָלט געקראָגן א נייע גלאַז וואָלט גענומען וואָבן.

א פיר-פיסיקער גאַסט

זיץ איך אַזוי און וואַרט ביז עס וועט שטיל ווערן. אין הויז איז פינצ-טער, הונגעריק בין איך, און שלאַפן קען איך ניט גיין, ווייל ווען מען לייגט זיך שלאַפן א ניט'געגעסענער, שטייט מען אויף א ניט'אויסגעשלאָפענער. קיין נאַענטע שכנים האָב איך ניט געהאַט. אייזיק, מיין נאָענטסטער שכן, האָט געוואוינט אַרום א מייל ווייט פון מיר, און איך האָב גאָר ניט געקענט אפילו טראַכטן צו גיין צו אים אין אַזאַ שטורעם.

מיטאמאל דאַכט זיך מיר, אַז עפעס אָדער אימיצער קראַצט אין טיר. א מענטש? ס'קען ניט זיין, ווייל ער וואָלט אין אַזאַ וועטער ניט געקראַצט אין טיר, נאָר גלייך אריינגעלאָפן. ווילדע חיות? וואָס זשע ווייסן זיי פון א טיר? איך עפן אויף די טיר און ס'לאָזט זיך אריין אימיצער אויף פיר פיס, א נאַסער ווי א רוח. מיין שוועבעלע האָט ניט געברענט אַזוי לאַנג, אַז איך זאָל קענען איינזען וואָס דאָס איז פאַר א חיה, אָבער נאָכן קלאָפן מיטן עס אָן דיל, האָב איך זיך אָנגעשטויסן, אַז דאָס איז א היימישע חיה. באַ מיין צווייטער שוועבעלע האָב איך שוין דערזען, אַז דאָס איז קאַלע, מיין שכן אייזיקס הונט, וועלכן ער פלעגט שיקן ברענגען די סי אהיים, וואָס פּיטערן זיך אין גרויסן וואַלד.

איך האָב צוליב מיין גאַסט געמוזט אָנצינדן דעם לאַמפּ און געבן אים איבערכאַפן דאָס האַרץ. איך האָב שוין דאָן אַליין אויך עפעס געכאַפט אַ ביים. דער הונט איז אָבער ניט געבליבן שטיל. ער האָט זיך געהאַלטן אין איין דרייען, אונטערשפּרינגען און מאַכן פאַרשיידענע קונצן: ער האָט מיר עפעס געוואָלט איבערנעבן אויף זיין לשון, וועלכן איך האָב ניט גוט פאַרשטאַנען. עס זיינען מיר געקראָכן אין קאַפּ פאַרשיידענע געדאַנקען: טאָמער עפעס א סיבה באַ זיינע באַלעבאַטיים און מ'האַט אים געשיקט נאָך

מיר; טאָמער איז אימיצער ניט געזונט און מען מוז אים העלפן. אין אזא ריזיקן וואָלד, וואו א דאָקטאָר איז אזוי שווער צו קריגן, איז א פראָסטער שכן אויך א טרייסט.

עס איז מיר אָבער אריין א געדאנק, אז אפשר וויל מיר דער הונט פשוט באַדאַנקען פאר דעם וואָס איך האָב אים אריינגעלאָזט אין הויז, און איך האָב אים א גלעט געמאַן באַם קאַפּ און אָנגערופן באַם נאָמען — קאַלע! דאָן האָט זיך דער הונט באַרואיקט און האָט זיך אונטערגערקט אונטער מיין בעטל — דער איינציקער פלאַץ פאַר אים, וואו ער זאָל זיך ניט פלאַנגן טערן אונטער די פיס.

דער שטורעם האָט זיך ווייזט אויס אביסל איינגעמאטערט און איז געוואָרן שטילער. אזוי ווי איך האָב גאַנץ פרי געדארפט זיין באַ דער אַרבעט, און האָב געהאט צו גיין אַרום דריי מייל, — וועלכע זיינען געווען נאָך לענגער צוליב דעם רעגן — האָב איך געצילט אויפצושטיין פיר אזוינער פאַרטאָג, און אזוי טראַכטנדיק בין איך איינגעשלאָפן.

אַרום דריי אזוינער האָב איך דעפילט, אז איך דאַרף זיך איבערקערן אויף דער צווייטער זייט, כדי צו שלאָפן געשמאַקער די לעצטע שטונדע. אָבער פונקט דעמאָלט האָט זיך דער הונט אונטערן בעט צעבורטשעט. ער האָט דערפילט אימיצן אָנקומען. באַלד האָט ער אַרויסגעפלאַצט מיט אַ האַווקעריי.

איך דערהער ווי מענטשן ריידן. דעם הונט האָב איך געהייסן שווייגן און איך הער זיך צו. הער איך, ווי איינער זאָגט צום צווייטן: „דו ניי אריין און וועק אים אויף, און איך וועל דאָ וואַרטן“.

עס לאָזט זיך אריין א מענטש, הויך ביז דער סטעליע, און מיין כלב האָט אים געוואָלט איינשלינגען, ווען איך באַרואיק אים ניט. דאָס איז געווען מיינער א שכן, וועלכער האָט געוואוינט פיר מייל ווייט פון מיר. ער איז געגאנגען צו דער אַרבעט אויפן זעלבן וועג וואוהין איך האָב געדארפט גיין, איז ער פאַראיינס געקומען מיך אויפועקן. און איך האָב שוין געמוזט אויפשטיין.

„קום, זאָגט ער. מאַך עס געשווינדער. מיר דאַרפן נאָך אָנשפאַרן אין קעמפ צו פרישטיק. און טו זיך אָן, אויב דו האָסט לאַנגע שטיוול. די גראָז נאָכן רעגן איז זייער נאַס“.

ער רעדט צו מיר וועגן לאַנגע שטיוול און איך האָב כמעט קיין קורצע שטיוול אויך ניט.

„אנב“, זאָג איך, „האָבן מיינע שיד פאַר נעץ קיין מורא ניט. ס'איז אין זיי דאָ גענוג לעכער. ווען די בלאָטע גייט אריין אין איין לאָך, גייט עס אַרויס פון דריי אנדערע“.

אין קעמפ איז געווען אויף ניט מער ווי דער קוכער. די אַרבעטער זיינען נאָך געשלאָפן און מיר האָבן אריינגעכאַפט אַ רואיקן, ניט־געאייילטן

פרישטיק מיט הנאה. דער קוכער, וועלכער האָט אויך אליין דערלאָנגט צום
מיש, איז מיט אונז געווען זייער צופרידן. ווען אַלע שפּאַרן זיך אָן מיט
אַמאָל און אַלע ווילן זייער ביסל עסן וואָס פריער, איז אים אַביסל צורשווער.
און פון דאָן אָן האָבן מיר טאַקע אויסגעקעמפט אַ שטיקל פּריווילעגיע
פאַרן קוכער, אַז איינער פון די אַרבעטער זאָל אים אַלע מאָל העלפּן דער-
לאַנגען צום מיש און אַט דער אַרבעטער זאָל אַרבעטן ניט מער ווי זעקס
שטונדן אַ טאָג.

א פארמער דערציילט א וואנדערלעכע געשיכטע

אזוי ווי נאָכן רעגן האָט זיך די לופט אָפגעקילט, איז די ארבעט ממש געפלוגן אונטער די הענט. די בוימער זיינען פון דער ערד געשפרונגען ווי די יונגע לעמער, און מיר האָבן זיך פון אונזער צווייטער קאָמפאָניע פון די ארבעטער מיט די פערד אָפגערוקט אויף אַ היבשן מהלך. איך האָב שוין דאָן ווידער געארבעט מיט דער האַק אין האַנט, מיט דער קאָמפאָניע, וואָס האָט אויסגעהאַקט די בוימער לענגאויס דעם וועג.

שטיי איך אזוי פאַראַרבעט לעבן אַ שווערן בוים און דערפיל ווי אימיצער שלעפט מיך פאַרן אַרבל — ערשט מיין אמאָליקער מיטארבעטער פ. שטייט אַן אויסגעפּוצטער אין עסיק און אין האַניק, ממש ניט צו דערטענען זיין אמאָליקן זויערן פנים. ער רופט מיך מיטן האַנט אָן ווערטער און ווייזט מיר אַ פלאץ, וואו מיר קענען זיך צוועצן. און צייט האָבן מיר דאָך געהאַט נענוג ביז די ארבעטער מיט די פערד וועלן צוקומען; האָב איך אים געפאַלנט.

זיצן מיר ביידע און שווייגן: עפעס איז אים שווער געווען אָנהויבן צו ריידן, און איך זע, אז באַ דעם מענטשן קאָכט עפעס אין האַרצן אַ גאַנצער וואולקאַן. איך האָב אַפילו געהאַט דעם געפיל, אז אויב דער מענטש הויבט באַלד ניט אָן צו ריידן, פלאַצט ער אַרויס אין אַ געוויין. און אזוי איז טאַקע געווען. ער האָט אָנגעכאַפט מיין האַנט אין זיינער און האָט עס געדריקט מיט אַזאַ ליבלעכער וואַרעמקייט, אז ס'האָט מיך צוגעד צויגן צו אים ווי אַ מאַנגעט, און ער האָט זיך צעכליפּעט ווי אַ סינר. איך געדענק ניט, צי איך האָב נאָך אמאָל געזען אַזאַ הויכן און שטאַרקן מענטשן וויינענדיק מיט אַזעלכע הייסע טרערן.

איך האָב שוין ניט אויסגעהאַלטן און האָב זיך צעשריען אויף אים, אז ער זאָל אויפהערן וויינען, אַניט גיי איך אַוועק פון דאַנען. מינע ווערטער האָבן אים, ווייזט אים, אַביסל געהאַלפן און ער האָט אַרויסגעפלאַצט: „גוט, איך וועל אויפהערן וויינען, אָבער מיר איז פון דעם אַביסל

גרינגער געוואָרן. און איצט וועל איך פאַר דיר עפענען מיין האַרץ און דו וועסט אפּשר שוין מער ניט האַלטן מיך פאַר אַזאַ בעסטע, ווי איך האָב זיך אַרויסגעוויזן אין יענעם מאָנטיק, ווען מיין בעכער מיט ביטערניש האָט זיך איבערגעגאַסן איבער די ברעגן.

„געדארפט האָב איך אָנהויבן דערציילן פון דער צייט, ווען איך בין נאָך געווען אַ דריי־יאָריק סינד; אָבער מיר האָבן ביידע קיין צייט ניט דערצוי. דו ביסט אַן אַרבעטער און דיין צייט איז פאַרקויפט, און איך פאַר באַלד אַוועק אין די פאַראייניקטע שטאַטן. אָבער דאָך וועל איך פאַר דיר דערציילן אַ טייל פון מיין לעבנס־געשיכטע, וועסטו שוין אליין וויסן נאָך וואָס איך פאַר אהין.“

נאָך אַ פאַר מינוט טראַכטן האָט ער אָנגעהויבן דערציילן:

„געקומען זיינען מיר אהער, איך און מיין ברודער, פון אירלאַנד. צוויי יונגע שטאַרקע בחורים זיינען מיר געווען. אין דער היים האָבן מיר איבער־געלאָזט אונזערע עלטערן, ניט קיין שטאַרקע מענטשן. זיי האָבן שוין ניט געקענט אַרבעטן שווער. האָבן מיר גערעכנט, אז מיר וועלן זיך דאָ אַביסל איינאַרדענען, וועלן מיר אונזערע עלטערן איבערנעמען אהער און זאָלן זיי זייער וועלטל אַויסלעבן מיט אונז צוזאַמען.“

געפאַרן פון אירלאַנד זיינען מיר אַ קאַמפּאַניע פון צוועלף משפּחות, און קומענדיק אין קאַנאַדע האָבן מיר זיך צעשפּרייט איבער דער ווילדערניש, אַז מיר האָבן זיך שוין איינע די אַנדערע ניט געקענט געפינען. יעדערער האָט זיך באַזעצט אויף זיין שטיק וואַלד, נאָר איך און מיין ברודער האָבן זיך באַזעצט אויף איין האַלבן סעקשאָן לאַנד. קעגן אונז, איבערן וועג, האָט געוואוינט אַ פאַר פּאַלק, שוין אַריבער די פּופּציקער, מיט אַ יונגער אַדאַפּטירטער טאַכטער, אַרום 16 יאָר אַלט — אַ בילד שיינע מיידל.

„מיר, איך און מיין ברודער, האָבן די ערשטע עטלעכע יאָר זייער שווער געאַרבעט ביז מיר האָבן זיך אַרויפגעאַרבעט אַזוי ווייט, אז מיר האָבן שוין געהאַט זיבן אָקסן פאַר פעלד־אַרבעט און עטלעכע בהמות, וועלכע מיר האָבן געמאַלט און פאַרקויפט די קרים. די אונטערשטע מילך, די מאָגערע, האָבן מיר אליין געגעסן און וואָס ס'איז איבערגעבליבן האָבן מיר אַוועקגעגעבן אונזערע קעלבלעך. אמת, מיר האָבן שוין געפילט, אז די מאָגערע עסנס שוואַכן אָפּ אונזער געזונט און מיר האָבן שוין ניט אַזוי פיל כוח צו אַרבעטן. מיר האָבן אָבער געהאַט אַ סך פּלענער אַויסצופילן — אַויסבויען אַ הויז ווי פאַר מענטשן און ניט וואוינען אין אַ ווינקל פון שטאַל צוזאַמען מיט די אָקסן; אַריבערברענגען אונזערע עלטערן אהער, און כאַטש איינער פון אונז זאָל הייראַטן און אָנהויבן פירן אַ מענטשליכע לעבן. דעריבער האָבן מיר געלעבט אַזוי שפּאַראַם. צו אונז איז קיינמאַל ניט אַריינגעקומען ניט קיין טאַכט, ניט קיין אַלקאָהאָל. מיר האָבן נאָר געקליבן אַ סענט צו אַ סענט.“

„אינמאל האָב איך זיך פארנומען אַרויסצונעמען דאָס מיידל, דעם שכנ'ס טאָכטער, צו אַ טאַנץ. מיין ברודער האָט מיך שטאַרק צוגערעדט צו דעם. מיין ברודער איז געווען זייער אַ קלוגער און פראקטישער מענטש. האָט ער גע'טענה'ט, אַז צו אַלץ דארף זיין אַ מאָס, אַפילו צו שפּאַרזאמקייט. אַ יונגער מענטש, האָט ער געזאָגט, איז אַלעמאַל באַרעכטיקט צו געניסן פון דער וועלט, אין וועלכער ער לעבט און אויף וועלכער ער לייגט אַוועק זיינע כוחות. איך אָבער פלעג ציטערן אַ סענט אויסצוברענגען.

„אויף מאָרגן נאָכן טאַנץ, ווען איך בין אהיימגעגאנגען פון פעלד מיט די אָסן, האָב איך באַגעגנט מיין שכן און האָב אים ווי אַלעמאַל אָפּגעגעבן אַ ברייטן האַלאָו. מיין שכן האָט מיר אָבער מיט קיין וואָרט ניט געענטפערט, און עס האָט מיר אַ טיפּאָקע געטאָן אין האַרצן. עס איז מיר אַריין אַ געדאַנק, אַז דער שכן האָט מסתמא ניט געוואָלט, אַז זיין טאָכטער זאָל גיין מיט מיר צו אַ טאַנץ און אַז ער האָט זיך מסתמא אָפּגערעכנט מיט איר דערפאַר. ער איז געווען אַ גרויסער כעסן און איך האָב זיך פאַרגעשטעלט, ווי ער שלאָגט זי אומ'רחמנות'דיק ווי אַ שטיף־פאַטער, וועלכער האָט ניט קיין פאַטערלעכע געפילן צום קינד, און איך שמעלט זיך פאַר ווי זי וויינט און קלאָגט אויף איר גורל, וואָס זי האָט ניט ווער ס'זאָל זיך פאַר איר אָננעמען. איין טרייסט האָב איך געהאַט, וואָס איך האָב געוואוסט, אַז איר פרעמדע מאַמע האָט זי ליב און אַז זי וועט זיך פאַר איר איינשטעלן.

„האָב איך זיך שוין אַביסל באַרואיקט און האָב זיך אַריינגעלאָזן אין אונזער אָסן־קיך צוצוגרייטן עסן פאַר אונז ביידן. אַזוי פלעגן מיר שוין אַרבעטן: איך מיט דריי אָסן פלעגן קומען פריער און מיין ברודער מיט פיר אָסן פלעגט קומען שפעטער און געפינען שוין פארטיק דעם עסן. אָבער ווען איך קום דאָס מאָל אהיים, געפין איך שוין דאָרט מיין ברודער, וועלכער לייגט און קרעכצט. עס טוט אים וויי באַם האַרצן. איך האָב געמיינט, אַז איך פאַל אַוועק. איך האָב מיין ברודער שטאַרק ליב געהאַט. מיר זיינען באַ אונזערע עלטערן געווען ניט מער ווי צוויי קינדער. ער איז געווען דער קלענערער און איז געווען דער ליבלינג אין הויז.

„אינמיטן עסן האַלט איך אין איין קוקן אויף מיין ברודער, ווי ער כאַפט זיך אַלע וויילע באַם האַרצן, אָט ווי אַ גולן וואָלט נעשטאַנען און וואָלט געהאַלטן אין איין שמעכן מיט אַ מעסער. אָבער קיין דאָקטאָר בין איך ניט, און אפילו ניט קיין מאַמע, וואָס וואָלט שוין באַמערקט אַ סך זאַכן פריער. ער האָט דאָך ניט געקענט קראַנק ווערן מיטאַמאַל — עס איז געווען קלאָר, אַז ער האָט שוין פון לאַנג געליטן פון עפעס אַ קראַנקהייט. און דאָ טוט ער מיר אַ זאָג, אַז באַ אים האָט זיך אָפּגעבראַכן אַ שטיק אייזן פון פלוג און איך זאָל מיט צוויי אָסן צופאַרן אין שטעמל צום שמיד און פאַרריכטן דעם פלוג און פאַראיינס אַריינגיין צום דאָקטאָר און פרעגן

אים — אפשר וועט ער קענען מיטגעבן עפעס א מעדיצין, פון וואָס עס זאל אים לייכטער ווערן.

„פאָרנדיק אזוי האָב איך זיך פארטראכט וועגן אונזער מול און ווי אזוי די רייכטימער אויף דער וועלט זיינען ניט גלייך צעטיילט. באַ אונז אין דער היים האָט ניט ווייט פון אונז געוואוינט אַ פריץ, וועלכער האָט אויך געהאט צוויי זין אין אונזער עלטער — איז זיי געווען גוט ווי די וועלט. פון ארבעט האָבן זיי אינגאנצן ניט געוואוסט. זיי זיינען אלעמאָל געווען צוזאמען מיט זייערע עלטערן און מיט זייערע פריינט; זיי האָבן געהאט גענוג דינסטן וואָס האָבן אויף זיי אויפגעפאסט; זיי האָבן געהאט לערער, וועלכע האָבן זיי געלערנט. זיי האָבן אלע מאָל געהאט שיינע קליידער און ניט געוואוסט פון קיינע דאגות. פאר זיי איז אלעמאָל געווען לרוב פון אלץ אין דער וועלט. זיי האָבן געהאט א סך לאַנד, און פערד און מאַשינעריע, און מענטשן האָבן אויף זיי געארבעט. באַ זיי זיינען אלעמאָל געווען געראַטן די פעלדער. זייערע פּאַלאַצן זיינען אלע טאָג געווען פול מיט לעבן. אלע טאָג געסט, מיט בעלער, עסנס פון כל־טוב, מיט פערד און קארעטעס אַרויסצופאַרן, מיט הינט צו גיין אויף יאָגד און אפילו מיט אייגענע שיפּלעך אַרומצווייאָגן זיך איבערן פליסיקן טייך.

„און מיר דאָ, אין קאָנטראסט צו יענע פּרוּצ'ישע קינדער — אונזער וואוינונג מיט די בהמות אין שטאַל, אונזערע קליידער אלעמאָל צעריסן און פאַרלאַטעט; אונזער עסן — די אונטערשטע מאָגערע מילך מיט קארטאָפּליעס, אין בעסטן פאַל — מיט בלויע האָזן־פלייש. איינזאַם זיינען מיר, ווי די ארעסטאנטן, עלנט ווי די שטיינער. אלץ אַרום אונז איז האַרט, טרוקן, פאַרבינדעוועט, אָן א ברעקל האַרץ און א פיצל געפיל, אָן יושר און רחמנות. מענטש, פערד, בהמה, מאַשין — אלץ ווערט אָפּגעשאַצט אין ווערט פון דאָלאַרן.

„איך פאַר און טראכט: וואָס קען זיין דער סוף מיט מיין ברודער. איך פיל שוין, אז ער איז כאמת קראַנק. א דאָקטאָר . . . וואָס קען אים א דאָקטאָר העלפן? אז מיר האָבן ניט מיט וואָס צו צאָלן, וועלן די היגע דאָקטוירים אפילו ניט וועלן א קוק טאָן אויף אים. און אז אַ דאָקטאָר, וועט ער אים זיכער ניט לאָזן בלייבן ליגן אין שטאַל. אַ דאָקטאָר וועט אים הייסן בייטן די דיעטע, און מיר האָבן ניט אויף וואָס צו בייטן. א דאָקטאָר וועט אים ניט הייסן ארבעטן, און דאָס קענען מיר ניט באַווייזן. אַ דאָקטאָר וועט אויך הייסן, אז מען זאל אויף אים אויפפאַסן, איז ווער זאל דאָס טאָן? אונזערע עלטערן זיינען טויזנטער מייל פון אונז. איך בין פשוט געווען פאַרצווייפלט.

„און דאָ ווער איך משוגע וואָס אונז קומט ניט אָן קיין בריוו פון דער היים. פריער פלעגן אָנקומען בריוו רעגולער יעדן מאָנאַט, און איצט איז שוין דער פינפטער חודש און קיין בריוו איז ניטאָ. עפעס האָט מיר דאָס

הארץ געזאגט, אז איך זאל קיין גוטס ניט דערווארטן. עפעס האָט מיר אַ בלייז געטאָן פאר די אויגן און איך זע פאר זיך, ווי מענטשן צאָפֿלען זיך אין אזעלכע אנגסטן, און ס'האָט מיך אַזש אויפגעשוידערט. און איך זע פאר זיך עפעס אַ משונה'דיקע מכשפה, ווי זי שטייט קאַלטבלומיק און שמייסט זיי מיט פייערדיקע בייטשן. . . . מיינ קאָפּ האָט געפּויערט פון די געדאַנקען, וועלכע איך האָב ניט געוואָלט צולאָזן צו זיך. און דאָס מיידל . . . אָט ווי איך האָב זיך מיט איר באַקענט און דערנענטערט, און ס'גייט אונז אַלץ מיטן פּוטער אראָפּ.

„ווען איך בין אריינגעפאָרן אין שטעטל איז שוין געווען פינצטער. אַלע זיינען געשלאָפֿן. ווי איך האָב אויסגערעכנט, האָט מיר גענומען אַכט שטונדן צו פאָרן די 14 מייל. און הונגערדיק בין איך ווי אַ הונט. אויפן האַרצן איז מיר געווען ביטער. איך בין מיטאמאָל געוואָרן הילפלאָז ווי אַ סינר. אין אַ שטאָט, אינמיטן פון דער ציוויליזאַציע, און דו קענסט אויסגיין פון הונגער און דארפסט שלאָפֿן אויף דער גאַס. קיינער וועט אַפּילו ניט אַ טראַכט טאָן, אַז טאָמער איז אַ מענטש הונגערדיק, טאָמער האָט ער ניט וואו זיינע מרדע ביינער אוועקצולייגן. אַ, ווען איך וואָלט געווען דעם פּריצ'ס זון, וואָלט איך שוין ניט געהונגערט.

„מיינ „טרייסט“ איז געווען, וואָס איך בין געווען ניט דער איינציקער דאָרטן. איך האָב אין שטעטל געפונען נאָך פיל אזעלכע געסט ווי איך, מיט פינצטערע פּנימ'ער און צעריסענע קליידער, וועלכע שטייען און דרייען זיך סיגארעטלעך פון פּראָסטן טאַבאַק. מיר זיינען אַלע אַרויסגעפאָרן אַ האַלבן מייל ווייט פון שטעטל, אַרויסגעלאָזט אונזערע אָקסן אויפן זאַפּטיסן גראַז און אליין אויסגעצויגן זיך לעבן אַ פייערל, וואָס מיר האָבן צעלייגט. מיר זיינען אזוי געלעגן און געקוקט אין הימל אריין און אין דער ווייטקייט, ווי מיר וואָלטן פון דאָרט דערווארט די הילף וואָס מיר זוכן.

„אינדערפרי האָט זיך דאָס שטעטל אינגאַנצן געענדערט. די קרעמער האָבן אויפגעעפנט זייערע טירן און געווארט אויף אונז. מיר זיינען מיט אַמאָל געוואָרן גאַנצע יחסנים. מען רעדט צו אונז, ווי אַלמע באַקאַנטע, און מען דערווארט עפעס צו פאַרדינען אָן אונז.

„איך האָב זיך אָבער ניט געקענט געפינען קיין אָרט. דער דאָקטאָר שטייט ניט אויף אזוי פרי. איך בין שוין באַ אים געווען אַ פינף מאָל און קריג אַלץ דעם זעלבן ענטפער, אז ער שלאָפּט נאָך. ער האָט צייט, ווען באַ מיר פאַלט אַרויס די נשמה. איך האָב איבערגעלאָזן אַ קראַנקן ברודער, מיט אזוי פיל אַרבעט: מעלען די בהמות, דורכלאָזן די מילך אין סעפּעראַטאָר, און נאָך אַלץ נאָכקוקן. און ווער ווייסט? אַלע וויילע טוט מיר אַ מיטאַקע אין האַרצן. עס פליען מיר דורך געדאַנקען וועגן דעם קראַנקן ברודער, וועגן דער אומגליקלעכער מיידל, וועגן די עלטערן, וואָס איך האָב ניט קיין בריוו פון זיי. איך האָב געמיינט, אז איך ווער משוגע. און דאָ איז ניטאָ קיין

פריינט, מיט וועמען א וואָרט אויסצורידן. איז מיר אריינגעפאלן א געדאנק, אז איך זאל אַרײַנגיין אין קירכע. דאָרט, האָב איך געטראכט, וועל איך קריגן דערלייכערונג. הייליקע מענטשן וועלן דערפילן מיין צער און וועלן מיך טרייטן. דאָס איז דאָך דאָס אָרט פון ליבע און טרייט, אין וועלכע איך נויטיג זיך איצט אַזוי.

„ווי נאָר איך האָב אַריבערגעטראָטן די שוועל פון דער קירכע זיינען אַלע מיינע געדאנקען אוועק אין דער ווייטקייט, אַהין וואו אַלץ לאָזט זיך אויס, וואו עס איז ניטאָ קיין גוף און פארבלייבט בלויז די נשמה. אָבער ווי איבערראַשט בין איך געוואָרן, ווען איך האָב דערהערט פראָסטע רייד פון א פראָסטן מענטשן, די זעלבע שפראַך פון דעם קרעמער און הענדלער. „וואָס דאַרפט איר, יונגערמאַן? וועמען זוכט איר דאָ?“ איך בין געבליבן ווי געפּלעפט. יענע הייליקייט, יענע אויפריכטיקייט וואָס איך האָב דאָ דערווארט, איז ניט געווען. איך האָב זיך שוין אומגעקערט און געוואָלט אַנטלויפן, וואו די אויגן וועלן מיך טראָגן. אָבער מיר אַנטקעגן איז אונטער געקומען א מענטש, אַ קיילעכדיקער, מיט בריַלן אויף דער נאָז, און פּרעגט מיך: „יונגערמאַן, איך זע, אַז איר זיינט עפעס פאַרצאָרנט. זיינט איר חלילה ניט געזונט?“

„דערהערדיק אַזעלכע פּאַטערלעכע רייד, האָט עס מיך צענומען און איך האָב פאַר אים אויסגעגאַסן מיין ביטער הארץ און האָב אים דערציילט אַלע מיינע צרות. ער האָט די גאַנצע צייט געשוויגן און ניט ארויסגערעדט קיין וואָרט. ווען איך האָב געענדיקט ריידן, ניט ער מיר אַן עצה, אַז איך זאל זיך איבערגעבן צום לייענען. „האַסטו אַמאָל געלייענט די ביבל?“ — האָט ער מיך געפּרעגט. איך דערצייל אים, אַז איך האָב עס אַמאָל יאָ געלייענט, ווען איך בין געווען אַ סינדר. „נו, זאָגט ער, קויה באַ מיר אַ הייליקן בוך, די ביבל, און דאָס וועט דיך ארויסשלעפּן פון אַלע צרות. דו וועסט זיך אַריינארפן אין לייענען און וועסט קיין צייט ניט האָבן צו טראכטן פון קיין זאַך און אַזוי ארום וועסטו זיין א געהאַלפּענער.“

„איך דערצייל אים, אַז איך בין אַ ביטערער אָרעמאַן און האָב באַ זיך ניט מער ווי צוויי דאָלער און איך ווייס ניט וויפיל עס וועט באַ מיר נעמען דער דאָקטאָר פאַר זיין עצה און פאַר מעדיצין. „די ביבל וועט אויך דיין קראַנקן ברודער העלפּן“, זאָגט ער מיר. און איך האָב זיך מיט אים צעטיילט מיט מיין פאַרמעגן.

„איך האָב זיך אָבער דאָך ניט איינגעהאַלטן און בין געווען באַם דאָקטאָר. האָט דער דאָקטאָר באַ מיר צוגענומען דעם איינציקן דאָלער, וואָס איך האָב געהאַט, פאַר זיין עצה; אָבער קיין מעדיצין, זאָגט ער, קען ער מיר ניט געבן. ער מוז פריער אונטערזוכן דעם קראַנקן.

„פאַר איך שוין צוריק אהיים אַ דערשלאָגענער, אָן א סענט באַ דער נשמה, אָן מעדיצין פאַרן קראַנקן ברודער, אָבער מיט אַ ביבל וואָס דאַרף

אונז אויסהיילן פון אלע צרות און קראנקהייטן. קומענדיק אהיים האָב איך אונזער שטאליווינקל ניט דערקענט. אלץ איז געווען צוגעקליבן און אויס-געפוצט. מיין ברודער איז דאָרט ניט געווען. איך האָב זיך געוואָרפן אין שטאַל און האָב דאָרט די אָקסן ניט געפונען. האָב איך שוין פארשטאַנען, אַז דער ברודער איז אין פעלד, אַן „אויסגעהיילטער“ אָן א דאָקטאָר.

„מיר איז געוואָרן אביסל גרינגער אויפן הארצן. איך האָב גענומען מיינע אָקסן און בין אויך ארויסגעפאָרן אין פעלד. זיי איך אזוי אויפן אָקער און טריקן זיך אויס די האַרץ שרייענדיק אויף די אָקסן, אַז זיי זאָלן שוין אמאָל איבערבייטן אַ פּוס און שטעלן אַ טראָט. הער איך ווי אַ פּויגל זינגט אזוי זיס, אזוי שוין, און איך טראכט זיך, ווי גוט עס איז דעם פּויגל אין פעלד, ווי פריי פון זאָרג, פון דאגות פרנסה. עס האָט זיך זיין נעסט און לעבט זיך ווי עס וויל. ווען עס איז הונגעריק, זוכט עס עסן; ווען עס איז מיר, רוט זיך עס אָפּ. און מיר, די מענטשן, וועלכע האָבן געזאָלט זיין די קלינגסטע פון אלע לעבעדיקע באַשעפענישן, האָבן זיך נאָך ניט דערהויבן צו דעם לעבן פון אַ פּויגל. מיר, די קלינגערע, מוזן דורכמאַכן צרות אויפן פּווד איידער מיר קענען זיך דערהויבן כאָטש צו אַ מענטשלעך לעבן.

„מיטאַמאָל דערהער איך, ווי עפעס טראכטעט. איך גלויב זיך ניט מיינע אייגענע אויערן, אָבער איך הער דאָך פאָרט זיין מאַיעסטעט דעם מאָטאָר? ווי קומט אין מיין פעלד אַ מאָטאָר? עס מוז עפעס זיין אַ טעות. איך קוק זיך אַרום, איז עס אָבער ניט קיין טעות. עס קומט אָן אַ טראַקטאָר, געטריבן פון אַן אומבאַקאַנטן מענטשן, און הינטער דעם טראַקטאָר אַ גרויסער אַקעראַייזן, וועלכער לאָזט נאָך זיך איבער נאנצע פאַסמעס שווארצע ערד, וואָס בעטן זיך צו פּאַרזייען. איך ווייס שוין ניט וואָס צו טראכטן.

„ווייזט זיך אַרויס, אַז דאָס איז אַן אַגענט פון אַ מאַשינען-קאָמפּאַני. מיינער אַ שכן האָט אים פּאַרזיכערט, אַז אונז איז שוין נמאס געוואָרן צום טויט אָנצוטרייבן אונזערע אָקסן און אַז מיר ווילן קויפן אַ טראַקטאָר. איז ער דעריבער אַרויסגעפאָרן צו אונז אויפן פעלד דעמאָנסטרירן זיין סחורה.

„נו, וואָס זאָל איך דיר זאָגן — איך האָב זיכער מורא געהאַט אַריינצו-קריכן אין אַזאַ חוב. ווער ווייסט, צי מיר וועלן עס אמאָל קענען אויסצאָלן. מיך האָט אָבער גערייצט דער יצר הרע: „זע וואָס דו קענסט אויפּטאָן מיט אַ מאָטאָר! זע ווי פלינק ער איז! זע וואָס פאַר אַ כּוח ער האָט עס! עס מאַטערט זיך קיינמאָל ניט איין, און נאָך דער אַרבעט שטעלסטו דאָס אוועק און דו דאַרפסט עס ניט קעכלען, ניט געבן עסן און טרינקען, און דאַרפסט ניט שלעפּן די מיסט פון שטאַל . . . “ איך האָב זיך אויך געוואָלט אָפּרעכענען מיט מיין שכן. ער האָט געוואָלט מאַכן אַ שפּאַס פון מיר און האָט מיר צוגעשיקט אַ טראַקטאָר. האָב איך אים געוואָלט ווייזן, אַז איך בין ניט קיין שלימאַזל און קען קויפן אַ טראַקטאָר אויך.

„שווער איז מיר אָנגעקומען מיט מיין ברודער. ער איז געווען אַ קלוגער

און א פראקטישער מענטש, און האָט גע'טענה'ט, אז טאָמער קענען מיר
ניט מאַכן אונזערע צאָלונגען, קענען מיר פארלירן ניט נאָר דעם טראַקטאָר,
נאָר אויך אונזערע פאַרמס. מיט דער נאָטור, האָט ער נע'טענה'ט, קען מען
קיינ קאָנטראַקטן ניט מאַכן, און מיט באַלעבאָטיים פון לאַנד, וואָס נעמען
צו אונזער פראַצע — אויך דאָס אייגענע. ער האָט מיך איינגערעדט ניט
צוהערן זיך, וואָס דער אַגענט איז איצט אזוי ווייך ווי פוטער. ווען עס קומט
צו מאַנען דעם חוב, זיינען זיי קאלט ווי די גזלנים.

„איך בין אָבער געווען לייכטער אויפן פוס ווי מיין ברודער און מיר
האָבן געמאכט דעם אַגרימענט צו צאָלן יאָרלעך און פאר דריי יאָר אויס-
צאָלן מיט 9 פראָצענט. אלס משכון האָב איך אים געגעבן די פאַרם מיט
די זיבן אָקסן.

„מיין ברודער האָט ממש אויפגעלעבט. די ארבעט מיטן טראַקטאָר
לָגבי די אָקסן איז אזוי ווי טאָג צו נאַכט. אלס ניט-דערפאַרענע אינזשינערן
האָבן מיר דורך דער צייט געהאט גענוג צרות, אָבער מיר האָבן עס דורכ-
געמאכט. מיר האָבן געהאט א געראַטענעם פעלד און האָבן באַצאָלט דעם
ערשטן יאָר מיטן פראָצענט, און מיר זיינען געווען צופרידן.

„שלעכט איז נאָר געווען, וואָס מיר האָבן ניט געהאט מיט וואָס צו
פאָרן צו דער סטאַנציע אוועקצופירן דעם קרום. מיר האָבן איינמאָל גערעדט
צווישן זיך וועגן קויפן א פאָר פערד, און זיי וואָלטן אונז גוט צונויף
געקומען. און אזוי ווי מיר ריידן הערן מיר, ווי צום הויז איז צוגעפאָרן אַן
אויטאָמאָביל. ס'איז געווען דער זעלבער אַגענט פון טראַקטאָר. מיר האָט
אַ מיאָקע געמאָן אין האַרצן: טאָמער, טראַכט איך זיך, האָבן מיר אונזער
אַגרימענט וועגן טראַקטאָר ניט גוט פאַרשטאַנען און האָבן די צאָלונג ניט
ריכטיק געמאכט. אָבער ער האָט אונז פאַרשפּאַרט צו טראַכטן. ער ווייסט
שוין, אַז מיר ווילן קויפן פערד, האָט ער געבראַכט א לייכטן צוגענוצטן
טראַקל, זיער ביליק.

„און ווייטער דאָס אייגענע — מען דאַרף ניט טראַגן אין שטאַל און פון
שטאַל, און ארבעט עס ניט, וויל עס ניט עסן. און פאָרן צו דער סטאַנציע
נעמט עס א קלייניקייט, ניט אזוי ווי א פערד, וואָס נעמט צו א גאַנצן טאָג.
ער וויל פון אונז קיין געלט אויך ניט. מיר וועלן אים באַצאָלן מיט דער
קומענדיקער גערעטעניש. אָבער אלס משכון וויל ער, אַז דער ברודער זאָל
מער ניט ווי אונטערשרייבן זיין נאָמען אויף אַט דעם פאַפירל, און דאָס
מיינט, אַז ער גיט אים די פאַרם אלס משכון, ביז דער טראַקל וועט אין
צוויי יאָר זיין אויסגעצאָלט.

„ער האָט אונז איינגערעדט, אָבער ערשט דאָ האָבן מיר איינגעזען,
ווי אזוי מיר זיינען אריינגעקראָכן אין צרות. מיר זיינען געווען ביידע אומ-
דערפאַרן און האָבן ניט געוואוסט, אַז פון א רעכענונג אויף פאַפיר ביז דער
ווירקלעכקייט איז אזוי ווייט ווי פון מזרח ביז מערב. די וועגן זיינען נאָך

ניט געווען פאסיק פאר א קאר, כפרט פאר אן אלטער מאשין מיט ניט דערפארענע טרייבער. דערצו איז נאך א מעשה מיט גאז, אויל, מיט אלע וויילע פארריכטן, מיט לאיסנס, מיט א גארדזש. אזוי אז מיר האבן ניט נאך גארנישט ארויסגעקראגן פון דעם קרים, נאך מיר האבן נאך צו יעדן פארן אין שטעטל געמוזט צולייגן געלט.

„אינמאל אין א מיטן פארנאכט, ווען דער וועטער איז געווען אן אומעטיקער, דער הימל פארוואלקנט, דער רעגן שמיסט אין פענצטער, עס איז קאלט און אויפן הארצן איז שווער — האב איך זיך אָנגעהויבן אריינ-טראכטן אין דעם, וואָס מיין ברודער האָט געזאָגט, אז דאָן ווען זיי פארקויפן דיר, זיינען זיי ווייך ווי פוטער און צום אויפמאָנען בייטן זיי זיך, ווי די שלאָנג בייט איר פעל. דער ברודער ווערט דערווייל פון טאָג צו טאָג ערגער, שוואכער. איך פיל שוין אויך, אז איך האָב זיך שוין אויסגעשלאָגן פון די כוחות. אלע טאָג איינס און דאָס זעלבע צו עסן, די זעלבע צייט אויפשטיין, די זעלבע אַרבעט — מעלקן, רייניקן די שטאָל; אלע טאָג די זעלבע טעפּלעך און אלע טאָג דאָס זעלבע טראכטן. איך האָב געמיינט, אז איך ווער משוגע. און קיין בריוו פון דער היים איז נאָך אלץ ניטאָ. האָב איך זיך דערמאָנט אויף דער ביכל, וואָס דאַרף באַ מיר מיין אומעט צונעמען און ברענגען פרייד. איך האָב זיך דערמאָנט אין מייע קינדערייאָרן, אז ווען איך פלעג ווערן קאָפּרינע, קרענקלעך, פלעגט מיר מיין מאַמע באַפרידיקן מיט עפעס אַ נאַשעריי און צו מיין פרייד איז דעמאָלט קיין גרענעץ נישט געווען. איצט האָב איך זיך פונקט אזוי צוגעכאַפט צו דער ביכל.

„דאָס ערשטע וואָרט וואָס האָט מיר צעטומלט אין דער ביכל איז געווען דאָס ווי אזוי די וועלט איז באַשאַפן געוואָרן — מיט אזעלכע מוראדיקע וועלדער, טייכן, ימ'ען, מיט אזויפיל פיש, אזויפיל חיות, פויגלען, פליגן, הימל, ערד און וואַלקנס, זון און שטערן — אלץ אין זעסס טעג. אין די איצטיקע יאָרן נעמט עס לענגער אַ הויז אויסצובויען. און איך האָב שוין געזען, אז איך פארשטיי ניט אַט דעם בוך. אנשטאט א פרייד איז מיר באַפאלן אן אומעט.

„אָבער נאָך זאלץ אויף מייע וואונדן איז געווען די מעשה מיט קין און הבל, ווי איין ברודער האָט דערמאָרדעט דעם צווייטן און צוליב א קריג פון איין ברודער מיטן צווייטן איז געפאלן א נאנצער פערטל פון דער מענטשהייט. עס האָט אויף מיר געמאַכט דעם שוידערלעכן איינדרוק די גרויזאמקייט פון מבול, ווען א נאנצע מענטשהייט איז קאלטבלוטיק דער-טרונקען געוואָרן, די אומשולדיקע צוזאמען מיט די שולדיקע.

„און אנשטאט צו באַפרידיקן מיר און היילן מיין ברודער, האָט מיר איין מעשה אין ביכל נאָך דער צווייטער אלץ מער צעטומלט. אַט זע איך פאר מינע אויגן, ווי מען פייניקט שקלאפן וואָס קנעטן ליים, און מערדער וואָס רופן זיך עלטסטע שמיים זיי מיט בייטשן ביז בלוט. אַט זע איך ווי

מען טראַגט עופה'לעך, וועמען מ'האַט אַרױסגעריסן פון דער מאַמעס הענט און מ'וואַרפט זיי אַרױן אין טײַך, אַזױ װי די שטײנדלעך. אײך האָב זיך אַזש געכאַפט פאַרן קאַפּ און געריסן פון זיך די האָר. אײך האָב געמײנט, אַז אײך װער משוגע. אײז די גאַנצע מענטשהײט פאַראַרטײלט אױף אײביק צו אַזאַ כאַאָס? קען דאָס קײנמאַל נײט בעסער װערן?

„און דאָ װערט מײן ברודער ערגער און אײך קען אײם גאַרנײשט העלפן. אײך דאָ פאַר די אױגן האָב אײך געזען די אײגענע משוגע'נע, מױס'ע װעלט. אַזױפיל װיסנשאַפט אױף דער װעלט, אַזױפיל דאָקטױרים, פּראָ-פעסאָרן, װאָס װאָלטן מעגלעך געקענט ראַטעווען אַזאַ יונגן מענטשן װי מײן ברודער. זײנען אָבער דאָ צװײערלײ מענטשן אױף דער װעלט. אײניקע האָבן אַלץ, און אַזעלכע װי מײר האָבן גאַרנײשט . . .”

דערצײלנדיק פאַר מײר זײן געשיכטע, האָט דער האַמסטער געהאַלטן מײן האַנט אין זײנער, פון װאָס אײך האָב געפילט, אַז אַ װאַלקאַן רײסט זיך ערגעץ אין דער טײפעניש פון זײן נשמה און קען נײט פאַנאַנדעררײסן דעם דעק, מיט װעלכן ער-אײז צוגעדעקט. אײך האָב אָבער געפילט, אַז װען עס װעט קומען צום קלײמאַס װעט ער עקספּלאָדירן מיט אַזאַ קראַפט, אַז דער גאַנצער אַרום װעט צעטרײסלט װערן.

מיט אַמאָל האָט ער אָפּגעלאָזן מײן האַנט און האָט אָנגעהויבן שפּרײזן אײבערן װאָלד מיט אַזאַ אײמפעט, אַז אײך האָב זיך אַזש דערשראָקן. עס האָט מײר אױסגעװױזן, אַז ער אײז פון פאַרדראָס אַראָפּ פון זײנען. ער אײז אָבער באַלד געקומען צו זיך, האָט מײך װידער אָנגעכאַפט באַם האַנט און האָט מײר אָנגעהויבן װידער דערצײלן װעגן עפעס אַ מאַדנעם אָנגעשטאַפטן ברױו מיט אַ סך מאַרקעס און שטעמפּלען פון פאַרשײדענע לענדער. װײזט זיך אַרױס, אַז דאָס אײז געווען אַ ברױו פון זײן מוטער, װעלכע האָט געמאַכט אַ טעות אין אדרעס און דער ברױו אײז אױסגעפאַרן אַ האַלבע װעלט. פון דעם ברױו האָט ער זיך דערוואוסט, אַז זײן פאָטער אײז געשטאַרבן און אַז זײן מוטער װאוינט באַ אַ פּרײנט, װעמען זײ העלפט אַכטונג געבן אױף די קינדער. עס האָט אײם אַזש געהויבן אין דער לופטן, װאָס זײן מוטער, װעלכע האָט אַזעלכע צװײ יונגע זײן, װאָס קענען אַרבעטן װי פּערד, דאַרף אױף דער עלטער זיך װאַלגערן אין פּרעמדע הײזער און זײן אַ נײאַנע, װען זײ האָט געדאַרפט זײן מיט אַירע אײגענע קינדער און אײנגאַנצן נײט אַרבעטן. אין אײר ברױו שרײבט אײם זײן מוטער אײך אַ געשיכטע, װעלכע האָט אײם אױפּגערודערט זײן גאַנצן גוף און נשמה. אָט דאָס אײז די געשיכטע:

באַ דעם רײכן פּרײז, װאָס האָט געוואוינט נײט װײט פון זײ, אײז אַמאָל געווען אַ דינסט, אַ בילד-שײנע דאָרפס-מײדל. אײנער פון די פּרײז'ישע זינדלעך האָט זיך צו אײר צוגעשאַרט, און מיט אַ צײט שפּעטער האָבן די פּרױען אין הױף אױסגעפונען, אַז זײ אײז שװאַנגער. עס האָט זיך אױפּגעהויבן אַ טומל. און מען האָט דאָס מײדל אױפּגעװעקט אײנמיטן דער נאַכט און

מען האָט זי אוועקגעפירט איבער הונדערט מייל פון דאָרטן צו איינער אָן אַלטער פרוי. דאָרט האָט זי אין צוויי מאָנאַטן אַרום געבאָרן א קינד, אַ מיידעלע, און אין עטלעכע מאָנאַטן אַרום איז זי געשטאָרבן פון אַ קראַנקהייט וואָס איז איר פאַרבליבן פון קינפּעט.

די שכנים האָבן פון רחמנות צוגענומען באַ דער אַלטער דאָס קינד און מען האָט זי אוועקגעפירט צו אַן אינגערער פרוי, וועלכע האָט געהאט אירע אייגענע קינדער. האָט אָבער פאַסירט, אז באַ אַט דער פרוי איז געשטאָרבן א קינד. האָבן די שכנ'טעס באשולדיקט אין דעם די אַרעמע יתומה'לע, וועלכע זי האָט צוגענומען צו דערציען, און זי האָט דאָס קינד איבערגעגעבן צו אַן אנדער פרוי. יענע איז געווען אַן אַלטע און זייער אַן אַרעמע און אויך זייער אַ פּרומע, און זי האָט געוואָלט פאַרדינען אַ שטיקל עולם־הבא. אָבער אויך באַ איר האָט געטראָפּן, אז איר איז אוועקגעפאַלן איר איין־און־איינציקע קו. איז ווייטער אין דעם געווען שולדיק דאָס ניט־געזעצלעך קינד. האָט מען עס איבערגעגעבן צו אַ פאַר־פאַלק וואָס האָבן ניט געהאט קיין קינדער. זייערער אַ שכן אָבער האָט געהאט אַ סך קינדער און אַלע ניט אינגאַנצן קיין נאָרמאַלע. פלעגט זיך דאָס קינד שפּילן מיט זיי. נאָך אַ שכן האָבן זיי געהאט, אביסל ווייטער, וועלכער האָט געהאט צוויי קינדער. פלעגן זיי אויך קומען צו דער מיידעלע שפּילן זיך. איז אזוי לאַנג ווי די קינדער זיינען געווען קליין, פלעגט נאָך זיין צו דערליידן. אָבער ווען זיי זיינען אביסל אונטערגעוואקסן, האָבן זיי זי אָנגעהויבן שטאַרק שלאָגן און פיינט האָבן.

ניט געקוקט אויף דעם, וואָס דאָס אומגליקלעכע קינד האָט געהאט אזויפיל מאַמעס און אויך אזויפיל פּרעמדע סטוסאַקעס, איז זי אויסגע־וואקסן זייער שיין און געראַטן. אין סקול איז זי אַלעמאַל געווען די ערשטע, מיט די העכסטע אויסצייכענונגען. דערפאַר איז זי נאָך מער פאַרפאַלגט געוואָרן פון די אנדערע קינדער, איבערהויפּט פון די צוריקגעשטאַנענע, ווי אויך פון יענער משפּחה צעדרייטע קינדער.

איינמאַל באַ אַ פאַרוויילונג, ווען עטלעכע שכנים זיינען געקומען מיט זייערע משפּחות, און מען איז שוין געווען היבשלעך אונטערן גלעזל, האָט זיך געמאַכט, אז די קינדער האָבן זיך צעשטימט און האָבן עפעס צעבראַכן אין הויז. איז ווער איז שולדיק? מסתמא ווידער די אַרעמע יתומה'לע. און ס'איז געוואָרן אין הויז אַן אמת'ע מלחמה — פאַרן קינד און קעגן קינד. לכוּף איז דאָס קינד אַרויס מיט אַ גאַנצער קאַפּ, אָבער מיט אַ צעשפאַלטענעם אויער, וואָס דאָס איז איר פאַרבליבן אויפן גאַנצן לעבן.

שרייבט אים ווייטער זיין מוטער, אַז דאָס מיידל, וואָס דאַרף שוין איצט זיין אַ יאָר 16, איז אוועק מיט אַט דער קינדערלאָזער פאַמיליע אין קאַנאַדע צו באַזעצן זיך אויף לאַנד, און זי גלויבט אַז זי איז אויך געווען צווישן די 12 משפּחות, מיט וועלכע ער איז דאָן געפאַרן. און זיין מוטער

בעט אז זיי זאָלן פראוואון אויפזוכן דאָס מיידל. זיי וועלן זי גרינג דערקענען נאָך דעם צעשפאלטענעם אויער.

היינט שטעלט זיך פאָר, אז ער האָט טאקע דאָס מיידל געפונען, און אז זי איז געווען ניט קיין אנדערע, ווי די אדאָפטירטע טאָכטער פון דער פאָמיליע, וואָס האָט געוואוינט בשכנות מיט אים און וועלכע ער האָט איינמאָל אַרויסגענומען צו אַ טאַנץ. אָט דער אויסערנעוויינלעכער צופאַל האָט אים פשוט צעמישט, און אויב ער איז פריער שוין געווען ניט גלייכ־גילטיק צו איר, האָט ער זיך איצט אויפן רעכטן אמת פאַרליבט אין איר.

אין דער זעלבער צייט האָט זיך אָבער צווישן אים און זיין שכן, דער מיידלס, „פאָטער“, אַנטוויקלט אַ האַס אויף לעבן און טויט. ער האָט זיך איצט דערוואוסט אַ סך זאָכן, וואָס ער האָט פריער ניט געוואוסט. ער האָט זיך דערוואוסט, אז זיין שכן האָט אַליין אַן אויג אויף דער מיידל. אויך איר, „מוטער“ איז נאָר ניט אזוי גוט צו איר, ווי עס האָט זיך אים פריער אויסגעוויזן. זי האָט זי בלויז געהאלטן נאָענט צו זיך, כדי זי זאָל זיין ווייטער פון איר מאַן . . .

ער האָט זיך אויך דערוואוסט, אז זיין ברודער האָלט אַ סך ערגער, ווי ער האָט געמיינט. ווען ער איז דעמאָלט געקומען פון שטעטל אַהיים מיט זיין אוצר — דער ביבל — און האָט געפונען זיין „שטוב“ צוגעקליבן און אויסגערייניקט, איז דאָס ניט געווען זיין ברודערס אַרבעט. דאָס האָט געטאָן טאקע די זעלבע מיידל. ווען זי האָט זיך דערוואוסט, אז ער איז אַוועקגעפאַרן אין שטעטל און האָט איבערגעלאָזן דעם ברודער אַ קראַנקן אין דער היים, האָט זי ניט געקענט איינרוען און איז צוגעקומען אַהין. האָט זי טאקע געפונען זיין ברודער אַ באַוואוסטלאָזן אויף דער ערד מיט בלוט אַרום מויל. זי האָט אים געבראכט צוריק צום לעבן און האָט אויך צוגעקליבן אין שטוב אזוי, אז מען זאָל גאָרנישט דערקענען. זיי האָבן זיך צונויפגערעדט, אז ער זאָל גאָרנישט וויסן און זאָל מיינען, אז זיין ברודער פילט זיך בעסער.

דער רעזולטאַט איז געווען, אז ער האָט געמוזט אָפּגעבן צופיל צייט פאַר זיין קראַנקן ברודער און האָט געמוזט פאַרנאכלעסיקן זיין אַרבעט. פאַר די ערשטע צוויי יאָר האָט ער שוין כמעט אויסגעצאָלט זיין חוב פאַרן טראַקטאָר מיט דער קאַר. עס איז שוין פאַרבליבן אַ קלייניקייט צו דערצאָלן. ער האָט שוין געהאַט אָפּגערעדט מיט דער מיידל, אז אזוי גיך ווי ער וועט אויסצאָלן זיינע חובות, וועט ער אויסבויען אַ הויז און זיי וועלן האָבן אַ היים פאַר זיך, פאַר זיין קראַנקן ברודער, און זיי וועלן אויך אַראָפּברענגען זיין אַלטע מוטער און וועלן אָנהויבן אַ ניי לעבן.

דאָ האָט זיך אָבער אַריינגעמישט דער שכן זיינער און האָט גענומען אויף זיך ניט ווייניקער, ווי אַראָפּצוטרייבן אים פון זיין האַמסטער. ער, דער שכן, האָט זיך אַריינגעכאַפט צווישן די קליינע פּאָליטישנדלעך אין דער

געננט, און יענע האָבן געהאט אַ צוטריט צו די גרעסערע פּאָליטישע אַגאַס, און אַלע צוזאַמען האָבן זיי אים „געפּיסקט“.

ווען עס איז געקומען דער פּרילינג און ער האָט געדאַרפט אַרויסגיין אין פעלד אַרבעטן, האָט ער אויסגעפונען, אַז ער קען זיך ניט רירן פון אַרמ. אין די פּריערדיקע יאָרן פלעגט ער אין פּרילינג באַרגן גאָז פאַרן טראַקטאָר, און אַלע אנדערע פּראָדוקטן, אין וועלכע ער האָט זיך גענויטיקט צו דער אַרבעט און צום לעבן, און ער פלעגט עס אויסצאָלן אין האַרבסט, נאָכן דרעשן. אזוי איז געווען איינגעפירט ניט נאָר באַ אים, נאָר באַ אַלע אַנדערע פאַרמער. היינטיקס יאָר אָבער האָט ער אויסגעפונען, אַז ער קען אינערגעז ניט קריגן קיין קרעדיט. וואו ער זאָל ניט קומען, הייסט מען אים צאָלן מזומן. וויפיל ער האָט גע'טענה'ט, האָט ניט געהאַלפּן. און וואו זאָל ער קריגן מזומן געלט אין אָנהויב פון פאַרמיטעוואָך?

צוליב דעם אַלעמען האָט ער זיך פאַרשפּעטיקט מיט זיין פעלד־אַרבעט. אין האַרבסט איז געקומען אַ פּריאיקער פּראָסט און האָט אַ תּל געמאַכט פון זיין ווייץ אוי, אַז ס'איז באַלד ניט געבליבן וואָס צו דרעשן, און . . . עס איז ניט געווען מיט וואָס צו צאָלן קיין חובות.

מען איז געקומען מאַנען דעם חוב פאַר דעם טראַקטאָר מיט דער קאַר. פאַרן טראַקטאָר האָט ער שוין באַצאָלט איינגאַנצן. ער איז בלוז געבליבן שולדיק אַ קלייניקייט פאַר דער קאַר. ער האָט זיי געבעטן, אַז זיי זאָלן צור נעמען די קאַר און איבערלאָזן אים דעם טראַקטאָר, וועלכן ער האָט געקויפט באַזונדער און פאַר וועלכן ער האָט שוין איינגעצאָלט. די קאָמפּאַני האָט אָבער אויף דעם ניט איינגעווייליקט. באַ זיי האָט עס געהייסן, אַז ער איז שולדיק פאַרן טראַקטאָר און פאַר דער קאַר צוזאַמען. דער געזעץ איז געווען אויף זייער זייט. דערצו האָט מען אים נאָך גענומען רעכענען הוצאות פאַר צוויי מאָל אראָפּברענגען דעם שערף, געריכט־הוצאות, פּראָצענטן, און פּראָצענטן אויף פּראָצענטן. די עטלעכע בהמות וואָס ער האָט געהאט, זיינען אַוועק אויף די לאַיערס, וואָס האָבן געזוכט גערעכטיקייט און נישט געפונען; קיין יושר אויך ניט; רחמנות — אודאי ניט.

לסוף איז געקומען עפעס אַ מאַן מיט אַ פּאַפּיר אין האַנט און האָט אים געוויזן וואו ער און זיין ברודער זאָלן אונטערשרייבן זייערע נעמען. ווי אַ ניט־דערקוילעט שפעלע האָט ער געפּאָלגט, אונטערגעשריבן און מ'האָט זיי געגעבן אַ פּאַר וואָכן אַרויסצוקלייבן זיך פון זייער פאַרם.

„איצט, מיין פּריינט“, זאָגט צו מיר דער האַמסטעדער, „צו וועמען האָבן איר דאָ געדאַרפט פילן אַ האַס? צו אונזערע געזעץ־מאַכער, וועלכע מאַכן פאַר אונז אַזעלכע געזעצן, אָדער צו די וואָס פירן דורך אַז די געזעצן, וועלכע זיינען אַן אומגליק פאַרן גאַנצן לאַנד? זיינען אָבער די געזעץ־מאַכער ווייט פון אונז און מיר זעען זיי ניט. ווערט דעריבער אונזער האַס אָנגע׳ ווענדעט קעגן די וואָס פירן דורך די געזעצן, למשל, קעגן דעם מענטשן

וואָס האָט מיר געבראכט דעם פּאָפּיר אונטערצושרייבן. עס איז נאָ מיר אויסגעקומען, אז צוליב אָט דעם מענטשן האָבן מיר אָנגעוואָרן דאָס, וואָס מיר האָבן אַזויפיל יאָרן אַזוי שווער געארבעט; אז דאָס האָט ער מיר און מיין קראַנקן ברודער אַרויסגעטריבן פון אונזער היים; אז דאָס האָט ער מיר אָפּגעריסן פון מיין געליבטער מיידל און האָט רואינירט מיין גאַנצן לעבן. אַזוי בין איך אים געוואָרן אַ בלוטיקער שונאָ."

און דערנאָך האָט מיר אָט־דער האָסמסטעדער דערציילט אַ זאָך, פון וועלכער איך בין אליין נשתומם געוואָרן און וועלכע האָט מיר אויך אין דער זעלבער צייט קלאָר געמאַכט, פון וואָנען עס האָט זיך גענומען זיין פּריער־דיקער האָס צו מיר. עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז איך בין — ניט מער און ניט ווייניקער — זייער שטאַרק ענלעך צו יענעם מאַן, וועלכער האָט אים געבראכט די פּאָפּירן אונטערצושרייבן און אויף אַזאַ אופן אַראָפּגעטריבן פון זיין פּאַרם. ער האָט ניט אַנדערש געמיינט, ווי נאָר אז איך בין דאָס דער זעלבער מענטש. דערצו איז אים אויך מיין אויפפירונג ניט געפּעלן געוואָרן: איך האָב ניט גערויכערט, ניט געטרונקען, זיך געהאַלטן פון דער ווייטן פון אַלע אַנדערע אַרבעטער און ניט צופּיל זיך גע'חבר'ט מיט זיי. איז אַ הויז דעם, וואָס ער האָט מיר פּיינט געהאַט פאַר דער כלומר'שטער עולה וואָס איך האָב אים געטאָן, האָט ער נאָך מוראָ געהאַט, אַז אין פּאַל עס מאַכט זיך אַזאַ זאָך ווי אַ סטרייק, וועל איך זיי געוויס פאַרראַטן.

און אין יענעם מאָנטיי אינדערפּרי, ווען ער האָט זיך געוואָרפן צו מיר מיט דער האַק און מען האָט אים קוים אָפּגעהאַלטן, האָט דאָן פּאַסירט אַזאַ זאָך: מיט אַ טאָג פּריער, זונטיק, האָט ער אָנגעטראָפּן אַ גרופּע באַקאַנטע און ער איז מיט זיי אַוועק אַ הוליע טאָן. נאָך דער הוליאַנקע האָט ער אויסגע־בראַכט ביז זיין לעצטן סענט. ער האָט זיך דערנאָך געפּילט אַזוי באַקלאַפּט, אַז ער איז איינגעשלאָפּן דאָרט אין דער זעלבער הויז.

ווען ער האָט זיך אויפגעכאַפּט אויף מאָרגן פּאַרטאָג, האָט ער דערזען ווי ער ליגט אינדרויסן, מיט אַ קופּקעלע היי צוקאַפּנס. די שווערע טוי האָט אים אינגאַנצן דורכגענעצט. ער האָט געפּילט אַזוי נאַס און קאַלט, אַז ער האָט קוים די אַכרים פּאַנאַנדערנגעוויגט. ער האָט געבעטן באַם אייגנטימער פון הויז דאָרט וואו ער האָט אויסגעבראַכט זיין לעצטן סענט, אַז ער זאָל אים כאַטש געבן אַביסל קאַפּע צו דערוואַרעמען זיך, ווייל עס האָט אים געקלאַפּט אַ צאָן אָן אַ צאָן. יענער האָט עס אים אָבער אָפּגעזאָגט, ווייל ער האָט געוואוסט, אַז ער האָט ניט קיין סענט אין קעשענע.

מען קען זיך פּאַרשטעלן מיט וואָס פּאַר אַ האַרץ ער איז, אַ הונגעריקער און צעבראַכענער אַוועק בראָדזשען די צוועלף מייל בלאַטעס ביז צום קעמפּ. ווען ער איז אָנגעקומען אין קעמפּ, האָט ער שוין פּאַרשפּעטיקט פּרישטיק און איז אַזוי אַ הונגעריקער און אַ טויט־קראַנקער אַוועק צו דער אַרבעט. און דאָ האָב איך זיך אָנגעשטויסן מיט מיין שווייגן, ניט אָנטיילנעמען

אין אלעמענס געשפרעכן און אוועקגיין צו דער ארבעט, ווען אלע האָבן זיך צוגעזעצט אָפרוען און רויכערן. ער איז נאָך מער ווי אלע מאָל געווען איבערצייגט, אז דאָס בין איך יענער שלעכטער מענטש, וועלכער האָט אים אַראָפּגעטריבן פון זיין פאַרם, און אז מען טאָר מיר מיט גאָר נישט גע-טרויען און אז איך בין ניט ווערט וואָס איך לעב אויף דער וועלט. מען האָט אים בלוז געדארפט עפעס פאַרטשעפען מיט א וואָרט וועגן מיר — ער געדענקט שוין ניט וואָס עס איז געווען — און ער האָט זיך געוואָרפן מיט דער האַק צו מיר. די אנדערע אַרבעטער האָבן מיר דאָן באמת געדאַטעוועט דאָס לעבן, ווען זיי האָבן אים אָפּגעהאַלטן און מיך אַוועקגעשיקט פון דאָרטן. איצט ווען ער האָט אויסגעפונען, אז איך בין גאָר ניט דער זעלבער מענטש, וועמען ער האָט אזוי געהאַסט, אז איך קום גאָר פון אן אנדער מדינה און אז איך בין א פרעמדער דאָ אין לאַנד, האָט אים ביז גאָר פאַר-דראָסן זיין פריערדיקע אויפפירונג קעגן מיר און ער האָט ניט געקענט רוען ביז ער וועט קומען און דורכריידן זיך מיט מיר פון האַרץ צו האַרץ.

דער סוף פון דער דערציילונג איז געווען א סך פריילעכער ווי דער אָנהויב. ערשטנס, האָט ער געקראָגן א בריוו פון זיין מיידל, וואָס ער האָט שוין ניט געהערט פון איר פאַר צוויי יאָר צייט, זינט זי האָט פאַרלאָזן אירע שטיב-עלטערן און איז אַוועקגעפאַרן אין די שטאַטן. און דער בריוו איז געווען זייער א גוטער.

זי האָט אים געשריבן, אז זי איז דורכגעגאַנגען הייסקול מיט גוטע אויסצייכענונגען. זי האָט שוין אויך מעדאַלן פאַר מוזיק, און איצט איז זי אין באַסטאָן און ארבעט אלס א נורס אין א שפיטאַל. זי האָט אויך אַביסל אָפּגעשפאַרט געלט און איר איינציקער וואונטש איז, אז ער זאָל קומען צו איר. זי האָט אָפּגעזאָגט יונגעלייט פון הויכן יחוס, ווייל זי וויל ניט זיין נידעריקער פון איר מאַן (כא די ווערטער האָט ער זיך אַביסל פאַרקרימט).

און זי שרייבט אים און בעט אים, אז ער זאָל קומען צו איר.

איצט איז ער גרייט צו פאַרן צו איר, און ער שווערט פאַר מיר, אז ער וועט זי אָפּהיטן ווי זיין אויג אין קאַפּ און וועט אָפּגעבן זיין גאַנצן לעבן צו זען, אז איר זאָל גאָרנישט פעלן און זי זאָל פאַרנעסן אָן איר אומגליק-לעכער סינדהייט. ער האָט אויך באַשטימט איצט ענדלעך אַריבערצונעמען זיין אַלטע מוטער, וועלכע האָט איבערגעלעבט איר אינגערן זון, און זאָל זי כאַטש אויף דער עלטער לעבן גליקלעך און צופרידן. דערצו האָט ער זיך פאַרשוואָרן, אז ער וועט אויפגעבן טרינקען און ארומפירן זיך אין שלעכטער געזעלשאַפט, ווי ער האָט דאָס געטאָן פאַר די לעצטע פאַר יאָר, און וועט ענדלעך ווערן א מענטש מיט מענטשן גלייך.

צום סוף האָט ער זיך מיט מיר געזעגנט און האָט מיך פאַרזיכערט אין זיינע בעסטע חבר'ישע געפילן צו מיר, און האָט מיך געבעטן צו פאַר-געסן די פריערדיקע מיספאַרשטענדענישן. ער האָט מיך אויך געבעטן, אז

טאָמער שרייבט ער מיר ניט, זאָל איך עס ניט נעמען פאַר אומנוט, ווייל
אַזוי איז דאָס שוין, אַז ווען א מענטשן איז גוט, פאַרנעסט ער צו שרייבן.
(דאָס איז ניט זיינע רייד — פאַרויכערט ער מיך — נאָר זיין מיידלס. ער
האָט ליב איבערצו'חזר'ן אירע קלוגע רייד).

דער ערשטער איינדרוק פון דער דערציילונג איז געווען א שווערער.
איך האָב זיך פאַרטראכט ווי שווער עס איז פאַר א מענטשן איינצולעבן
זיך אין אַ פרעמדן לאַנד — פונקט ווי אַ בוים וואָס ווערט איבערגעפלאַנצט
אויף אַ פרעמדן באַדן. וויפיל שוועריקייטן, און נאנץ אָפט אומדערוואַרטעטע
שוועריקייטן, מען טרעפט אָן אין דעם קאמף פאַר א שטיקל אייגענער היים,
וואָס מען וויל בויען מיט אייגענער שווערער ארבעט.

אָבער די ליבע צום לאַנד און צו ערד־אַרבעט האָט מיך באַלד צוריק־
געבראכט אויפן גלייכן וועג. אמת, עס זיינען דאָ שוועריקייטן אָן א שיר,
אָבער דערפאַר האָבן מיר די פיזיקייט צו לערנען פון אונזערע שוועריקייטן
און אונזערע טעות'ן. און דאָס אַליין איז געווען א גוטע לעקציע פאַר מיר,
אַז איך זאָל לעבן און ארבעטן אויסגעכנטערהייט און ניט אונטערנעמען
זיך קיין זאַכן וואָס איך קען ניט דורכפירן און וואָס עס קען מיך סוף־כל־
סוף רואינירן.

איך האָב זיך צוריק איבערגעבעטן מיט מייע אמאָליקע טרוימען
און האָב באַשלאָסן פאַרצוועצן מיין ארבעט מיט נאָך מער מוט און ענערגיע
און — מיט מער דערפאַרונגען.

א שטיינערנע אונערקע

איינמאָל, אַקערנדיק די ערד באַם בויען די וועגן, האָבן מיר אין דער טיף פון 5 מיט א האַלבן אינטשעס געפונען א שטיינערנע האַק, וואָס די פאַרצייטיקע פּרימיטיווע מענטשן האָבן גענוצט. עס איז, ווייזט אויס, געווען פון א זייער אוראַלטן פּעריאָד, ווייל עס האָט ניט געהאט קיין לאַך אַריינצושטעקן א הענטל.

איך האָב געוואָלט קריגן אַט דעם אוצר און כ'בין אפילו געווען גרייט צו באַצאָלן דערפאַר גאנצע דריי דאָלער. אָבער אָנגעקומען איז עס אַן אַנדערן, וועלכער איז געווען טאַקע איינער פון די פאַקטישע געפינער. איצט געפינט זיך עס אין אַטאַוואַ, אין מוזעאום, וואוהין ער האָט דאָס שפּעטער אָפּגעשיקט.

איך בין אָבער ניט געבליבן אינגאַנצן אַן אַן אַנדענס פון די אַמאָליקע פּרימיטיווע צייטן. איינמאָל, גראָבנדיק א ברונעם אין הויף, האָב איך געפונען א שטיין, וואָס איז געווען ארומגעהאַקט אין דער פאַרם פון אַן אונערקע. איך האָב שוין דעם שטיין באַ זיך פאַר די לעצטע 25 יאָר און איך ווייס נאָך אַלץ ניט צו וואָס די פאַרצייטיקע איינוואוינער פון אונזער איצטיקן אידנברידזש האָבן עס געקענט נוצן. איצט איז דאָס שטיינדל אָפּגעפאַרבט אין אַן אונערקע-קאָליר, און ניט איין פאַרמער האָט זיך גע-וואונדערט צו געפינען אין פּרילינג-צייט אַ פאַרטיקע אונערקע אין גאַרטן . . .

וועגן אַט דער שטיינערנער אונערקע גייט דאָ אַרום אַ ווערטל, אַז ווען גאָט האָט באַשאַפֿן צו באַשאַפֿן די אונערקע, האָט ער מסתמא פריער געמאַכט אַ „סעמפל“ פון שטיין, און אַט דאָס איז דער „סעמפל“ . . .

נאָך אַן אוצר האָב איך איינמאָל געפונען, ווען איך האָב געבויט מוין „פּאַלאַץ“. די קלעצער פאַר די ווענט האָב איך געמוזט טראָגן פון וואַלד אויף די פלייצעס, ווייל דער וואַלד איז געווען אזוי געדיכט, אַז מען האָט אַהין ניט געקענט צוקומען מיט קיין פּערד. האָב איך אזוי איינמאָל אין וואַלד אָנגעטראָטן אויף אַ צאָל הירשן-הערנער פון אַ גאָר אויסער-געוויינלעכן געבוי. א טייל פון זיי האָב איך נאָך איצט. מיר האָבן אויך אַמאָל, ברעכנדיק ניי לאַנד, אָנגעשטויסן זיך אויף

ביינער פון ריזיקע חיות, וועלכע זיינען שוין היינטיקע צייטן ניטאָ אויף דער וועלט. די ביינער זיינען געווען אזעלכע משונה'דיקע און גרויסע, אז עס האָט אַרויסגעשטויסן דעם פּלוג פון דער ערד, און אַ סך יאָרן האָט עס נאָך אונז געשטערט צום אַקערן.

ווייזט אויס, אז אידנברידוש איז ניט ערשט נעכטן געבאָרן געוואָרן.

העלפן א ברודער אין נויט

געווען איז דאָס אין פּרילינג 1912, ווען אַ אידנברידזשער אידישער פּאַרמער האָט זיך מיט דער הילף פון זיין פּרויס התונהמתנות אַרויפ־געאַרבעט אויף אַ פּאַרמעגן פון דריי פּערד מיט אַ שפּאַן. ער האָט צוליב זיכערקייט וועגן, אַז ער זאָל נישט דאַרפן ערגעץ וואו אוועקגיין ארבעטן צו אַן אנדערן, געדונגען באַ אַ פּאַרמער אַ שטיקל לאַנד.

איינמאָל האָב איך זיך אוועקגעלאָזט איבערן טויזנט־יאָריקן וואַלד זוכן וואו וואוינען ערגעץ די מענטשן, וועמען מיר באַגעגענען אַמאָל. און סײַן אונטערשייד איז דאָך פאַר מיר ניט וואוהין און צו וועמען איך וועל קומען, אַבי נאָר געפינען מענטשן. און נאָך אַ פיר־שטונדיקן שפּאַנען האָב איך אַריבערגעבראַדזשעט דעם טײַך, וואָס קרייצט איבער אונזער איצטיקן דאָרה, און באַלד דערהערט אַ מענטשן זינגענדיק עפעס אַ חזנות־דיק דריידל. האָב איך זיך דערפרייט, ערשטנס, מיט דעם, וואָס איך האָב געפונען וועמען איך האָב געזוכט — אַ אידישן פּאַרמער, און צווייטנס, מיט דעם, וואָס איך וועל מסתמא קענען אונטערשפּאַרן דאָס האַרץ, ווייל איך האָב געפילט אַז די כוחות גייען מיר אויס — אַזוי הונגעריק בין איך געווען.

— האַלאָו! האַלאָו! פון וואַנען האָט זיך אַ איד באַוויזן? ווי אַזוי האָט איך גאָט אַהער אַראָפּגעבראַכט? ווי אַזוי האָט איר געטראָפּן דעם וועג? און זעט, איר זייט דאָך נאָס ביזן גאַרטל. קומט אין הויז, טריקנט זיך אָפּ, און איר זייט דאָך זיכער הונגעריק. וואַרפט זיך פּאַנאַנדער, סײַן פּרויען זיינען דאָ נישטאָ. מאַכט זיך היימיש.

איך האָב באַלד דערפילט, אַז דאָס איז די פּאַרמער־שפּאַך פון איד־נברידזשער וואַלד, און אין 5 מינוט אַרום זיינען מיר שוין געווען ווי אַלעס באַקאַנטע פון דער אַלטער היים.

— וואָס איז אַ איד אַזוי פּאַרשוויצט? — פּרעג איך אים.

— כ׳באַק היינט ברויט, — ענטפּערט ער. — דאָס איז באַ מיר אַן אַרבעט, וואָס איך האָס ווי דעם טויט. איר וואַלט מיך היינט ניט געטראָפּן אין דער היים, ווען די שכנה פאַר אַ האַלב מייל פון מיר וואַלט געהאַט מעל פון וואָס צו באַקן ברויט. איך וואַלט שוין געווען דאָרטן פאַר סאַפּער.

— און צו וואָס הייצט איר אייער אויוון מיט־אזעלכע לאנגע שטיקער האַלץ? זעט וויפיל קוילן ס'איז אַרום אויוון, און ס'איז דאָך רויכיס אין הויז?

— איר זאָלט מיר געזונט און שטאַרק זיין, איך האָב געהערט, אז איר זייט אַ סלונגער איד, איז וואָס פארשטייט איר ניט? לאנגע האַלץ וועט זיין הייסער דער אויוון, וועט זיך באַקן בעסער. די קוילן אַרום אויוון אַרן מיר ניט. איר זעט דאָך קיין דיל איז אין הויז ניטאָ, איז וואָס וועט דאָ ברענען, קיין סופיט אויך ניט, איז וואָס וועט זיך פאַררויכערן, דער דאָך? און זאָל מיר קיינער נישט מקנא זיין אויף יענעם סאַפער, וואָס מיר האָבן צוזאַמען געגעסן. מילא, די אידנברידזשער בעטשלאַרישע מאַכלים זיינען מיר שוין באַקאַנט: ברויט מיט סירופ מיט אַי, אָבער אז אַט־דעם פריש־אויסגעבאַקענעם ברויט האָבן מיר געמוזט נאַכאַמאָל לייגן אויף אַ הייסן אויוון אַביסל צוטריקענען, ווייל מער ווי פון איין זייט האָט זיך עס ניט אָנגעוואַרעמט, אויף דעם האָב איך זיך נאָר ניט געריכט.

אויך דאָס שלאָפן איז ניט געווען בעסער. און ווען איך האָב פאַרלאָזט אַט־דעם אידן אויף מאָרגן נאָך פרישטיק, האָב איך ווילנדיק־ניט־ווילנדיק אַרויסגעזאָגט מיין מיינונג, אז פון אים וועט שוין קיין גוטער פאַרמער ניט זיין. און ער האָט טאַקע געענטפערט מיט אַ „הלאַוי“.

און היינט איז ער ערגניץ אין די שטאַטן אַ האַלסעילער, און אויב אים וועט אויסקומען צו לייענען די שורות, וועט ער זיך דערמאַנען יענע פאַסירונג אין דער קאַנאַדער ווילדערניש ניט ווייט פון קאַרעט ריווער, סאַסקאַטשעוואַן.

איז אַט־דער איד מיט די דריי פערד — מיר וועלן אים רופן ר. — נאָכדעם ווי ער איז פאַרטיק געוואָרן מיט זיין אייגן פעלד, אַוועקגעפאַרן מיט זיינע פערד און דאָס ביסל מאַשינעריע וואָס ער האָט געהאַט צו ב., וועמענס פאַרם איז געווען $4\frac{1}{2}$ מייל ווייט.

מיטאַנצייט, ווען די פערד מוזן רוען, האָט ער אריינגעכאַפט די פרייע צייט און איז אוועק מיטן וואַלד אויפן צווייטן פאַרם. די שמחה איז ניט צו באַשרייבן, אז אידן האָבן זיך באַגעגענט אין אַזאַ ווילדער ווילדעניש, און מ'קען זיך איבערבייטן מיט אַ וואָרט אין דער אייגענער שפראַך.

אָבער די שמחה האָט לאַנג ניט אָנגעהאַלטן, ווען ער האָט דערזען אַריבער די בוימער אַ שוואַרצן וואַלקן רויך, פונקט אין יענער זייט, וואו זיינע פערד שטייען, און ביז אַלע וואָס זיינען געווען אין הויז זיינען דורכ־געלאָפן אָן אַן אַמעם דעם האַלבן מייל, האָבן זיי דערזען אז אַ באַרג שטרוי וואָס איז געווען לעבן דעם שטאַל, ברענט, און אויך די שטאַל ברענט שוין. האָט זיך ר. אריינגעלאָזט אין דער ברענענדיקער שטאַל איבערשניידן די שטריקלעך מיט וועלכע די פערד זיינען געווען צוגעבונדן, און אַרויסראַט־טעווען זיי פונעם פיער, ווען אינמיטן איז איינגעפאַלן דער דאָך און ער

איז שוין דורכגעשפרונגען דורכן פלאַם, וואָס האָט בױ היינט געלאָזט א סימן פון די בראַנד־וואונדן. די פערד זיינען פאַר זיינע אויגן פארברענט געוואָרן, און מיט זיי אויך זיין גאנצע האַפּענונג.

אין אַ טאָג אַרום נאָך דער פּאַסירונג ווען ר. מיט זיין פּאַמיליע זיינען אומגעגאנגען פּאַרזאָרנט, ניט האָבנדיק קיין אַנונג פון דעם, ווי אזוי זיי קענען בלייבן אין אידנברידזש, און ווי אזוי זיי קענען פּאַרלאָזן אידנברידזש אָן שום מאַטעריעלע מיטלען וואָס איז נויטיק אין ביידע פּאַלן, האָבן זיך די פּאַרמערס צוזאַמענגעקליבן צו זוכן מיטלען און וועגן ווי אזוי מיר אַליין, אַלע פּיאָנערן, וואָס שטאַמען פון קבצן־דלפן־קאַמפּאַני לימיטעד, זאָלן עפעס קענען טאָן צו העלפן א ברודער אין א נויט. און ס'איז ניט געווען קיין איינער פון די פּאַרזאמלעטע, וואָס זאָלן זיין קעגן העלפן.

מיר האָבן באַשלאָסן אַלע זיך צו פּאַרדינגען אויסהאַקן א שטיקל וואַלד און דאָס פּאַרדינטע געלט אָפּגעבן דעם פּאַרמער, וועלכער האָט פּאַרלאָזן זיינע פּערד.

אַ, וואָלט זיך מיר איצט געוואָלט זיין אַ פּאַעט צו באַשרייבן דעם אַרויספאַר פון דער עקספּעדיציע, מאַי דעם 26-טן 1912, איינס דעם זיינער נאָך האַלבער נאַכט. די עקספּעדיציע איז באַשטאַנען פון 19 מענטשן מיט 4 פּערד און 6 אָקסן. מיר האָבן געדאַרפט קאָרטשעווען דעם טויזנט־יאָריסן וואַלד, רייסן די בוימער מיט די וואַרצלען און מאַכן דאָ אַ פּעלד וואָס זאָל ברענגען נוצן צו דער מענטשהייט. מיר האָבן געדאַרפט קריגן 52 דאָלער און מיט דעם העלפן אונזערן אַ ברודער אין אַ נויט. די נאַכט איז געווען אַ וואַקאַנדריקע און אַ קילע, די מענטשן, ווי די פּערד, האַלב פּאַרשלאָפּן. ווייל אַלע זיינען געווען האַלב פּאַרשלאָפּן, איז מען געשטאַנען אין די וועגענער און מ'האַט געשוויגן, נאָר אַ מאָל דערהערט זיך אַ שטילער פּראָטעסט ווען אַ ראָד פונעם וואָגן פּאַרטשעפט אַ בוים און דער וואָגן טוט זיך אַ גליטש אָן אַ זייט מיט אַן אוי . . .

געדאַרפט האָבן מיר אזוי פּאַרן זיבן מיל. עס איז געווען געשמאַק קאַלט. מיר האָבן לאַנג ניט געקענט איינשטיין אין וואָגן. אזוי, אַז מען האָט זיך געמוזט בייטן — ווער אין וואָגן און ווער ארויס פון וואָגן צו דער־וואַרעמען זיך, און ווייטער, ווייטער, אַלע נעענטער צו טאָג ווען די וואַלקנס פלעגן זיך צעשפאַלטן און אַ בלויער הימל פלעגט ארויסקריכן. און מיר האָבן שוין געקענט כאַפּן אַ בליק ווי באַ די פּערד פון די נאָזלעכער שטראַמט אַרויס גאַנצע בונטן מיט וואַרעמען אַטעם, און צעשפּרייט זיך אין דער קאַלטער לופט. האָבן מיר איינער דעם צווייטן געוואָלט טרייסטן, אַז די קאַלטע נאַכט וועט אמאָל אוועק און ס'וועט אָנקומען אַ וואַרעמער טאָג. האָט איינער פּאַר־צויגן אַ רעוואָלוציאָנער לידל, וואָס מען האָט נאָך געדענקט פון יאָר 1905. 6 אזויגער אינדערפרי, ווען מיר האָבן סוים פון ווייטן דערזען דורכן וואַלד, אַז עס ציט זיך אַ רויך פון קוימען פון הויז, האָבן מיר געוואוסט, אַז מען

גרייט זיך פאר אונז מיט א ווארעמען פרישטיק, און אז באַלד וועלן מיר
גאָנהויבן מיט אונזערע שאַרפע העק דערפילן אונזער פליכט.

איך וואָלט אויך וועלן זיין א קינסטלער צו באַשרייבן יענע פרייד פון
דעם פאַרפאַלק עלטערע מענטשן, ווען זיי האָבן דערזען 19 אידן באַ זיך
אין הויז, און אַלע לוסטיקע פריילעכע יונגע מענטשן. ווען האָבן זיי געקענט
טראַכטן וועגן צוזאמענברענגען אזויפיל אידן אין איין טאָג? איך האָב
אַפילו געמערקט, אז ווען מיר זיינען פארטיק געוואָרן מיטן פרישטיק און
מיר האָבן זיך אויפגעהויבן פון די פלעצער, האָט זיך די אַלטינקע מיט די
אויגן געבעטן באַ איר מאַן, זאָלן זיי זיך ניט איילן, זאָלן זיי זיך אַפרוען,
כמעט א גאנצע נאַכט ניט געשלאָפן. אָבער דער מאַן איז געווען פראַקטישער
פון איר. 19 מענטשן מיט 10 פיר-פייסיקע — איז יעדע מינוט טיער.

יענער טאָג איז פאַר אונז געווען עפעס מער ווי אַ יום-טוב. איך ווייס
ניט ווי אזוי איך זאָל זיך אויסדריקן, ווייל אַ יום-טוב מינט דאָך א טאָג פון
רו, אָבער דער טאָג איז גראד געווען א טאָג פון שווערער ארבעט — רייסן א
וואָלד מיט די וואָרצלען אַן דער הילף פון אַ מאַשין איז ניט זייער פון די
לייכטע זאַכן. און דאָך איז עס באַ אונז געווען אַ טאָג פון פרייד. איינס
איז די הילף צו אַ נויט-באָדערפטיקן, צווייטנס, איז דאָס, וואָס מיר קבצנים
האָבן זיך דערפילט ווי א קראפט ווען מיר זיינען פאַראייניקט. מיר האָבן
דערפילט דעם טעם פון קאָאָפּעראַציע און ווען מיר קענען אזוי לעבן אונזער
גאַנץ לעבן אזוי פאַראייניקטערהייט, וואָלטן מיר ניט אויסגעהאָדעוועט
אַזויפיל פאַראַזיטן וואָס זיינן אונז אויס. ווען מיר לעבן פאַראייניקטערהייט
וואָלטן זיך ניט געקענט אָנפלאַדיען אַזויפיל פיאַזיקעס-עקספּלאַטאַטאָרס,
וואָס זיינען א קללָה פאר דער מענטשהייט. און דריטנס, איז וואָס ס'האָט
אונזער שרעק אָפגעשניטן ווי מיט אַ מעסער. ווען מיר זיינען אהער געקומען
פון די גרויסע וועלט־שטעט, ווער ס'איז געווען א בעקער און ווער אַ
שוסטער, און ווער ס'האָט געשניטן פעלכלעך און געזאַמלט אוצרות פאַרן
באַלעבאָס, און מיר האָבן דאָ געוואָלט ווערן פארמערס און בויערס, און אַן
דערפאַרונג; און ווען מיר האָבן זיך באַגעגנט מיט א טויזנט־יאָריקן וואָלד
וואָס פארשטעלט דעם הימל, און אייביקע בלאַטעס, וואָס פארדעקן די ערד,
האָבן מיר זיך געשראָקן, אז מיר וועלן זיך מיט דער נאַטור ניט ספּראַווען.
ווען מיר האָבן אָבער דערזען וואָס מיר האָבן פאר דעם איין טאָג אויפגעטאָן
איז אונזער גאַנצע שרעק אוועק. מיר האָבן אין זיך דערפילט אַ שטאַלץ,
ווייל מיר זיינען מיט מענטשן גלייך.

מיר קווימן זיך מיט שלום עליב'ען

געווען איז עס אין יאָר 1916, ווען מיר האָבן געגרינדעט אונזער יוגנט־קלוב. אַ קלוב ווי אלע קלובן, וועמעס ציל ס'איז געווען אויפסקלערונג. און אַ נאָמען האָבן מיר אונזער קלוב געגעבן „עדיוקעישאָנאַל ענד דראַמאַטיק קלאָב“. פאַרוואָס איז דער נאָמען געווען אין ענגליש איז די געשיכטע אזאָ: פאַר דער גרינדונג פון דעם קלוב פלעגן מיר זיך טרעפן אמאָל באַ איינעם, אמאָל באַ אַ צווייטן, און ווען מיר זיינען נאָר געווען צוויי, דריי אָדער פיר, פלעגן מיר די ערשטע זאך עפעס לייענען. האָט זיך געמאַכט אז פונקט אין דעם טאָג פון אונזער גרינדונג פון דעם קלוב, ווען מיר זיינען געווען אַכט מיטגלידער צוזאַמען האָבן מיר געליענט שלום עליכ'ס „דרייצן פאַראייניקטע שטאַטן“, און „פאַרוואָס איך גיב ניט אַרויס קיין צייטונג“. די „דרייצן פאַראייניקטע שטאַטן“ האָבן אונז געהאַלפן דורכצוקומען מיט די צילן פון דעם קלוב, און „פאַרוואָס איך גיב ניט אַרויס קיין צייטונג“, האָט אונז צוגעהאַלפן מיר זאָלן זיך ווייניקער דינגען פאַרן נאָמען, און אזוי ווי די מערהייט זיינען געווען אינגערע סינדער, ד.ה. פאַר דער מערהייט מיטגלידער איז ענגליש געווען לייכטער צו ריידן ווי אידיש, האָבן איך געמוזט צושטימען אויף אזאָ נאָמען.

און די אַכט מיטגלידער איז באַלד געוואָרן צוועלף און מ'מעג זאָגן, אז מיר האָבן פון די צוועלף מיטגלידער אינעם „עדיוקעישאָנאַל קלאָב“ מער הנאָה געהאַט ווי פון אנדערע דריי מאָל צוועלף. און צו צוגיין צום האָץ, דאָרטן וואו אונזערע צוזאַמענקונפטן פלעגן פאַרקומען איין מאָל אין וואָך, איז געווען דעם נאָענטסטן $1\frac{1}{2}$ מייל און דעם ווייטסטן $4\frac{1}{2}$ מייל. און אזוי ווי מיר האָבן דאָ קיינע וועגן ניט געהאַט, נאָר מען האָט געבראָדזשעט דורכן וואַלד אלע מאָל אויף אנדערע וועגן, איז פון יעדער מייל געוואָרן אַ מייל און אַ האַלבס. קיין אויטאָמאָבילן האָבן מיר נאָך דאָן ניט געהאַט, איז דער באַקוועמלעכסטער שפּאַציר געווען מיט אַקסן און דער געשווינדסטער איז געווען צופוס. איז אָט דעם איין מאָל אין וואָך צו קומען

אין האָל געווען א הייליגקייט. מען איז ניט געגאנגען פארמאטערטע, נאָר מען איז געלאָפֿן ווי יונגע הירשן. והא־ראַיה, אַז אונזער אָפּמאַך איז געווען צו קומען אין האָל צוויי אזוינער נאָך האַלבן טאָג, און ווער עס וועט פאַר־שפּעטיקן און קומען אין מיטן וועט ניט קענען נעמען קיין אַנטייל אין די דיסקוסיעס ביז דעם קומענדיקן צוזאַמענקונפֿט, האָט עס נאָך קיין איין מאָל ניט פּאַסירט אַז איינער זאָל פאַרשפּעטיקן (נאָרנישט ווי די אידישע מיטינגען).

און געווען איז עס אין א צייט, ווען מיר זיינען נאָך ניט געווען אַמעריקאניזירט. מיר האָבן נאָך דאָן ווייניק וואָס געוואוסט פון דעם עלפֿטן געבאָט פון דער אַמעריקאַנער תּוֹרָה פון „האַרי־אָפּ“, און אויך ניט פון דעם צוועלפטן געבאָט, פון „טאָים איז מאָני“; אַפילו ניט פון דעם 13־טן געבאָט, פון „ביוזנעס בעפּאָר פּלעזשור“. מיר זיינען נאָך געווען פּרישע אייראָפּיער, און מיר האָבן נאָך געוואוסט דעם טעם פון א נייטיקן צוזאַ־מענקונפֿט. איז אָט אין יענעם זומער, ווען דער קבר פון אונזער אַלֿט באַליבטן שלום עליכם איז נאָך געווען א פּרישער בערגל, האָבן מיר זיך געפּילט ווי צו פּאָלגן דעם נפֿטר, ניט צו קלאָגן נאָך אים, נאָר לייענען זיינע זאַכן און לאַכן. און באַ אַ צוזאַמענקונפֿט אין אונזער האָל האָבן מיר אָפּ־געמאַכט אַז יענעם טאָג זאָלן מיר ניט דיסקוטירן נאָר לייענען זיינע זאַכן. (ס'געדענקט זיך מיר, אַז דאָס איז געווען אַ שבועות־מאָג) און דער גורל איז געפּאַלן אויף מיר אַז איך זאָל לייענען. פרעג איך מיין עולם וואָס זאָלן מיר לייענען, האָט מען מיר געענטפּערט — לייענט וואָס איר ווילט, זיינע, איז אלעס גוט. נאָר דאָך, אַן ערד? איז געבליבן אַז מ'זאָל עפענען דעם בוך, און וואָס ס'וועט זיך עפענען זאָל איך לייענען. האָט זיך אויפגעמישט: „מיין ערשטער ראָמאַן“ און דער עולם איז געווען זייער צופּרידן. ערשטנס אַ ראָמאַן, דער נאָמען אליין צינדט שוין אַן יונגע הערצער. און צווייטנס, מ'האָט אַן מיר געזען אַ נקמה, ווייל דאָס רוב אַז איך פּלעג פאַר זיי עפעס לייענען פון אונזערע ליבלינגען, שלום עליכם, מ. ווינטשעווסקי, א. רייזין, ד. עדלשטאַט, י. באַוושאָווער, ראָזנפּעלד, פּרץ, פּרוג, דינעזאָן, טאַלסטאָי, קראָפּאַטקין און א. וו. פּלעג איך אויסמיידן צו לייענען לאַנגע זאַכן, ווייל איך האָב זיך געהאַט מיין כלל: אַז יונגע קינדער אין אַמעריקע דאַרף מען זיך אויסהיטן פון איבערפּירן זיי דעם אַפּעטיט, ווי דאָס קומט פון לייענען לענגערע זאַכן.

ווען איך האָב געלייענט האָט געהערשט א טויטע שטיילקייט. מ'האָט געקענט פּילן דעם כבוד צום מחבר. מען האָט זיך אָפּגעהאַלטן פון צו לאַכן, אַפילו דאָרטן וואו דער לערער איז געווען געצוואונגען צו ליגן אויף דער זאָפּע מיטן פנים אַרויף צו דער סטעליע, און פּאָלגן דעם תּלמיד צו שפּיען דורך די ציין גלייך אין סטעליע, אַהין וואו דער תּלמיד דער חתן־בּחור פּלעגט פונקט שפּיען; און אויך ניט פון דער באַלעבאָסטע מיטן פּאַס

שליסלען. אָבער דערפאר ווען מ'איז געקומען דאָרט וואו דער לערער פאַרליבט זיך אין זיין תלמיד'ס כלה, ווייל ער, ד. ה., זיין תלמיד איז א גראָבער יונג, און ער ווייסט, אז ער, דער לערער, שרייבט דאָך די בריוו צו דער כלה, און אין דעם חתנם נאָמען גיט ער עצות וואָס פאר א ביכער זי זאָל לייענען, איז מען געוואָרן אביסל אומרואיס. איך האָב געפילט ווי יעדערער ווייל עפעס זאָגן, און איבערהויפט האָבן זיך די פרויען באוועגט. און נאָכדעם ווי פון דער כלה איז אָנגעקומען דער ענטפער, אז די ביכער פון הונאָ, נישטע, שעלי, באַיראָן א. א. האָט זי שוין געלייענט, און זי ווייל אן אנדער צעטל וואָס צו לייענען, און ווי דער לערער, אויסהערנדיק דעם ענטפער איז שיר משוגע געוואָרן פאַר ליבע צו האָב דער אינטעליגענטער מיידל, איז מען שוין געוואָרן היבשלעך אומרואיס. האָב איך זיך געמאכט אז איך האָב זיך פאַרהוסט, כדי צו געבן דעם יונגן עולם א געלעגנהייט אַרויסצוזאָגן זיין מיינונג וועגן דעם, ד. ה. לאָזן לויז זייער נייגעריקייט. און מען האָט זיך טאַקע ניט געלאָזט בעטן.

צוערשט איז אַרויס מיט לשון אַ מיידל, וואָס האָט פארטיידיקט איר מין, און האָט געהאַלטן אז די גרעסטע חכמה וואָלט דער לערער געמאָן ווען ער רוימט איין א סוד אין אויער דער כלה נאָך פאר דער חתונה אז ער, און ניט איר חתן שרייבט עס די בריוו, און זי באַדויערט זייער וואָס אזא אינטעליגענטע מיידל וועט אריינפאלן צו אזא פויער. ווידער א צווייטע מיידל האָט זיך געקאַכט פאַרקערט: וואו איז דאָ די מאָראַל און וואו איז יושר, צונעמען א צווייטנס כלה, צעברעכן א ליבע. ניין, ניין, און טויזנט מאָל ניין. אזא זאך טאָר ניט פאסירן. קומט א דריטע און העלפט דער ערשטער, אז וויבאַלד אז מ'נאַרט דער מיידל פון „א“ ביז „ת“, מען זי דער לערער אַפריידן פאר זיך. נאָר דאָ קומט שוין אן אנדער טיפ מיידל, און דערקלערט אז ניין: דער מיידל וועט גאָרנישט פעלן, זי וועט דאָ אַריינפאלן אין אַ שמאַלץ-גרוב. דער חתן, א בן-יחיד, און ער וועט ירש'ענען דער מאַמען, היינט וואָס וועט איר פעלן. אמת, איינע א יונגע פרוי האָט איר באַלד געענטפערט, אז אן אינטעליגענטע מיידל זוכט ניט קיין גריבער, מעגן זיי אַפילו זיין פול מיט שמאַלץ.

איך האָב דערזען אז די דיסקוסיעס פאַרציען זיך צו ווייט, און אונזער צוועק פאַר יענעם טאָג איז דאָך געווען צו לייענען און צו לאַכן, האָב איך אויסגערופן אז איך האָב נאָך אביסל צו דערלייענען, און דאן וועלן זיי עס קענען דיסקוטירן וויפיל זייער הארץ וועט גלוסטן. און ס'איז געוואָרן שטיל. איך האָב זיי אביסל אָנגעצויגן, און מען האָט שוין געוואָלט וויסן די ענדע, און איבערהויפט איינער א בחור, וואָס האָט זייער געהאַלטן פון לאַגיק, און ער האָט גע'מעהנט'ט אז מען דאַרף אַלע מאָל לייענען ביזן סוף, ווייל, האָט ער זיך געקאַכט, אז א שרייבער שרייבט עפעס, מיינט ער עפעס אויסצופירן, און דערפאר מוזן מיר הערן דעם סוף, און שפעטער אורטיילן.

און קוקנדיק אויף אָט דעם בחור, זיינען שוין אלע געוואָרן אומרואיס. איך
האָב אָבער געצויגן וויפיל איך האָב געקענט. און אָט איז שוין די חופּה,
און אָט קומט שוין דער לערער און ראַמט דער כּלה אריין א סוד אין אויער,
אַז ער איז נאָר דער שרייבער פון די בריוו, אָבער . . . אַז מ'האָט זיך
דערוואוסט דעם סוד, אוי וויי! און מ'האָט אויסגעשאָסן מיט אַזאַ געלעכטער
אַז מ'האָט זיך פשוט געקויקלט איבערן דיך — און מיר האָבן אונזער ציל
דערגרייכט.

דער זידע ווינטשעווסקי אין אידנברידוש

דאָס איז געווען אין די מלחמה־יאָרן (1914-1918), ווען כמעט דער גאַנצער ערד־קוגל איז געווען איינגעוויקלט אין פלאַמען, אַ צייט ווען די גאַנצע מענטשהייט איז געווען פארגיפטעט ביז משוגעת; ווער ס'האָט מיט געהאַלפן און ווער ס'האָט צוגעקוקט ווי מענטשן ווערן פארוואנדלט אין ווילדע גרויזאמע חיות, קוילענדיק איינע די אנדערע, ניט וויסנדיק פארוואָס און פארווען, און האָבן געשוויגן — איז אַלץ איינס משוגע. איז אָט אין יענער צייט, זיצנדיק אין אידנברידוש, אָפגעריסן פון דער גאַנצער וועלט, פלעגן מיר זיך אָפט צוזאמענקלייבן אין אונזער זאַל וואָס מיר האָבן פאַר דעם צוועק אויסגעבויט, און דאָרט פלעגן מיר זיך אויסריידן איינער פאַר אנדערן וואָס יעדן האָט געדריקט אויפן האַרצן, און נאָכדעם פלעגט עס ווערן גרינגער ביז ס'פלעגט זיך ווידער אָנקלייבן (און ס'האָט ניט גענומען לאַנג דאָס אָנקלייבן זיך), פלעגט מען זיך ווידער צוזאמענקלייבן. דער זאַל האָט צו זיך געצויגן ווי אַ מאַגנעט און מען פלעגט זיך ציען מחנות'ווייז עולה רגל זיין, און דאָרט לאָזן אַלע ליידן און אַן אָפגעפרישטער אוועק אַהיים אין די כאַטקעס אין מיטן וואַלד.

האָט עס פאַסירט, אַז איין מאָל האָב איך זיך דורך אַ צופאַל פאַר־שפעטיקט און ווען איך בין געקומען איז שוין די פּראָצעדורע געווען אין פּולן ברען. אין אַ ווינקל, הער איך, קאַכט מען זיך: סטייטש, סטייטש אַזאַ בלבול, וואָס איז? איינער האָט געקראָגן אַ בריוו פון זיינעם אַ קאָזין פון מאַנטרעאַל, וואו ער באַקלאָנגט זיך אויף פּיאַווקעס, וואָס זיינען בעלנים אויס־צוזויגן יענעם בלוט ביזן דעק, און טאַמער איז נאָך פּיאַווקעס ווייניק, איז אויך שווינדלער. איר זיט אוועק אויף פאַרמס. ערלעכע לייט, איר אַליין האָט ניט געקענט פאַרליידן די עולות וואָס מען טוט אויף דער וועלט צום אָרעמאָן, און איר אַליין זיט ניט בעסער. אַ שטיקל פּוטער מיט גאָלד צו גלייך. אַן איי קען מען אינגאנצן ניט קויפן, טייערער פון גאָלד. פלייש אַ משוגע'נער פרייז. וואָס טוט זיך דאָ מיט אייך? אונזער אַ קינד קען ניט זוכה זיין צו אַ גלאַז ריינע מילך (אָן וואַסער), פון אַן איי שוין אָפגערעדט.

אָט מיט אַזעלכע אָקסו האָבן אידישע פארמער
 געריסן שטיקער פון א טויזנט־יאָריקן וואָלד
 און געמאַכט דעם באָדן רייף צום פאַרזיי
 פון תבואה און גרינוואַרגס.

מאַיק פירט מעיבל פּרעזיס און אַ אידיש אינגעלע
 אין אַ סקול אַרײַן.

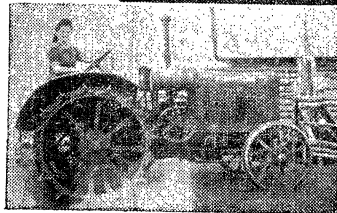
דוד אוטישקין, מאַיקס ברודער באַטראַכט די הינער

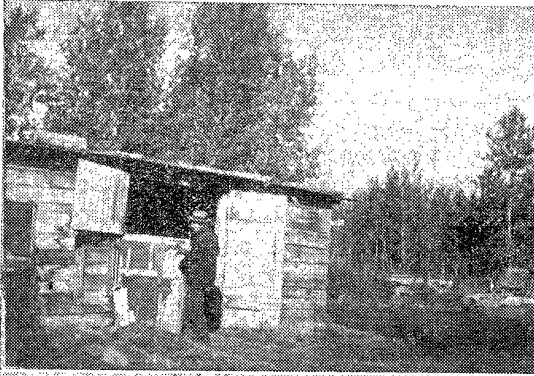

מאַיק לערנט זיך טרייבן אַ טראַקטאָר. מיטן פּערד
 קען ער זיך בעסער ספּראַווען.

מאַשאַ גאַרדאָן קען זיך יאָ אַ ריר טאָן
 מיט אַ טראַקטאָר.

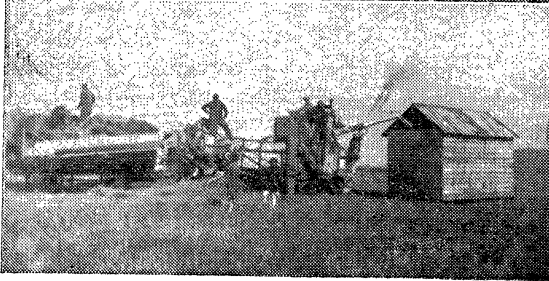

מאיק גייט אין
שטאל אריין האָ
דעווען זיין פערדל

באָרני ספּרינגמאַן רב' פּערד; רוב ספּרינגמאַן זלמן פּאַקט,
רייפּל אַבראַמסקי, אייזיק קאַהן און מאַיק
קאַרשטעווען דעם וואַלד.

אידישע פּאַרמער
דרעשן תבואה פאַר
א שכן. די אויסגע-
דראָשענע תבואה
פליסט אין שפּייכ-
לער אריין.

אין א צווייטן ווינקל, מען קאכט זיך ווייטער, וואָס טוט זיך דאָ. איינער האָט געקראָגן א ידיעה פון גאַנדאָן דורך ניריאַרק, אַז אַן עראָפּלאַן וואָס האָט געשאָסן מיט פייער און מיט באַמבעס, האָט געטראָפּן דעם קוואַרטאַל וואו זיינע צוויי שוועסטער האָבן געוואוינט, און וואו אַ סך פרויען און קינדער זיינען געטויט געוואָרן און אַ סך זיינען פון שרעק משוגע געוואָרן. און צווישן יענע וואָס האָבן זיך פון זינען געירט און שפעטער געשטאַרבן איז אויך זיינע א שוועסטער געווען.

ס'טייטש, ס'טייטש, האָט מען זיך געקאַכט. ווי קומט עס, אז מיר לעבנדיק אין א ציוויליזירטער וועלט, זאָלן ניט פארשטיין אַז אומבאַוואָפּנטע פרויען און קינדער זיינען אינגאַנצן אומשולדיק, און ס'קומט אויס אַזוי ווי אַ באַוואוסטזיניקער מענטש זאָל צוקומען צו אַ ברעקל קינד און זאָל אים טויטן נאָר פאַר נאַרנישט, ווייל אַ ברעקל קינד קען דאָך קיינמאָל שולדיק נישט זיין. נאָך אין אַ דריטן ווינקל הער איך ווי ס'ציט זיך עפעס אַן אומעטיקע מעלאָדיע פון עפעס ווערטער אַזעלכע וואָס פאַסן צו דער מעלאָדיע: „אַכט שילינג אַ וואָך און א. וו. צום לעבן צו ווייניק, צום שטאַרבן צו פיל“.

נאָך אין אַ ווינקל דאָס אייגענע ליד. מען זיצט מיט פאַרכמורעטע פּנימ'ער און מען פאַרציט דאָס ליד: „אַכט שילינג אַ וואָך, צום לעבן צו ווייניק, צום שטאַרבן צופיל“.

נאָך אַ גרופע פאַרצאָרנטע אויף אונזערע מיטללייט, וואָס קוועטשן אַרויס באַם פאַרמער דעם מאַרד פון די ביינער. מען דריקט אראָפּ די פרייזן אויף זיינע פּראָדוקטן ביז צו דעם מינימום וואָס מען קען שוין מער ניט קוועטשן, ווייל עס בלייבט שוין נאַרנישט. מיר קוינן 25 סענט פאַר צוויי טונצן אייער, און פאַר 2 פונט פוטער אויך די זעלבע 25 סענט, און קיין מזומן, דאָס איז חס מלחזכיר. אויך ניט קיין מעל, ניט קיין צוקער, ניט קיין שיך, נאָר ציקאַריע, עפעער, קובעכע מיט לאַקרעץ. און אַ פרייז, וויפיל דער סטאַרקפער וויל גיט ער, אַז ניט זאָגט ער: — טראָג דיין פוטער אין פאַרין. און דאָ רופט מען אונז נאָר פּיאָווקעס, שווינדלער!

און פון דאָרטן, אין סאַמע אויבנאָן קאָכט מען זיך און מען שרייט. מען מאכט מיט די הענט, פאַרטיפט ווי אין דער גמרא. די ציוויליזאַציע איז משוגע. אַז אפילו אונזערע רעליגיעזע פאַרשטייער, וואָס פּרעטענדרין צו קומען אין קאָנטאַקט מיט די הימלען, איז ניט נאָר זיי האַלטן ניט אַפּ מלחמות נאָר זיי העלפן צו. זיי פאַרפאַסן ספּעציעלע תּפילות, אַז אונזער אַרמיי זאָל צעשלאָגן דעם שונא, ניט אַכטנדיק אויף דעם וואָס מענטשלעך בלוט וועט זיך גיסן ווי וואסער. אָט האָט זיך געקאַכט א פרוי אין די מיטעלע יאָרן און מיט קנייטשן אויף איר פנים, וואָס האָבן דייטלעך געוויזן אַז זי איז אַ סך אינגער ווי זי קוקט אויס — זיי האָבן דאָך געקענט פאַרפאַסן תּפילות, אויב זיי דענקען אַז ס'וועט העלפן, אַז קיין מלחמות זאָלן אינגאַנצן ניט זייט.

„אָ, זייט איר במחילה אַ פּראָסטער שטאַטסמאַן“, — האָט זיך צעקאַכט אַ יונגעראַמאָן, נאָך אַ גרינער אין לאַנד, איבערשלאָגנדיק איר ריידן.

נאָך אין אַ ווינקל האָבן זיך געהערט אַנדערע קולות פון ווילדן צאָרן. ס'איז געווען פשוט פארטויבט צו ווערן. יעדער איינער האָט געהאט אויפן האַרצן אָנגעלאָרן פול מיט דאגות פון אַלע זייטן. עס האָט יעדן געדריקט די טראגעדיעס פון יענער זייט ים. יעדער איינער האָט געפילט די קאַנסע־קווענצן פון דער מלחמה. ניט בעסער, און אפשר נאָך ערגער פון אַנדערע מלחמות — טויט, הונגער, דלות, מגפות, רעוואָלוציעס, בירגער־קריג, פאַר־ניכטונג, חרוב ומוחרב, די גאַנצע תוכחה גיסט זיך אויס איבערהויפּט אויפן אָרעמאַן און א. א.

איך האָב געמיינט, אז איך בין אריינגעפאלן אויף אַ יאָריד, און איך האָב זיך אַוועקגעלאָזט זוכן עפעס אַ פריילעכן פנים. איך מוז זיך מודה ומתודה זיין, אז מיך ציט ניט צו אַזעלכע זויערע פּנימ'ער, אָט די איוב'ס טרערן מיטן זאַק אויפן קאַפּ. און אָט אַזאַ איינעם אַ פריילעכן האָב איך געזוכט. און ווי זאָגט זיך ערגעץ אַ ווערטל: — אז מען זוכט געפּינט מען. האָב איך טאַקע באלד באגעגנט מיינעם אַ פריינט וואָס האָט געפילט איך אַזוי ווי איך, און ער זוכט מיך, איך זאָל ראַטעווען די סיטואַציע, זען עפעס אַ מיטל צו פארטרייבן די זויערקייט פון די פאַרכמורעטע פּנימ'ער. מיר מוזן, — זאָגט ער, אַ זוד טאָן אין שאַפּקע אין די ביכער, און עפעס אויסגעפינען וואָס זאָל בייטן דעם טאָן פון דעם גאַנצן זאַל. איך ענטפער אים, איך רעכן אים אויס וואָס מיר האָבן אין אונזער אָרעמער ביבליאָטעק, און אַלץ וואָס איך האָב פאַר אים אויסגערעכנט האָט ער אַלץ ניט געפונען פאַר פאַסיק, נאָר אַז איך האָב אים דערמאָנט דעם זיידן ווינטשעווסקים ליידער, האָט ער פאַר שמחה אַזש אַ שפרונג געמאַן.

—אי גוט! ניט מיר אָהער „אַ בעזים און אַ קער“—און איידער איך האָב נאָך צייט געהאט אַרויסצונעמען דעם ביכל פון דער שאַפּקע, האָט זיך די ידיעה בלייזשנעל פאַרשפּרייט איבערן זאַל, און ס'הערט זיך שוין פון אַלע ווינקלען: „מיר דאַרפן מער קיין טיטלמאַן, אַ בעזים און אַ קער“.

און פון אַן אַנדער ווינקל האָט זיך געהערט: „הערט איר קינדער ווי עס רירט זיך, ווי עס רירט זיך איבעראַל! ווי דער אַרבעטסמאַן מושטירט זיך . . . “ און וואו וואָלקן, וואו זויערקייט, וואו . . . נאָר לויטער ליכט, לויטער פרייד, אַלע שאַטנס זיינען פאַרשוואונדן געוואָרן, אַזוי ווי מער ווי ליכט וואָלט קיינמאַל אויף דער וועלט ניט געווען. און ס'האָט לאַנג ניט גענומען, און פון די זויערע, איינגעלייגטע, פאַר'חושב'טע פּנימ'ער איז אויסגעוואקסן אַ פריילעך ריקוד'ל און מען האָט זיך פשוט געהויבן אין דער הויך. „מיר דאַרפן מער קיין לידיק־גייער“, און א. וו. און פון אַן אַנדער ווינקל:

„דען ער בוקט זיך ניט פאר געזעצן.
קניט פאר אָפּגעטער ניט מער,
ווייל זיך מער ניט לאָזן העצן,
צו געברויכן זיין געווער, און א. וו.“

און ווען ס'איז געקומען די צייט צו גיין אהיים, איז מען מיך באַפּאַלן:
— „גיט מיר דעם ביכל, איך וועל עס מאַרנן ברענגען.“ „ניין, גיט מיר דעם
ביכל, איך וויל זיך אויסלערנען.“ אי, דער בעזים, דער בעזים, און כמעט
אַלע האָבן געוואָלט דעם ביכל פאר זיך. אָבער אזוי ווי צו אלעמען מיט
אמאָל האָב איך דעם ביכל ניט געקענט געבן, און אום אויסצומיידן קנאָה
האָב איך געמאכט א פּאַרשלאַג, אז אלע זאָלן מיר נאָך פאַרברענגען אין
זאַל א האַלבע שטונדע, און מיר זאָלן זיך די ליד „א בעזים און א קער“
אויסלערנען אויף אויסנווייניק. און אין יענע יאָרן זיינען נאָך אַלע געווען
פּרישע אייראָפּיער, נאָך ניט אזוי פאַרדאָלאַר'ט, מיט גענוג גייסט, לעבן,
האַפענונג און ד. ג. איז א ליד אויסצולערנען זיך אויף אויסנווייניק געווען
ניט פון די שווערע זאכן. און נאָך ווייניקער ווי אין דער האַלבער שעה האָבן
זיך שוין געהערט טענער פארשידענע. און איבערהויפּט האָט דער „בעזים“
דעם עולם אזוי דערפּרישט, און ווי נייגעבאָרן איז מען אוועק אלע צופּרידענע,
און נאָך ווייט ווייט נאָך דריי מייל גאַנג האָבן זיך געהערט פון דער ווייטנס
טענער, און דער ווידערקלאַנג האָט אָפּגעענטפּערט:
„מיר דאַרפן מער קיין טיטלאַזן, קיין מיטלאַזן, ניט מער.“

אידישע שרייבער באזונד אונז

אינמיטן א געוויסן זומער האָט זיך צו אונז אראָפגעלאָזט אַ איד, אַ קריטיקער און שרייבער, נח שטיינבערג, אַזש פון ניר-יאָרק.

— ווי אַזוי, פריינט, האָט איר אויסגעפונען אונזער פארוואָרפענעם ווינקל אידנברידזש?

— אָט אַזוי. פאַר אונז, ניר-יאָרקער, איז מאָנטרעאַל און טאַראַנטאַ אויך פארוואָרפן, נאָר אז מען לאָזט זיך פאַרן, פאַרט מען שוין ביז וויניפעג, און ערשט אין וויניפעג דערווייטט מען זיך, אז עס איז נאָך אַלץ ניט די לעצטע סטאַנציע — און מען פאַרט ווייטער.

ער האָט באַ אונז פארבראכט איבער צוויי וואָכן. די פאַרמערס — און איבערהויפט די פאַרמערקעס, זיינען אלע מאָל זייער גאַסט־פריינטלעך, און אַז אַ מענטש קומט, פילט ער זיך היימלעך, און פאַר אזעלכע מענטשן וואָס וואַנדערן גרויסע שטרעקעס און מאַטערן זיך אויס, איז אידנברידזש אַ מקום מנוחה. עס איז זייער שטיל, די נאַטור איז רייך, די לופט איז גוט, א. א. וו.

מיר האָבן געהערט זיינע זעקס לעקציעס. ער האָט אונז באַקענט מיט אונזערע אידישע גדולים, קלאַסיקער, מיט די ליידין פון די אַרבעטער פון דער גרויסער שטאָט. ער איז פון אונז אַוועק אַ צופרידענער, און מיר דאָ זיינען אויך פארבליבן צופרידן, און מיר האָבן באַצייכנט זיין קומען צו אונז, אַז ער האָט דורכגעבראַכן איינע פון די שטיינבערגע ווענט, מיט וואָס אידנברידזש איז פאַרשטעלט פון דער אויסערער וועלט.

און שפעטער מיט אַ שטיקל צייט הערן מיר אַ טעלעפאָן־רוף — פונד וואַנען? פון סאַסקאַטון, פון דעם דראַמאַטורג און זשורנאַליסט, ג. מלאַך, אויב ער זאָל קומען אין אידנברידזש. מיטן גרעסטן פארגעניגן. אָבער ווי אַזוי ווייטט איר וואו אידנברידזש געפינט זיך — ווייטט איך טאַקע ניט. אָבער מען קען דאָך ווי עס איז צוקומען צו אייך. יאָ, מען קען צוקומען, אָבער פון וואַנען ווייטט איר פון אונז, און וואָס ציט אייך צו אונז? ווייטט זיך אַרויס, אז פריינט שטיינבערג האָט געלאָזן אַ ברעג פאַדים פון אידנברידזש אין מאָנטרעאַל, און אָן דעם ברעג האָבן זיך אָנגעכאַפט גוטע מענטשן פון די

אינטעליגענטערע קרייזן. און ל. מלאך איז, זייענדיק אין מאַנטרעאל, געקומען אין באַרירונג מיט די מענטשן און דער פּאָדים ציט אים אהער.

און ל. מלאך האָט מיט אונז פארבראכט דריי אָוונטן, ער האָט גאָרנישט אויסגעקוקט ווי אַ גאַסט פון די ווייטע לענדער, נאָר אַ היימישער איד, מיט אַ זייער איידעלעך נשמה, און איז מיט אונז ווי דאָ געבאָרן.

דעם ערשטן אָוונט האָט ער אונז אָפּגעגעבן אַ גרום פון די 30 טויזנט אידישע קאָלאָניסטן פון אַרגענטינע און בראזיל, וואָס זיינען פריער געווען פון אונז זייער ווייט, נאָר נאָך זיין גרום, געוואָרן זייער נאָענט, און זיינען איצט, אָדער געווען אונטער דער יק"א. און ריידנדיק פון זיי אַלס פּיאָנערן, פון זייערע לידן, האָבן מיר געמיינט אז ער רעדט פון אונז. נאָר ווען ער איז געקומען צום שונא, דעם היישריק, און שכנים (באַנדיטן) וואָס פאַלן אָן אויף פרידלעכע קאָלאָניסטן, וואָס דאָס איז אונז פּרעמד (מיר האָבן זיך אייגענע צרות) האָבן מיר פארשטאַנען אז ער רעדט עס וועגן זיי, און נאָך האָבן מיר פארשטאַנען אז פּיאָנערן, מעגן זיי זיין אויף דער לבנה, זיינען זיי אויף צרות.

דעם צווייטן אָוונט, ווען דער זאָל איז געווען געפאַסט מיט צוהערער, האָט ער אונז באַקאַנט מיט דער אַרגענטינער אידישער ליטעראַטור בכלל, און מיט דער אידישער פּרעסע בפרט. און די צייטונג „די פּרעסע“ אַלס אַן אויסנאַם. ער האָט אונז באַוווּזן אַ זייט אין דער צייטונג וואו עס אַדווער-טאַיזט זיך אַ טעאַטער פּאַרשטעלונג וואו אַלע זיינען ווילקאָמען, חוץ די טמאים, דאָס מיינט מען יענע נידעריקע נפשות וואָס האַנדלען מיט ווייסע שקלאַפּן.

ער האָט פאַר אונז געלייענט זיינע שאַפונגען. אָבער דאָ מוז איך זיך אָפּשטעלן; פאַר דעם איז מיין פּען צו שוואַך, איבערהויפּט „דער ווייסער שלייער“ וואָס דערמאָנט די שפּאַנישע אינקוויזיציע, און „צוויי חברים“. ער האָט גענומען דעם פּובליקום מיט שטורעם.

זיצט לעבן מיר אַ מאַן אין די עלטערע יאָרן, מיט וועמען איך האָב פריער געהאַט אַ שמועס וועגן ענלעכע צו די וואָס ער האָט געלייענט זאַכן. זאָגט ער: „ע, סענטימענטאַליזם! דאָס פאַסט פאַר ווייבער“ און אַליין האָט ער ניט געפילט ווי ס'קייקלט זיך אים אַ טרער נאָך אַ טרער פון זיינע אויגן. פון דער צווייטער זייט איז געזעסן אַ יונגע מוטער אָן באַוועגונג, באַ וועמען עס איז געווען צוגעשפּילעט אַ רוז צו איר קלייד, און באַ וועמען טרערן האָבן זיך געטריפּט ווי אַ רעגן, און געפאַלן אויף דער רויו. און מיר האָט זיך געדוכט אז די רויו וואַקסט און ווערט גרעסער.

און — אַחרון, אַחרון חביב. דעם דריטן אָוונט האָט ער אוועקגעגעבן פאַר אונזערע קינדער. צום ערשטן מאָל אין אונזער אידנברידזשער געשיכטע, אז קינדער האָבן אַזאַ פאַרגעניגן. ער האָט פאַר זיי געלייענט זיינע זאַכן, און האָט זיי דערציילט פון יענע קינדערלעך פון די ווייטע לענדער, זייער אַרט

לעבן און שטרעבן. און די קינדערלעך האָבן מיט אָפּענע מיילער גענאַפּט.
ער האָט זיי מיט זיינע מעשה'לעך פּשוט פאַר'כשוּפ'ט.

אָבער ווען די קינדער האָבן אים אין א זאַפּטיקן אידיש באַוווּזן אַז
קינדער, מעגן זיי וואַסן אין וואַלד, בלייבן זיי דאָך קינדער, האָט עס אים
אַ צופּ געטאָן און ווען איך האָב מוט וואַלט איך געזאָגט אַז זיינע אויגן
זיינען געווען נאָס פון פּריידנס-טרערן. און ניט אומזיסט האָט ער טאקע
אין יענעם אָוונט באַמערקט אַז ער האָט געהאַט א טעות, ער האָט געמיינט אַז
ער אליין איז אויפן יאָריר, ערשט, ס'האָבן זיך געפונען קאָנקורענטן.

און ער האָט זיך פּשוט ניט געוואַלט שיידן מיט די קינדער. און נאָכדעם
ווי א מוטער פון א קינד האָט באַם געזעגענען זיך מיט פּריינט ל. מלאַך,
געשילדערט אונזערע מורא'דיקע לידן אין אידנברידזש אַלס א פאַרוואַרפּענעם
ווינקל, וואו מיר זיצן פאַרשפּאַרט ווי אין א טורמע, און ניט מיר ווייסן
פון דער וועלט, און ניט די וועלט ווייסט און וויל ניט וויסן פון אונז, און
אַז מיר מוזן מיט אונזערע אייגענע אויסגעמאַטערטע שוואַכע כוחות אליין
דורכברעכן די כינעזישע וואַנט, האָט מען געקענט מערקן ווי ס'סאַפּעט אַ
טרער נאָך אַ טרער, אָבער עס גייט ניט פאַרלאָרן און ער זאָגט אונז צו צוריק-
ווענס צו קומען נאָכאַמאָל, צו טיילן זיך מיט אונזערע לידן.

טייערער פּריינט, איידעלע נשמה, מיר האָבן אין דיר דערפילט א
נאָענטן, אַ מיטפילנדן . . .

מלאַך איז טאקע, באַ א צווייטער געלעגנהייט, געווען נאָכאַמאָל מיט אונז
3 טעג צייט, פון וועלכע מיר האָבן זייער הנאָה געהאַט און פיל געלערנט.
זיין פּריציטיקער טויט האָט אונז אלעמען שטאַרק געטראָפּן.

באַראָן הירש געבורטסטאָג

זונטיק אָוונט, דעצעמבער 31-טן, 1931, ניט געקוקט אויף דעם שטאַרקן פּראָסט איז דער פּאַרמערס זאָל געווען איבערפּילט מיט אַן עולם פון אין ברעג ביזן צווייטן. אַלע בענקלעך זיינען געווען פּאַרנומען און מאַנכע פון די אינגערע איז אויסגעקומען צו שטיין. דער זאָל איז דעקאַרירט מיט פּאַר-שיידענע פּאַרבן. ווען דער פּאַרהאַנג הויבט זיך אויף באַווייזט זיך א גרויסע בילד פון באַראָן הירש. לעבן בילד — גאַרבן פון ווייץ, און באַפּוצט מיט בינטלעך זאַנגען. פון אויבן איבער דער בינע אַ מוראַ'דיקער פּאַוסטער מיט ריין געדרוקטע (מיטן האַנט) גרויסע אותיות. „צום הונדערט-יאָריקן געבורטס-טאָג פון באַראָן הירש און פּערציק יאָר יס'א", וואָס איז אַגב געמאַכט געוואָרן פון אַ יונגן פּאַרמער. אַלעמענס אויגן זיינען געווענדעט צו דער בילד, אויף אַלעמענס אויגן האָט מען געקענט לערנען יעדנס געדאַנקען, אַז די פּערזאָן וועמען מיר זען דאָ אויף דער בילד האָט פּאַרדינט אַלעמענס אַכטונג און צו וואָס אָט דער גרויסער מאַן האָט געשטרעבט, האָט ער דערגרייכט, און דאָס איז זיין באַלוינונג.

דער פּאַרזיצער וואָס איז נאָר פון די ערשטע פּיאָנערן (געקומען אין אידנברידזש אַ ברעקל קינד), עפנט דעם אָוונט.

נאָך אים האָט אַ פּאַרמער פּאַרגעלייענט די ביאַגראַפיע פון באַראָן הירש, געשריבן פון 5. ראָזנבערג. נאָך איינער, נאָר פון די ערשטע פּיאָנערן האָט מיט דער הילף פון יונגע מענער און פּרויען געזונגען אַ פּאַלקס-ליד פון אַליקום צונזער „די סאַכע". אין זייער זינגען האָט זיך אַפּגעשפּיגלט אַלעס וואָס דער מחבר האָט דאָ געוואָלט אַרויסברענגען, ווייל די זינגער האָבן עס אַליין דורכגעפּילט.

און אָט דער זעלבער זינגער-פּיאָנער האָט אונז אויך דערציילט ווי אזוי ער, נאָר פון די ערשטע אין אידנברידזש, נאָכדעם ווי ער איז אַפּגעווען אַ יאָר צייט האָט ער מער ניט געקענט דורכטראָגן די לאַנגווייליקייט אַלס פּאַר-מער אָן פּערד און ער האָט זיך מישב געווען צו פּאַרן קיין וויניפּעג און צו קויפן פּערד, ווייל דאָ אויפן פּלאַץ צו קויפן איז ניט פּאַר זיין קעשענע. אמת, אין וויניפּעג וואו ער האָט זיך געריכט צו קריגן פּערד אַ סך ביליקער, האָט

ער אויך ניט געהאט די פולע סומע וויפיל ער האָט געדארפט, און ער האָט געמוזט אָנקומען צו זיין גאָלדענעם זייגער און דער ווייבס בראַסליעט וואָס מ'האָט געבראַכט פון אַפריקע, און פארוואָס ער האָט פאַרזעצנדיק אַלס משכון געקראָגן אַזא מוראדיקע סומע ווי 35 דאָלער. אין וויניפעג האָט ער זיך צופעליק באַגעגנט מיט איינעם א פינקלשטיין, און ער האָט אים דערציילט אַז באַראָן הירש האָט איבערגעלאָזט זיינע מיליאָנען פאַר דער אידישער קאָלאָניזאציע, און דאָס רופט זיך יק"א, און ס'איז דאָ אַן אָפּיס אין באָן אַקאָרד בלאַס — און אַז דאָס איז געווען די ערשטע באַקאַנטשאַפט מיט דער יק"א אין אידנברידזש. און אויסהערנדיק די געלייענטע ביאָגראַפיע פון באַראָן הירש און זיין פרוי קלאַראַ האָט ער צו זיי דערפילט זיין אכטונג און ער האָט געבעטן אַז צו ערע פון אָט די פערזאָנען וועמעס שטרעבונגען עס זיינען פאַרקערפערט אין אונז, אידישע פאַרמערס — זאָלן זיך אַלע אויפֿ-שטעלן, און ס'איז ניט געבליבן אַפילו קיין קינד זיצנדיק.

גאָדעם איז געקומען אַ קינדער־פּראָגראַם מיט געזאַנג און דעקלאַ- מאַציעס.

גאָדעם האָט גערעדט אַ פרוי, אַ פאַרמערקע וואָס איז שוין דאָן געווען דאָ אַרום צוואַנציק יאָר. זי האָט אויפגעמישט אַן אַלט בלעטל געשיכטע, ווי אזוי די קליינשטעמליקע פרויען (אַרום אידנברידזש) פלעגן מיט איר האַלטן אין איין אריינ'טענה'ן — נאָך וואָס זייט איר אַהין אין דער וויל־דערניש געקומען, און וואָס זיצט איר דאָרטן, איר וועט זיך דאָרטן צו קיינע גליקן ניט דערלעבן. אַלץ וואָס אייך קען בלייבן אין פּרנסה איז, אַז איר וועט דאָרטן לעבן אין דער ווילדערניש צוזאַמען מיט די ווילדע אינדיאַנער וואָס בלאָנדזשען ארום אין די וועלדער און צוזאַמען מיט זיי פאַרווילדעוועט ווערן. און אַז איר וועט זיך ווען עס איז וועלן צוריקערן אין שטאָט אריין וועט מען אייך שוין מער אויך ניט אַריינלאָזן.

אַבער איר ליבע צום לאַנד האָט געזיגט, און ווי זי זעט איצט, איז עס גאָר די גאַנצע געשיכטע ניט אמת. און ניט וואָס זי קען זיך אויסגלייכן מיט דער דורכשניטלעכער שטאַטישער פרוי, נאָר זי האָט מורא אַז פאַרקערט. נאָך אַ פרוי האָט גערעדט אין נאָמען פונעם פרויען פאַראיין און האָט גאָדעם צוגעגעבן אַז אויך זי האָט געהאַט די זעלבע טרייסט־ווערטער פון די אַרומיקע קליינשטעמליקע ווייבער, נאָר איר האָט נישט געשראָקן דאָס פאַרווילדעוועט ווערן. מענטשן, האָט זי געזאָגט וואָס מאַכן דורך די אַניווער־סיטעטן (פעקטאָריס בלע"ז) פון ניריאָרק, לאַנדאָן און יאָהאַנעסבורג און א. וו. וועלן אזוי לייכט ניט פאַרווילדעוועט ווערן. נאָר וואָס איר האָט יאָ געשראָקן איז די קינדער. קינדער האָט זי געטראַכט קענען יאָ פאַרווילדעוועט ווערן, אַבער ווי זי זעט איצט איז איר שרעק געווען אַן אומזיסטע. ניט נאָר, האָט זי גע'טענה'ט, זיינען אונזערע קינדער ניט פאַרווילדעוועט געוואָרן, נאָר זיי קענען זיך אַפילו פאַרמעסטן מיט דער שטאַט.

אין אידנברידזשער קינדער, האָט זי מיט באַגייסטערונג געזאָגט, קענט איר געפינען וואָס איר ווילט, קינדער וואָס זיינען דורכגעגאנגען הויך-שולעס און אוניווערסיטעטן, און קומענדיק אהיים ווערן זיי אויטאָמאטיש פאַר-וואַנדלט אין פארמערס. זיי קענען די גאנצע מלאכה אויסגעצייכנט. און אַנדערע זיינען מיט זייער הויכער בילדונג פון פאַרם אפילו פאַר איין טאָג ניט אַוועק, און זי זעט זייער איינלעבונג און ליבע צום לאַנד.

און איבערהויפּט האָט זי באַטאָגט, אז יענע קינדער וועלכע זיינען דורכ-געגאנגען זייערע אייגענע אוניווערסיטעטן פון לעבן, פון שווייס, באַזיגנדיק אַלע שוועריקייטן צו וואָס פּיאָנערן זיינען אונטערוואָרפן — אָט דאָס, זאָגט זי, איז אונזער טרייסט. נעם א קינד וואָס ווייסט אפילו ניט ווי מ'טרעט אריין אין א הויך-שולע און פאָדער פון אים וואָס דו ווילסט, קען ער: בויען, שמידן, גלאַזן, פאַרריכטן דעם שפּאַן, שוסטערס, שניידערס און א. וו. ווילסטו איז ער אַ פאַרמער, אַכט פערד געשפּאַנט אין איין מאַשין, און באַ אים טרעטן די פערד נאָכן ריטס נאָך. איינער וועט ניט גיין געשווינדער פאַרן אַנדערן. און ער, דער מייסטער זיצט זיך אויף דער מאַשין וואָס ארבעט ווי א פירל און פייפט זיך אונטער א לידל אַזוי ווי ניט אים מיינט מען עס. און ווילסטו איז ער איין צען מינוט אַרום אַן אינושינער. ער טרייבט שוין א טראַקטאָר, און א ווילע שפּעטער קענסטו אים זען אַן אויסגעשמירטן אין אויל פון קאָפּ ביז די פיס, וואָס איז — ער האָט שוין פאַנגאָדערגענומען די גאַנצע מאַשין אין שטיקלעך און ער ווערט שוין אַן עקספּערט.

עס איז זייער באַראַקטעריסטיש, אז ווען א קינד האָט דעקלאַמירט אַ פּאָעמע וואָס רופט זיך „אונזער גאָרטן“ (לויטן מוסטער פון ח. נ. ביאַליק) און האָט אויסגעלאָזט מיט די ווערטער: „אַלץ קען מען באַ אונז געפינען אין אונזער גוטן גאָרטן“, האָט עס מיך גלייך דערמאָנט אין אונזער אידן-ברידזשער יוגנט. יאָ, אַלץ קען מען באַ אונז געפינען אין אונזער „גוטן גאָרטן“.

איינער פון די יונגע האָט באַגריסט אין נאָמען פון די „יאַנג דזשודעאָנס“, און האָט אויך צוגעגעבן, אז אויב באַראָן הירשס טרוים איז געווען אז דער יונגער דור זאָל פאַרזעצן די ארבעט וואָס די עלטערע האָבן אָנגעהויבן, זיינען עס מיר, די אידנברידזשער יוגנט, וואָס קוקן ניט אויף קיינע שוועריקייטן צו וואָס די פארמעריי איז (אין דער קעגנווארט) אויסגע-זעצט, און גייען פאַראויס.

נאָך איינער אַ פארמער, וואָס איז שוין פערציק יאָר אויף לאַנד און איז אַמאָל אויך געווען אַ באַאמטער אין אַפּים פון דער יק"א, האָט אונז דערציילט וואָס מען שטייט זיך אויס פון די אימיגראַנטן גרינע פארמערס; ווי יעדער איינער דענקט, אז די אַלע עצות וואָס מ'ניט זיי ווי אזוי אַנצוגיין מיט פאַרמעריי טויגן אויף כפרות, נאָר ער אַליין פאַרשטייט בעסער פון אַלע צעהגעבערס. און דערפאַר דענקט ער, אז די יק"א דאַרף שענקען מער אויפ-

מערקזאמקייט צו דער היגער געבאָרענער יוגנט, וועמען מען דאַרף שוין קיין עצות ניט געבן און ווער ס'קען זיך זיין שטעטל אליין באַשטייט.

צולעצט קומט אונזער גאסט *5*. ראָזענבערג (פון דער יק"א).

זיין רעדע בין איך ניט בכוח צו ציטירן. איך וואָלט עס בעסער אָנגערופן אַ צוזאמענגענומענער הויפן קליינע טיילן פון אַ גרויסער מאַשין. און ווען יעדער איינציקער טייל האָט אָנגערירט זיין באַשטימטע אַרבעט האָט זיך די מאַשין אויטאָמאָטיש אליין צוזאמענגעשטעלט.

נאָר איין געדאַנק, וואָס איז מיר דעם גאַנצן אָונט פון קאַפּ ניט ארויס, האָט, ווייזט אויס, אויך אים גע'חידוש'ט — דער אייזערנער געדולד פונעם פארמער. און ער האָט זיך טאקע אויסגעדריקט, אז ער האָט פאַר דעם קיין ווערטער ניט אויסצודריקן זיך. מענטשן, אַלטע און יונגע, גרויסע און קליינע, זאָלן אָפּזיצן פון ניין ביז האַלב נאָך צוועלף נאָך האַלב נאַכט און ניט רירן זיך פון אַרט אַזוי ווי אויף דער בינע וואָלטן די גרעססע סינסטלער געשפּילט די שטאַרקסטע אָפּערע.

און באלד האָט מען צוזאמענגעשטעלט און באַשלאָסן אוועקצושיקן אין הויפּט־אַפּים פון דער יק"א אין מאָנטרעאַל א טעלעגראַמע אין שייכות מיטן אָונט.

נאָכדעם האָט מען זיך משמח געווען מיט אַ גלעזל טיי (אידנברידזשער שכורים) און עפעס צובייסן, און טאקע באלד האָט אימיצער פאַרצויגן אַ זמר'ל און עטלעכע האָבן אונטערגעכאַפט, און ס'איז געוואָרן לעבעדיק.

און האַלב נאָך צוויי נאָך האַלב נאַכט איז מען זיך פאַנאַנדערגעגאַנגען ווינטשנדיק, אַז אין הונדערט יאָר אַרום זאָל אידנברידזש פּויערן דעם צוויי הונדערט יאָריקן געבורטסטאָג פון באַראָן הירש.

מעשה בראשית

דאָס איז געווען ווען אידנברידזש האָט שוין געציילט אַרום 60 אידישע פארמער.

מיר האָבן שוין געהאט כמעט א נאנצע אייגענע ציוויליזאציע: א שול צום דאווענען, א זאל פאר מיטינגען (נאָך און א דאָך), א שוחד-מוהל-מלמד מיט אלע קלאַפער-געצייג. מיר האָבן שוין דאָ געהאט כמעט אלץ וואָס מיר האָבן געדארפט, נאָר איין זאָך האָט אונז געפעלט — אייניקייט. אויף דערויף האָבן מיר זיך ניט געקענט אַרויפארבעטן. האָט איינער געזאָגט „טאָג“, האָט א צווייטער געזאָגט „נאַכט“. האָט איינער געזאָגט אז ס'איז ווינטער און ס'איז קאַלט, האָט א צווייטער בפירוש באַוויזן, ממש באותות ומופתים און מיטן גראַבן פינגער, אז ס'איז נאָר זומער און ס'איז הייס.

שולדיק אין דעם איז געווען ניט דער פראַסטער נאָראַד, נאָר די פירער אונזערע. און פירער האָבן מיר דאן געהאט ריכטיקע, ריין-בלוטקע, ממש נאָנים, מיט גרויסע פיסקעס איבערצושרייען א קעגנער. ס'איז געווען הימל און ערד און קריג — כאַטש איין נאָט ווייסט וואָס מ'האָט זיך דאָ מיט דער ירושה ניט געקענט צעטיילן, אז סך-הכל איז יעדער איינער געווען באַלאָדן מיט ארבעט איבערן קאָפּ: בויען געביידעס, רייסן א טויזנט-יאָריקן וואַלד מיט פרימיטיווע מעטאָדן און ס'האָט געדויערט עד שיבוא משיח ביז מ'דערזעט א שטיק פּעלד. די פרנסה נעמט איינער באַם צווייטן ניט אָפּ — קיינער האָט נאָרנישט געהאַט. אדרבא, מ'האָט דאָך געדארפט זיין פריינטלעך איינער מיטן צווייטן; יעדער איינער איז דאָך געווען פאַרשטעקט ערגעץ אין זיין שטיק וואַלד. מיר האָבן זיך אָבער ניט געקענט אויסטיילן פון כלל ישראל.

שולדיק אין דעם איז אפשר געווען דאָס, וואָס די אידנברידזשער אידן זיינען אַהער געקומען פון אלע זיבן ימ'ען. אמת, פון דער אלטער היים זיינען אָט די אלע אידן געווען ליטוואַקעס צלם-קעפּ, נאָר אין אידנברידזש איז מען אריין מיט דער רעכטער פוס פון דריי וועלט־טיילן. די ערשטע גרופע אידן איז אַהער געקומען אין יאָר 1906 פון אַפריקע, און זיי האָבן זיך גערופן — די „אַפריקאַנער“. די צווייטע גרופע איז מיט א פאָר יאָר שפעטער געקומען

פון די פאראייניקטע שטאטן און האָבן דאָ געקראָגן דעם נאָמען — די „ניו־יאָרקער“. די דריטע גרופע איז געקומען פון ענגלאַנד און האָבן זיך פאַרדינט דעם טיטול — די „לאַנדאָנער“.

און אפשר האָט די אומצופרידנקייט געשטעקט דערין, וואָס די אַפריקאַנער זיינען פון די הייסע היצן אריינגעפאלן אין אזעלכע קאַלטע קעלטן; די ניו־יאָרקער, וואָס זיינען געווען אזוי דערהויבן ביז צו אזעלכע הויכע הימל־קראַצער, זיינען אריינגעפאלן אין ביי־דעך האַרט באַ דער ערד; און די לאַנדאָנער — פון די פינצטערע געדיכטע פּאָגעס און פון דעם באַרימטן בשמים־דיחות־דיקן וויטשעפעל, מיט דעם משונה־דיקן טומל פון די מורא־דיקע פּערד און וועגענער, וואָס האָבן געשלעפט משאות, אַזש די ערד האָט זיך אונטער זייערע פיס געבויגן, זיינען דאָ אריינגעפאלן אין אַ ריינער, דורכזיכטיקער לופט, וואו די איינציקע טומל־מאַכער זיינען די סטייעס פּויגל פון וואַלד, מיט זייערע פּויגל־לידער, און וואו אַמאָל צעשטימט זיך דער ווינטל און וועקט אויף בלעטלעך פון די בוימער און האָט הנאה פון זייער פלאַטערן.

און אפשר איז אונזער אומצופרידנקייט געקומען פון אונזער נידעריקן לעבנס־סטאַנדאַרד. אונזערע „פּאַלאַצן“ זיינען געווען געבויט פון קלעצער פונעם אייגענעם וואַלד און געשמירט מיט ליים; טפּה־על־טפּה־דיקע הייזער, אין וועלכע ס'איז ניטאָ וואו אויסצודרייען זיך. אויך די „לאַמבער־הייזער זיינען געווען ניט בעסער; מ'האַט עס געבויט אויף דער וויילע, ווי ס'איז נאָר אַריינצוקריכן, און מ'האַט עס קיינמאָל ניט געענדיקט. עסן איז אויך געווען ניט צופיל. האָט ווער געהאַט א פונט פוטער און א טויז אייער, האָט ער עס געמוזט פארקויפן און קויפן אנדערע נויטיקע זאַכן, וואָס ער קען אַליין ניט פראָדוצירן. קיינע סטאַרס זיינען ניט געווען, און אויב ס'איז יאָ וואו געווען אַ קרעמל, איז דאָרט געווען פאַר פּרוטשאַלכן קאַרבן סחורה, לויט די קעשענעס פון די פאַרמער, אין וועלכע דער ווינט האָט זיך פריי באַוועגט, און וואָס מ'האַט נויטיק געדאַרפט איז דאָרט ניט געווען.

אונזערע „שאַסעיען“ האָבן פאַר אונז די חיות פון וואַלד געמאַכט. די הירשן מיט זייערע לאַנגע פיס האָבן עס פאַר אונז אויסגעטראָטן, און ס'האַט זיי נאָרניט געאַרט, אז פון יעדן מייל וועט ווערן צוויי מייל, אַבי נאָר אויס־צומיידן די טיפע בלאַטעס מיט וועלכע די ערד איז געווען באַדעקט און ניט איינעצן זייערע זאָקן. אונזערע „לימוזינען“ מיט די מורא־דיקע הערנער, וואָס זיינען געפּלויגן מיט דער שנעלקייט פון אַ מייל א שטונדע, האָבן אויף אונזערע וועגן אין א שטונדע אַ מייל אויך ניט געקענט מאַכן.

אונזערע פּרנסות — און ווי אזוי מיר האָבן דאָ געמאַכט אונזערע מיליאָנען און ווי אזוי מיר האָבן דאָס פאַרטאַכלעוועט — קען דער לייענער אַרויסנעמען פון די פּריערדיקע קאַפיטלען, אָבער מען מעג אונז גלויבן אויפן וואַרט, אַז צו פאַרדיינען אַ דאָלער איז דאָ פאַר אונז, גרינע, אָנגעקומען

שווער כקרועת ים־סוף. די עקספלאטאציע איז דאָ געווען ניט קיין געצוימטע. וועגן אָרגאניזירן זיך האָט קיין רייד ניט געקענט זיין. די פארמער זיינען געווען מילן־ווייט צעשפרייט איבערן טיפן וואַלד און איינער האָט דעם צווייטן ניט אָנגעזען חדשים־לאַנג. קען מען זיך שוין פאַרשטעלן וואָס פאַר אַ לוקסוס־לעבן מיר האָבן דאָ געהאט.

און דאָך האָבן אונז אָט די אַלע זאכן נישט אָפגעשראַקן. מיר האָבן געהאט אזויפיל מוט, אז מיר האָבן דאָס אַלץ ניט געפילט. מיר האָבן געטרוימט, אז מיר וועלן אמאָל פטור ווערן פון די אַלע צרות. מיר וועלן פטור ווערן פון דעם געדיכטן וואַלד, פון די אַלע זומפיקע בלאַטעס. מיר וועלן האָבן ברייטע פעלדער מיט גוטע מאַשינעס. מיר וועלן האָבן גוט־געבויעטע וועגן, גוטע הייזער מיט אַלע נויטיקע באַקוועמלעכקייטן. און דאָס אַלץ זאָלן מיר האָבן פון אייגענער מי און מיר זאָלן מער ניט אָנסוקן די פינצטערע שעפער אין די שטעט, מיט די עקספלאטאטאָרס, די באַסעס, מיט זייערע ארויסהעלפער, די פאַרלייט, פאַר וועמען מיר האָבן געשאפן רייזיקע רייכטימער און אונז האָט מען פון דעם אפילו צו פארווכן ניט געלאָזט. מיר האָבן געהאַפט, אז צו דער עלטער זאָלן מיר שוין זיין איינגעד־פונדעוועטע באַלעבאטיס, מיט אן אייגענער רואיקער היים און קיינער זאָל אונז פון דעם ניט קענען אראַפטרײבן.

און נאָך זייענדיק אין לאַנדאָן האָבן מיר זיך געזאָרגט וועגן דעם, אז אידנברידזש זאָל ניט זיין סתם אזוי אַ קאַלאָניע, ווי אַלע קאַלאָניעס אין דער ווילדערניש, וואו יעדערער איז זיך ערגעץ פארשטעקט אין זיין ווינקל, ווייט איינער פון צווייטן, און פירט זיך זיין אייגענע באַלעבאטישקייט אויף זיין אייגענעם שטייגער. מיר האָבן געטרוימט צו מאַכן פון אידנברידזש אַ מוסטער קאַלאָניע און איינאַרדענען זיך אזוי, אז מיר זאָלן קענען לעבן געזעלשאפטלעך, אַרבעטן צוזאַמען, פריינטלעך — דאן איז די אַרבעט שפאַרעוודיקער, באַקוועמער און מער אנגענעם, אזוי אז אפילו שווערע פיזישע אַרבעט איז דאן אַ פארגעניגן און באַרעכטיקט דעם כלל, אז אַרבעט מאַכט דאָס לעבן זיס.

אַבער קומענדיק אהער אין אידנברידזש זיינען אונזערע טרוימען צערונען געוואָרן. איינאַרדענען זיך לויטן מוסטער פון די חלוצים אין פאַלעסטינע, ווי מיר האָבן געטרוימט, קענען מיר דאָ ניט. מיר האָבן אויסגעפונען, אז די באַדינגונגען זיינען דאָ גאנץ אנדערע. יעדער האַמסטעדער וואָס וויל, אז דאָס לאַנד זאָל ווערן זיין אייגנטום, דאַרף די ערשטע דריי יאָר וואוינען צו זעסן חדשים אויף זיין אייגן לאַנד און קולטיווירן עס ביז אַ געוויסער מאָס. דאָס בעסטע וואָס מיר האָבן אין די ערשטע יאָרן געקענט אויפטאָן איז צו אַרבעטן קאַפּאָעראַטיוו, און דאָס אויך נאָר טיילווייז.

א „לעבעדיקער טעלעפאן“

אָבער ווי זאָגט זיך ערגעץ אַ ווערטל: „לאַ על הלחם לכדו יחיה האדם“ — דער מענטש קען ניט לעבן צוליב דעם עסן אליין. ער מוז האָבן אויך גייסטיקע שפּייז, ניט געקומט אויף דעם ווי שווער עס זאָל ניט אָנקומען. און טאַקע דערפאַר זיינען מיר געווען פאַרנומען מיט מיטינגען אַלע מאָנטיק און דאָנערשטיק און אויך אינמיטן מיטוואָך; ווייל ערשט קומענדיק אַהער האָבן מיר אויסגעפונען, אז מיר זיינען אָנגעלאָדן מיט כּל-טובּ — מיט אַזעלכע קאָמפּליצירטע ענינים, וואָס מוזן באַלד געלייזט ווערן און אנדערש קענען מיר דאָ ניט זיין.

נעמט, למשל, אַזאַ ענין: אויב איינער מוז זיין זעקס חדשים אויף זיין לאַנד, מוז ער דאָך צוזאמענוואַרפן כאָטש אַ שטיקל כאַלופּע וואו צו ליגן דאָרט אייניקער אליין, אָן וועגן און אָן שטעגן און אָן טעלעפּאָנען, אָן שכנים און אָן אַ ווייב און קינדער. קען דאָך אַמאָל טרעפן, אז אַ מענטש ווערט קראַנק און ער זאָל דאָרט אָפּליגן אין עשירות און אין כבוד ביו מ'וועט אים געפינען און איינגעפראָרענעם. ניט בעסער איז אויך מיט די פרויען, וואָס מיר האָבן דאָ געהאט, אז אין מיטן דערינען, מיר-ניט, דיר-ניט, הויבט איר אָן דרייען אין בויד און גיי שריי צום הימל, און ניט אלע פרויען קען מען דאָך איינשמועסן אז זי זאָל צואוואַרטן. פון אַ דאָקטאָר זיינען מיר געווען ווייט, פון אַ האָספּיטאַל נאָך ווייטער — מיט אונזערע „פּליעריס“ איז דאָס געווען אַ פּיר-טאַניקער שפּאַציר. אַ חוץ דעם האָט זיך דאָ אַ דאָקטאָר געלאָזט גוט באַצאָלן, און מיר זיינען דאָך געווען אַזוי אַרעם און ביו די נחמה קומט איז — אוי ווי . . .

האָבן מיר צוליב דעם געמוזט איינפראָרענען אַ לעבעדיקן טעלעפּאָן: יעדער איינער האָט געמוזט קומען אין באַרירונג מיט זיין נאָענטסטן שכן, און דער שכן מיט זיין שכן, און אזוי ווייטער. איז דאָס אויסגעקומען, אז אויף מאָרגן האָבן שוין אלע געוואוסט וואָס אין אונזער דאָרף טוט זיך.

נאָך אַ נויטיקער ענין איז געווען די דערציאונג פון די קינדער. עס האָט אונז זייער געשראַקן, אז דער צוקונפטיקער מענטש אין אונזער געזעל-שאַפט זאָל ניט בלייבן אזוי ווי די אינדיאַנער, וואָס וואוינען דאָ אין די וועלדער. איז מילא, פאר דער לאַנד-שפּראַך האָבן מיר זיך ניט געזאָרגט; דערצו זיינען פאראן סקולס און די רעגירונג זאָרגט זיך פאר דעם. אָבער וואָס איז מכוח אידיש? צו בלייבן אָן אַ אידישער דערציאונג דאָ אין דאָרף מיינט דאָך פשוט מאַכן אַ מחיצה צווישן די עלטערן און זייערע קינדער. דאָס מיינט, אז מיט דער צייט וועלן די קינדער פארפרעמדט ווערן פון זייערע עלטערן און פון זייער שפּראַך. און אויב אָט די קינדער וועלן אַמאָל קומען אין באַרירונג מיט אנדערע קינדער וואָס קענען יאָ אידיש און ווייסן וואָס אידיש מיינט פארן אידישן פּאָלק, וועלן זיי ווערן שונאים זייערע

עלמערן דערפאר, וואָס מען האָט זיי אויך ניט געלערנט קיין אידיש. און זאָלן אפילו היינט אָט יענע מהיכא תיתא-אידן ניט מיינען, אַז זייערע קינדער קענען זיין גוטע בירגער און גוטע באַל-שפילער אויך אָן אידיש. זיי וועלן מיט דער צייט אויסגעפינען, אַז זיי האָבן געמאכט אַ ביטערן טעות און וועלן צאָלן אַ צו טייערן פרייז פאַר דעם טעות.

אמת, ווען מיר זיינען אהער געקומען האָבן מיר שוין דאָ געפונען איינעם אַ פאַרמער, אַן אינטעליגענטער יונגערמאַן, מיט אַ פרוי און קינדער, וועלכער איז געווען דער רעליגיעזער פאַרשטייער פון דאָרף. ער איז געווען דער שוחט, מוהל און מלמד פון עטלעכע קינדער. וואָלט עס געווען נאָך ניט אזוי שלעכט. האָט דאָך אָבער דער איד קיין צייט ניט געהאט אָנצוהאַלטן די אַלע פאַסטנס. פון די עטלעכע דאָלער אַ מאָנאַט וואָס מ'האַט אים צוגע-זאָגט פאַר שחיטה האָט ער קיין לעבן ניט געקענט מאַכן און האָט געמוזט טאָן אויך אנדערע אַרבעטן. אויך אויף זיין פאַרם האָט ער געהאט גענוג וואָלד אַרויסצורייסן. אַ חוץ דעם איז ער געווען אַן אנענט פון וואַשימאַשינעס, אַן אנענט פון מצה אויף פסח פאַר די אידן פון דאָרף, און פון די אַלע פרנסות האָט ער קוים געהאט וואסער אויף קאַשע. און פון די בריוו וואָס ער פלעגט שרייבן פאַר די „גרינע“, וועלכע האָבן עפעס געדארפט קויפן אין שטאָט, האָט ער אַוודאי קיין מיליאָנען ניט געמאַכט; גיכער האָט ער צוגעלייגט זיינע אַ מאַרקע צום בריוו, ווען יענער האָט עס ניט געהאַט. און דער איד האָט פשוט ניט געהאַט קיין צייט צו לערנען מיט אַלע קינדער פון דאָרף, אַ חוץ מיט די וואָס האָבן געוואוינט נאָענט צו זיין פאַרם. פאַר די ווייטערע קינדער איז געווען אוממעגלעך צו מאַכן נאָך די סקול-שטונדן אַזאַ ווייטן שפאַציר אין חדר און צוריקקומען אַהיים אַ שטיק אין דער נאַכט איבער אַזאַ געדיכטן וואָלד.

אַ חוץ דעם אַלעמען האָבן מיר געדארפט זאָרגן אויך פאַר זיך אליין. מ'קען דאָך די אייגענע נשמה אויך ניט אויסשפּיען. און מיר האָבן געזוכט צוזאַמענשטעלן אַן אַמאַטאָרן-גרופע פאַר טעאַטער, צוזאַמענשלעפּן אַ ביבליאָטעק פון ביכער און צייטונגען און אויספאַרטיקן אַזאַ אינסטיטוציע וואָס זאָל אין זיך כולל זיין אַלע נויטווענדיקייטן. ווען עס איז אַמאָל אַ שמחה אין דאָרף מוז מען דאָך האָבן אַ פּלאַץ. און אזוי ווי מען איז דאָך אַליין ניט אַלט, דאַרף מען אַמאָל כאַפן אַ טענצל אויך. אָבער אזוי ווי אונזערע קעשענעס זיינען דאָן קיינמאָל ניט געווען פול (צום באַדויערן, נאָך היינט אויך ניט), איז אונז יעדע זאך אָנגעקומען שווער, ממש מיט דער נאַל.

ס'איז אונז אויך ניט אזוי לייכט אָנגעקומען צו קומען צו אונזערע מיטינגען. אונזער קאָאָניע איז געווען זייער צעשפּרייט און מיר האָבן געמוזט געבן די פּרווילעגיע צו די פּאַמיליע-מענטשן, וועלכע האָבן געהאַט קליינע קינדער און וועמען עס איז געווען שווער צו קומען צו אַ מיטינג. אַגב זיינען זייערע הייזער געווען גרעסערע. און צו אונזערע מיטינגען זיינען מיר

מערסטנס געגאנגען צופוס (באנאכט, ווייל באמאג האבן מיר דאך קיין צייט ניט געהאט). מיר האבן עס געמאכט פיל שנעלער, ווי ווען מיר שפאנען איין די אקסן און לאזן זיך מיט זיי אין וועג אריין. און טאקע דערפאר וואס מיר האבן זיך ניט פארלאזט אויף די אקסן, זיינען אונזערע מיטינגען געווען גוט באזוכט.

א קאלאניע מארשריט צו א מיטינג

אבער דאס בילד קען נאך ניט זיין קיין גאנצעס, ביז מען באקענט זיך ניט מיט אונזערע פארמער אין זייערע „פאלאצן“, און צוליב דעם וועלן מיר פרואוון דערמאנען כאטש איינעם אזא מיטינג.

דאס איז געווען אין א שטילער, קאלטער ווינטער-נאכט, ארום 45 נראד אונטער זערא. דער הימל איז געווען פארפליצט מיט שמערן, ווי בריליאנטן וואלטן דארטן געהאנגען. דריי פון אונז, איך, מיין ברודער און אונזער שכן ר. אבראמסקי, האבן נאך א שווערן טאג ארבעט — געהאט קלעצער אין וואלד, אין טיפן שניי ביז די קני — געוואלט אפרוען זיך גייסיק; זאל באנאכט ארבעטן דער קאפ און די ביינער זאלן רוען. האבן מיר זיך פארגרייט מיט גענוג הייז-מאטעריאל, אראפגעווארפן אונזערע שווער-אנגעפרוירענע בגדים און צעלייגט זיך אויף אונזערע הארטע בענקלעך, ווי באס טאטן אין וויינאָרטן. דער קעראַסיין-לעמפל האָט קוים געוואָרפן גענוג ליכט פאר אונז אלעמען, אָבער מיר האָבן זיך אריינגעגראָבן — ווער אין א צייטונג, צו וויסן וואָס עס גייט אָן אין אונזער וועלטל, און ווער אין א בוך.

ליגן מיר אזוי און פילן דעם טעם פון גן-עדן. און ווי מיר זיינען עס פארטיפט האבן מיר דערהערט ווי קלאנגען שפארן זיך דורכן געדיכטן וואלד. זאלן עס פויגלען זינגען? ניין, ס'איז ניט די צייט פאר פויגלגעזאנג. מיר הערן אָבער דאָך שוין ניט סתם קלאנגען, נאָר טאקע געזאנג, עס רייסט די חיות פון טיפן שלאָף. און מיר האָבן שוין פארשטאנען, אז דאָס איז א חברה וואָס שפאנט צו א מיטינג.

פולמאן, וואָס האָט געוואוינט גאָר דער ערשטער צו מזרח, האָט, דורכ-שפאנענדיק דריי מייל, פארנומען די צוויי ברידער ספרינגמאן, און נאָך אן אַנדערהאַלבן מייל האָבן זיי שוין צוגעקראָגן א פערטן, זלמן פלאַסק, און מיר, די ערשטע פון צפון-זייט, האָבן ארויסגעשפאצירט און נאָך א מייל גאנג האָבן מיר זיך געטראָפן בא אייזיקן. דאָרט איז עס אלעמאָל געווען דער זאַמל-פונקט. „אלע טייכן גייען צום ים און דער ים ווערט ניט פול“ — אזוי איז עס געווען בא אייזיקן. מיר האָבן זיין פלאַץ א נאָמען געגעבן — די קרעטשמע. נאָר אייזיק מיט זיין קרעטשמע איז ווערט א באזונדער קאפיטל. דערווייל קענען מיר אייך בלויז פארזיכערן, אז מיר טראכטן דאָ זייער אָפט — ווי א שטייגער וואָלט אונזער אידנברידזש אויסגעקוקט, וואָס

פאר א פנים וואָלט עם געהאט, ווען אייזיק קומט ניט אָהער. מיר קענען זיך דאָס קוים פאַרשטעלן.

פון אייזיקן ביז דעם פּלאַץ פונעם מיטינג האָבן מיר געהאט נאָך אַ צוויי מיט א האַלבן מייל. אויפן וועג האָבן מיר געהאט נאָך צוויי אידן, קעצעף און ד. שטיין. מיר זיינען געגאנגען אין א שורה פאַרווייז. די ברייט פון וועג האָט מער ווי צוויי מענטשן ניט געקענט פארנעמען. צוערשט איז געגאנגען פּולמאַן, א שטאַרקער בחור מיט לאנגע פיס, האָט ליב געזאנג, נאָר אליין האָט ער ניט געקענט זינגען, כאָטש געדוכט האָט זיך אים, אז ער איז קאַרוואָ דער צווייטער. ער האָט אויך אָפט ליב געהאט א שטיף צו טאָן און אויסציען זיין טראָט, כדי אלעמען צו פארמאטערן. זיין קאָמפּאַניאָן איז גראד געווען אַבראַמסקי, וועלכער האָט געהאט זייער א לייכטן טראָט. ער שטעלט נאָך ניט אַוועק זיין רעכטע פוס אויף דער ערד, און זיין לינקע הויבט זיך שוין, און ער האָט זיך גאָר ניט געשראָקן פאר פּולמאַנס שטיפּעריי.

די צווייטע פּאָר איז געווען זלמן פּלאַקס, א גוטער ברודער, ניט קיין הויכער אָבער א געזעצטער בחור, מיט אַ פיפקע אין מויל. דאָס האָט באַ אים פארנומען דעם פּלאַץ פון א בוך. ער האָט פון דער פיפקע זייער הנאה געהאט. ער האָט געהאט א טבע צו זיצן אויף דער ערד אין אויוון. (הערט נאָר!). האַלטן אָפן דעם אויוועלע זיינס און לאָזן דעם רויך אין אויוון. איך בין איינמאָל צו אים אריינגעקומען אין הויז און ניט אָנגעקלאַפט אין מיר, האָב איך אים געפונען אזוי פארטיפט, לאָזנדיק דעם רויך אין אויוון, אז ער האָט אַפילו ניט באַמערקט ווי איך בין אריין. ווען איך האָב אים געפרעגט וואָס פאר א הנאה ער האָט בלאָזנדיק דעם רויך אין אויוון, האָט ער מיך אָנגעקוקט עפעס אזוי מאָדנע און שטרענג, ווי איינער זאָגט — וואָס קען נאָך זיין א גרעסערער פארגעניגן ווי לאָזן דעם בלויען רויך און זען ווי דער פייער כאַפט עס צו און ווערט באלד פארשוואונדן! די אויגן זיינען באַ אים אַלעמאָל געווען פייכט, ווי פול מיט טרערן, און דער האַלבער מויל וואָס איז ניט געווען פארנומען מיט דער פיפקע האָט געשמייכלט, אזוי אז ס'איז געווען שווער צו כאַפן ווען עס איז באַ אים געווען קאָמעדיע און ווען טראַגעדיע. די פיס זיינען באַ אים געווען אויסגעדרייט — אַלץ טשאַרלי טשאַפּלין און ער האָט פארנומען צופיל פּלאַץ פון דער ברייט פון וועג. אָבער זיין קאָמפּאַניאָן ר. ספרינגמאַן, וועלכער איז געווען א סך העכער פון אים און זיי האָבן אויסגעקוקט ווי מאַט און דזשעף — אים האָט עס ניט געארט, ווייל ווען ער רעדט, איז עס ריין-אידישליכער און ער האָט גאָר געדראַפט מער פּלאַץ פאר זיינע הענט אין דער הויך.

נאָך א פּאָר זיינען געווען מיין ברודער און ב. ספרינגמאַן, א איד וואָס האָט דאן זעלטן ווען עפעס געלייענט, ווייל זיין רבי אין א קליין שטעטל אין דער ליטע האָט אים געזאָגט, אז א גוי לייענט א בוך און א איד לערנט א ספר, און וואָסער אידישער בחור האָט עס צוליב לייענען א בוך געוואָלט ווערן

א גוי? אויף וויפיל איך (גייענדיק פון הינטן) האָב געקענט אויפכאפן זייער געשפרעך, האָב איך געהערט ווי אָט דער איד האָט געזוכט א דערקלערונג פון מיין ברודער פון וואנען עס נעמען זיך קרויסן אויף דער וועלט — מיטאמאָל פארשווינדט דאָס געלט פון דער וועלט, ס'ווערט ניט קיין ארבעט, ניטאָ מיט וואָס צו צאָלן און מענטשן ווערן פארוואנדלט אין שאַטנס. מען שליעט זיך ארום איבער די גאסן טויט־הונגעריקע און ס'איז אין ערגעץ ניטאָ וואו צו קריגן א שטיקל ברויט. ווער באַהאַלט עס די געלט? — מאָנט ער באַ מיין ברודער. פארוואָס, קען ער ניט פארשטיון, איז איין יאָר די פרייז פון ווייז אַ דאָלער אַ בושעל און איבער־יאָר איז עס 18 מיט אַ האַלב סענט אַ בושעל? מענטשן האָבן דען אויפגעהערט צו עסן?

און איך הער ווי מיין ברודער אַרבעט שווער מיט דעם אידן אויסצור־לערנען אים די גאנצע תורה אויף איין פוס. אָבער ניי גיב אַ לעקציע אין פאָליטישער עקאָנאָמיע צו אַ אידן וואָס וויל אַלץ וויסן גייענדיק צו אַ מיטנינג! דער זעלבער איד איז שפעטער געוואָרן אַ ליידנשאַפטלעכער ליענער און טאַ־קע פון דער „שווערער אַרטילעריע“. אָבער אויב איינער וויל אַ גאַראַנטיע, אַז ער קען שוין זיין אַ פּראָפעסאָר און אליין געבן לעקציעס אין פאָליטישער עקאָנאָמיע, קען איך אַזא גאַראַנטיע ניט געבן.

נאָך אַ פּאָר זיינען געווען — איך און אייזיק — אויך ניט זייער קיין גלייכע פּאַר. איך אַ הויכער, אַ דינער, און ער — אַ נידעריקער מיט בריימע פלייצעס און קורצע פיס. אונזער גאנג האָט זיך אויך ניט זייער געפּאַרט. ער איז אַ שווערער אין גאַנג. אַלע וויילע פלעגט ער ארויסלאָזן אַ קנויל הייסע לופט פון מויל און דער פּראָסט האָט עס באַלד פאַרקילט האַרט באַ זיין מויל, פון וואָס ס'האָט זיך פּאַרמירט אַ מאָדעל פון אַן אייזבאַרג, וואָס האָט אים באַלד פאַרשטעלט די לופט צום נאָז און דאָס האָט אים געמאַכט צו סאַפען שווער. איך האָב אָפט געפילט ווי אָט דער איד וועט זיך באַלד אוועקזעצן אויפן וועג אַפּכאַפּן דעם אָטעם. אָבער דער איד וואָס איז געגאַנגען הינטער אונז און וועלכער האָט זיך געשניטן אויף אַ חזן, פלעגט פאַרציען אַ „הבן ימיר לי אפרים“, אָדער אַ „יעלֶה“, און אַהא — אייזיק איז שוין גרינג ווי אַ הירש!

מיר, פאַרקערט, איז דער גאנג געווען זייער לייכט, ווייל אָנגעמאָן זיינען מיר געווען זומערדיק (מיר האָבן קיין וואַרעמע קליידער ניט געהאַט). און דער ריטם פונעם טראָט האָט אויף דעם קאַלטן שניי געסקריפעט אַזוי מוזיקאַליש ווי אַן אָרקעסטער אויף אַ מאַר־פּאַראַד אין דער גרויסער שטאָט לאַנדאָן. האָט עס מיך ממש געהויבן אין דער לופטן. די אויגן האָב איך געהאַט איינגעגראָבן אין הימל, פון וואנען עס דוכט מיר אַז מלאכים שטופן דורך זייערע קעפּ דורך די שטערן, מיט וועלכע דער הימל איז געווען באַצירט, און ווילן כאַפּן אַ קוק: זיינען דאָס טאַקע מענטשן אויף צוויי פיס אין אַזאַ ווילדערניש? איז אַזאַ וואַלד צוגעפאַסט פאַר מענטשן? און וואָס עפעס זיינען

זיי געקומען אהער פון ערגעץ ווייט און באאומראיקן די חיות, וועמענס היים ס'איז דאָ פון טויזנטער יאָרן?

און דאָ הער איד, ווי ס'צײט זיך פון ערגעץ א געזאנג און הילכט אָפּ אין וואַלד. געקומען איז דאָס פונעם לעקטאָר איבער פּאָליטישער עקאָנאָמיע, און מיטן געזאנג איז אים, ווייזט אויס, געווען גרינגער צו דערקלערן דעם ענין פאר זיין צוהערער. „ניין, קיינער וועט אונז ניט באַפרייען, ניט גאָט אַליין און ניט קיין העלד. מיט אונזערע אייגענע כליריון, א. א. וו., און ווייטער.“ אזוי ווי אַ וואַלד־פּיער האָט דאָס געזאנג אלעמען ארומגעכאַפּט, אַזש דער וואַלד האָט אַ ציטער געמאַן און די מלאכים האָבן זייערע קעפּ צוריק אין די הימלען פארשטופט. אַזאַ חברה מענטשן, מיט אזוי פיל מוט און האַפּענונג, וועמען ס'שרעקט באַליידיקונג, דערנידערונג, אָבער ניט קיין הונגער, ניט קיין קעלט — אַזאַ חברה וועלן שוין זייער שטעטל באַשטיין אויף דער וועלט.

מ. שאַרײַטס „פּאַלאַץ“

איידער מיר קומען צום מיטינג מוזן מיר זיך פריער באַקענען מיטן פארמער, באַ וועמען דער מיטינג דאַרף פאַרקומען, און מיט זיין „פּאַלאַץ“. דער פארמער, אונזער רעליגיעזער פאַרשטייער פון דאַרף, מ. שאַרײַטס, — אַ הויכער, שיינער איד, מיט ברייטע פלייצעס, האָט זייער אַ מילדן קוק און וועמען מיר האָבן נאָך קיינמאָל ניט געזען, אַז ער זאָל פון עפעס ווערן אויפגערעגט. זיין פרוי — אַ גאַנץ קלוגע און אויך אַ גוטע; און זיינע קינדער — אַ בחור מיט צוויי מיידלעך, זייער פיין־דערצויגענע קינדער.

איז אָט דער פארמער, דער שוחט, מוהל און מלמד, דער אגענט און שרייבער — וועלכער פארנעמט אַן אָנגעזענעם פּלאַץ אַלס ליטעראַט אין דער געשיכטע פון אידנברידוש — און וואָס פון די אַלע מלאכות האָט ער געהאַט ווייניק ברכות, האָט ער זיך געלעבט אין א „פּאַלאַץ“ פון ברעטער. דאָס מעבל איז באַשטאַנען פון: אַ טיש מיט אַ פּאַר בענקלעך, אַ אויוון צום קאָכן און אַן אויוון צום וואַרעמען, אַ קאַסטן האַלץ פאַר די ביידע אויוונס און אַ גרויסע פּאָליצע מיט ביכער און ספרים. און ווען ס'קומט צום שלאָפן באַנאַכט, זיינען דער טיש מיט די בענקלעך געווען די ערשטע קרבנות אַרויסגעוואָרפן צו ווערן אין דרויסן און אויף זייער פּלאַץ איז אריינגעטראָגן געוואָרן אַ בעט.

האָט זיך דער איד אזוי געפּלאַגט ביז ס'איז אים איינגעפאַלן א געדאַנק און אַ דערפינדונג (ווי מאַרקאַני מיט דער ראַדיאָ). ער האָט צונויפגעקליבן די ברעטלעך פון די קעסטלעך, אין וועלכע עס איז אים אָנגעקומען די מצה אויף פּסח, און דעם פּאַפּיר מיט וועלכען עס זיינען געקומען פאַרוויקלט פאַרשיידענע סחורות, און ער האָט פון דעם אַלעמען אויסגעמיסטרעוועט אַ פליגל צום גרויסן פּאַלאַץ, אין וועלכען מען האָט אריינגעקוועטשט אַ בעט.

טאָמער איז געווען ענג איז „געווערמאָינד“ — א שטאַרקן קוועטש, און די דינע ברעטלעך מיטן פּאַפּיר גיבן נאָך. אזוי אַרום איז עס דער איד געוואָרן א „בורזשוי“ פון צוויי צימערן.

אַנב, אַ דאַנק אָט דעם נייעם „פּליגל“ האָט זיך באַ זיי געמאַטערט נאָך אַ פּאַרמער מיט זיין פּאַמיליע עטלעכע חדשים, ביז ס'איז באַ אים פּאַרטיס געוואָרן זיין אייגענע הויז.

אין אַט־דער הויז, וואו דער מיטינג האָט געדאַרפט פּאַרקומען, זיינען שוין געווען די נאָענטע פּאַרמער, געזעסן און געווארט און מ'האַט ניט געוואוסט, צי מיר, די צפון־מזרח־אידן, אָדער ווי מיר האָבן זיך גערופן — די טאַנשיפּער אידן — וועלן קומען אָדער ניט.

אָבער ווי נאָך מען האָט דערהערט, אַז דער וואָלד קראכט פון געזאַנג, האָבן זיי פּאַרשטאַנען, אַז מיר גייען און וועלן באַלד אָנקומען און מען האָט זיך גענומען מייסטערעווען „טשעסטערפּילדס“ פאַר אונז צו זיצן. מ'האַט אַריינגעפאַסט אַ ברעט איבער נאָך דער לענג פון הויז, ניט ווייט פון דער טיר, אזוי אַז די טיר האָט זיך אינגאַנצן ניט געקענט עפענען, נאָך מ'האַט זיך געמוזט אַריינקוועטשן מיט דער זייט.

מיר האָבן שוין געוואוסט דעם „פּלאַצ“ פון אויסווייניק און מיר האָבן אָפּגעמאַכט, אַז מיר זאָלן אין הויז אַריין איינציקוויי, אזוי ווי יוספ'ס ברידער אין מצרים, נאָך צוליב אַן אַנדער אורזאָך: מיר האָבן געוואָלט פאַרהיטן, אַז דער פּראָסט זאָל מיט זיין גרויסער חוצפה ניט אַריינקריכן אין די שידן יענע וואָס זיצן שוין דאָרטן, און דערפאַר זאָלן מיר נאָך יעדנס אַריינגיין צומאַכן די טיר. אַנב, איז טאַקע שווער צו געפינען פּלאַצ פאַר אַלעמען מיטאַמאַל צו זעצן זיך. און ווען די ערשטע זעקס זיינען שוין געווען אינווייניק, איז שוין דאָרטן געווען פול ווי אין אַ פעסל מיט הערינג געפאַקט. די טיר האָט זיך שוין ניט געקענט עפענען, און דאָ איז אייזיק מיט זיינע פלייצעס געבליבן שטעקן, ניט אַהין און ניט אַהער. עפעס האָט זיך באַ אים אַ קנעפל פאַרטשעפעט פאַר דער קליאַמקע פון טיר, און גיי שריי צום הימל! אָפּרוקן זיך איז ניט געווען וואו, און דערווייל קריכט דער פּראָסט פון אונטן און טרייכט די ווארעמקייט פון אויבן אַרויס פון הויז אזוי ווי אַ וואָלקן רויך וואָלט פון דאָרטן געשפּאַרט. און איך הער ווי זלמן פּלאַקס, אַ איד פון אַ גאַנץ יאָר, גיט אַן עצה, אַז מאַן און ווייב זאָלן גיין אין בעט, ווייל קיין אַנדער פּלאַצ איז דאָך ניט געווען. און זיין עצה, אַ טייל פון איר, האָט געהאַלפּן. די מאַמע מיט די קינדער זיינען אַוועק אין שלאַף־צימער און אין הויז איז געוואָרן גראַמער.

דער מיטינג איז פאַררופן געוואָרן אויף אויסצוקלייבן אַן ארביטרישאַן קאָמיטעט צו שליסן סכסוכים צווישן זיך און דעם, אַז מען זאָל דאַרפן קומען צו רעגירונגס־געריכטן. און דער מיטינג, ווי אלע מיטינגען, איז געווען אַ הייסער, ווייל עס זיינען געווען גענוג קעגנער פון דער נאַנצער זאַך.

וואָס פאַר א סכסוכים קענען זיינען צווישן מענטשן, וואָס האָבן גאַרנישט איבער וואָס צו קריגן זיך! קיין ירושות טיילט קיינער ניט. קיין אנדערע געשעפטן זיינען דאָ אויך ניטאָ. די מענער מיט זייערע פרויען לעבן זיך זייער גוט. היינט צו וואָס פטר'ן צייט אויף גאַרנישט?

אַנדערע, פארקערט, האָבן זיך געהיצט, אז מיר זיינען מחויב צו פאַרהיטן טאַמער טרעפט יאָ עפעס א סכסוך צווישן שכנים. איינער, א הייסער סאַציאַליסט, האָט אונז געלערנט תורת-סאַציאַליזם, און האָט אויפֿ געוויזן, אז סכסוכים קומען געוויינלעך באַ קבצנים פון דעם, וואָס שטענדיק פעלט זיי עפעס. איז מילא, קען דערפאר קיין אנדער פאַרהיטונגס-מיטל ניט העלפֿן, ווי נאָר מען זאָל אָפשאַפֿן די סיבות פון אָרעמקייט.

אַ צווייטער ענין איז אויפֿן מיטינג פאַרהאנדלט געוואָרן — וועגן צוזאמענשטעלן אַן עמוירדזשענסי בריגאַדע, אין פאַל איינער ווערט קראַנק באַ אונז אין דאָרף און ער קען אליין גאַרנישט טאָן אין שטאַל צו געבן עסן די בהמות און רייניקן די שטאַל, אָדער צוגרייטן האָלץ פאר דער הויז, א. א. ו. אָט-דער ענין איז געלייזט געוואָרן אָן קיין שום קעגנערשאַפט, און דערפאר האָט זיך דער מיטינג, ווי אַן אויסנאַם, געענדיקט זייער פרי, אַרום איינס נאָך האַלבע נאַכט.

אַבער ניט אין אונזער דאָרף גייט מען אַוועק פון א מיטינג אזוי פרי. די פרוי שאַליט איז געווען זייער אַ קלונגע פרוי און זי האָט מיט מאַטעמאטיק אויסגערעכנט, אַז ווען יונגע מענטשן כאַפֿן אַזאַ לאַנגן שפאַציר אין אַזאַ פראַקטיקער ווינטער-נאַכט, פעלט זיי ניט קיין אפעטיט, און זי האָט זיך צו דעם צוגערייט. שלעכט איז נאָר געווען, וואָס ס'איז פאַר איר ניט געווען קיין פּלאַץ אַרויסצוגיין צוגרייטן צום טיש. האָבן אנדערע צוויי מענטשן געדארפט אַרײַן אין שלאָף-צימער, כדי זי מיט אירע טעכטער זאָלן קענען דערלאַנגען דעם כיבוד. און ס'האָט זיך אָנגעפאנגען א בייטעניש: ווער ס'איז פארטיק געוואָרן פריער האָט געדארפט גיין אין שלאָף-צימער אַרויסלאָזן אַן אנדערן. מ'האָט דאָרט געדארפט האָבן אַן אמת'ן שאַך-שפּילער, א גאון, ווי א. יאַנאַווסקי פון וויניפעג, אויסצורעכענען, אַז אייזיק זאָל זיך נישט באַגעגענען מיט שאַליטן אין יענעם שמאַלן קעסטל-טיר, צוליב זייערע ברייטע פלייצעס.

דאָס מערקווירדיקסטע האָט זיך אָבער אַרויסגעוויזן ערשט נאָכן מיטינג. דאַכט זיך, אַז אָט-ערשט האָט מען ממש הימלען געשפּאַלטן, וואולקאַנען האָבן זיך געהויבן אין די וואַלקנס אַרײַן, פון די טיפענישן פון דעם קראַטער האָט אַ הייסע לאָווע געשפּאַרט, ממש פארברענט און פארשטיינערט צו ווערן. האָט איינער געשריען, האָט אים א צווייטער געפרואווט איבערשריען. און דאָ, מיט א מינוט שפעטער, האָט דער וואולקאַן איינגעשטומט, און פארקילט געוואָרן, אזוי ווי ס'וואַלט גאַרניט געווען. מען שפּאַסט, מען לאַכט, מען וויצלט זיך, מען קיבעצט איינער דעם צווייטן — קאַסירלעווסקער גזלנים.

אפנים, אז דאָרטן וואו די פירער האָבן ניט קיין שליטה, איז אַלץ כשר וישר.

און אַטאָזוי, ווי מ'זעט דאָ, וואָלטן אונזערע קריגערייען געבליבן צווישן אונזערע אייגענע פיר ווענט און קיינער וואָלט פון דעם ניט געוואוסט, און אָסור אויב דאָס וואָלט געהאט אַ וועלכע עס איז ווירקונג אויף דער וועלט ציוויליזאַציע. האָט זיך אָבער אריינגעכאפט א ריינער צופאַל און האָט עס געוואָלט אַרויסברענגען אויף דער וועלט־טריבונע. אוי וויי, וואָלטן מיר דאָס, אידנברידזשער חברה, אריינגעכאפט פובליסיטי! אָבער ניט באַשערט. און אזוי ווי מיר האָבן אייך דאָ אביסל אָנגערעגט און אויפגעוועקט די נייגעריקייט, וועלן מיר אייך איבערגעבן די פּאַסירונג מיט אלע איינצעלהייטן.

א איד פון פוילן מיט א גרויסן יחוס

דאָס איז געווען אין א דינסטיק פארנאכט, דעם 2-טן יולי, 1912. איך האָב זיך אוועקגעלאָזט צו א שכן פרעגן, אויב ער גייט מאַרגן נאָך דער פּאָסט.

מיטוואָך איז דאָן באַ אונז געווען א יום־טובֿ'דיקער טאָג, ווייל אין יענעם טאָג איז אָנגעקומען די פּאָסט. אין יענע יאָרן ווען קיין ראַדיאָ איז נאָך ניט געווען, זיינען די צייטונגען און בריוו געווען די איינציקע פּאַרבינדונג מיט דער דרויסנדיקער וועלט און מיר האָבן זיך בלויז איין מאָל אין דער וואָך דערוואוסט וואָס עס איז פאר דער גאַנצער וואָך פּאַרגעקומען אויפן גאַנצן ערד־קוגל.

גיי איך אזוי און אויפן וועג באַגעגן איך א שכן, ר. ספּרינגמאַן. מיר האָבן זיך זייער דערפרייט איינער מיטן אנדערן און לויטן אויסקוק פון זיין פנים האָב איך געזען, אז ער האָט מיר עפעס וויכטיקעס צו דערציילן. מיר, פאַרמער, פאַרשטייען זיך אויפן קוק איינע די אנדערע. ער האָט טאַסע דעם סוד לאַנג ניט געהאַלטן און האָט אַרויסגעפּלאַצט:

„ווייסט איר“, זאָגט ער מיר מיט התפעלות, „איך בין נעכטן געווען אין שמעטל סטאַר סיטי, און איך האָב דאָרטן באַגעגנט א מערקווירדיקן אידן“.

און ער האָט זיך אָפּגעשמעלט און געקוקט אויף מיר, וועלנדיק זען וואָס פאַר אַן איינדרוק דאָס וועט מאַכן אויף מיר. איך האָב פאַרשטאַנען זיין מיין און פרעג אים:

„איז דער איד מיט הערנער?“

האָט ער שוין פאַרשטאַנען, אז ער קען מיט מיר ניט שפּאַסן און ער האָט מיר דערציילט, אז דער איד קומט אַזש פון וואַרשע, פּוילן, און ער האָט זיך נאָכגעפרעגט אויף אַלע אידן אין אירנברידזש: „ער וויל פון אַלץ ווייסן. און דערביי פרעגט ער מיך אויב מיר האָבן דאָ אַנאַרכיסטן. האָב איך אים געענטפּערט: איך ווייס ניט וואָסערע איסטן איר וועט דאָ געפינען,

נאָר איך גאַראַנטיר אייך, אז איר וועט דאָ געפינען מענטשן, מיט וועמען איר וועט זיך קענען צוזאַמענריידן."

און ער נעמט אַרויס א געדרוקטע קאַרטל פון קעשענע און דערלאַנגט עס מיר. אויפן קאַרטל זיינען אָפּגעדרוקט די ווערטער אין פּויליש: „פּאַלעס־צייטונג" און „וואַרשע". האָב איך שוין פאַרשטאַנען, אז מיר האָבן דאָ אַ צייטונגס־מענטשן און ער זוכט מסתמא אַבאַנענטן פאַר זיין צייטונג. ער איז מסתמא געווען אין די שטעט און הערנדיק וועגן א אידישער קאַלאָניע האָט ער געמיינט, אז ער וועט דאָ עפעס אַריינכאַפּן.

אַבער עפעס איז מיר געווען ניט קלאָר. מיר האָט זיך געדאַכט, אז די „פּאַלעס־צייטונג" איז גאָר אַרויסגעגאַנגען אין ווילנע. אַגב איז די „פּאַלעס־צייטונג" געווען א וועכנטלעכע צייטונג און דאָס איז א טעגלעכע.

איך בין שוין געוואָרן זייער נייגעריק וועגן דער געשיכטע מיטן אירן און, אומקערנדיק זיך אַהיים, האָב איך געטראַכט, אז עס וואָלט גוט געווען איך זאָל צוגיין צו דער פּאַסט, וואו עס איז אויך געווען אונזער בירזשע און מען דערווייט זיך דאָרט פון אַלע נייעסן אין אונזער דאָרף. דאָרט באַגעגנט מען זיך מיט גאַנץ אידנברידזש און דאָרטן וועל איך זיך דערווייטן וועגן אַט דעם מערקווירדיקן אירן אַזש פון וואַרשע, און אפּשר אויך באַגעגענען אים אליין.

איך האָב שוין יענע נאַכט ניט געקענט איינשלאָפּן. איך בין געווען זייער נייגעריק צו זען א אירן פון די מרחקים, וועלכער איז, ווייזט אויס, ניט קיין פּראָסטער מענטש אויך. און אפּשר קען ער טאַקע אונז אַרויס־העלפּן אין אונזערע שווערע פּראָבלעמען, איבערהויפּט בנוגע דער דערציאונג פון די קינדער. און אפּשר, האָב איך געטראַכט, האָבן אים טאַקע אַרויס־געשיקט אַזעלכע מענטשן וואָס אינטערעסירן זיך מיט אונז. און איך האָב שוין די נאַכט אויפגעשטעלט גאַנצע לופט־שלעסער.

ווי נאָר עס האָט זיך געמערקט, אז אַ נייער טאַג ווערט געבוירן, בין איך שוין געווען אויף די פיס. איך האָב זיך אָנגעגרייט מיטן גאַנצן כל־יודין וואָס עס פּאָדערט זיך צו אַזאַ שפּאַציר: אַ לאַנגן שטעקן, וואָס העלפט צו שפּרינגען איבער די בלאָטעס אויפן וועג; שטיוול, פון ביידע זייטן אָפּן, אז טאַמער געלינגט ניט דער שפּרונג און מען פאַלט אַריין אין וואַסער ביז איבער די שטיוול, האַלט זיך דאָרט די וואַסער ניט לאַנג; און אַ זאַק מיט אַ שטריקל פון אויבן, אין וועלכן צו טראָגן די גאַנצע קאַרעספּאַנדענץ אויף די פּלייצעס אַזוי, אז דאָס זאָל ניט קענען דערגרייכן קיין וואַסער.

איך בראָדיע איבער דעם גראָז, נאַס פון טוי. עס איז, ווייזט אויס, געווען נאָך צו פרי; האָב איך גייענדיק אויפגעוועקט א פּויגל, וואָס האָט זיך אַרויסגעלאָזט פון איר נעסט אויפצעוועקן א פּליג אויף אַנבייסן פאַר אירע קינדערלעך; אַ מאַמע־הוזל, וואָס האָט אָנגעזויגן אירע ערשטגעבאַרענע קינדערלעך, האָט זיך פאַר מיר דערשראַקן (די שרעק פאַר ציוויליאַציע).

איז אָפגעשפרונגען אָן א זייט און האָט געוואָרט ביז איך וועל פארבייגיין.
און אָט הער איך א הינטל בילן, איז מיר געוואָרן היימלעכער: מסתמא שוין
ניט ווייט פון אייזיקן. און אָט הער איך טאָקע „אין ניו־יאָרק באַנאַכט אויף
די דעכער“ — אַ פּאָפּולער לידל פון לאַנדאָנער ווייטשעפּל, מיט וועלכן
אייזיק האָט אויפגעוועקט דעם פרימאָרגן.
„וואָס אזוי פרי, אייזיק?“ פּרעג איך אים.

דערציילט ער מיר, אז ער וויל צופאָרן צו אַ פאַרמער קויפן א קו, דאַרף
ער זיין דאָרט איידער דער פאַרמער וועט אוועק צו דער ארבעט אין פעלד;
און אזוי ווי סיגאַל, זיין שכן, איז ניטאָ אין דער היים, דאַרף ער אָנגרייטן
האַלץ פאר ביידע הייזער, אויסמעלן די קי, אָנטרינקען די קעלבלעך און
טאָקע אליין כאַפן אַ בייס אויך, ווייל נאָך קיין אפּעטיט האָט מען אין
ערנעץ ניט געדאַרפט פאָרן.

איך האָב געהאט נאָך אַ סטאַנציע, כאַ אַ פאַרמער, מינע לאַנדסלייט
פון איין שטאָט אין דער אלטער היים. אָט דער פאַרמער איז זעלטן ווען
געווען אין דער היים. געווען איז ער זייער אַ שווערער אַרבעטער. אין לאַנדאָן
איז ער געווען אַ פּרעסער; דאָ האָט ער געאַרבעט כאַ בויען וועגן אין דער
ווילדערניש — אַ רעגירונגס־אַרבעט. ער איז דאָרט, אגב, געווען זייער
פּאָפּולער: אַז טשאַרלי קרימער זאָגט אזוי, מוז עס אזוי בלייבן. ער האָט
געאַרבעט זייער ווייט פון דער היים. די באַלעבאטישקייט — עטלעכע קי מיט
קעלבלעך און היינער — איז געבליבן פאר זיין פרוי מיט זייערע פיר ברעקלעך
קינדער. דער הויפט־העלפער איז געווען איר עלטערער בחור פון א יאָר 12,
און אויסגעקוקט האָט ער ווי אַן אכט־יאָריק קינד. ער פלעגט עס דאַרפן גיין
מיט דער מאַמען זוכן די קי, וואָס האָבן זיך געפּיטערט אין אַן 18־הונדערט־
אַסערדיקן וואַלד, און דערביי לאָזן די דריי פּיצלעך אין הויז אַליין. אַרויס־
גייענדיק פון הויז, האָט זי אויסגעגאַסן די וואסער, אויסגעלאָשן דעם אויוון,
אַרויסגעטריבן די קאַץ פון הויז, באַהאַלטן די שוועבעלעך, פאַרשפאַרט די
טיר פון דרויסן, און געבראָדיעט אין די וועלדער און די נשמה געלאָזט
אין דער היים.

די אויפגאַבע פון דעם 12־יאָריקן אינגל איז אויך געווען צו באַזאָרגן
די הויז מיט האַלץ. אמת, מ'האַט ווייט ניט געדאַרפט גיין זוכן קיין האַלץ
אינעם וואַלד, אָבער קיין גרויסע קלעצער האָט ער ניט געקענט אויפהויבן;
פלעגט ער קלייבן דינע צווייגלעך און אביסל צוגעפּוילטע, כדי ער זאָל עס
קענען צעהאַקן. איז עס געווען מיין חוב אָנצעהאַקן פאַר זיי אביסל האַלץ
יעדעס מאָל ווען איך פלעג פארבייגיין זייער הויז.

ווען איך בין צוגעגאַנגען צו דער פּאַסט, 5 מייל פון דער היים, איז
שוין געווען כאַלד 2 אַזויגער נאָך האַלכן טאָג. די פּאַסט איז נאָך נישט
אָנגעקומען און דאָס פּיצל וואַרט־ציימער פון פּאַסט־אָפּיס איז געווען אָנגע־
פּאַסט מיט אידן ביז פון דער טיר ארויס; אידן מכל המינים — לאַנגע

און קורצע, ברייטלעכע און דארע, מיט און אן בערד, אָבער אַלע אָן אויסנאַם פארבלאָטיקט ביזן נארטל, אַלע אויסגעזעצט, ווער אויף דער ערד און ווער אויף שטיקלעך האַלץ, מיט אָפּענע מיילער, און שלינגען יעדעס וואָרט וואָס אַן אומבאַקאַנטער יונגערמאַן, וואָס איז געזעסן אויף אַ מיין טישל באַם וואַנט, רעדט צו זיי.

ווען איך בין אָנגעקומען האָב איך געהערט, ווי איינער זאָגט אַרײַן דעם נאַסט אין אויער אַרײַן: „אַט דאָס איז ער“. האָב איך פאַרשטאַנען, אַז מ'האַט מיך דאָ דערמאַנט. אין עטלעכע מינוט אַרום האָבן מיר זיך שוין דערוואוסט דעם גאַנצן סדר־היחוס פון דעם יונגמאַן. ער איז געשיקט געוואָרן פון אַ אַידישער צייטונג מיטן נאָמען „די פּאָלקס־צײַטונג“, ניט קיין „פאַרטייאַישע“, וואָס דרוקט זיך אין אַ מיליאָן מיט אַ פּערטל עקזעמפּלאַרן אַ טאַג (הערט נאָר!). און דערשיינט אין וואַרשע. אַליין איז ער אַ זון פון אַ טאַטן — אַ פּאָליאַק פון משה'ס גלויבן, און די מאַמע זיינע איז זייער אַ פרומע. זיין נאָמען איז אַרקאַדי פאַרנבאַך און ער האָט צוויי אָנגעזעענע שוואַגערס — נחום סאַקאַלאָו און שלום אַש.

האַט אונז אַט דער איד מיט זיין יחוס אינגאַנצן צעטומלט. באַרעכנט נאָר — צוויי שוואַגערס, אַזעלכע גרויסע לײַט! און דאָס וואָס זיין טאַטע איז אַן אַסימילאַטאָר, קען דאָך זיין זון זיין גראָד אַ פּײַנער מאַן. אָבער אַז אַ אַידישע צײַטונג זאָל זיך דרוקן אין אַ מיליאָן מיט אַ פּערטל קאַפּיעס אַ טאַג — דאָס האָבן מיר נאָך קײַנמאַל ניט געהערט. מילאַ, האָבן מיר גערעכנט, אַז דער איד איז אַ גוטער אַדווערטאיזער און אַז מיר וועלן אים ניט גלויבן, וועלן מיר אויך זיין צדיקים. אַנב, לײַגן מיר דאָך גאַרנישט צו צום עסק. און טאַמער האָט זיך טאַקע אין פּוילן די לאַגע געביטן און מען גיט דאָרט אַרויס אַ גרויסע צײַטונג — זאָל זיין כאַטש פון אַ פּערטל מיליאָן לײַענער!

אָבער וואָס דאַרפן מיר טראַכטן וועגן די אַלע זאַכן: דערווײַל איז ער דאָך אונזער נאַסט און מיר דאַרפן אים אויפנעמען פּרײַנטלעך. און עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ דינגעניש — פון וואָסער ברעג פון דער קאַלאָניע ער זאָל אָנהויבן זײַנע ווײַזטן.

מען קלײַבט מיך אויס פאַר דעם וועגווייזער

מען האָט זיך אָנגעהויבן קריגן וועגן דעם, וואו דער נאַסט זאָל אָנהויבן זײַנע ווײַזטן.

די אידן פון דרום, די אפריקאַנער, האָבן זיך געפילט מער יחסן־דיק פון אַלעמען. עפעס זײַנען זיי דאָך די ערשטע גרינדער פון דער קאַלאָניע אידנברידזש. זיי זײַנען עס געווען די ערשטע צו קויפן אַ 40 אַקער לאַנד פון דער רעגירונג און דאַרטן האָבן זיי באַשטימט, אַז ס'זאָל זיין די שול און דער בית־עולם. עס האָט אפילו שוין געהאַלטן באַ אַ קהל־שער באַד מיט אַ

כשר'ער מקוה. דאָרטן איז עס געווען די פּאָסט און דאָרט האָט געוואוינט דער ערשטער קאָרעספּאָנדענט פון דער צייטונג „דער קענעדער איד“ אין וויניפעג. זיי האָבן געקויפט לאַנד, צעשניטן אין לאַטס און צוליב סגולה וועגן אָנגערופן דאָס שטעטל — ווייל ווי לאַנג איז עס ווען אין בראַנזוויל זיינען אַרומגעלאָפּן ציגן, און היינט איז דאָרט אַ לאַט ווערט מער ווי אַ גאַנצע ציג. קורץ, יחוס ביז אַריבער די ברעגן.

און מיר, פון צפון צום „שטעטל“ זיינען קוים דערהויבן צו דריי נעמען. מיר זיינען טאקע געווען די לאַנדאָנער, אָבער דאָס איז געווען אונזער גאַנצער יחוס, און מיר האָבן זיך נעבעך געמוזט באַנגענען מיטן יחוס עצמו. אמת, מיר האָבן טאקע געהאט אַ חשק צו אַ זאָל פאַר אַ טעאַטער, און אַ ביבליאָטעק, און אונז האָט זיך געוואָלט אַ מאָדערנער לערער פאַר די קינדער, און אַ קאָאָפּעראַטיווע סטאָר און נאָך אַזעלכע זינדיקע זאַכן.

און די ניריאָרקער — זיי זיינען נעבעך געווען פאַרקוועטשט אין מיטן, צווישן צפון און דרום און זיינען אויך געווען פון זעלבן טייג געקנאַטן ווי די לאַנדאָנער און האָבן אויך געהאט ניט ווייניקער יחוס.

איז צוליב אָט די בערג מיט יחוס וואָלט זיך געווען צעפלאַקערט אַ קריג, ווען ניט אונזער גאַסט, וואָס האָט באַוויזן, אז ער איז ניט קיין שיפּע־זיבעלע. ער האָט באַזייטיקט די שרייערס און האָט זיך אליין דערקלערט אַלס דיקטאַטאָר. אין אַ פאַר מינוט איז באַ אים פאַרטיקט געוואָרן די לאַנד־קאַרטע פון אידנברידזש. ער וויל קיינעם ניט פרעגן צו וועמען צו גיין מיט אַ וויזיט פריער און צו וועמען שפּעטער.

אָבער דאָ איז אונטערגעקומען אַ נייער אָפּהאַלט. עס זיינען דערביי גראָד געווען אַ פאַר פאַרמערקעס, וועלכע וואוינען ניט ווייט (די פון דער ווייט האָבן ניט געקענט גיין צו דער פּאָסט צוליב די שלעכטע וועגן). און אַט־די פאַרמערקעס, וואָס זיינען געווען זייער גאַסט־פּריינטלעך, האָבן דווקא געוואָלט זיין פון די לעצטע אויפצונעמען דעם גאַסט, כדי זיי זאָלן זיך קענען בעסער צוגרייטן. אַ גרויס־שטאַטישער איד, האָבן זיי גע'טענה'ט, האָט אַוודאי אַ זיידענעם מאָגן און מען דאַרף פאַר אים צוגרייטן אביסל בעסערע אכילות. און אויך דאָס מעבל, וואָס באַטאָג איז עס אַ בענקל און באַנאַכט ווערט עס אַ בעט, איז ניט פאַסיק פאַר אַזאַ גאַסט. און די איין־צימערדיקע פּאַלאַצן, וואו ער וועט ניט האָבן אפילו וואו אוועקצושטעלן זיך. דאַרף מען דאָס אַלץ באַזאָרגן.

איז שוין דאָ אונזער גאַסט אַרויס מיט לשון און האָט גע'טענה'ט, אז ער וויל עסן דעם זעלבן באַרשטש וואָס מיר עסן. ער קען שלאָפּן אויף אַ האַרטן בענקל און ער זוכט ניט קיינע פּאַלאַצן צום טאַנצן. ער איז זייער צופרידן צו זיין דער זעלבער יחוס ווי מיר זיינען. ער וויל אפילו מאַכן זיינע וויזיטן צו די פאַרמער צופום, אַזוי ווי מיר אַלע גייען, און ער גאַראַנטירט, אז ער וועט מאַכן דעם „דושאַב“ ניט ערגער פון אונז. אַלץ וואָס ער וויל

נאָר פון אונז, איז א וועגווייזער. ער האָט מורא, אז זיין לאַנד־קארטע וועט אים ווייניק העלפן. ווייל דער געדיכטער וואָלד איז שטאַרקער פון פאַפירענע קארטעס, און ער קען גאנץ פיין פאַרבלאַנדזשען, ניט וויסנדיק וואו ארויס־ צוקריכן. אגב, האָט ער מורא פאַר הינט, און באַ יעדן פאַרמער זיינען דאָך הינט לרוב.

אָבער אויף צו זיין א וועגווייזער, וואָס דאָס מיינט אַן אַרבעט אויף עטלעכע טעג, האָבן זיך געפונען זייער ווייניק בעלנים. ס'איז גראָד געווען דער סעזאָן פון קאַרטשעווען דעם וואָלד און יעדער איינער איז איבערגעלאָרן מיט אַמִידער אַרבעט.

נאָר אַט הער איך, ווי מען רופט אויס מיין נאָמען. ווער האָט עס מיר איינגעמיילט דעם כבוד? אונזערער א נאָענטער שכן, זלמן פלאַקס, איינער פון אונזער גרופע, וואָס האָבן געאַרבעט קאָאָפּעראַטיוו, און ער האָט עס געוואוסט פון דעם סוד, אַז איך האָב מער צייט פון אלעמען.

איך וועל באַ אַן אנדער געלעגנהייט דערציילן פאַרוואָס אונזער גאנצע גרופע האָט געמאכט א פאַרשווערונג קעגן מיר ניט צו צולאָזן מיך צו שווערער אַרבעט. איצט, פאַרבייגייענדיק, וויל איך בלויז זאָגן, אז מיר האָט זיך זייער געוואָלט זיין א „נוצלעכער בירגער פון לאַנד" און העלפן שאַפן די ציוויליזאַציע. אָבער חברה האָט ניט דערלאָזט. ווי נאָר איך פלעג צוקומען צו אַ גראָבן בוים און האָב זיך אָנגעשפיצט מיט מיין שאַרפן העקל — מיטאַמאָל וואַקסט מיר אויס זלמן און אַן ווערטער נעמט ער זיך האַקן. און אז איך פלעג אריינכאַפן א שעה־הכושר, ווען זלמן שטאַפט אַן זיין פיפּקע מיט טאַבאַק, און כאַפן זיך צו אַ שווערן בוים, וואַקסט אויס רייפּל מיט אַ פינגל מיטן אויג, וואָס דאָס מיינט, אַז איך זאָל זיך אַפּרוקן. אָדער פּולמאַן; יענער פלעגט אויך ניט פרעגן. ער, מיט זיין 6־פונטיקער האַק, פון ביידע זייטן שאַרף, פלעגט זיך צורוק, און אז ער פלעגט געבן א קנאַק, האָט מען געפילט, אז די ערד טוט זיך אַ שאַקל און דער בוים טוט אַ ציטער. און ווען דער בוים איז שוין געלעגן אַן אויסגעצויגענער אויף דער ערד, פלעגט ער מיר שענקען אַ פאַך ווערטער, אז איך זאָל ניט מער ווי אַרומהאַקן די צווייגן און אויסלייגן זיי אין סופּעס. דאָס, זאָגט ער, איז מיין אַרבעט. מיין ברודער פלעגט האָבן אַן אנדער איינפאַל. ער פלעגט מיך בעטן, אז איך זאָל ברענגען פרישע וואַסער פאַר די חברה צו טרינקען, און ביז איך פלעג קומען מיטן וואַסער, זיינען שוין היבשע עטלעכע שווערע בויער געלעגן אויף דער ערד און איך בלייב שוין באַ די דינע בויער. און אזוי האָבן איך זיך צייטנווייז געפילט ווי אַ ליידיקייטער.

איך פלעג זיך אָבער אַפּרעכענען מיטן וואָלד אין האַרבסט, ווען די חברה פלעגט זיך ארויסלאָזן אין די אַרומיקע שטעטלעך פאַרדינען אַ דאָלער, באַם דרעשן אָדער אין אַ לאַמבער־מיל, און איך פלעג דאָן בלייבן אין דער היים — ווייל אויך צו אזעלכע אַרבעטן האָבן זיי מיך ניט צוגעלאָזט.

דעריבער איז עס זלמן ארויס מיט דעם פּאַרשלאַג, אז איך זאָל עס אָנפירן מיטן קאַראַוואַן. און מיר האָבן גענומען גרייטן זיך צו דער עקס-פעריציע — מסעות בנימין השלישי.

די ערשטע זאָרג איז געווען — ווי פּאַסט מען אריין א גרויס-שטאַטישן אידנעם פּוס אין אַ שטיוול, וואָס איז פון ביידע זייטן אָפּן. צווייטנס — ווי לערנט מען אויס אַ וואַרשעווער אידן צו שפּרינגען איבער בלאָטעס, און נאָך ערגער איז געווען, וואָס פון יעדן מאַסקיטאַ-שטאַך איז באַ אים אויפגעלאָפּן אַ בייץ. און מאַסקיטאַס האָבן מיר דאָ געהאַט אין טריליאָנען.

אַבער שוין דעם ערשטן טאָג האָבן מיר אָנגעשפּאַרט באַ פיר פּאַרמער, און געענכטיקט באַ ראָזנבערגן — אונזער דעפּאַרטמענט-סמאָר, וואו די גאַנצע סחורה האָט זיך באַהאַלטן אין קיך אין אַ ווינקל. דאָנערשטיג איז אונזער גאַסט אַוועק אין סטאַרטימי איבערצושיקן אַ טעלעגראַפישן באַריכט צו זיין צייטונג פון אידנברידזש. און פרייטיג האָבן מיר אויך דורכגעמאַכט היבשע עטלעכע פּאַרמער. צו דער נאַכט אָבער האָט ער געוואָלט אָנשפּאַרן צו אונז. דאָרטן, זאָנט ער, מיט יונגע זאָרגלאָזע חברה, פון וועמען ער האָט זיך אונטער דער צייט דערוואוסט, פילט ער, אַז ער וועט עפעס געניסן. ער האָט אָבער געפּאַדערט, אַז אידער מיר גייען אַוועק אַהין זאָלן מיר אָנזאָגן אַלע פּאַרמער מיט זייערע ווייבער און קינדער זיי זאָלן זונטיק קומען צו דער שול-געביידע און ער אליין וועט באַזאָרגן די גאַנצע פּראָגראַם. אַגב וועט ער פּרובירן פּאַראייניקן דעם „צפּון“ מיטן „דרום“ אין אונזער געגנט, און זאָלן מיר לעבן בשלום ושלוה.

גייענדיק אַהיים האָב איך מורא געהאַט פאַר צוויי זייער שלעכטע בלאָטעס, וואָס מיר דאַרפן נאָך דורכמאַכן — כאַטש אונזער גאַסט איז שוין פאַר די פּאַר טעג געוואָרן אַ מאַדים אויף שפּרינגען איבער די בלאָטעס, אָבער וואָס ס'איז געבליבן פון זיינע וואַרשעווער שיד זאָל מען דאָס זען אויף אַלע שונאי ישראל (די גרויסע שטיוול, פון ביידע זייטן אָפּן, האָט ער ניט געוואָלט אָנטאָן). און נאָך אידער מיר זיינען צוגעקומען צו אייזיקן, איז ער שוין געווען נאַס, אַזש נאָר אויסצודרייען. ער האָט זיך געבעך אויסגע-גליטשט און איז אריין אין בלאָטע ליגנדיק.

דער גאַסט איז חושד, אַז מיר האָבן פּאַרבלאַנדזשעט

זייענדיק ביי אייזיקן האָט זיך מיר איינגעגעבן איבערצוזאָגן אַהיים, אַז „בנימין“ און „סענדערל“ זיינען בשלום אָנגעקומען ביז אייזיקן און אַז מיר וועלן צו אַוונט-צו אָנשפּאַרן אַהיים. פון אייזיקן האָבן מיר נאָך געהאַט איין גרויסע בלאָטע דורכצומאַכן. מיר איז שוין די בלאָטע גוט באַקאַנט געווען און איך האָב עס געקענט אַריבערשפּרינגען מיט פּאַרמאַכטע אויגן; אָבער פאַר אונזער גאַסט האָב איך געציטערט אַז אים וועט עס גלאַט ניט דורכגיין.

האָב איך צוליב דעם געליען באַ אייזיקן אַ האַק, אז איך זאָל אַראָפּהאַקן נאָך אַ פּאָר בוימער און מאַכן אַ ברייטערן בריק.

איידער איך האָב זיך גענומען צו דער אַרבעט זיינען אונז שוין באַפּאַלן די אמת'ע שטעכערס. האָב איך שוין מיין גאָסט אַרויפגעזעצט אויף אַ לינגדיקן בוים מיט גרויסע צווייגן, אויף אַנצושפּאַרן זיך, און האָב פאַר אים געמאַכט אַ גוטן רויך, אז די מאַסקיטאָס זאָלן פאַר אים מורא האָבן, און אַליין בין איך אוועק בויען אַ בריק. אַנב, האָב איך געטראַכט, וועט דאָך דער גאָסט דארפן גיין צוריק מיטן זעלבן וועג, וועט אים שוין די בריק אויסהיטן פון אַ כשר'ע מקוה.

אַבער, ווי זאָגט זיך דאָרטן אין אַ ווערטל — אַ חתונה אָן אַ ברוגז האָט גאָר ניט קיין טעם, און אַן עקספּעדיציע אָן אַ פּאַרדראָס איז עפעס אויך אָן פעפּער. דאָרף זיך אזוי מאַכן, אז לויט מיין אַרכיטעקטור זאָל אויסקומען אַז איך זאָל אויסהאַקן צוויי ריזן-בוימער און לאָזן זיי פּאַלן איבער דער בלאָטע פון דרום צו צפון, און אַ פּאָר לייכטערע איבערהאַקן אין קורצע שטיקלעך און וואָרפן עס צווישן די בוימער וואָס זיינען שוין פון פּריער געלעגן — אַז טאַמער גליטשט מען זיך אויס, בלייבט מען הענגען אויף די צוויי לאַנגע בוימער און די פּיס בלייבן אין די קורצע שטיקלעך האַלץ. איז שוין אַבער געוואָרן טונקל און איך האָב פונקט ניט אָנגעטראָפּן ווי די בוימער זאָלן פּאַלן; האָט זיך איין בוים אָנגעהאַנגען אין סאַמע שפּיץ אין דער הויך אויף אַ צווייטן בוים און איך האָב זיך לאַנג געמאַטערט און ניט געקענט אַראָפּשטופּן עס. ווען איך וואָלט געהאַט כאַטש נאָך איין דריטע האַנט, וואָלט איך עס באַוויזן צו טאָן; אזוי אַבער האָב איך געמוזט אַראָפּהאַקן אַ דריטן בוים. אַבער דאָ האָט עס געקענט טרעפּן, אז ווי נאָך דער דריטער בוים וועט זיך אַ בויג טאָן צו פּאַלן, גליטשט זיך אַראָפּ דער אַראָפּהענגענדיקער בוים און קען אַראָפּפּאַלן גלייך אויף מיין היטל און קאַליע מאַכן ביידע זאַכן — דאָס היטל און מיין קאַפּ.

ביז איך בין פּאַרטיק געוואָרן מיטן ברוקלינער בריק, האָט שוין דאָרטן מיין גאָסט געמאַכט אַ פייער ביזן הימל אַריין. איך האָב געוואוסט, אז ער איז נאָס ווי אַ ריך און אז אים מוז זיין קאַלט — וואָרעמט ער זיך לעבן פייער. אַנב, איז געווען זייער שיין צו קוקן, ווי אינדרויסן איז פינצטער און די פונקען פייער רייסן זיך צום הימל, ווי זיי וואָלטן געוואָלט אָנצינדן דעם הימל. נאָך אַט רעגנט עס ממש מיט אַש פון די איבערגעברענטע פונקען. ווייזט אויס, אז זיי האָבן דעם הימל ניט געקענט דערגרייכן, אַבער די פייער-שפּיצן שטרענגען זיך אָן און רייסן זיך פּאַרט צום הימל.

איך העלף אָנהאַלטן דעם פייער און לייג צו נאָך האַלץ, און אינעם שיין פון פייער, באַמערק איך, אז דער איד קוקט אויס זייער אומעמיס. האָב איך געמיינט, אז אים איז קאַלט און אז ער איז זייער אויסגעמאַטערט, רוף איך אים, אז מיר זאָלן גיין אַהיים ווייל מיר זיינען געווען ניט מער

ווי א פערטל מייל פון דער היים, און ער וועט זיך קענען אין הויז אויסרוען. ערשט איך זע, אז מיין גאסט רירט זיך ניט פון אָרט, אזוי ווי ער וואָלט דאָ געוואָלט נעכטיקן. איך רוף אים נאָכאַמאָל, אָבער ער וויל ניט גיין. און עס האָט זיך ארויסגעוויזן אַט וואָס: אונזער גאסט האָט מיך פאַר-דעכטיקט, אז די גאנצע מעשה מיט מאַכן די ברויך איז געווען נאָר כדי אַוועקצושטופן די צייט און אז איך האָב געמאכט דעם פייער צוליב דעם, אז מיר זאָלן דאָ קענען איבערויצן די נאַכט. ער איז געווען הונדערט פראָצענט זיכער, אז מיר האָבן פאַרבלאַנדזשעט אין טיפן וואַלד און אז איך ווייס ניט דעם וועג אַהיים. אַט דערפאַר וויל ער ניט גיין, ווייל צוליב וואָס נאָך אמאָל איינגעצן זיך און דאַן ערשט מאַכן נאָך אַ מאָל אַ פייער, און צוליב וואָס אומזיסט אַרומגיין? און דאָ לעבן פייער איז וואַרעם צו זיצן, וויל ער פשוט ניט פאַרלאָזן דעם פּלאַץ.

פאַר צרות האָב איך זיך צעוונגען מיט אַ רוסיש ליד—„דובינשקאַ“.
און איך האָב דערביי געהאַט אַ חשבון אויך. איך האָב געוואוסט, אז פּולמאַן איז פאַרליבט אין דעם דאָזיקן ליד און אז ער וועט מיך דערהערן זינגען, ווייל עס איז געווען ניט ווייט פון דער היים. און אזוי איז טאַקע געווען. פון דער ווייטנס האָט זיך דערהערט זיין שטימע אויף אַ גאָר הויכער אָקטאַווע, „העי אוכניעם“, אז דער וואַלד איז פול געוואָרן מיט געזאַנג. ווען דער גאסט האָט דערהערט אַ מענטשן־שטימע, איז ער געוואָרן ממש אַ לעבעדיקער און איז אויפגעשפרונגען פון זיין אָרט ווי אַ קינד. ער האָט שוין איינגעזען, אז מיין ארבעט צו בויען די ברויך איז ניט געווען קיין אויסרייד. ער האָט איינגעזען זיין טעות און האָט צוגעגעבן, אז מיר זיינען ממש קינסטלער צו טרעפן אין דער פינצטערניש דעם וועג, ווען אים דאַכט זיך, אז אַפילו אַ חיה וואָלט עס ניט געטראָפן.

ווען מיר זיינען צוגעקומען צו דער הויז און איך האָב אים איינגעלאָרן אַריינצוגיין דער ערשטער, איז ער געבליבן שטיין און ניט געוואוסט וואָס צו טאָן. ער זעט אַ פאָר לעכער אין דער וואַנט (מיר האָבן עס גערופן פענצטער) און דורך זיי שיינט עפעס ווי אַ ליכט. אָבער קיין מיר זעט ער ניט. ער זעט זאָוועסקעס צוגעקלאַפט צו דער וואַנט, און אַ מין קליאַמקע, וואָס ער האָט אין וואַרשע נישט באַגעגנט, אָבער גיי שלעפּ אַ גאנצע וואַנט! ער האָט ניט געוואוסט, אז מ'קען פון דער וואַנט אויסשניידן אַ לאַך און אַט די ברעטלעך צוזאַמענקלאַפן, אָנהענגען זאָוועסקעס — און דאָרט ווערט אַ מיר. אָבער ענדלעך האָט ער עס טאַקע אַן עפן געטאָן, און עס איז טאַקע אַ מיר! און ווען ער איז אַריינגעקומען אינווייניק און האָט דאָרט באַגעגנט דריי יונגעלייט, אויסגעפּוצט אין עסיק און האָניק (אין אָרמ'ס קליידער), און מען האָט זיך אָפּגעגעבן דעם ערשטן שלום־עליכם, האָט מען זיך אַלע דערפילט ווי באַקאַנטע נאָך מקדמונים, ממש לאַנדסלייט.

אין הויז האָב איך געפונען, אז מענטשן האָבן דאָ צוגעלייגט אַ האַנט

— אויסגעקערט דעם דיל, די בענקלעך אויסגעשטעלט לעבן טיש, אזוי ווי צו עפעס א שמחה. די גלעזל פון לאָמפּ אויסגעווישט און דער באַרשטש אויפן אויוון האָט אָנגעפילט די לופט מיט א זיס־זויערן ריח — א באַווייז, אז דער באַרשטש קומט פון באַרשטשלאַנד, א מאַכל פאר מלכים. עם האָט מיר אָבער געוואונדעט, וואו עס זיינען אהינגעקומען פון טיש די אלע צייטונגען, ביכער און פאפירן מיטן טינט, מיט וועלכע דער טיש און די בענקלעך און אלץ אין דער הויז איז אלעמאָל פארפלייצט, ווי אין די אמאָליקע אומלעגאלע ביבליאָטעקן נאָך אין צאָרס צייטן אין רוסלאַנד.

אונזער גאַסט האָט א שטעל געטאָן א פוס און ניט געוואוסט וואו צו שטעלן די צווייטע. ער האָט געזוכט דעם וואַשימער, וואו ארומצעוואשן זיך און ס'איז אים, ווייזט אויס, ניט איינגעפאלן, אז מ'קען זיך וואַשן אלץ אין דעם איין צימער, וואָס דינט פאר א קיך, א גאַסט־צימער, עס־צימער, שלאָף־צימער — פאַר אלץ און פאר אלעמען. הכלל, מען האָט אים צורעכט געמאַכט א ווינקל, אביסל פּריוואַט, צו ארומוואשן זיך, און מען האָט אים אויך געוואָרנט אז ער קען ארויסקומען א „רויטער“ נאָך וואַשן זיך. דער סוד פון דער „רויטקייט“ איז געווען דאָס, וואָס מיר האָבן גענומען אונזער וואַסער פון בלאָטעס, וואו עס האָבן זיך געפלאָדיעט אַן א שיר ווערעמלעך. האָט מען די גרעסערע ווערים ארויסגענארט דורך איבערוועינען דאָס וואַסער, אָבער די קלענערע זיינען פארבליבן, און אלץ וואָס מען האָט געקענט טאָן איז — איבערקאָכן דאָס וואַסער, וועלכע איז געוואָרן טונקל־רויט פון די לעבעדיקע ברואימלעך, וואָס האָבן זיך דאָרט אויסגעקאָכט. (צוליב אַט־דעם קאָליר פון דער וואַסער איז אויך אונזער טיי געווען שטאַרקער נאָך ווי דער לאַנדאָנער טיי).

ווען דער קאָך־מייסטער האָט געגעבן א באַפעל, אז מען זאָל צוטערעטן צו דער וועטשערע, האָט זיך אונזער גאַסט אויפגעשטעלט און געבעטן אז מען זאָל אים „שענקען אַ מתנה“. מיר האָבן זיך אלע פארוואונדערט: וואָס איז דאָס פאר אן איינפאַל פון א גאַסט, וואָס וויל א מתנה נאָך איידער ער האָט עם פארדינט? לאָזט זיך אויס, אז ער וויל אז מיר זאָלן אים „אוועק־שענקען די גאַסט“ — די גאַנצע גאַסט ביז אין דער פּרי; ד. ה. אַנשטאַט דעם, אז ער זאָל זיין אונזער גאַסט, זאָלן מיר זיין זיינע געסט פאר היינטיקער גאַסט. דער איינפאַל איז אונז געפעלן געוואָרן (מיר האָבן גאָרנישט פאַר־דעכטיקט) און מיר האָבן צוגעשטימט.

מיר עסן וועטשערע אַ גאַנצע גאַסט

מיר האָבן געהאַט צוויי געהויבענע מאַכלים אויף וועטשערע: דער לויטנאַס ברודער — אַ הערינג, אַן אַנטיק, וועלכן אונזער קאָך־מייסטער האָט זייער קינסטלעריש צעשניטן און ארויפגעלייגט אויף אַ טעלער; און א רויטער באַרשטש, וואָס האָט פארגומען דעם פלאַץ פון וויין. און געגעסן האָבן מיר

א גאנצע נאכט — אלץ צוליב אונזער גאסט, וועמען מיר האָבן אליין מיט אונזערע הענט געמאכט פאר א דיקטאטאָר און האָבן געמוזט פּאָלגן אלץ וואָס ער האָט געהייסן.

איידער מיר האָבן זיך געמעגט צורירן צו אַ ביסן האָבן מיר געמוזט פארהאנדלען און דיסקוטירן כמעט אלע ענינים אין דער וועלט, פון וועלכער מיר זיינען געווען דער מיטלפונקט, און דערפאר טאקע האָט מען מער פון אלץ גערעדט וועגן דעם לעבן פון אונז, א גרופע אידישע פארמער דאָ אין אירנברידזש.

ריינדניק וועגן די פארשיידענע ענינים, און אויך וועגן עסן — אַ זאך וואָס מיר האָבן ניט געקענט אויסמיידן, זייענדיק אלץ שטאַרק הונגעריק — איז בדרך אגב אויפגעקלערט געוואָרן די אורזאך פארוואָס מייע חברה האָבן מיך אלע אזוי שטאַרק אָפּגעהיט און ניט צוגעלאָזט מיך צו קיין שווערער אַרבעט. עס האָט זיך אַרויסגעוויזן — פאַר דעם גאַסט אלס א ניעם — אַז איך בין א וועגעטעריאַנער און איך עס ניט קיין שום פלייש. און כאָטש איך האָב גע'טענה'ט, אַז איך פיל זיך געזונט און שטאַרק, פונקט ווי זיי אלע, פון בלוז ברױט און גרינסן, האָבן זיי דאָך געהאַלטן, אַז דערפאַר וואָס איך עס נישט קיין פלייש בין איך ניט ראוי צו קיין שווערער אַרבעט. דערנאָך האָט אונזער גאַסט געהאַלטן אַ לאנגע רעדע, אין וועלכער ער האָט איבערגעגעבן זיינע אינדרוקן פון אונזער קאָלאָניע.

ער האָט אונז דערציילט, אַז ער איז אַנגענעם איבערראשט פון דעם וואָס ער האָט ביז איצט געזען און פון דעם וואָס מיר זיינען מער-פאַרגע-שרימענע מענטשן, ווי ער האָט דערווארטעט צו געפינען אין אַ קאָלאָניע פון ער-אַרבעטער. ער האָט דערציילט וועגן א יונגער פרוי אין אונזער קאָלאָניע, וועלכע האָט זיך פאַר אים באַקלאָגט, אַז זי זאָרגט זיך וועגן דער אידישער דערציאונג פון אירע קינדער, וואָס דאָס עלטסטע איז דערווייל בלוז 5 יאָר אַלט. אַן עלטערע פרוי — וואָס ער האָט געמיינט, אַז זי וויל מיט אים ריידן וועגן א שידוך פאַר איר טאָכטער — האָט מיט אים גאָר גערעדט וועגן דעם, אַז זי וואָלט וועלן אירע קינדער זאָלן שטודירן אַגריקולטור, אָבער זי ווייסט ניט ווי אזוי אַרעמע מענטשן קענען עס אויספירן.

און אַט דערציילט ער ווי א יונגע מיידל מיט שוואַרצע אויגן ווי קאַרשן, וויל מיט אים ריידן, און ער האָט דערווארט, אַז זי וועט אים עפעס דערציילן וועגן איר חתן, וועגן א תפילין-זעקל וואָס זי ניט פאַר אים, אָדער נאָך אַזעלכע ענינים. ווייל וואָס אנדערש קען א פאַרמערשע מיידל האָבן אינזינען? ווייזט זיך גאָר ארויס, אַז זי וויל מיט אים שמועסן וועגן טעאטער און וועגן דעם וועלכע אידישע דראַמאַטורגן זיינען מער צוגעפאַסט פאַר דער יוגנט.

אמת, דערציילט אונזער גאסט, ער האָט אויך אַנגעטראָפּן אַן עלטערע פרוי, וואָס זאָרגט זיך וועגן דעם וואָס עס פעלט זיי א אמת-כשר'ע מקוה. ער האָט אויך געטראָפּן אַן אלטן אידן, וועלכער זאָרגט זיך וועגן זיינע

אייניקלעך. זיי זיינען זייער טאלאנטפולע קינדער, זעלטן־פייע שטימען, און ווען זיי וואוינען אין שטאָט, וואָלטן זייערע טאלאנטן געקענט אנטוויקלט ווערן. נאָר מער פון אַלעמען האָט אים איבערראשט א יונג בחור'ס, מיט ברייטע פלייצקעס, וואָס נאָכן וואוסס קוקט ער אויס צו זיין א יאָר 12, אָבער ער האָט שוין אַוודאי געמוזט זיין א יאָר 15. אָט דער בחור'ס האָט אים מיט זיין געשפרעך אַוועקגעשלאָפּט אין די הויכע הימלען און ווייטע וועלטן און האָט אים ממש איבערראשט מיט זיין שכל. (דער זעלבער בחור'ס איז נאָך אין זיינע יונגע יאָרן געוואָרן א פּראָפּעסאָר אין א ניר-יאָרקער אוניווערסיטעט). פּולמאַן, וועלכער איז ווייזט אויס געווען מער הונגעריק פון אַלעמען, האָט זיך באַנוצט מיט אַ מאָמענט ווען דער גאַסט איז א וויילע שטיל געבליבן און האָט געמאכט עפעס א באַמערקונג וועגן דעם, אַז דער פּויגל איז מיטן זינגען ניט זאַט. אונזער גאַסט האָט עס גענומען אין באַטראַכט און האָט ענדלעך דערלויבט געמען זיך צום הערינג. ווען עס איז אָבער געקומען צום באַרשטש, האָט ער שוין געהאט עפעס צוגעטראכט א נייעס:

באַרשטש מיט גראַמען

און עס איז אזוי געווען: ער האָט געהייסן אריינגיין דעם גאַנצן באַרשטש אין איין גרויסער שיסל, און יעדער זאָל פאר זיך אליין זיין דער טאַוסט־מייסטער פאַר די גרויסע לייט פון דער וועלט. די טאַוסטן זאָלן געמאכט ווערן אין גראַמען, און וויפיל שורות יעדער איינער וועט קענען ארויסזאָגן, אַזוי פיל לעפל באַרשטש וועט ער מעגן אראַפּנעמען אין זיין טעלער. און — נישט געבלאָפּט! ווען איינער וועט ארויסקומען מיט צופיל שורות, און וועט וועלן געמען צופיל לעפל באַרשטש, דאַן פארלירט ער אינגאַנצן. ער גיט אונז 15 מינוט צו טראכטן און ער רופט אויס: „ווער וויל בלייבן דער לעצטער?“. האָב איך זיך ארויסגעכאַפּט דער ערשטער צו בלייבן דער לעצטער. און אָט פארוואָס:

איך האָב אָט דעם מערקווירדיקן אידן ליב געקראָגן זינט אונזער עקספּעדיציע. איך האָב אין אים געפונען זייער פייע אייגנשאַפּטן. אַ מענטש, אינטעליגענט אין פּוילן זינען פונעם וואָרט. קיין זאך איז פאַר אים ניט פּרעמד, אַלץ ווייסט ער, אינטערעסירט זיך מיט אַלע קלייניקייטן, קריכט מיט אונז אַרום אין אַלע ווילדע ווילדענישן, גיט אַוועק צייט און כוח און וויל דערפאַר אַפילו קיין דאַנק ניט. האָב איך אים געוואָלט ארויסהעלפּן אין זיין באַרשטש־פארוויילונג מיט אביסל מער צייט. איך בין אָבער שיר גיט אַריינגעפאַלן, ווייל וואָס מער שורות איך האָב צוזאַמענגעשלאָפּט אַלץ ווייניקער האָט זיך עס געקלעפּט. אָבער אַ דאַנק אַ מעשה (פון רוסישן) פון אַ גלח מיט זיין הינטל, וואָס איך האָב זיך דערמאָנט, האָט עס געראַטעוועט מיין רעפּוטאַציע. איך קען דאָס איצט ציען כאַטש אַ גאַנצע נאַכט. און די שפּיל האָט זיך אָנגעהויבן.

מיין ברודער איז געווען דער ערשמער. זיין וואונטש איז, אז—

„בא ניקאלאיעו אויפן טראג
זאל פלאטערו א רויטע פאז“.

קורץ און גוט. ער איז זיכער מיט זיינע צוויי לעפל בארשמטש.
דער צווייטער איז געווען פולמאן. זיין טאָוסט איז געווען:

„סטאליפין און וויטע
און זיין מיסעס א דריטע
און אלע אַנטיסעמיטן
זאל מען באַנראַבן און פארשיטן“.

אויך גוט. און אונזער קאָר-מייסטער האָט געזאָגט:

„ווען דער אַרבעטער וויל
ווערט דעם באַס הייס און קיל“.

דערנאָך האָט זיך אוועקגעשטעלט דער אַדון-הנדל, דער גאַסט אלײן, און
האָט געזאָגט:

„איבערזאָל,
וואו ס'הערשט קאָפיטאַל,
זיינען דא צוויי קלאַסן.
די ערשטע שלאָפן אין פּאַלאַצן,
די צווייטע — אין די גאַסן.
די ערשטע עסן געבראַמט צו זאָט,
די צווייטע — קוים ברויט מיט אַביסל גראַז פון סאַלאַט.
זאל עס אָט די חברה קריגן שכל
און אַרײַנקלייבן זיך אין קאָפיטאַליסטישן היכל
און מאַכן דאָרט דעם ריכטיקן טאַק,
באַפרייען דאָס אַרעמע פּאַרשקלאַפּטע פּאַלק . . .“

דאָן איז געקומען מיין ריי, און איך האָב גענומען זאָגן:

„אינעם שטעטל בראַד
זאל עס דער פּראַסטער נאַראַד
אויסגעפינען אזאַ מעטאַד
ווי אזוי צו מאַכן ניקאלאיעו אַ הייסע באַד,
און דער בעזימער זאל עס גראַד
זיין פּאַבעראַנאַסצעוו פון הייליקן סינאַד,
און ער זאל עס אַרויסשיקן שמשים אַ קוואַד
זיי זאלן דער וועלט איבערנעבן בסוד,
אַז אינעם שטעטל בראַד
האָט עס דער פּראַסטער נאַראַד
אויסגעפונען אזאַ מעטאַד . . .
און די מעשה וואָלט זיך ציען לאַנג און אַז אַז עס,
ווען די לעפל שלאָגט זיך ניט אַז אין דעם טרוקענעם דעק“.

עס האָט אונז שוין יענע נאַכט ניט געפּעלט קיין לאַך-שמאָך. נאָכן עסן
האָט אונז דער גאַסט אויך פּאַרגעלייענט פון עדלשאַט, ווינטשעווסקי, שלום
עליכם, פּרוג, באַוושאָווער, און נאָך אַנדערע. מיר האָבן געהערט, געלאַכט,
געוויינט, ביז די נאַכט האָט זיך געענדיקט און דער טאָג האָט אַרײַנגעקוקט
דורכן פענצטער.

אונזער גאסט שרייבט מיט פאסיקלעך און דריידלעך

שבת אין דער פרי זיינען מיר אריינגעפאלן צו אייזיק, וועמען מיר האבן געפונען גרייט: ער האט שוין געווארט אויף אונז. און נאך ניט אזוי אייזיק, ווי זיין מוטער — אן עלטערע קלונע פרוי. זי ווארט אויפן גאסט פון ווארשע, וואו זי האט א ברודער אירן און וויל מיט אים איבערשיקן א גרוס צו איר ברודער דורך די ארטיקלעך וואס ער וועט שרייבן אין זיין צייטונג. און דער גאסט פון ווארשע האט נאך צוגעלייגט, אז ער וועט זי פאטאגראפירן און דאס בילד אריינגעבן אין דער צייטונג.

באם פאטאגראפירן זיך האט אייזיק געוואלט, אז זיי זאלן זיך אריינזעצן אין א וואג, געשפאנט מיט זיינע צוויי פערד. וואס האבן אין דער גאנצער געגנט געהאט א שם פאר די שענסטע און שטארקסטע פערד, ממש גבורים, און וועלכע ער האט געקראגן פאר די עטלעכע גאלדענע פונט סטערלינג וואס ער האט אפגעשפארט און מיטגעבראכט פון לאנדאן, ענגלאנד. די אלטע האט אבער ניט געוואלט זעצן זיך אין א געשפאנטן וואגן אום שבת, און אונזער גאסט האט געפונען א מיטל: ער וועט פאטאגראפירן זיי באזונדער און די פערד באזונדער און דערנאך וועט ער שוין „פיקסן“, אז זיי זאלן ארויסקומען צוזאמען.

אזוי ווי פון אייזיקס הויז גייט מען ניט ארויס קיין ניטגעגעסענער, האבן מיר שוין דארט אפגעגעסן און דערנאך האבן מיר זיך דערפילט זייער מיד — א גאנצע נאכט ניט געשלאפן. האבן מיר שוין דארט געכאפט א דרעמל. דערנאך האבן מיר געטרונקען טיי און דערנאך אביסל צעשמועסט זיך, און אייזיק — א באגאכטער דערציילער — האט דערציילט פון זיינע איבערלעבונגען אין לאנדאן אלס א גרינער. און אונזער גאסט, ארקאדי פארנבאך, האט דאס אלץ פארצייכנט מיט פאסיקלעך און דריידלעך, מיט קורץ-שריפט (סטענאגראפיע). דאס, האט ער אונז פארזיכערט, איז א זעלטן פיינער מאטעריאל פאר זיין צייטונג.

גענעכטיקט האבן מיר בא אן אנדער פארמער, און ווען יענער האט זיך דערוואוסט, אז דער גאסט קלייבט מאטעריאלן פאר זיין צייטונג, האט ער אונז מוכה געווען מיט א פינגער-שטונדיקער דערציילונג וועגן זיינע איבער-לעבונגען אלס גרינער אין אפריקע, דערנאך אין לאנדאן, און דערנאך — דאס רעכטע געדיכטע — דא אין אידנברידזש. און אונזער גאסט האט פארשמירט מיט פאסיקלעך א גאנץ ביכעלע פאפיר.

פארענדיקט די דערציילונג האט א מין וואלדיס-מפאניע וואס מיר האבן דערהערט דורך די בוימער — געזאנג, געלעכטער, די געשרייען אויף די איינגעשפאנטע אקסן, אן אויסגעשריי פון פרויען, וועלכע האבן זיך פאר עפעס דערשראקן, און דער טיאפטיאפ פון מענטשלעכע טריט איבער דער געדיכטער בלאטע אין וואלד. דאס איז געווען דער אנהויב פון דער

פראָצעסיע צום מיטינג אין שול. און עלעק ספרינגמאנס גרויסע אָקסן מיט זייערע משונה'דיקע און מורא'דיקע הערנער האָבן זיך צוזאמענגעשטויסן מיט פרידמאנס אָקסן און האָבן ניט געוואָלט דורכלאָזן איינע די אנדערע, און עס האָט שוין געהאלטן אז איין וואָגן פאסאזשירן — מענער, פרויען און קינדער — זאָלן זיך איבערקערן אין דער בלאַטע אריין. ווען מיר לויפן ניט צו מיט פלעקער אין די הענט און האַלטן ניט איין דעם וואָגן, וואָלטן יענע געווען געקראָגן אַן אומזיסטע באַד.

אונזער גאסט האָט ארויסגעכאפט זיין קאמערע און האָט עס אָנגעשטעלט גלייך אויף אַט'דער פאַסירונג. דאָס בילד, זאָנט ער, וועט זיין די שענסטע זאך צו באַסענען אונזער ווארשע מיט אידנברידזש.

ווען מיר זיינען צוגעקומען צו דער שול האָט אונזער גאסט דערזען אַ פאַנאַראַמע וואָס ער האָט נאָך אין זיין לעבן ניט געזען. אָקסן, איינגעד-שפאַנט אין זייער גרויסע וועגענער מיט זייער הויכע רעדער מיט א צוויי-ענדיקן קאסטן, וואָס מען דארף באַלד א לייטער אויף ארויפצוקריכן. און נאָך אנדערע וועגענער, גאָר אַן קאסטנס צו זיצן, נאָר איבערגעלייגט מיט א גראַבער ברעט איבער נאָר דער לענג פון וואָגן און מ'פאַרט אויף דעם רייטנדיק. און אַט איז אַ פאַר אָקסן פון עפעס א מיתה-משונה קאָליר, וואָס האָט נאָר קיין נאָמען נישט, און אויפן וואָגן עפעס א הויכע געבידע מיט זייער גרויסע לעכער (א „רעק“ צו פירן היי). און איינער אַ לץ איז געקומען אויף א „באָני“ מיט איין אָקס איינגעשפאַנט. און לעבן יעדן וואָגן ליגן הינט, וואָס בילן איינע אויף די אנדערע און פארטומלען דעם קאָפּ.

איז ער שוין דאָ ווידער מיט זיין פאַטאָגראַפיע-מאַשין און זאָנט, אז דאָס איז א זייער זעלטענער מאטעריאל, וואָס מ'קען דאָס קריגן איינמאָל אין א יובל.

אַראָפּגעזעצטע קאָמיטעטן און פּרעזידענטן

אינווייניק אין שול האָבן מיר שוין געפונען די גבאים אויסגעפּוצטע אין ווייסע געפרעסטע העמדער. זיי האָבן זיך געגרייט אויף דעם גרויסן יום-טוב'דיקן מיטינג מיט א פראַגראם פון א ווארשעווער צייטונגס-מאַן, וואָס איז געשיקט געוואָרן פון מרחקים אהער דירעקט קיין אידנברידזש אונז צו פארוויילן . . .

און דאָ האָט זיך אָנגעהויבן א דינגעניש און א ווילעניש פון קאָמיטעטן מיט פּרעזידענטן: אַ קאָמיטעט צום הויפּט-מיטינג, מיט א פּרעזידענט בראַש; אַ קאָמיטעט צו אראַנזשירן א צוביים נאָכן מיטינג מיט אַ פּרעזידענט בראַש; אַ שרייבער-קאָמיטעט וואָס זאָל שיקן באַריכטן פון אידנברידזש צו דער צייטונג, מיט אַ פּרעזידענט; אַ קאָמיטעט צו קלייבן סובסאַקראַיבער פאַר דער צייטונג, און אוודאי מיט אַ פּרעזידענט. און ווער ווייסט ווי לאַנג מען וואָלט נאָך קאָמיטעטעוועט, ווען אונזער גאסט אַרקאַדי פאַרנבאַך, מישט זיך ניט

אריין און נעמט איבער די גאנצע קאמאנדע. ער האָט ארויסגעוואָרפן אַלע פרעזידענטן, צעשליידערט די קאָמיטעטן און האָט זיך דערקלערט פאַר א דיקטאַטאָר פונעם מיטינג.

די איבערבייסן-פּראָצעדורע האָט ער איבערגעגעבן צו די פּרויען. קיינע סובסקראַיבערס פאַר דער צייטונג וויל ער אינגאנצן ניט און ער וויל באַ קיינעם ניט נעמען קיין געלט פאַראויס. ווער עס וויל קריגן די צייטונג, וועט ער יענעם געבן איר אדרעס און יעדערער קען זיך אליין שיקן זיין געלט, און ער וועט שוין זען, אז די צייטונג זאָל אָנקומען אין צייט. און די אלע אַנדערע קאָמיטעטן, זאָגט ער, דארף מען אינגאנצן ניט. וואָס ער וויל יא, איז אז מ'זאָל אויסשטעלן די בענקלעך און אלע זאָלן זיך צעזעצן און ער וועט אלעמען פאַטאָגראַפירן.

דער מיטינג האָט זיך אָנגעהויבן מיט א דעקלאַמאַציע פון מאָריס ראָזנפעלדס, „די ליכט פאַרקויפערן“. דער עולם האָט אָנגעשטעלט מויל און אויערן. אזא דעקלאַמאַטאָר האָבן מיר נאָך ניט געהערט. דערנאָך האָט ער דעקלאַמירט פון ערלשטאַט און באַווישאווער, און דער עולם האָט געוויינט מיט טרערן, גרויסע ווי באַב. ווען ער האָט דערווען אז ער האָט שוין דעם עולם אין די הענט, איז אונזער גאַסט צוגעטראַטן צום סאַמע תוך פונעם מיטינג — פאַראייניקן דעם „צפון“ מיטן „דרום“.

די געשיכטע איז געווען אזא: די אידן, וואָס האָבן געוואוינט אין צפון-זייט פון אונזער קאָלאָניע, האָבן געוואָלט אויספאַרטיקן זייער זאָל פאַר פאַרוויילונגען און האָבן ניט געהאַט מיט וואָס. האָבן זיי געוואָלט באַרגן פון דער קרעדיט-יוניאָן, וואָס האָט זיך ניט לאָנג צוריק געגרינדעט מיטן צוועק צו העלפן יענע פאַרמער וואָס נויטיקן זיך אין א הלואה (15 דאָלער די מאַסימום). די הלואה האָט געדאַרפט באַשטיין פון 50 דאָלער אויף 6 מאָנאַטן צייט. איז אָבער דער קאָמיטעט פון דער קרעדיט-יוניאָן באַשטאַנען פון דרום-אידן, אַרמאַדאַקסישע שול-אידן, וועלכע האָבן גע'טענה'ט, אז קיין זאָל דארף מען אינגאנצן ניט. זיי האָבן געהאַלטן, אז מען קען אויס-קומען מיט דער שול-געביידע אליין, אויב מען זאָל נאָר נאָכקומען געוויסע רעגולאַציעס. די רעגולאַציעס זיינען באַשטאַנען אין דעם, אז קיין „שיקסעס“ מיט „שקצים“ זאָלן אין שול ניט טאַנצן, און ווען די ספּר-תורה איז אין שול זאָל מען קיין היטל פון קאַפּ ניט אראָפּנעמען; און מ'זאָל, פאַרשטייט זיך, קיין טריפ'ע ליטעראַטור ניט ארייננעמען, און נאָך אַזעלכע זאַכן.

בא אונז, פאַרקערט, איז עס אויסגעקומען א פאַרברעכן, אז מיר זאָלן אַרויסטרייבן אונזערע נאָענטע שכנים פון אונזערע אונטערנעמונגען בלוז דערפאַר ווייל זיי זיינען ניט קיין אידן. און עס איז אויך פאַרשטענדלעך, אז מיר האָבן געהאַט אַ נאַנץ אַנדער באַגריף וועגן דעם וואָס איז „טריף“ אין ליטעראַטור און וועגן די אלע אַנדערע רעגולאַציעס פון דער שול. דערפאַר

טאקע האָבן מיר געוואָלט האָבן א באַזונדערן פּלאַץ פאַר אונזערע פּאַר-
וויילונגען, כּדי מיר זאָלן ניט באַלעסטיקן די פרומע אידן.
און אונזער גאָסט האָט זיך עס אונטערגענומען צו זיין דער פאַרמיטלער
צווישן די צוויי צדדים.

נאָך אַ לאַנגער רעדע, אין וועלכער אונזער גאָסט האָט אָנגערירט אַלץ
אין דער וועלט איז ער צוגעטראַטן צום רעכטן ענין — אויספאַרשן אלזייטיק
די לאַגע און די באַדינגונגען פון דעם סכּסוך איבער דער שול, דעם זאַל
וואָס האַלט זיך אין בויען און וועגן דער הלוואה, מיט וועלכער מען דאַרף
פאַרענדיקן די געביידע. עס זיינען אויסגעפרעגט געוואָרן אלע פאַראינטער-
רעסירטע צדדים, עס זיינען ארויסגעבראַכט געוואָרן אַלע מיינונגס-פאַרשידני-
הייטן, עס איז קיין איינצעלהייט פון דער פראגע נישט דורכגעלאָזן געוואָרן.
און אונזער גאָסט באַוווּזן אַ גאָר גאונ'ישן טאַלאַנט אין קלאָר מאַכן
אַלץ וואָס איז געווען ניט קלאָר. אָבער . . .

און דאָ קומט טאָקע דער גרויסער „אָבער“. שטעלט זיך פאַר — אונזער
גאָסט, וועלכער האָט באַוווּזן די קונץ צו קענען ריידן אויף פינף שפראכן,
און איז געווען אזא גוטער אַקטיאָר, דעקלאַמאַטאָר, אזא שטאַרקער רעדנער,
און קען די קונסט פון סטענאָגראַפיע, און איז געווען פול מיט נאָך און
נאָך טאַלאַנטן און קענטענישן — האָט ער אָבער דעם קונץ צו פאַראייניקן
די עטלעכע אידן דאָך ניט געקענט באַוווּזן. און אזוי איז עס פאַרבליבן . . .

דער גאָסט ווערט שפּורלאָז פאַרשוואונדן

פאַר זיין אָפּפאַרן האָט אונזער גאָסט אונז איבערגעלאָזן עטלעכע זאַכן
פאַר אַן אָנדענק: אַ פען, אַ בוך פון ד'אַנוציאָ, אויף וועלכן עס איז געווען
אָנגעשריבן מיט זיין אייגענער האַנטשריפט זיין פולער נאָמען „אַרקאַדי
פאַרנבאָך“, און אַ געלט-אַנווייזונג אין אַ וויניפענגער בוך-געשעפט פאַר 8
דאָלער אַלס מתנה פאַר אונזער ביבליאָטעק.

געזעגנט האָבן מיר זיך זייער ווארעם. אַ גאַנצע גרופע האָט אים באַ-
גלייט און מיר האָבן צוגעזאָגט שרייבן אים בריוו. זיין אַדרעס האָט ער
אָנגעגעבן אין דער קאָלאָניע הירש וואוהין ער פאַרט באַזוכן די אידישע
פאַרמער.

אָבער דאָ האָט געטראָפּן עפעס וואָס איז פאַר אונז געווען אומדער-
ווארטעט. פון הירש זיינען אונז צוריקגעקומען 2 בריוו, וואָס מיר האָבן
אים אהין געשיקט. פון וויניפענגער בוך-געשעפט איז אונז אָנגעקומען אַן
ענטפער אויף דער רשימה ביכער וואָס מיר האָבן זיי צוגעשיקט, אַז מיר
זאָלן זיין אזוי גוט און שיקן זיי די 8 דאָלער, וועלן זיי אונז שיקן די ביכער.
און מער האָבן מיר פון אונזער גאָסט ניט געהערט און ניט געזען.

מיר האָבן פאַרשטאַנען, אַז עפעס איז דאָ ניט גלאַט, אָבער מיר האָבן
אויף דעם אידן קיין פאַראיבל ניט געהאַט, ווייל נאָך אַלעמען האָבן מיר

צו אים גאַרנישט דערלייגט, און האָבן בלויז הנאה געהאט פון זיין באַזוך. קיין געלט פאר אבאָנירן זיך אויף „זיין צייטונג“ האָט ער דאָך באַ קיינעם ניט געוואָלט נעמען און האָט געהייסן אלעמען אליין שיקן דאָס געלט און סובסקריאָיבן זיך. און אויב ער האָט אַפילו יאָ פארשלאָפּט עטלעכע צייטונגען פון אונזער אַרכיוו, האָט עס מסתמא באַראַרפט נאָך נויטיקער פון אונז. האָבן מיר נאָך געגעבן אים אַ האַרציקע ברכה אויפן וועג, וואו ער זאָל ניט זיין און האָבן דעם גאנצן ענין שוין כמעט צעביסלעך פאַרגעסן, ביז . . . ערשט מיט 19 יאָר שפּעטער.

ווער איז געווען אַרקאַדי פאַרנבאַד?

אין חודש יוני, 1931-טן יאָר, האָבן מיר געפיערט דעם 25-יאָריקן יוביליי פון דעם טאָג, ווען מיר, די אידישע פארמער, האָבן אַרויפגעשטעלט אונזער פּוס אויף אידנברידזשער ערד. די פיערונג אליין וועט באַשריבן ווערן אין מיין צווייטן בוך, אַזוי האָף איך. דאָ וויל איך נאָר דערמאָנען, אַז צווישן דער גרויסער משפּחה געסט איז צו אונזער יום-טוב אויך געקומען דער זייער טאַלאַנטפולער יונגערמאַן, דער פּאָעט משה וואָלינער (דימאַנד), געשיקט אַלס פארטרעטער פון דער צייטונג „דאָס אידישע וואָרט“ אין ווינפּענ (איצט אין סאָוועטן-פאַרבאַנד).

דער גאסט האָט זייער שטאַרק אויסגענומען באַ אונזער יונגט, באַ וועמען ער האָט זיך פאַרדינט דעם טיטל „משה'לע דער גוט-אַרציקער“. אויך משה'לע איז געווען באַנייסטערט פון דער יונגט וואָס מיר האָבן דאָן געהאט אין אידנברידזש.

האָט זיך עס אָט דעם משה'לען פאַרגלױסט אַנצוזאָפּן זיך מיט אונזער אידנברידזשער פּרישער לױפּט און ער האָט צוליב דעם אויסגעקליבן דעם שטילסטן און פּרימיטיוו-ווילדסטן פּלאַץ אין אונזער דאָרף — טאַקע באַ מיר אין דער קליינער כאַטקע אינמיטן וואַלד, וואוהין דער קאַלטער ווינט אין ווינטער און די ברענענדיקע זון אין די זומער-מאָנאַטן קענען זיך קוים אריינ-קוועטשן; וואו גאַנצע סמיעים פּויגלען האָבן זייער היים (אין דעם וואַלד זיינען מיר אַלע גלייכע בירגער), און וואו אפילו אַ העזעלע פּילט זיך פּריי — אַזוי טאַקע ווי מען באַשרייבט ערגעץ אין די מעשה-ביכלעך.

און דער צופאַל האָט גראָד אַזוי צוגעשפּילט, אַז די זון — איידער זי איז אוועק שלאָפּן — האָט באַפאַרבט דעם גאַנצן וואַלד מיט אַ רויטער זונען-פאַרב, וואָס קיין מאַלער איז נאָך ביז איצט ניט געלונגען נאָכצומאַכן. און מיין נייער דאַטשניק האָט געעפנט מויל און אויגן אויף דער גאַנצער פּאַנאָראַם, וואָס מ'קען דאָס אין שטאַט קיינמאַל ניט זען. אמת, איך האָב אים געוואָרנט, אַז ניט געקוקט אויף דעם שיינעם זון-אונטערגאַנג זיינען מיר נאָך ניט זיכער פון אַ רעגן-שטורעם היינטיקע נאַכט. מיר, פארמער, האָבן זיך

אויף אזעלכע זאכן אונזערע אייגענע סימנים, לויט וועלכע מיר קענען פאָר-
אויסזאָגן דעם וועטער אָן וויסנשאפטלעכע אינסטרומענטן.
און אזוי האָט טאקע געטראָפּן. ארום האַלבע נאכט האָט אויסגעבראַכן
אַ מוראדיקער עלעקטרישער שטורעם און אלע זיבן הימלען האָבן זיך געעפנט
און אַ מבול האָט פארפלייצט די וועלט.

מיין גאָסט האָט זיך שוין ניט פארגונען צו גיין שלאָפּן, ווייל ווי קען
מען עס פארשלאָפּן אזאַ שטורעמדיקע נאכט אין דער ווילדערניש! — און
מיר האָבן זיך אוועקגעזעצט אויף אַ גאַנצער נאכט ריידן און דערציילן.
ער איז באזונדערס געווען פאראינטערעסירט אין הערן די פארשידענע
איבערלעבונגען פון אונזערע האָמסטעדערס. האָב איך אים געפרואווט צו-
פרידנשמעלן אויף וויפיל איך האָב געקענט און האָב פאר אים אַרויסגעלייגט
מיין גאַנצן ארכיוו.

עס איז שוין געווען ארום 8 אזייגער אינדערפרי (ס'איז אונז די נאכט
אַנטלאָפּן), ווען ער איז צוגעקומען צו דער מעשה „אַרקאדי פאַרנבאָך“, מיט
וועלכער ער האָט זיך זייער דערפרייט. ער איז, זאָגט ער, זיכער — לויט
אַלע אונזערע סימנים פון זיין אויסזען און זיין האנדלען אלס פארטרעטער
פון אַ צייטונג וואָס האָט זיך קיינמאָל ניט געדרוקט, פון זיין ערלעכקייט און
זיין טאַלאַנט אויף אַלע געביטן — אַז דאָס איז ניט קיין אנדערער ווי דר.
ק. פאַרנבערג. אלס פּאָליטיש-פארדעכטיקטער האָט ער דעמאָלט ניט געקענט
ווארפן זיך אין די אויגן אין שטאַט, וואו מ'וואָלט אים זיכער אַרעסטירט.
איז וואו נאָך קען מען געפינען אַ בעסערן פּלאַץ צו באַהאַלטן זיך, ווי הינטער
די הרי הושך באַ די רויטע אידעלעך, וואו קיין גרויסע אויגן קוקן ניט
אַריין!

און איידער משה דיימאַנד האָט פארלאָזט אידנברידזש האָט ער אונז
געדאַט, אַז מיר זאָלן פארעפנטלעכן אָט די מעשה פאַרנבאָך, און אויב דר.
פאַרנבערג אָדער זיינע פריינט וועלן עס ליענען, וועט עס זיין אַ באַפרידיקונג
פאַר זיי, אַז מיר די אידנברידזשער האָבן זיך געפרייט מיט אַזאַ נאַסט, פון
וועמען מיר האָבן אזוי פיל הנאה געהאַט.

באמערקטע אנגליצוימען

- אָוועראַלס — אויבערשטע אַרבעטס־קליידער
בילדינג — געביידע
בעטשלאַך — ניט־פאַרהייראַטער מאַן; אַלטער בחור
באינדער — בינד־מאַשין (פאַר חבואה)
ביוז — באַשעפטיקט
בעיקינג־פּאַודער — באַק־פּוידער
בערושער — דאַכס (באַרוסק)
נאַראַנטי־אינשורענס — גאַראַנטירטע פאַרזיכערונג
דעיר — חיליקס (שפייז, אויך געשעפט אָדער פאַרס פון חיליקס)
דיסק — מאַשין מיט פּלאַכע קיילעכדיקע חלסטערס צו שניידן די ערד
דרייל — פאַרזיי־מאַשין
האַרנעם — שפּאַן (פאַר פּערד אָדער אַקסו)
האַמסטעד — פּיאָנער־פאַרס
האַנאַרע־בל־סעקרעטאַר — ערו־סעקרעטאַר
מאַסטי — באַגלויבטער (באַצייכענונג פאַר פאַרשיידענע געזעלשאַפּטלעכע אַחסן אָדער פּאַזיציעס)
טשעסטערפילד — אַ ווייכע קאַנאַפע
לאַיער, סאַליסיטאַר — אַדוואָקאַט
לאַמבער — געהילץ
מענעדזשער — פאַרוואַלטער
מאַסקיט־נעטינג — דינע נעץ־וואַרע (צו באַשיצן זיך פון קאַמאַרו)
מאַרטנעירוש — חשכו; סטענדינג מאַרטנעירוש — שטענדיקער משכו
נעק־יאַק — יאַך
נעווער מאַינד — זאָל עס גיין; זאָל אייך ניט אַרן
סטאַר — קראַם; דושענעראַל סטאַר — קראַם פון פאַרשיידנסטע סחורות
סטאַק — פי (אויך סקלאַד פון סחורות אָדער מאַסעריאלו)
סעק — אָפּזאָגן פון אַ שטעלע
סלעק — ווען ס'איז דאָ ווייניק אָדער גאַנישט קיין אַרבעט
ספּעיר מען — אַ מענטש צו דער האַנט

סקרעִפער — קראַז־מאַסין
סעמפל — חוסטער
סובסקראַיבער — אַבאָנונט
עדיוקעיִשאַנעל — בילדונגס־
פּאַפּ — רער
פּריהאַלד — אייביק אייגנטום
פענס — פּלויס; צוים
פּאַרמאַן — אויפזעטר (איבער אַ גרופע ארבעטער)
קרים — סחעסענעל
קאַיאַט — פרעִיוואַלף
רעסיט — קבלה, קוויטאַנציע
ראַלס — זעמעלען; בייגל
פּיסקן — פּאָריכטן; זיך אַפּרעכענען מיט עמיצן

